

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**BİRİKİM VE DÜZENLEME EKSENİNDE SOSYAL
DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ**

MEHMET ATILLA GÜLER

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

ŞUBAT 2020

**BİRİKİM VE DÜZENLEME EKSENİNDE SOSYAL DEVLETİN
DÖNÜŞÜMÜ**

Mehmet Atilla GÜLER

DOKTORA TEZİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2020

Mehmet Alilla Güçse tarafından hazırlanan
Baklan ve Doğan Ekremde Sosyal Davranışlar adlı tez çalışması aşağıdaki jüri
tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi
C.E.S. Anabilim Dalı C.E.S. Bilim Dalında
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman:

Prof. Dr. Erdinç YAZICI

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan :

Prof. Dr. Zeha ERDOĞ

Prof. Dr. Zeha ERDOĞ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye :

Prof. Dr. Aydin Beşbuğ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye:

Prof. Dr. Bülent Bayrakt

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye :

Prof. Dr. Tıker TOPALHAN

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi:

07.02.2020

Jüri üyeleri tarafından DOKTORA tezi olarak uygun görülmüş olan bu tez Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

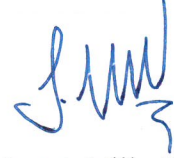
Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirim, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Atilla GÜLER

07/02/2020

BİRİKİM VE DÜZENLEME EKSENİNDE SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ
(Doktora Tezi)

Mehmet Atilla GÜLER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Sosyal devlet, kapitalist düzenin en önemli kavramlarından biridir. Öğretilerde sosyal devlet, toplumsal riskler, gelir dağılımının düzenlenmesi, vatandaşlık haklarının gelişimi ve işçi sınıfının politik temsili başta olmak üzere çeşitli noktalardan hareketle açıklanmaktadır. Buna karşılık, 1970’li yılların başından itibaren Fransa’da gelişen düzenleme teorisi, sosyal devletin açıklanmasında farklı bir yaklaşımı oluşturur. Kavramları ve görgül araçları eklemleyen düzenleme teorisi, 1980’li yıllarda dünya genelinde kabul gören bir yaklaşım halini almıştır. Tezde sosyal devlet kavramı, düzenleme teorisini temel alacak şekilde açıklanmıştır. Bunun yanında düzenleme teorisinin birikim rejimi, düzenleme biçimi ve kriz arasında kurduğu ilişkiye de tezde yer verilmiştir. Günümüzde sosyal devlete ilişkin çalışmalarda ağırlıklı sosyal devlet modellerine odaklanılmaktadır. Bu temelde, tezde düzenleme teorisinin kavramsal ve görgül araçları ile bunlara bağlı olarak tanımlanan Fordizm biçimleri, sosyal devletin gelişimiyle, dönüşümüyle ve sosyal devlet modelleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, kapitalist düzende yaşanan iki farklı krizin sosyal devletin geneli ve sosyal devlet modelleri üzerindeki etkileri geliştirilen ekonometrik modellerle çözümlenmiştir. Çözümleme, öğretilere uygun olacak şekilde, liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat sosyal devlet modellerini içermektedir. Yapılan çözümlemelerde iki dönem temel alınmıştır. Bu dönemlerden ilki, 1945-1975 yıllarını kapsayan ve sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği süreçtir. İkinci olarak, neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında sosyal devletin tasfiyesine dayanan sürecin çözümlemesi yapılmıştır. İkinci dönem, düzenleme teorisinin yaklaşımına uygun olarak 2008 yılına kadar olan verileri kapsamaktadır. Sonuçlar, iki dönem arasında birikim rejimi, düzenleme biçimi ve düzenleme biçiminin birikim rejimi üzerindeki etkileri bakımından oldukça farklı bir yapının belirginleştiğini göstermektedir.

Bilim Kodu : 113505
Anahtar Kelimeler : Sosyal devlet, Düzenleme teorisi, Sermaye birikimi.
Sayfa Adedi : 180
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Erdiñ YAZICI

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL STATE IN THE AXIS OF ACCUMULATION AND REGULATION

(Ph. D. Thesis)

Mehmet Atilla GÜLER

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

February 2020

ABSTRACT

The social state is one of the most important concepts of the capitalist order. In the doctrine, the social state is explained from various points such as social risks, regulation of income distribution, development of social rights, and political representation of the working class. On the other hand, the regulation theory which has been developed in France since the beginning of the 1970s constitutes a very different approach in explaining the social state. The regulation theory, which articulates concepts and empirical implements, has become a worldwide accepted approach in the 1980s. In the thesis, the concept of the social state is explained in a way that is based on the regulation theory. In addition to this, regulation theory establishes between the regime of accumulation, mode of regulation and crisis is also included in the thesis. Nowadays, studies on social state generally focus on social state models. On this basis, the conceptual and empirical implements of *régulation* theory and the forms of Fordism defined in related to them are related to the development and transformation of the social state and social state models. In this context, the effects of two different crises in the capitalist order on the social state and social state models have been solved with the developed econometric models. The analysis includes liberal, conservative and social democrat models of the social state, in accordance with the doctrine. The analysis is based on two periods. The first of these periods covers the years between 1945-1975 which the accumulation of capital takes place through the *régulation* of the social state. Secondly, the analysis of the process based on the liquidation of the social state under the conditions of neo-liberal regulation has been made. The second analyse covers data up to 2008 under the *régulation* theory. The results show that between the two periods, a very different structure has become evident in terms of the regime of accumulation, the mode of regulation, and the effect of regulation on the regime of accumulation.

Science Code : 113505
Key Words : Social state, Regulation theory, Accumulation of capital.
Page Number : 180
Supervisor : Prof. Dr. Erdinç YAZICI

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ve doktora tezleri başta olmak üzere akademik çalışmaların hemen hepsinin kolektif bir emeğin ürünü olduğu herkesin malumudur. Bu çalışmaların tamamlanması ancak ailelerin sabrıyla ve hocaların katkılarıyla mümkün olmaktadır. Kendi adıma 2016-2019 yılları arasında tamamlanan bu çalışmada asıl emeğin eşim, meslektaşım, yol arkadaşım Zümre Özdemir Güler'e ait olduğunu söylemek isterim. Eşim Zümre olmasa bu çalışmanın tamamlanması da mümkün olmazdı. Kendisine bu süreçte bana gösterdiği sabrı için teşekkür ediyor ve bu çalışmayı ona ithaf ediyorum.

Tez çalışmasının son yılında dünyaya gelen ve yaşamının ilk yılını anne-babasının tez koşturması içerisinde geçiren kızım Güzin İpek Güler'den hem kendisine ayıramadığım tüm vakitler için özür diliyor, hem de gelecek güzel, güneşli günler için verdiği umut nedeniyle teşekkür ediyorum.

Doktora döneminin büyük bir bölümünde annem Mine Güler ağır bir hastalıkla mücadele etti. Halen sürmekte olan mücadelesinde sağladığı başarı ve hayatım boyunca ihtiyaç duyduğum her anda yanımda olması nedeniyle anneme çok teşekkür ederim.

Geride bıraktığımız aylar boyunca annem Melek Özdemir ve babam Kemalettin Özdemir kızımız İpek'in bakımını üstlenerek bize tarif edilemeyecek bir destek verdiler. Kendilerine müteşekkirim.

Doktora dönemi boyunca sağladığı akademik özgürlük ortamı nedeniyle danışmanın Prof. Dr. Erdiç Yazıcı'ya çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesi üyelerinden hocalarım Prof. Dr. Zeki Erdut'a ve Prof. Dr. Aydın Başbuğ'a da sundukları katkılar nedeniyle teşekkür etmek isterim. Hocam Prof. Dr. Gamze Yücesan-Özdemir'e yardımları ve güveni nedeniyle ayrıca teşekkür ederim. Yüksek lisans tezimi birlikte yazdığımız, doktora dönemine de birlikte başladığımız hocam Prof. Dr. Vedat Bilgin'e de katkıları için özel olarak teşekkür ederim. Tezin ekonometrik analizlerindeki yardımları nedeniyle arkadaşım, meslektaşım Yasin Büyükkör'e de özel bir teşekkür borçluyum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. TEORİK ÇERÇEVE VE TEMEL KAVRAMLAR.....	7
2.1. Sosyal Devlet Kavramı	7
2.1.1. Tanımı	7
2.1.2. Unsurları.....	9
2.1.2.1. Düzenleme	9
2.1.2.2. Müdahale.....	11
2.1.2.3. Denetim ve yaptırım	12
2.1.2.4. Uzlaşma.....	13
2.1.3. Tarihsel Gelişimi.....	15
2.1.3.1. Deneyim aşaması (1870-1920)	17
2.1.3.2. Bütünleşme aşaması (1930-1940).....	18
2.1.3.2. Genişleme aşaması (1950-1970).....	20
2.2. Düzenleme Teorisi	22
2.2.1. Tanımı	22
2.2.2. Unsurları.....	27
2.2.2.1. Birikim rejimi.....	27

	Sayfa
2.2.2.2. Düzenleme biçimi	28
2.2.2.3. Kriz	29
2.2.3. Tarihsel Gelişimi.....	31
3. FORDİST BİRİKİM REJİMİNİN KRİZİ VE SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ.....	39
3.1. Fordist Birikim Rejiminin Krizi ve Düzenleme Biçiminin Dönüşümü	39
3.1.1. Fordist Birikim Rejiminin Krizine İlişkin Tartışmalar	39
3.1.2. Düzenleme Biçiminin Dönüşümü ve Neo-Liberalizm.....	41
3.1.2.1. Uluslararası rejim.....	43
3.1.2.2. İş organizasyonu	46
3.1.2.3. Ücret-emek bağı.....	48
3.2. Sosyal Devletin Dönüşümü.....	49
3.2.1. Gelirin Uluslararası Düzeyde Yaratılması	51
3.2.2. Gelirin Ulusal Düzeyde Dağıtılması	52
3.2.3. Yeni Uzlaşma Biçimi	57
4. DÜZENLEME BİÇİMİNİN DÖNÜŞÜMÜNÜN SOSYAL DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	63
4.1. Düzenleme Teorisinde Ekonometrik Çalışmalar	63
4.2. Sosyal Devlet Modelleri.....	68
4.2.1. Klasik Fordizm ve Liberal Sosyal Devlet	75
4.2.2. Devlet Fordizmi ve Muhafazakâr Sosyal Devlet	76
4.2.3. İskandinav Fordizmi ve Sosyal Demokrat Sosyal Devlet.....	78
4.3. Ekonometrik Model	80
4.3.1. Yöntem ve Veri Kaynakları	80
4.3.2. Sonuçlar	83
4.3.2.1. Sosyal devletin düzenlemesi ve sermaye birikimi (1950-1975) ..	84
4.3.2.1.1. Klasik fordizm ve liberal sosyal devlet: ABD örneği..	84

Sayfa

4.3.2.1.2. Devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet: Fransa örneği.....	92
4.3.2.1.3. İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet: İsveç örneği	99
4.3.2.2. Neo-liberal düzenleme ve sermaye birikimi (1976-2008)	105
4.3.2.2.1. Klasik fordizm ve liberal sosyal devlet: ABD örneği..	105
4.3.2.2.2. Devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet: Fransa örneği.....	113
4.3.2.2.3. İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet: İsveç örneği	121
4.3.2. Genel Değerlendirme	129
5. SONUÇ	135
KAYNAKLAR	143
EKLER	157
EK – 1. ABD’de Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-1975	158
EK – 2. Fransa’da Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008.....	161
EK – 3. İsveç’te Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008	164
EK – 4. ABD için Tanımlayıcı İstatistikler	167
EK – 5. Fransa için Tanımlayıcı İstatistikler	168
EK – 6. İsveç için Tanımlayıcı İstatistikler	169
EK – 7. Birikim Rejimlerine İlişkin Verilerin Dağılımının Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları.....	170
EK – 8. ABD için Regresyon Analizi Sonuçları.....	171
EK – 9. Fransa için Regresyon Analizi Sonuçları	173
EK – 10. İsveç için Regresyon Analizi Sonuçları.....	175
ÖZGEÇMİŞ	177

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Sosyal Devlet Modelleri, Özellikleri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar	71
Çizelge 4.2. Ekonometrik Modeller İçin Veri Kaynakları.....	83

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Düzenleme Teorisinin Temel Kavramlarının Görünümü.....	31
Şekil 4.1. ABD’de Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1950-1975.....	84
Şekil 4.2. ABD’de Enflasyon Oranları, 1950-1975.....	85
Şekil 4.3. ABD’de Ticaretin Bileşimi, 1968-1975	85
Şekil 4.4. ABD’de Reel Faiz Oranları, 1969-1975.....	86
Şekil 4.5. ABD’de Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975.....	87
Şekil 4.6. ABD’de İşsizlik Oranları, 1950-1975.....	88
Şekil 4.7. ABD’de Sendikalaşma Oranları ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı, 1950-1975.....	89
Şekil 4.8. ABD’de Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranları	89
Şekil 4.9. Fransa’da Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1950-1975	93
Şekil 4.10. Fransa’da Enflasyon Oranları, 1968-1975.....	93
Şekil 4.11. Fransa’da Ticaretin Bileşimi, 1968-1975	94
Şekil 4.12. Fransa’da Reel Faiz Oranları, 1969-1975.....	95
Şekil 4.13. Fransa’da Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975	95
Şekil 4.14. Fransa’da İşsizlik Oranları, 1970-1975	96
Şekil 4.15. Fransa’da Sendikalaşma Oranları, 1960-1975.....	97
Şekil 4.16. Fransa’da Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranları, 1960-1975.....	97
Şekil 4.17. İsveç’te Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1950-1975.....	99
Şekil 4.18. İsveç’te Enflasyon Oranları, 1969-1975.....	100
Şekil 4.19. İsveç’te Ticaretin Bileşimi, 1969-1975	100
Şekil 4.20. İsveç’te Reel Faiz Oranları, 1970-1975.....	101
Şekil 4.21. İsveç’te Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975.....	102
Şekil 4.22. İsveç’te İşsizlik Oranları, 1956-1976	103
Şekil 4.23. İsveç’te Sendikalaşma Oranları, 1960-1975.....	103

Şekil	Sayfa
Şekil 4.24. İsveç'te Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranları, 1960-1975.....	104
Şekil 4.25. ABD'de Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH'nin Gelişimi, 1976-2008.....	105
Şekil 4.26. ABD'de Enflasyon Oranları, 1976-2008.....	106
Şekil 4.27. ABD'de Ticaretin Bileşimi, 1976-2008	106
Şekil 4.28. ABD'de Reel Faiz Oranları, 1976-2008.....	107
Şekil 4.29. ABD'de Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008.....	108
Şekil 4.30. ABD'de İşsizlik Oranları, 1976-2008.....	109
Şekil 4.31. ABD'de Sendikalaşma Oranları ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı, 1976-2008.....	110
Şekil 4.32. ABD'de Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008.....	110
Şekil 4.33. Fransa'da Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH'nin Gelişimi, 1976-2008 ..	114
Şekil 4.34. Fransa'da Enflasyon Oranları, 1976-2008.....	114
Şekil 4.35. Fransa'da Ticaretin Bileşimi, 1976-2008	115
Şekil 4.36. Fransa'da Reel Faiz Oranları, 1976-2008.....	116
Şekil 4.37. Fransa'da Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008	116
Şekil 4.38. Fransa'da İşsizlik Oranları, 1976-2008	117
Şekil 4.39. Fransa'da Sendikalaşma Oranları, 1976-2008.....	118
Şekil 4.40. Fransa'da Ücretlerin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008	119
Şekil 4.41. İsveç'te Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH'nin Gelişimi, 1976-2008.....	122
Şekil 4.42. İsveç'te Enflasyon Oranları, 1976-2008.....	122
Şekil 4.43. İsveç'te Ticaretin Bileşimi, 1976-2008	123
Şekil 4.44. İsveç'te Reel Faiz Oranları, 1976-2008.....	124
Şekil 4.45. İsveç'te Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008.....	124
Şekil 4.46. İsveç'te İşsizlik Oranları, 1976-2008	125
Şekil 4.47. İsveç'te Sendikalaşma Oranları, 1976-2008.....	126
Şekil 4.48. İsveç'te Ücretlerin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008	127

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFL	Amerikan İşçi Federasyonu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı
CERC	Gelir ve Harcama Çalışmaları Merkezi
CEPREMAP	Planlamada Uygulanan Metematiksel Ekonomik Tahminleri Çalışma Merkezi
CGT	Çalışma Genel Konfederasyonu
CIO	Endüstriyel Örgütler Kongresi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ENF	Enflasyon oranı
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GM	General Motors
GRREC	Kapitalist Ekonominin Düzenlenmesi Araştırma Grubu
GSYH	Gayrisafi yurtiçi hasıla
Hİ	Hizmetler sektörü istihdamı
IMF	Uluslararası Para Fonu
INSEE	Ulusal İstatistik ve Ekonomi Çalışmaları Enstitüsü
İKO	İşgücüne katılım oranı
İO	İstihdam oranı
İŞSZO	İşsizlik oranı
KBD_GSYH	Kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla
K-S	Kolmogorov-Smirnov Testi
KSH	Kamu sağlık harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı

Kısaltmalar**Açıklamalar**

LO	İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MC	Milletler Cemiyeti
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OİS	Ortalama iş süresi
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
RFO	Reel faiz oranı
SAF	İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonu
SAP	Sosyal Demokrat Parti
Sİ	Sanayi sektörü istihdamı
SO	Sendikalaşma oranı
SPSS	Sosyal Bilimler İstatistik Programı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSS	Gayrisafi sabit sermayenin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı
TİC	Ticaretin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı
TİS	Toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı
UAW	Birleşik Otomotiv İşçileri Sendikası
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü
ÜCRT	Ücret gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı
VER	Çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti
VG	Vergi gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı

1. GİRİŞ

Kapitalist düzenin temelinde sermaye birikimi yer alır. Birikim süreci, belli aralıklarda gerçekleşen farklı düzeylerdeki krizlere bağlı olarak yeniden düzenlenir. Sosyal devlet, bu bakımdan özel bir öneme sahiptir. Sosyal devlet, kapitalist düzende 19. yüzyılın son döneminden itibaren yaşanan ekonomik krize ve buna bağlı olarak gerçekleşen sosyal ve siyasal gelişmelerle biçimlenmiş bir yapıdır. Bu bağlamda, piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale edilmesi ve sınıf mücadelesi sosyal devletin temel niteliklerini oluşturur. Sosyal devlet, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kapitalizmin düzenleyicisi konumuna gelmiştir.

Öğretide sosyal devlet farklı şekillerde açıklanabilmektedir. Çeşitli çalışmalarda sosyal devletin toplumsal risklerle, gelir dağılımına müdahale edilmesiyle, sosyal adalet temelli sosyal politikaların uygulanmasıyla, vatandaşlık haklarının gelişimiyle ve işçi sınıfının demokratik temsiliyle ilişkilendirildiği bilinmektedir. Öte yandan, 1970'lerin başında Fransa'da ortaya çıkıp gelişen düzenleme teorisi, sosyal devleti bunlardan farklı şekilde çözümlemektedir.

Düzenleme teorisi, Fransa'da kalkınma ve planlama alanlarında faaliyet gösteren farklı kamu kurumlarında görev yapan iktisatçılar tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Düzenleme teorisinde Michel Aglietta, Alain Lipietz ve Robert Boyer'in öncülüğünde yürütülen çalışmalarla kavramsal ve görgül yöntemlerin bütünleştirilmesine dayanan bir yaklaşım geliştirilmiştir. 1970'li yıllar boyunca yapılan çalışmalarda bu dönemde yaşanan ekonomik krizin nedenleri sorgulanmış, enflasyonist baskıların ekonominin genelindeki ve işçi sınıfı üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bu çalışmaların ardından düzenleme teorisinin kuramsal yaklaşımı belirginleşmiştir. Düzenleme teorisinde Karl Marx'ın sermaye birikimi çözümlemesinin yapısalcı yorumundan ve Michal Kalecki ile John Maynard Keynes'in makroekonomi teorisinin özgün bir sentezi söz konusudur. Bu bağlamda, düzenleme teorisinde ekonomi-politik temelli bir yaklaşım söz konusudur.

Tezde sosyal devlet, düzenleme teorisini merkeze alacak şekilde açıklanmıştır. Bu çerçevede, düzenleme, müdahale, yaptırım ve denetim ile uzlaşma, sosyal devleti somutlaştıran unsurlar olarak açıklanmıştır. Bunun yanında, sosyal devletin tarihsel gelişimi deneyim, bütünleşme, genişleme ve yeniden yapılanma süreçlerini içerecek şekilde

incelenmiştir. Tezde ayrıca düzenleme teorisi; birikim rejimi, düzenleme biçimi ve kriz unsurlarını içerecek şekilde ele alınmıştır. Buna bağlı olarak kapitalist düzende geçerli olan birikim rejimlerinin tarihsel gelişimi de ayrıca ortaya konulmuştur.

Düzenleme teorisinin temel amacı kapitalist düzende sermaye birikiminin incelenmesidir. Bu inceleme, yukarıda sıralanan unsurlara bağlı olarak gerçekleşir. İlk olarak, birikim rejimiyle toplumsal üretim, tüketim ve birikim arasındaki ilişkinin uzun vadedeki istikrarı açıklanır. İstikrar, sermaye birikimini güvence altına alacak sosyal kurumlar ve kurallarla sağlanır. Belirtilen yapı, düzenleme biçimini ifade eder. Düzenleme teorisine göre sermaye birikiminde istikrar ancak görece uzun dönemlerde sürdürülebilir. Bu bağlamda, farklı düzeylerde yaşanan krizler birikim rejimindeki istikrarı kaçınılmaz şekilde bozacaktır. Krizin çözümü, düzenleme biçiminin bir bölümüne veya tümüne ya da birikim rejiminin geneline yapılacak müdahalelerle gerçekleştirilebilir.

Düzenleme teorisinde kapitalist düzenin tarihi boyunca iki farklı birikim rejiminin geçerli olduğu savunulur. Bunlardan ilki, 19. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'na dek hâkim olarak yaygın birikim rejimidir. İktisadi liberalizmin ilkelerine bağlı olarak rekabetçi düzenlemeyle şekillenen bu birikim rejiminde ekonomik büyüme, kapitalizmin coğrafi yayılmasıyla gerçekleştirilmiştir. 19. yüzyılın sonunda yaşanan kriz, yaygın birikim rejiminin istikrarını bozmuştur. Buna karşılık, iki dünya savaşı arasında yaşanan gelişmeler nedeniyle düzenleme biçimine çeşitli düzeylerde müdahale edilse de birikim rejimi hemen dönüşmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iş örgütlenmesinde, emek-sermaye ilişkilerinde ve uluslararası rejimde Keynesyen yaklaşımı temel alan yeni bir birikim rejimine geçilmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde geçerli olan yeni birikim rejimi düzenleme teorisinde Fordizm olarak adlandırılmıştır. Teorinin Fordizm kavramsallaştırması, farklı yaklaşımlar tarafından da kabul görmüştür. Düzenleme teorisine göre Fordist birikim rejimi, sosyal devlet temelinde şekillenen bir düzenleme biçimiyle somutlaşır. Bu düzenleme biçiminde gelir, ulusal düzeyde yaratılmış ve dağıtılmıştır. Bu bağlamda, sosyal devletin düzenlemesiyle toplam nüfus içerisinde ücretlilerin payının artması, ücretlerin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranının yükselmesi ve sendikalaşma düzeyinin gelişmesi başta olmak üzere işçi sınıfı lehine çok sayıda kazanım sağlanmıştır. 1945-1975 yılları arasında geçerli olan sosyal

devletin düzenlemesiyle kapitalist düzenin tarihindeki en yüksek ve istikrarlı büyüme oranlarına ulaşılmıştır.

1970’li yıllarda yaşanan kriz, sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği yapıyı dönüştürmüştür. Öğretide krizin ardından yaşanan gelişmeleri yeni bir birikim rejimiyle açıklayan çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak düzenleme teorisinin bu konudaki yaklaşımı farklıdır. Teoriye göre kriz, birikim rejimini değil sosyal devlete dayalı düzenleme biçimini dönüştürmüştür. Yeni yapı, neo-liberal düzenleme biçimiyle açıklanır.

Sosyal devletin düzenlemesinden farklı olarak neo-liberal düzenleme biçiminde gelirin yaratıldığı alan ile dağıtıldığı alan arasında bir bakışimsızlık söz konusudur. Bu bakışimsızlık, uluslararası rejimde ve iş örgütlenmesinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak finansallaşmanın öne çıktığı bir yapıda gelirin yaratılmasından, buna karşılık emek-sermaye ilişkisinin ulusal düzeyde düzenlenmesinden kaynaklanır. Bu koşullarda gelir küresel düzeyde yaratılırken gelir dağılımı ulusal düzeyde kalmıştır. Bunların yanında, neo-liberal düzenleme biçimiyle uygulanan düzensizleştirme ve esnekleştirme politikalarıyla geçmiş dönemde işçi sınıfı lehine elde edilen kazanımlar ortadan kaldırılmıştır.

Neo-liberal düzenleme biçimi, farklı düzeylerde gerçekleşen krizlerin sıklaşmasına neden olmuştur. Bu anlamda, 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca kapitalist düzende çok sayıda kriz yaşanmıştır. Bununla birlikte düzenleme biçiminin asıl krizi 2008 yılında gerçekleşmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde finans piyasalarından başlayarak reel alanı etkileyen kriz, zaman içerisinde küresel bir nitelik kazanmıştır. Bu tarihten itibaren gelişmiş kapitalist ülkelerin hemen hepsinde devlet müdahalesi yeniden gündeme gelmişse de bu müdahalenin niteliği sosyal devletin düzenlemesinden oldukça farklıdır. Gerçekten 2008 Krizinin ardından devlet müdahalesiyle sorunların ortadan kaldırılmasına değil anlık çözümlerin gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır. Krizi izleyen süreçte yaşanan gelişmelerin birikim rejimi ve düzenleme biçimi temelinde değerlendirilmesi bu nedenle mümkün değildir. Bunun yanında düzenleme teorisinin kapitalist düzenin gelişimini çeyrek yüzyıldan az olmayacak dönemler temelinde incelenmesinde böyle bir değerlendirmeyi olanaksızlaştırmaktadır. Bu nedenle, tezde düzenleme teorisinin kavramsal ve görgül araçlarını kullanarak sosyal devletin gelişimini ve çözümlenmesini temel alan modellerde 2008 yılına kadar olan veriler kullanılmıştır.

Sosyal devletin kavramsal ve görgül düzeyde çözümlenmesi ancak sosyal devlet modellerinden hareketle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle öncelikle sosyal devlet modellerini inceleyen çalışmalara dikkat çekmek gerekir. Öğretide sosyal devlet modelleri, Gosta Esping-Andersen'in 1990 ve 1999 yıllarında yaptığı iki çalışmaya atıfla tartışılır. Modelleme konusundaki çalışmaların geçmişi daha eskiye gitmekle birlikte Esping-Andersen, bu konuda öncü isim olarak kabul edilir. Esping-Andersen'in çalışmasında sosyal devletin gelişimi İsveç örneğinden hareketle sınıf mücadelesini temel alacak şekilde incelenmiştir. Esping-Andersen, toplumsal riskleri merkeze alarak farklı sosyal güvenlik verileriyle sosyal devletleri modellemiştir. Esping-Andersen'in yaklaşımı, çeşitli nedenlerle eleştirilmiş ve bu temelde yeni sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda da ağırlıklı sosyal güvenliğe ilişkin verilerin kullanıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili yazın, tezde ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, öğretide üzerinde fikir birliğine varılan sosyal devlet modelleri; liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat olmak üzere üç başlıkta incelenebilir. Bu modeller aynı zamanda düzenleme teorisinin Fordizm biçimlerine ilişkin sınıflandırmasıyla da örtüşmektedir. Gerçekten liberal sosyal devlet modeli klasik fordizm ile, muhafazakâr sosyal devlet modeli devlet fordizmi ile ve sosyal demokrat sosyal devlet modeli ise İskandinav Fordizmi ile ilişkilendirilmektedir. Sıralanan modellerin örnek ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İsveç biçiminde sıralanmaktadır

Bu açıklamalardan hareketle tezde, üç temel sosyal devlet modelinin birikim rejimi ve düzenleme biçimi bağlamındaki gelişimi, düzenlemenin birikim üzerindeki etkileri ve yaşanan dönüşüm süreci kavramsal ve görgül düzeyde incelenmiştir. Yapılan incelemede sosyal devlet modellerini konu alan diğer çalışmalardan farklı olarak sosyal güvenliğe ilişkin mikro veriler kullanılmamıştır. Bu çerçevede, düzenleme teorisi temelinde birikim rejimini ve düzenleme biçimini açıklayan çeşitli veriler tanımlayıcı istatistiklerle incelenmiştir. Bunun yanında farklı Fordizm biçimlerinde ve sosyal devlet modellerinde düzenleme biçiminin birikim rejimi üzerindeki etkisi de regresyon analizleriyle sorgulanmıştır. Ayrıca yine sosyal devlet modellerine ilişkin çalışmalardan farklı orta ve uzun vadeli zaman serisi verileri kullanılmıştır.

Öğretide düzenleme teorisinin kavramları ile sosyal devleti ilişkilendiren çalışmalar olmakla birlikte teorinin temelini oluşturan görgül araçların büyük ölçüde ihmal edildiği söylenebilir. Bunun yanında, ilgili çalışmalarda sosyal devlet modellerine yapılan vurgu da oldukça düşük düzeydedir. Bu bakımdan birikim rejimi ve düzenleme biçimi kavramlarının ve bunların

temelini oluşturan görgül araçların sosyal devlet modelleri düzeyine taşınması bu çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tezde sosyal devlet modelleri ekonomi-politik temelli bir yaklaşımla ve bu yaklaşımın görgül araçlarıyla sorgulanmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE VE TEMEL KAVRAMLAR

Kapitalist düzende sermaye birikimi temeldir. Bu temel üzerinde sosyal devlet, emek ve sermaye arasında uzlaşmayı sağlamaya yarar. Ancak gelirin yaratılmasına ilişkin kriz, dağıtılması üzerinde de benzer sonuçları doğurur. Bu değişim emekle sermaye arasında kurulmuş olan ilişkileri değiştirmeyi ya da yeniden düzenlemeyi gerektirir. Tezde bu yeni baştan düzenleme tercihi sosyal devlet üzerinden sorgulanacaktır.

2.1. Sosyal Devlet Kavramı

2.1.1. Tanımı

Sosyal devlet¹, çağdaş kapitalizmin temel kavramlarından biridir. Sosyal devletin kavramsal olarak ilk kez nerede ve ne zaman kullanıldığı konusunda öğretilerde iki farklı görüş mevcuttur. İlk görüşe göre, kavramın Fransa'da 1852-1870 yılları arasında geçerli olan İkinci İmparatorluk döneminde kullanıldığı ileri sürülmektedir. Söz konusu dönemde sosyal devlet bireysel çıkarlarla kamu yararı arasında denge kurulmasına dayanan bir toplum felsefesi içinde düşünülmüştür (Rosanvallon, 2004: 199). İkinci görüşe göre, sosyal devlet kavramının kullanımının başlangıcı Bismarck Almanya'sına dayanır. Kürsü sosyalistleri tarafından geliştirilen sosyal devlet anlayışında sosyal güvenlik önlemleri temel alınmıştır (Koray, 2005: 181).

Sosyal devlet, piyasa mekanizmasının işleyişine politik kararların bir sonucu olarak müdahale edilmesi düşüncesiyle oluşturulmuş bir yapıdır. Bu nedenle ekonomik sistemde yaşanan etkileşimler, kurumlar ve bunların dönüşümü sosyal devletin anlaşılması bakımından önem taşır (Jespersen, 1996: 58). Müdahale, sosyal devletin piyasa başarısızlıklarını düzeltici niteliğini somutlaştırır. Sosyal devletin müdahalesi öncelikle iki alanda etkilidir. Bunlardan ilki, piyasanın işleyişine ilişkin kuralların yeniden düzenlenmesiyle bu mekanizmanın sürekliliğinin sağlanmasıdır. İkinci etki, üretim sonucu elde edilen gelirin yeniden ve daha adil şekilde dağıtılmasıdır (Walker ve Wong, 2004: 120).

¹ Öğretilerde *sosyal devlet* ile birlikte *refah devleti*, *sosyal refah devleti*, *Keynesyen refah devleti* ve *Keynesyen ulusal refah devleti* gibi farklı deyimler kullanılmakla birlikte bu kavramların içerikleri büyük ölçüde aynıdır. Adlandırma konusundaki farklılık, kavramın kullanıldığı coğrafya ile ilgilidir. Gerçekten Anglo-Sakson ülkelerinde refah devleti ve bunun benzerleri kullanılırken Kıta Avrupa'sında ise sosyal devlet deyimini benimsenmektedir. Bu bağlamda, tezde Kıta Avrupası kökenli bir yaklaşımın temel alınması nedeniyle sosyal devlet deyimini tercih edilmiştir.

Bu bağlamda sosyal devlet, asgari gelir güvencesinin sağlanması, toplumsal belirsizliklerin kapsamının daraltılması ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması amaçlarıyla örgütlü gücün bilinçli şekilde kullanıldığı bir yapıdır (Briggs, 1961: 228).

Sosyal devlet, örgütlenmiş ve güçlü bir sınıf mücadelesinin ürünüdür. Bu temelde sosyal devlet toplumsal artığın sınıflar arasında bölüşümünü sağlamak için işçi sınıfının demokratik temsiliyle şekillenmiştir. Sınıf mücadelesi, emek-sermaye ilişkisini düzenleyen ekonomik, sosyal ve siyasal yapıların etkisi altında gerçekleşir. Sosyal devlet, sınıf mücadelesinde emek ve sermaye arasındaki bakışsız güç ilişkisinin dengelenmesini, sosyal politikaların kapsamının genişletilmesini ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesini sağlamıştır (Gough, 1979: 14-15). Bir başka deyişle, emek ve sermaye arasında yansızlığı kabul edilmiş sosyal devlet çelişen ve çatışan sınıfsal çıkarlar arasında hem onarıcı hem de dengeleyici bir rol oynar.

Sosyal devlet, bireylere ve ailelerine asgari düzeyde gelir güvencesinin sağlanmasını, onların toplumsal risklere karşı korunmasını ve sosyal güvenlik olanaklarının geliştirilmesini², tüm vatandaşlara eğitim, sağlık ve barınma başta olmak üzere yasalarla güvence altına alınmış standartların sağlanmasını garanti eder (Flora ve Heidenheimer, 1981: 23-24). Sosyal devlet tüm bunları devletin işveren rolünün yaygınlaşması, sosyal güvenlik sisteminin kapsamının genişletilmesi, kitle tüketimi, sendikaların kamusal alanda meşruiyet kazanması ve bu yolla sınıf mücadelesinin kurumsallaşmasıyla olanaklı kılmıştır (Berger, 1990: 107-109).

Düzenleme teorisi, sosyal devletin tanımlanmasında öne çıkan özgün yaklaşımlardan biridir. Teorinin temelini oluşturan birikim rejimi ve düzenleme biçimi kavramları, ekonomi politikası ile sosyal politikanın birlikte değerlendirilmesini sağlar. Teori ayrıca sosyal devletin kavramsallaştırılmasını, çözümlenmesini ve farklı sosyal devlet biçimlerinin

² Sosyal devlet, toplumsal risklerden hareketle, sosyal güvenlikle özdeşleşecek şekilde açıklanabilmektedir (Esping-Andersen, 1999: 40). Bu yaklaşım, sosyal devlet modellerine dayalı değerlendirmelerin temelini oluşturur. Toplumsal riskler “insanların içinde yaşadıkları değişken ve dinamik koşullardan kaynaklanan belirsizlikler” biçiminde açıklanır ve bunlar sınıf riskleri, hayatın akışı içinde ortaya çıkan riskler ve kuşaklar arası riskler biçiminde sıralanır. Toplumsal riskler piyasaya dağıtılabilir, sosyal devlet tarafından karşılanabilir veya ailede içselleştirilebilir. Esping-Andersen’in çalışmasıyla gündeme gelmiş olmakla birlikte sosyal devletin toplumsal risklerle ilişkilendirilmesinin geçmişi Titmuss’un çalışmalarına dek uzanmaktadır. Titmuss (1974), sosyal devletin risklerin kontrolü yoluyla toplumsal yaşamın sürekliliği yönünde bir iradeyi somutlaştırdığını belirtir (Gough, 1979: 1). Benzer şekilde Parry (1984) sosyal devletin sağlık, yoksulluk, işsizlik ve yaşlılık başta olmak üzere farklı toplumsal risklerin etkilerini hafifletmek amacıyla kolektif düzeyde örgütlenen bir yapı olduğunu savunur.

karşılaştırmasını olanaklı kılar. Bu nedenle çalışmada sosyal devlet konusunda düzenleme teorisinin yaklaşımı temel alınacaktır.

2.1.2. Unsurları

Düzenleme teorisinin yaklaşımını içerecek şekilde sosyal devlet, düzenleme, müdahale, denetim ve yaptırım ile uzlaşma unsurlarıyla açıklanabilir.

2.1.2.1. Düzenleme

Kapitalist sistemde sosyal devlet, düzenleme işleviyle sermaye birikiminin taraflarından biri haline gelmiştir. Sosyal devlet, işgücü piyasasını düzenler. Üretim araçları mülkiyetinin sağladığı güçle piyasaya egemen olan sermaye karşısında sayıca çoğunluktaki emek arasında bir düzen kurmak için müdahale eder. Bu müdahale sermayenin sınırsız gücünü dengelemek için emeğin korunması ile kendini gösterir. Ancak bu düzen ve denge arayışı salt yasal ve yönetsel düzenleme yapmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda emeğin çıkarlarının korunup geliştirilebilmesi için kimi zaman alt, kimi zaman ise üst sınırları çizilen bir özerklik alanı içerisinde emeğin mücadelesi de önemlidir. Sosyal devletin düzenlemesi, piyasa ile devlet arasındaki ilişkinin dönüşümü anlamına gelir.

Düzenlemeyle toplumsal sınıfların dayanışma temelinde bütünleşmesi amaçlanır. Dayanışma, esasen piyasanın serbest işleyişinin karşılığıdır. Bu anlamda, düzenleme sermayenin kendi çıkarına göre düzenlediği piyasada işçi sınıfı ile arasında kurulacak dengenin aracıdır. Bu araç devlet tarafından sermaye birikimi için işletilir. Sosyal devlet, bir yandan sermaye birikiminde etkin bir rol üstlenirken diğer yandan işçi sınıfının korunmasını sağlayacak ekonomik, sosyal ve siyasal hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak düzenlemelerde bulunur (Amoroso, 1996: 46; Crow, 2004: 104). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmiş kapitalist ülkelerde dayanışma önce mesleki düzeyde belirginleşirken zaman içerisinde sosyal güvenlik sistemlerinin kurulmasıyla birlikte ulusal düzeyde dayanışma sağlanmıştır (Béland, 2009: 449).

Sosyal devletin düzenlemesi hem ulusal ve hem de uluslararası düzeyde izlenebilir. Ulusal düzeyde düzenleme, ücretlerin belirlenmesi, sosyal haklar ve işgücü piyasası politikaları ile bunları içeren ekonomik planlar üzerinden şekillenir. Bu anlamda, Keynesyen ekonomi

politikaları özel bir önem taşır. 1929 Buhranının ardından piyasa mekanizmasının işleyişinin tam istihdamın sağlanmasında, büyümenin gerçekleştirilmesinde ve finansal istikrarın oluşumunda yetersiz kaldığı geniş bir uzlaşmayla kabul edilmiştir. Böylece Fordist birikim rejim koşullarında Keynesyen anlayışla şekillenen sosyal devlete dayalı düzenleme biçimi çerçevesinde rekabet, işgücü piyasası, finans, bütçe ve para politikaları gibi çok sayıda alanda bir dizi devlet müdahalesinin önü açılmıştır. Keynes'in kuramsal çerçevesi tam istihdama, sosyal adalete ve hem ekonomik hem de siyasal açıdan tercih serbestisine dayalı bir içeriğe sahiptir (Boyer, 1989: 64; Jespersen, 1996: 58). Ulusal düzeyde düzenleme yapan sosyal devlet, emeğin ve sermayenin verimliliğini artıracak harcamaların gerçekleştirilmesi görevlerini de üstlenir. Bu yolla sınıf mücadelesinin kontrol altına alınması, birikim sürecinin sürdürülmesi ve kurumsal yapıya meşruiyet kazandırılması hedeflenir (Şaylan, 2016: 142).

Bretton Woods sisteminin kurulması sosyal devletin düzenleme unsurunun uluslararası boyutunu açıklar. 1944 yılında uluslararası kambiyo sistemini oluşturmak amacıyla toplanan konferansta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Hazine Bakanı Harry Dexter White tarafından hazırlanan plan, Birleşik Krallık ile ABD'nin uzlaşmasıyla kabul edilmiş ve böylece Bretton Woods ikizleri kurulmuştur. Bretton Woods ikizlerinden ilki olan Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası kambiyo sisteminin işleyişinden sorumlu tutulmuştur. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (günümüzde Dünya Bankası) ise İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa ülkelerinde gerekli onarımların gerçekleştirilmesiyle ve kalkınmanın sağlanmasıyla görevlendirilmiştir (Seyidoğlu, 2007: 528-529). Bu bağlamda, kurumların temel amaçları yüksek istihdamın sağlanması ve reel gelirlerin artırılması ile üretken kaynakların geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (Foster, 1989: 109). Bretton Woods sisteminin oluşturulmasının ardından Marshall Planı aracılığıyla Avrupa'nın yeniden inşa süreci başlatılmıştır. Planda, Avrupa ekonomileri ile ABD ekonomisinin bütünleştirilmesi temel alınır. Bütünleştirme, ABD'nin uluslararası güç merkezi rolünü güçlendirecek şekilde tasarlanmıştır. Süreç, bugünkü adı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olan Avrupa Ekonomi İşbirliği Örgütü'nün ve ileride Avrupa Birliği'ne (AB) evrilecek Avrupa Kömür Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulmasıyla devam etmiştir (Fülberth, 2011: 240-241).

Açıklanan koşullarda, kapitalist sistemde ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen düzenlemenin amacı elden geldiğince yüksek düzeyde ve istikrarlı bir sermaye birikimini sağlamaktır. Gerçekten sosyal devlet, sermaye birikimini emeği koruyucu düzenlemelerle gerçekleştirerek bu sürece istikrar kazandırmıştır.

2.1.2.2. Müdahale

Sosyal devlette piyasa mekanizmasının işleyişinin neden olduğu sınıf çatışmasını ve buna bağlı mücadeleden kaynaklanan sorunları azaltmak ve bunları kontrol edebilmek amacıyla müdahaleci bir anlayış benimsenir. Müdahale, sosyal devlete özgü bir unsur değildir. Devlet biçimlerinin hemen hepsinde piyasa mekanizmasına farklı düzeylerde müdahale edilir. Sosyal devleti diğerlerinden ayıran, müdahalenin kapsamı ve niteliğidir. Müdahale ile piyasanın işleyişi biçimlendirilirken toplumsal düzeyde sağlanan güvencenin koşulları da belirlenir. Sosyal devletin müdahalesi, öncelikle işçi sınıfının ve daha sonra toplumsal bakımdan gereksinmesi bulunan diğer kesimlerin korunması amacını taşır.

Sosyal devletin müdahalesi, toplumsal sınıflara ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan güvence sağlar. Bu anlamda, piyasa mekanizmasının işleyişine para politikası, vergi politikası, harcama politikası ve gelir dağılımı politikaları gibi çeşitli araçlarla müdahale edilmesi sosyal devlete belirleyici bir rol kazandırmıştır (King, 1989: 247-248). Bu bağlamda, müdahale, efektif talep yetersizliğini giderilmesi, sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve toplumsal sınıflar arasında uzlaşmanın³ gerçekleştirilmesi ile belirginleşmiştir (Castel, 2017: 341).

Sosyal devlet, Keynesyen anlayış çerçevesinde kamu yatırımları aracılığıyla efektif talep yetersizliğinin giderilmesini, istihdamın artırılmasını ve böylece piyasa dengesinin sağlanmasını olanaklı kılmıştır. Bunun yanında sosyal devlet aracılığıyla sosyal koruma sistemleri kurularak iki şekilde refahın artırılması sağlanmıştır. Bunlardan ilki kişisel ve toplumsal risklerin karşılanmasını amacıyla ikincil gelir dağılımıyla ücretlilerin alım gücünün yükseltilmesi ve ikincisi de eğitim, çalışma, sağlık, sosyal güvenlik, barınma,

³ Sosyal devlet, kapitalist düzene müdahale ederek sınıf mücadelesini kontrol altına alır. Böylece toplumsal sınıflar arasında uzlaşma sağlanmış olur. Uzlaşma, müdahaleyle ilişkili olmakla birlikte sosyal devlet açısından bundan daha büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle uzlaşma, sosyal devletin ayrı bir unsuru olarak açıklanmıştır.

örgütlenme ve toplu pazarlık alanlarına yapılan müdahalelerle tüm toplumsal kesimler için korunmanın sağlanmasıdır (Koray, 2012: 63).

Vergi ve sigorta primleri yoluyla gelirin yeniden dağıtılması, sosyal devletin müdahalesinin en önemli araçlarından biridir. Sosyal devletin vergilendirme ve sigorta primi toplama işlevleri hem harcamalara müdahale etme hem de dağıtım ve istikrar üzerinden somutlaşır. Bu işlevler aracılığıyla gelir dağılımının daha adil hale gelmesine çalışılır. Sosyal devlet ayrıca gelirin yeniden dağıtımı aracılığıyla piyasa dengesinin sağlanmasına müdahalede bulunur (Greve, 1997: 73-74; Shutt, 2004: 33).

2.1.2.3. Denetim ve yaptırım

Sosyal devlet, yasal ve yönetsel düzenlemeler aracılığıyla belirginleşen denetim ve yaptırımıyla önce işçi sınıfının ve daha sonra toplumsal bakımdan gereksinmesi bulunan kesimlerin büyük bir bölümünün koruma altına alınmasını sağlamıştır (Koray, 2005: 51; Wahl, 2015: 63). Denetim ve yaptırım ile sosyal devlet tarafından düzenlenen piyasa koşullarında gerçekleştirilen müdahalelerin izlenmesi ve kurumsal yapıların meşruiyetinin sağlanması hedeflenir.

Sosyal devlet, sermaye birikim sürecini düzenlerken denetim ve yaptırım unsuruyla bu sürece meşruiyet kazandırır (Przeworski, 2016: 11). Tüm vatandaşlar için fırsat eşitliğinin sağlanması sosyal devletin temel hedefleri arasında yer alır. Sosyal devlet aracılığıyla eğitim hakkının sağlanması, eğitim ve çalışma hakkı arasında bağ kurulması, yoksullukla mücadele gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi sağlanır (Munk, 2000: 4). Yasaların çıkartılması, denetlenmesi ve gerekli durumlarda yaptırımda bulunulması, kurumların yapılandırılması ve biçimlendirilmesi ile yasama ve yürütme yetkilerinin yapılandırılması bu bakımdan önem taşır (Delorme, 2002: 118). Gerçekten sosyal devlet, toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve risklerle mücadele etmek amacıyla yasal düzenlemelerin hazırlanmasından, bunların denetlenmesinden ve ihtiyaç halinde yaptırımda bulunulmasından sorumludur (Rosanvallon, 2004: 31).

Yasal ve yönetsel düzenlemelerle sınıflar arasında mücadeleye zemin hazırlanır (Boyer, 2002a: 17). Ancak yapılan düzenlemelerin eylemli olarak yaşama geçirilmesi için denetim, aykırılık halinde de yaptırım uygulama devletin sorumlulukları arasında yer alır. Ayrıca

denetim ve yaptırım bakımından ayrıca sosyal güvenliğin de özel bir önemi vardır. Sosyal güvenlik, toplumsal dayanışmayı sağlayarak denetim ve yaptırım unsuruna işlerlik kazandırır (Castel, 2017: 215).

Düzenleme söz konusu olduğunda gerek ulusal gerek uluslararası kurallara dayandığından kuşku yoktur. Sosyal devlet düzenlemenin kurallarını iki gerekçe ile denetime bağlı tutmaktadır. İlki sermaye ve emeğin kurallara uyup uymadığını denetlemektir. Uyulmazsa yaptırım uygulanır. İkinci gerekçe ise zamanla geçerliliğini yitirmiş kuralları değiştirmek ya da yeni doğmuş ihtiyaçları karşılamak amacıyla kural üretmek için girişimde bulunulmasıdır.

Sosyal devletin denetim ve yaptırımı uluslararası kurallarla da güvence altına alınabilmektedir. Bu anlamda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) kurumsal varlığı ve belgeleri özel bir öneme sahiptir. Örgüt, 1919 tarihli Anayasası'ndan ve 1944 tarihli Filadelfiya Bildirgesi'nden başlayarak çeşitli konularda hazırladığı sözleşmeler ve tavsiye kararlarıyla sosyal devletin denetim ve yaptırım unsuru için uluslararası bir çerçeve oluşturmuştur.⁴

2.1.2.4. Uzlaşma

Sosyal devlet, emek ve sermaye arasında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşen ve Keynesyen anlayışla biçimlenen bir toplumsal uzlaşmayla temsil edilir. Uzlaşma, emek-sermaye ilişkisinin yönetilmesiyle ve işçi sınıfının politik bir güç olarak kabul edilmesiyle somutlaşır.

Uzlaşmayla sendikaların kamusal alanda meşruiyet kazanmaları ve sınıf mücadelesinin kurumsallaşması sağlanmıştır. Bu bağlamda, uzlaşma ilgili yasaların çıkartılmasını, uygulanmasını ve denetlenmesini de içerdiğinden müdahale, denetim ve yaptırım unsurları aracılığıyla işlerlik kazanır. Uzlaşmanın siyasal bir boyutu da bulunmaktadır. Belirtilen dönemde gelişmiş kapitalist ülkelerin hemen hepsinde güçlenen işçi sınıfı örgütleri ve sosyal

⁴ UÇÖ, insan haklarını koruma, dünya barışı arayışı, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ve insanın ekonomiye olan üstünlüğünün doğrulanması değerlerini temel alan bir kurumdur. Genel olarak UÇÖ belgelerinde temel haklar, istihdam, ücret ve çalışma koşulları, kadın istihdamı, çocukların ve gençlerin istihdamı ve toplu iş ilişkileri konularına odaklanılır (Erdut, 2003: 42-48 ve 58).

demokrat partiler sosyal devletin gelişiminde ve kurumsallaşmasında etkili olmuşlardır (Gough, 1979: 67; Berg ve Janoski, 2010: 74).⁵

Uzlaşma, genel itibariyle Keynesyen anlayış temelinde gerçekleşmiş olmakla birlikte bununla belirlenen ekonomik ve sosyal standartları aşan farklı bir örnekten de söz etmek gerekir. İsveç'te uzlaşma, Rehn-Meidner Modeli ile açıklanır⁶. İsveç'te sosyal demokrat hükümetler 1950'lerin sonundan 1970'lerin başına dek Rehn-Meidner Modelinin genel ilkelerini uygulamış ve bu süre boyunca Keynesyen uzlaşmanın geçerli olduğu OECD ülkelerinden çok daha başarılı bir görüntü ortaya koyulmuştur. Modelde fiyat istikrarını, büyümeyi, tam istihdamı ve toplumsal eşitliği sağlamak amacıyla aktif istihdam politikaları, sıkı makroekonomi politikaları ve dayanışmacı ücret politikaları önerilir. Bu çerçevede, kısıtlayıcı maliye politikaları, doğrudan vergiler ve enflasyonla mücadele modelin ana araçlarını oluşturur. Modelin uygulandığı süre boyunca aktif istihdam politikalarının ve hükümet harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) içerisindeki oranı doğrusal bir artış göstermiştir. 1970'li yıllarda yaşanan kriz süreci de dâhil olmak üzere İsveç'te konuyla ilgili harcamalar sürekli olarak OECD ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Aynı dönemde eşit işe eşit ücret ilkesi doğrultusunda aynı işlerde çalışan kadın ve erkeklerin ücretleri de dengelenmiştir. 1970'li yıllardaki krizi izleyen süreçte modelin uygulamasından giderek vazgeçilmiştir (Erixon, 2010: 679-683).

Uzlaşma, sosyal devlet anlayışının benimsendiği ülkelerde sendikal örgütlenme düzeyinin yükselmesini, çalışma sürelerinin düzenlenmesini, reel ücretlerin yükseltilmesini, yönetime katılmanın yaygınlaşmasını, toplu sözleşme özerkliğinin sağlanmasını ve gelir kaybını telafi eden mekanizmaların oluşturulmasını sağlamıştır (Fülberth, 2011: 242-243). Uzlaşmanın bir

⁵ Sosyal demokrasi, 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan bir ideolojidir. Sosyal demokrasi, gelirin yeniden dağıtımını gerekli kılan ekonomik hedefleri ortaya koymuş ve bunları gerçekleştirmek amacıyla demokratik yapıları ve siyaset kurumunu yönlendirmiştir. Sosyal demokrasi ile bir yandan bireysel özgürlüklerin varlığının korunması ve geliştirmesi önemsenirken diğer yandan toplumsal refahın sağlanması için asgari standartların yaşama geçirilmesi amaçlanır. Sosyal demokrasi, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal devleti siyasal açıdan biçimlendirmiştir. 1945-1975 yılları arasında sosyal devletin kurumsallaştığı ülkelerde uzlaşmanın siyasal temsili bakımından iki eğilimden söz edilebilir. Bunlardan ilki, sosyal demokrat partilerin uzun sürelerle iktidarda olması, ikincisi dönem boyunca sosyal demokrat ilkeler büyük bir bölümü iktidarda bulunan muhafazakâr ve liberal partiler tarafından kabul edilmesidir (Koray, 2008: 16 ve 21; Page, 2011: 108-109).

⁶ Rehn-Meidner Modeli, adını İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu (LO) çalışanı iki ekonomistten alır. Bu ekonomistlerden ilki LO'nun araştırma bölümü başkanı Rudolf Meidner iken ikincisi ise aynı bölümün makroekonomistlerinden Gösta Rehn'dir. Rehn-Meidner Modelini içeren rapor, 1951 yılında LO Kongresine sunulmuştur. Sendika tarafından kabul edilen Model 1950'lerin sonundan itibaren geniş bir toplumsal uzlaşmayla uygulanma alanı bulmuştur.

diğer önemli niteliği sosyal hakların kurumsallaşmasıdır.⁷ Kapitalizmin tarihsel gelişimi içerisinde sosyal hakların kurumsallaşması devlet, emek ve sermaye arasındaki toplumsal uzlaşma sonucunda 1945-1975 yılları arasında gerçekleşmiştir (Offe, 1987: 526; Crow, 2004: 107). Dolayısıyla bu dönemin *altın çağ* ya da *görkemli otuz yıl* olarak anılması bir rastlantı değildir.

2.1.3. Tarihsel Gelişimi

Sosyal devletin tarihsel gelişimi bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasal süreçle ilişkilidir. Gelişim, deneyim (1870-1920), bütünleşme (1930-1940), genişleme (1950-1970) ve yeniden düzenleme (1970'ten sonrası)⁸ olmak üzere dört farklı dönem halinde incelenebilir (Therborn, 1984: 31; Therborn, 1986: 159).⁹

Sosyal devletin doğuşu 1870'li yıllarda Bismarck Almanya'sında kabul edilen sosyal güvenlik yasaları ile başlamaktadır. Bu durumun gerekçesi belirtilen yasaların sosyal politikaları kurumsallaştırıcı niteliğidir. Bununla birlikte, Bismarck yasalarından önce yaşanan bir dizi başka gelişme de sosyal devletin doğuşu bakımından önem taşır.

Kapitalist düzende sosyal devletin iki tarihsel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 18. yüzyılın ikinci yarısında Birleşik Krallık'ta sanayi devriminin gerçekleşmesi ile birlikte kapitalizmin coğrafi olarak genişlemesi ve ikincisi ise 1789 yılında Fransız İhtilali'nin ardından ulus devletlerin kurulması ve kitle demokrasilerinin gelişmesidir (Flora ve

⁷ Sosyal haklar Marshall'ın 1949 yılında yaptığı kavramsallaştırmayla açıklanır. Marshall (2006: 45), kapitalist toplumlarda toplumsal vatandaşlığın ekonomik temelli bir gelişim izlediğini belirtir. Yazar, toplumsal vatandaşlığın tarihsel açıdan üç farklı hak biçiminin bir araya gelmesiyle oluştuğunu vurgular. Bunlardan ilki medeni haklardır. Medeni haklar; ifade özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü ve adalet gibi bireysel özgürlükleri kapsar. İkinci hak biçimini oluşturan siyasal haklar, karar alma süreçlerine seçme ve seçilme düzeylerinde katılmayı ifade eder. Son olarak sosyal haklar ise bireylerin içinde yaşadıkları toplumun standartlarına bağlı olarak ekonomik refaha ve sosyal güvenliğe sahip olmaları ve çağdaş bir yaşam sürdürülebilmek için gerekli alanlarda var olmaları gibi unsurları içerir. Tarihsel açıdan medeni haklar 18. yüzyılda, siyasal haklar 19. yüzyılda ve sosyal haklar ise 20. yüzyılda belirginleşmiştir. Bu hakların yaratılmasında etkili olan temel güç sosyal devlet aracılığıyla inşa edilen kurumsal yapıdır (Roche, 1987: 367; Boje, 1996: 24; Bottomore, 2006: 58-62).

⁸ Sosyal devletin tarihsel gelişiminin bu aşaması çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

⁹ Yaygın şekilde kullanılan bir başka sınıflandırmada sosyal devletin tarihsel gelişimi buradaki tasnife benzer şekilde *başlangıç ve deneyim kazanma* (1870-1930), *pekiştirme-sağlamaştırma* (1930-1950), *büyüme-yayılma* (1950-1970) ve *sorgulanma-yeniden biçimlenme* (1970'ten sonrası) başlıkları altında incelenmektedir (Koray, 2005: 85-87).

Heidenheimer, 1981: 22; Therborn, 1986: 149). Bir başka deyişle, sosyal devletin kökleri Birleşik Krallık'ta ve Fransa'da aranmalıdır.

Sanayi Devrimi ile Fransız İhtilali'nin ardından yaşanan gelişmelerin toplumsal alanda yarattığı olumsuz etkiler işçi sınıfı içerisinde örgütlenme eğilimlerinin güçlenmesini beraberinde getirmiş ve bu sürecin bir sonucu olarak 1792 yılında Birleşik Krallık'ta Londra Yazışma Derneği adıyla ilk işçi örgütü kurulmuştur. Buna karşılık 1799 yılında kabul edilen bir yasayla sınıf örgütlerinin kurulması yaklaşık otuz yıl boyunca yasaklanmıştır (Uslu, 2015: 38). Yasağa rağmen yükselen sınıf mücadelesi, kapitalizmin ilk yıllarındaki deneyimiyle dahi büyük bir dönüşümü temsil etmektedir. Bu çerçevede belirtilen dönemde sosyal devletin doğuşunu hazırlayan koşullar ve sosyal adalet arayışı sınıf mücadelesinin bir ürünü olarak belirginleşirken zaman içerisinde yaşanacak yeni gelişmelere zemin hazırlanmıştır (Koray, 2005: 182-184).

Sosyal devletin tarihsel gelişimi bakımından bir diğer önemli gelişme Birleşik Krallık'ta kurumsallaşan Çartist Harektir. Yasaklara rağmen işçi sınıfının örgütlenme çabalarının sürdüğü bu ülkede Çartist Hareket tarafından 1815-1848 yılları arasında yayınlanan bildirgeler, sınıf mücadelesinin gelişimine yön vermiştir. Bildirgelerde sırasıyla siyasal haklar, sanayi örgütlenmesi, sendikal örgütlenme ve genel grev konularına odaklanılmıştır (Gough, 1979: 2; Hobsbawm, 2008: 87). Bu anlamda, evrensel oy hakkının tanınması, yoksullukla mücadele, sendikal örgütlenmenin yasal statüye kavuşması gibi talepler Hareketin temel tezlerini oluşturur (Güngör ve Özügurlu, 1997: 13-14).

Deneyim aşamasından önceki süreçte sınıf mücadelesinin en önemli taleplerinden biri iş sürelerinin düzenlenmesi olmuştur. Bu talep, Fransa'da gerçekleşen 1848 Devriminin ardından karşılık bulmuş ve bu dönemde kabul edilen Anayasa ile birlikte çalışmanın soyut bir özgürlük olmaktan çıkıp somut bir gerçeklik halini alması sağlanmıştır. Bu bağlamda, çalışma, yaşama hakkının bir parçası olarak düşünülmüştür. Çalışmanın bir hak olarak tanımlanması ayrıca işçi sınıfının bağımsız bir güç olarak sermaye sınıfı karşısında örgütlenmesini de hızlandırmıştır (Méda, 2012: 120-123; Castel, 2017: 313). Anayasada çalışma hakkının yanında eğitim ve yoksullukla mücadele gibi konularla da çeşitli

güvenceler getirilmiştir. Bu niteliği ile Anayasa, sosyal hukuk anlayışının bir ifadesi olarak da değerlendirilmektedir (Bulut, 2003: 179).¹⁰

2.1.3.1. Deneyim aşaması (1870-1920)

Sosyal devletin deneyim aşaması 1870’li yıllarda Almanya’da sosyal sigortalar alanında yürütülen çalışmalarla başlayıp Birinci Dünya Savaşı’nı sona erdiren Versay Barış Anlaşması’na dek geçen 50 yıllık süreyi kapsar.

Deneyim aşamasından önceki gelişmeler Fransa ve Büyük Britanya’da yaşanırken bu aşamayı başlatan düzenleme Almanya’da ortaya çıkmıştır. Bu durum, 1870’li yıllara gelindiğinde Almanya’da geç sanayileşmenin de etkisiyle diğer ülkelerin önünde bir büyüme hızının sağlanmasıyla açıklanır. Bu ülkede işçi sayısında yaşanan artışa bağlı olarak sosyal sorunların derinleşmesi kapitalizm karşıtı görüşlerin gelişimini de beraberinde getirmiştir. Dönemin Almanya Şansölyesi Bismarck, yürürlüğe koyduğu sosyal sigorta programlarıyla bir yandan işgücünün yeniden üretimini güvence altına alırken diğer yandan kapitalizm karşıtı görüşlerin etkisini hafifletmeyi amaçlamıştır. Programlar, bir plan dâhilinde 1883-1889 yılları arasında yasalaşmıştır. Bu anlamda sırasıyla hastalık (1883), iş kazası (1884), engellilik ve yaşlılık (1889) konularında yasal düzenlemelere gidilmiştir. Sosyal sigorta programlarının temel amacı, geçmişte yapılan düzenlemelerin aksine, acil durumlarda yoksullara yardım etmek değil yoksulluğu rutin önlemlerle kontrol altına almaktır. Sosyal sigortalarda ayrıca yine geçmişteki önlemlerden farklı olarak gereksinmesi bulunan toplumsal gruplara değil işçi sınıfına odaklanılmıştır. Programların bir diğer özelliği de finansman açısından potansiyel yararlanıcıların zorunlu katılımının öngörülmesidir (Flora ve Heidenheimer, 1981: 27).

Büyük Britanya’da Fabian Hareketi’nin kurumsallaşması, sosyal devletin deneyim aşamasında öne çıkan bir diğer gelişmedir. Sidney Webb, Beatrice Webb ve Bernard Shaw gibi aydınların öncülüğünde gelişen Hareket, serbest piyasa mekanizmasının işleyişinin toplumsal eşitsizliklere ve adaletsizliğe neden olduğunu savunarak devlet müdahalesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Buna göre devletin eşit ve adil bir toplum için piyasa

¹⁰ Sosyal hukukta eşitlik ve özgürlük arasındaki ilişkinin korunması temel alınır. Özgürlük, hukuk devletiyle ortaya çıkmış bir kavram olmakla birlikte tek başına bunun varlığı ekonomik sosyal ve siyasal eşitsizliklerin giderilmesi için yeterli değildir. Hukuk devletinin bu eksikliği hukukun toplumsallaşmasıyla, sosyal adalet hedefinin tanımlanmasıyla ve sosyal devletin kurumsallaşmasıyla mümkün olmuştur (Başbuğ, 2010: 11-13).

mekanizmasının işleyişine radikal olmayacak şekilde müdahalesine gereksinim duyulmaktadır. Fabian Hareketi'nde devletin müdahale alanları yoksulluk, işsizlikle mücadele, sosyal sigortalar, sağlık hizmetleri ve barınma biçiminde sıralanmıştır. Buna ek olarak Hareket, temel eğitimin ücretsiz olması, yaşlılık sigortasının sağlanması, genel oy hakkının tanınması gibi konularda da çalışmalarda bulunmuştur (Kışlalı, 2006: 122; Şaylan, 2016: 87).

Deneyim aşaması, Birinci Dünya Savaşı (1914-1919) sırasında yeni bir boyuta taşınmıştır. 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi, sosyal devletin gelişimi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, Devrimin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kurulması ve varlığını sürdürmesi bir yandan kapitalist ülkeler için siyasal bir tehdidi gündeme getirirken diğer yandan bu ülkede sağlanan merkezi planlamaya dayalı başarı kapitalist düzende bu yöntemin tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur (Shutt, 2004: 25).

Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren 1919 tarihli Versay Barış Anlaşması, sosyal devletin deneyim aşamasında yaşanan son gelişmeyi oluşturur. Anlaşma, bir yandan beş yıl süren savaşı sona erdirirken diğer yandan Milletler Cemiyeti'nin (MC-günümüzdeki adıyla Birleşmiş Milletler) ve bu yapıya bağlı olarak UÇÖ'nün kurulmasını öngörmesi nedeniyle sosyal devletin tarihsel gelişimi bakımından önem taşır. UÇÖ, siyasal barış ile sosyal barışın bir arada sağlanmasının gerekliliğinin ve bunun yolunun da sosyal adaletten geçtiğinin vurgulanması bakımından tarihsel bir öneme sahiptir. Örgütün aynı yıl Washington'da düzenlenen ilk konferansında Anayasası kabul edilmiştir. Ardından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçecek dönemde iş süreleri, işsizlik, analık, gece çalışması, sanayide asgari yaş ve çocukların gece çalışması alanında sözleşmeler kabul edilmiştir (Gülmez, 2008: 70-72). Büyük bir aşamayı oluşturmakla birlikte UÇÖ'nün sosyal devletin tarihsel gelişimi üzerindeki asıl etkisinin genişleme aşamasında somutlaştığı söylenebilir.

2.1.3.2. Bütünleşme aşaması (1930-1940)

Sosyal devletin tarihsel gelişimi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle 10 yıllık bir kesintiye uğramıştır. İstikrarsızlık, 1929 Buhranı ile birlikte kapitalist düzenin yapısal krizini beraberinde getirmiş ve krizden

çıkış konusunda ileri sürülen tezlerin hemen hepsinde sosyal devletin kurumsallaşması temel alınmıştır.

1929 Buhranına kadar kapitalist düzende devletin rolü sosyal politika uygulamalarının varlığına rağmen ağırlıkla piyasa mekanizmasının işleyişinin güvence altına alınmasıyla sınırlanırken bu tarihten itibaren devletin ekonomiye müdahalesine dayalı yeni bir anlayışa geçilmiştir (Przeworski, 2016: 259). Bu dönüşüm, genişleme aşamasında yaşanacak gelişmeler için bir altyapı oluşmasını sağlamıştır.

Bütünleşme aşaması, 1936 yılında ABD’de uygulanmaya başlayan Yeni Anlaşma politikalarıyla ve 1942 yılında yayımlanmış olmakla birlikte 1930-1940 yılları arasında yaşanan gelişmelerin bir ürünü olan Beveridge Raporu ile somutlaşır.

Yeni Anlaşma politikaları, liberalizmin, piyasa mekanizmasının kendi kendini dengeye getireceği düşüncesinin gelişmiş bir kapitalist ülke düzeyinde reddedilmesi konusunda ilk örneği oluşturur. Bu anlamda, Yeni Anlaşma politikaları piyasa mekanizmasının işleyişinde devletin üstlendiği role ilişkin yaşanan değişikliğin bir göstergesidir. Anlaşma kapsamında yürürlüğe konulan sosyal programlar ve kabul edilen yasalarla devlet, piyasa mekanizmasını düzenleyen asıl yapı haline gelmiş ve bir bütün olarak ekonominin denetiminin merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmesine olanak tanınmıştır. Bunun yanında devlet, işveren rolünü de üstlenmiştir. Bunların yanında Anlaşma kapsamında kabul edilen yasayla sosyal güvenlik deyimi ilk kez kullanılmıştır (Rosanvallon, 2004: 123; Şaylan, 2016: 102).

Bütünleşme aşamasında sosyal devletin tarihsel gelişimi bakımından yaşanan diğer önemli gelişme 1942 yılında Birleşik Krallık’ta Sir William Beveridge tarafından hazırlanan *Sosyal Sigortalar ve Bağlı Hizmetler* başlıklı raporun yayımlanmasıdır. Beveridge, Raporunda sosyal sigortaların temel prensiplerini belirleyip Birleşik Krallık ve İskandinav ülkeleri başta olmak üzere sosyal devletin kurumsallaştığı birçok ülkede sosyal güvenliğin geliştirilmesini sağlayacak sistemin altyapısını oluşturmuştur (Wahl, 2015: 53).

Beveridge Raporu’nda, yoksullukla mücadele için geniş kapsamlı ve sistemli bir sosyal güvenlik modelinin oluşturulması salık verilir. Modelin en önemli özellikleri, vatandaşlık temeline dayanması ve evrensellik ilkesinin benimsenmesidir. Raporda böyle bir yaklaşımın benimsenmesinin temel gerekçesi İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu sosyal sorunların

onarılması çabasıdır. Beveridge'ye göre sosyal sigortaların temel ilkesi bu alandaki örgütlenmenin toplumsal ilerlemenin öncü unsuru olarak düşünülmesidir. Beveridge Raporu ile İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki beş temel sorun saptanmıştır. Bunlar işsizlik, yoksulluk, cehalet, bilgisizlik ve hastalıktır. Bu anlamda, sosyal sigortalar gelir güvencesinin sağlanmasına odaklanmalı ve söz konusu sosyal sorunlara çözüm bulmaya yaramalıdır. Sosyal sigortaların bir diğer ilkesi ise toplumsal sınıflar ile devlet arasındaki iş birliğine dayanmasıdır. Rapora göre tatmin edici bir sosyal güvenlik çocuklar için temel eğitimin güvence altına alınmasını, halk sağlığının korunmasını ve hastalıklarla mücadele edilmesini, çalışma gücünün sağlanmasını, kapsamlı sağlık ve iyileştirme hizmetlerinin sunulmasını ve kitlesel işsizliğin önlenmesi için istihdam güvencesini içermelidir (Beveridge, 2000: 847-855).¹¹ Beveridge Raporu'nda önerilen sosyal güvenlik modeli deneyim aşamasında Kıta Avrupa'sında gelişen ve Bismarkçı anlayışa dayanan sosyal sigorta modelinden ayrılır. Rapor, belirlenmiş toplumsal risklerle ilişkilendirilen bir sosyal güvenlik modeli yerine işsizliği en büyük risk olarak değerlendiren ve geri kalan riskleri de mücadele alanına katarak bütüncül ve tutarlı yeni bir modelin kurulmasını önerir (Rosanvallon, 2004: 123-124).

2.1.3.2. Genişleme aşaması (1950-1970)

Genişleme aşaması, sosyal devletin Kıta Avrupası ülkelerinde Keynesyen anlayış çerçevesinde kurumsallaşmasıyla somutlaşır. Bu aşamada işçi sınıfı örgütleri ile sosyal demokrat partiler arasında uzlaşmanın sağlanması, sosyal devletin tarihsel gelişimine yön vermiştir (Baldwin, 1996: 35). Uzlaşma, emek ve sermaye arasındaki güç dengesinin kökten değişmesini sağlamıştır. Böylece sosyal devlet aracılığıyla çalışma ve yaşam koşullarında tarih boyunca görülmemiş bir ilerleme gerçekleştirilmiştir (Wahl, 2015: 20-21).

Genişleme aşamasının ilk önemli göstergesi GSYH içerisinde sosyal harcamaların payının artmasıdır. Ayrıca dönem içerisinde sendikal haklar çalışan sınıfların büyük bir çoğunluğunu kapsayacak şekilde tanımlanmış, toplu pazarlığın boyutu ve içeriği genişlemiş, yönetime katılma gibi uygulamaların yaygınlaşmasıyla endüstriyel demokrasinin gelişimi sağlanmış ve böylece toplumsal düzeyde demokrasinin gelişimine katkıda bulunmuştur (Koray, 2005: 90). Bu dönemde sosyal devletin kurumsallaştığı ülkelerde üretken olmayan sınıflar için

¹¹ Beveridge Raporu, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşik Krallık'ta siyasete yön vermiştir. 1945 yılında yapılan seçimlerde Clement Attlee önderliğinde iktidara gelen İşçi Partisi, sağlık, işçi sağlığı ve iş güvenliği ve eğitim alanlarında giriştiği reform çalışmalarını Beveridge Raporu'na dayandırmıştır (Eaton, 2009: 61).

dahi asgari bir geçim seviyesini gerçekleştirecek gelir garantisi sağlanmıştır (Baldwin, 1996: 33-34).

Sosyal devletin genişlemesi, sosyal hakların kurumsallaşması açısından önemli bir aşamayı ifade eder. Sosyal hakların tüm toplum kesimlerini içerecek şekilde tanımlanması sosyal devletin genişleme aşamasında gerçekleşmiş ve böylece ulus devlet sınırları içerisinde yaşayan tüm vatandaşların ekonomik, sosyal ve siyasal yapıya dâhil olmaları sağlanmıştır. Ekonomik alanda başlayan dâhil olma süreci sosyal alanla desteklenmiş, siyasal alana dâhil etme ile de sosyal haklar tam anlamıyla gerçekleştirilmiştir (Luhmann, 2002: 26-27).

UÇÖ, sosyal devletin genişleme aşamasında temel ilke ve kuralların uluslararası düzeyde belirlenmesi ve bunların ulus devletler düzeyinde uygulanmasının sağlanması bakımından özel bir rol üstlenmiştir. Sosyal devletin deneyim aşamasında kurulan UÇÖ, bu dönemde öncelikli risk gruplarına yönelik sorunlara yönelirken deneyim aşamasında ise işsizlikle mücadeleye dayanan bir yaklaşım benimsemiştir. Buna karşılık, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Filadelfiya Bildirgesi'nde ifadesini bulan bir yaklaşımla çalışma koşullarına ek olarak yaşam koşullarının da korunup geliştirilmesi düşüncesi öne çıkmıştır. Genişleme aşamasında UÇÖ, tam istihdamın gerçekleştirilmesi, sosyal güvenliğin tabana yayılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması temelinde faaliyetler yürütmüştür. Örgütün temel sözleşmeleri genişleme döneminde kabul edilmiştir. Belirtilen dönemde kabul edilen UÇÖ sözleşmeleri sosyal koruma, iş güvencesi, sendikal örgütlenme ve toplu iş ilişkileri, cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele gibi konuları içermektedir (Gülmez, 2008: 178-182).

Sosyal devlete ilişkin açıklanan bu yapı 1970'li yıllara kadar neredeyse kusursuz bir şekilde işlemiştir. Buna karşılık belirtilen dönemde Fordist birikim rejiminin kurumsallaştığı gelişmiş ülkelerde kar oranlarındaki düşüşe ve buna bağlı olarak sermaye birikiminde yavaşlamaya dayanan bir kriz baş göstermiştir. Öğretide bu krizi sosyal harcamalarda yaşanan artışla ilişkilendiren ve bu nedenle süreci *sosyal devletin krizi* olarak değerlendiren çeşitli çalışmalar mevcuttur (Rosanvallon, 2004: 15; Wahl, 2015: 73). Buna karşılık düzenleme teorisi, krizin sosyal devletle değil Fordist birikim rejimiyle ilgili olduğunu savunur. Teoriye göre krizin nedeni sosyal devletin kurumsal yapısı değil sermaye birikiminde yaşanan durağanlıktır. Bu koşullarda birikimin gerçekleştiği altyapı, sosyal ve siyasal üst yapı ile çeliştiği için yeni bir kurumsal örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuş ve bu

nedenle sosyal devletin dönüşümüne yönelik tartışmalar gündeme gelmiştir (Holloway, 2007: 52). Bu açıklamayı somutlaştırmak için düzenleme teorisinin kavramsal çerçevesi incelenmelidir.

2.2. Düzenleme Teorisi

Sermaye birikiminde istikrarın sağlanması düzenlemeye dayalı şekilde gerçekleşir. Sosyal devlet, 1945-1975 yılları arasında farklı araçlarla uzlaşma temelinde toplumsal çoğunluğun lehine bir düzenleme anlayışının sürdürülmesini sağlamıştır. Ancak 1970'li yıllarda yaşanan kriz, bu uzlaşmayı bozmuştur. Bu sürecin anlaşılması için düzenleme teorisinin açıklanması gerekir.

2.2.1. Tanımı

Düzenleme teorisi, kapitalizmin büyüme dönemlerini, yapısal krizlerini ve yeniden üretimini¹² açıklamak amacıyla Fransa'da geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Teori, iki ana akım ekseninde ele alınabilir. Bunlardan ilki Grenoble Üniversitesi'nde Gerard Destanne de Bernis tarafından yönetilen *Kapitalist Ekonominin Düzenlenmesi Araştırma Grubu*'dur (GRREC).¹³ İkinci akım ise Paris Üniversitesi'nde temel referansları Michel Aglietta, Alain Lipietz ve Robert Boyer'in çalışmalarına dayalı şekilde yürütülen faaliyetlerden oluşur.¹⁴ Bu

¹² Kapitalizmde üretimin yenilenmesi ve yeni malların üretilmesi, ekonomik, sosyal ve siyasal bir zorunluluktur. Bu süreç, yeniden üretim olarak adlandırılır. Kapitalist bir ekonomide üretim koşulları aynı zamanda yeniden üretim koşullarını da oluşturur. Yeniden üretim sürecinin temel unsurundan ilki, tüketilen ürünlerin yerine koymak amacıyla yenilenen miktarlarda bir üretimin gerçekleştirilmesidir. Sürecin ikinci uygun üretim ilişkilerinin sürekli olacak şekilde yenilenmesidir. Yeniden üretim, basit ve genişletilmiş olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. Basit yeniden üretim, üretim sürecinin önceki oranlarla yenilenmesidir. Genişletilmiş yeniden üretimde bu sürecin daha büyük bir ölçekte yinelenmesi öne çıkar. Böyle bir süreçte yeni üretim araçları da devreye girer ve yeni tüketim malları üretilmiş olur. Yeniden üretim, sermaye birikimi bağlamında ele alındığında genişletilmiş yeniden üretime atıf yapılır (Kolektif, 2008: 37-38; Duménil vd., 2012: 186-187).

¹³ Destanne de Bernis ve GRREC kapitalizme özgü uyum değişkenlerini şu üç başlıkta incelemişlerdir. i)Düzen: Nüfusu, teknolojik gelişmeyi, işletme büyüklüklerini ve mekânın kapitalizm tarafından genişletilmesini içerir; ii) Kısa vadeli dalgalanmalar: Belli yasalara göre fiyatta ve miktarda yaşanan değişimleri açıklar; iii) Kesintili evrim: Bir çatışma ve mücadele aşamasından sonra toplumsal uzlaşmayı temsil eden kurumları ve önlemleri kapsar (Boyer, 1989: 16; Gajst, 2010: 2).

¹⁴ Fransa'da düzenleyici kurumların tamamı İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte yeniden yapılandırılmıştır. Düzenleme teorisinin üç öncü yazarı bu kurumlarda çalışmalarını yürütmüşlerdir. Michel Aglietta, *Ulusal İstatistik ve Ekonomi Çalışmaları Enstitüsü*'nde (INSEE), Alain Lipietz, *Planlamada Uygulanan Matematiksel Ekonomik Tahminleri Çalışma Merkezi*'nde (CEPREMAP), Robert Boyer ise *Gelir ve Harcama Çalışmaları Merkezi*'nde (CERC) çalışmıştır (Vidal, 2001: 4).

akımlardan ikincisi dünya genelinde kabul görmüş bir okul haline gelmiştir. Bu nedenle günümüzde düzenleme teorisi doğrudan ikinci akım olarak düşünülmektedir.

Düzenleme teorisi, farklı bilim disiplinlerini kapsayan geniş bir inceleme alanına sahiptir. Düzenleme teorisinde yapısal çelişkilerine ve sınıf mücadelesinin varlığına rağmen kapitalizmde istikrarın uzun dönemde nasıl korunduğu sorusuna yanıt aranır (Jessop, 2005: 16). Diğer yaklaşımlarla karşılaştırıldığında düzenleme teorisinin dört ayırt edici özelliğinin olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, teorinin gerçekçi bir kuramla çalışmasıdır. Eklemlenme yönteminin kullanılması teorinin ikinci ayırt edici özelliğidir. Kapitalist düzenin ekonomi politliğini ve toplumsal yapısını merkeze alması nedeniyle tarihsel materyalizmin araçlarının kullanılması teorinin bir başka önemli özelliğini oluşturur. Son olarak teori bağlamında sermaye birikimini güvence altına alan biçimlerin ve mekanizmaların somutlaştırılması da teorinin ayırt edici özelliklerinden bir diğeridir (Jessop, 1990: 209).

Düzenleme teorisi kapsamında farklı düşünce akımları yeniden ele alınarak özgün bir sentez geliştirilmiştir. Teorinin temel referansları Marx'ın sermaye birikimine ilişkin çözümlemeleri, Tarihçi Annales Okulu, Keynes ile Kalecki'nin makroekonomi teorileridir (Jessop, 1997a: 288-290).

Düzenlemeci yazarlar Marksizm'i Althusserci yaklaşımla ele alırlar.¹⁵ Buna göre teorinin gelişimi bakımından Marx'ın en önemli katkısı sermaye birikimi ve üretim sürecinde kurulan toplumsal ilişkilerin önemi konusunda yaptığı çözümlemelerdir (Lipietz, 1987: 30). Marx (2010: 520-522), sermaye birikimini çok sayıda ya da öncekine göre daha fazla sermayedarın bir tarafta, onlardan çok daha fazla sayıdaki ücretlinin ise diğer tarafta toplanacağı şekilde emek-sermaye ilişkisinin yeniden üretilmesi biçiminde tanımlar. Bu bağlamda, “artık değeri yeniden sermayeye çevirmeye ve onu sermaye olarak kullanmaya” sermaye birikimi adı verilir. Sermaye birikiminin temeli ücretli emekteki artıştır. Birikimin gerçekleşmesi üretimdeki artışa bağlıdır, ancak bu tek başına yeterli değildir. Bunun yanında üretime görece de olsa denk tüketimin de gerçekleşmesi gerekir. Marx, sermayeyi yalnızca bir üretim faktörü olarak değerlendirmez. Sermaye, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir

¹⁵ Althusserci yaklaşımda ekonomik determinizme karşı olacak şekilde uzun vadede geçerli farklı kalkınma biçimlerinin gelişimi ve krizi incelenir. Bu yaklaşımda ayrıca sistemin unsurları arasındaki ilişkiye odaklanılır (Vidal, 2001: 30). Bu çerçevede düzenleme teorisinde kapitalist gelişmenin uzun vadeli analizi gerçekleştirilmiştir. Özellikle Aglietta, Lipietz ve Boyer'in çalışmaları bu yöntemi açık şekilde temsil eden örnekleri oluşturur (Neilson, 2012: 160).

yansımasıdır. Marx'a göre sermaye birikim süreci eşitsizlik temeline dayanır ve krizler nedeniyle sekteye uğrar. Bu durum birikim sürecinin hiçbir zaman uyumlu ve basit bir şekilde gerçekleşmemesinden kaynaklanır. İkinci olarak Marx'ın üretim teorisi artı değer sürekli (ya da göreceli olarak) sermayeye eklendiği birikim anlayışına dayanır. Teoriye göre kapitalizm, yeniden üretim için zaman içerisinde birikimin neden olduğu çelişkileri somutlaştıran kriz aşamalarından geçer. Kriz, kapitalist iş bölümündeki çelişkilerin ve piyasa ilişkilerinin üretimin düzenlenmesine olanak tanımadığı anlamına gelir. Bu nedenle kar oranlarının düşmesi eğilimi kapitalist birikimin doğasının kaçınılmaz bir sonucudur. Sosyal ve politik gelişmeler krizin derinleşmesine veya aşılmasına katkıda bulunabilir. Kriz yaşandığında farklı sermaye biçimleri (metalar, üretken sermaye ve finansal sermaye) ortadan kalkacak, yerine yenileri gelecek ve böylece birikimin temelleri yeniden kurulmuş olacaktır (Nadel, 2002: 30-31)

Tarihçi Annales Okulu, Lucien Febvre, Marc Bloch ve Fernand Braudel öncülüğünde gelişmiş bir yaklaşımdır. Okul, siyasal güçlerin hareketlerinin arka planında uzun dönemde ekonomik ve toplumsal güçlerin bulunduğunu savunur. Yükselişinden itibaren Tarihçi Annales Okulu'nun yazarları ekonomiyi sosyoloji ve tarih ile bağlayan disiplinler arası bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamışlardır (Harris vd., 1993: 28-29). Düzenleme teorisinde bu açıklamaya uygun şekilde disiplinler arası bir yaklaşımla uzun dönemli bir inceleme yöntemi benimsenir.

Düzenleme teorisinde makroekonomik çözümlemelerde Keynes ile birlikte Kalecki'nin çalışmaları temel alınır. Teoride 1929 Buhranının ve ardından gelen dönüşümün açıklanmasında Keynes'in genel denge teorisi kullanılır. Buna göre işsizlik, verimlilik, ücretlerin gelişimi gibi konularda Keynes'in klasik ve neo-klasik yaklaşımlara karşı geliştirdiği tezler düzenleme teorisi açısından önemlidir. Buna karşılık teoride birikimin farklı aşamalarının açıklanması konusunda Kalecki'nin yaklaşımı vurgulanır (Boyer, 1989: 14-15). Kalecki'nin yaklaşımı kapitalist ekonomilerin iş devreleri teorisinin geliştirilmesine dayanır. Kalecki, kapitalist ekonomilerdeki istikrarsızlığı 19. yüzyılda işçi sınıfının yaşadığı yoksullaşma üzerinden açıklar. Kalecki'ye göre bu dönemde kar oranlarında ve yatırımlarda yaşanan istikrarsızlığın çözümü için en etkili yol kamu harcamalarının artırılması ve yatırımların devlet tarafından teşvik edilmesi olmuştur. Bu bağlamda, Kalecki efektif talep kavramını kullanması nedeniyle Keynes ile aynı hatta değerlendirilmektedir. Ancak

Kalecki'nin teorisi Marksist yeniden üretim şemalarına dayanması nedeniyle Keynes'in teorisinden ayrılmaktadır (Harris vd., 1993: 312-313).¹⁶

Düzenleme teorisi sabit ve tek düze olmaktan çok sürekli olarak yeni araştırmalarla geliştirilmiş bir yaklaşımı temsil eder. Bu nedenle teorinin içeriğine kaynaklık eden yaklaşımlar kadar başka okullarla ve yapılarla girdiği etkileşimler de önemlidir. Amsterdam Okulu, Batı Almanya Düzenleyicileri, İskandinav Modelleri Grubu ve Amerikan Radikalleri bu bakımdan önem taşır (Jessop, 1990: 154).¹⁷

1970'li yıllardan günümüze düzenleme teorisine pek çok kişi katkıda bulunmakla birlikte bilinen kavramlarını ve yöntemlerini geliştiren isimler Aglietta, Lipietz ve Boyer olarak kabul edilir (Jessop, 1990: 157).

Düzenleme teorisinin ilk metni Aglietta'nın doktora tezinden hareketle kaleme aldığı 1975 tarihli *Kapitalist Düzenleme Teorisi: ABD Deneyimi* başlıklı kitabıdır. Aglietta ayrıca 1979 yılında *Enflasyona Dair Yaklaşımlar: Fransa'dan Örnekler* adıyla bir rapor yayınlamıştır. Aglietta'nın çalışmaları İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen bir dizi toplumsal ilişkinin açıklanmasına olanak tanıyan yapısal biçimlere dayanır (Boyer, 1989: 17). Aglietta'ya göre, savaş sonrası dönemde belirginleşen en önemli değişim ücret ilişkileridir. Bu ilişkilerin toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla dönüşmesi, yeniden biçimlenmesi, bu süreçte yaşanan çatışmalar ve varılan uzlaşma değişimin temel unsurlarını oluşturur. Toplu iş sözleşmeleriyle ücretlerin artırılması işçi sınıfının bir bütün olarak tüketici rolünün dönüşümünü de sağlamıştır. Ayrıca Aglietta toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşmanın ücret ilişkisi sayesinde gerçekleştirildiğini, yeniden üretildiğini ve güvence altına alındığını belirtir. (Vidal 2001: 26-27). Aglietta, ücret ilişkisinin yanı sıra iş organizasyonu, endüstri ilişkileri ve sosyal güvenlik gibi konuları da incelemiştir. Öte yandan Aglietta, para ve kredi biçimlerindeki değişikliklerin de

¹⁶ Düzenleme teorisinde Kalecki, Marksizm temelli yaklaşımı nedeniyle, "Marx ile Keynes'i birleştiren bağ" olarak değerlendirilmektedir (Gajst, 2010: 2-3).

¹⁷ Amsterdam Okulu'nda birikim stratejilerinin analizi gerçekleştirilir. Yaklaşımın temel araçları finans sermayesi ile üretken sermaye arasındaki ayrım ve *kapsamlı kontrol* kavramlarıdır. Batı Almanya Okulu, Joachim Hirsch ve onu izleyen araştırmacıların çalışmalarından oluşur. Bu gruptaki yazarlar toplumsallaşma veya toplum etkisi olarak adlandırılan süreçlere odaklanırlar. İskandinav Modelleri Grubu, İskandinav ülkelerindeki sosyal bilimciler tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımı temsil eder. Bu yaklaşımda, düzenleme teorisinin etkisi altında ulusal büyüme biçimleri, ekonomi politikasının oluşturulma süreçleri ve politik güçler arasındaki dengelerin değişimi incelenmiştir. Son olarak Amerikan Radikalleri tarafından geliştirilen ve *birikimin toplumsal yapısı* olarak da adlandırılan yaklaşımda uzun süreli birikim dönemlerinin ekonomik açıdan desteklenmesinin ve güçlendirilmesinin özel sosyal ve politik koşullarla gerçekleşebileceği düşüncesinden hareket edilir. Birikimin toplumsal yapısı, belirli bir güç dengesi içinde üretilir ve bu dengedeki değişiklikler ekonomik krizlere neden olabilir (Jessop, 1990: 159-161).

sorgulanması gerektiğini savunmuştur (Jessop, 1990: 177). Aglietta'nın çalışmaları düzenleme teorisinin kapitalizmde yaşanan büyümeyi, krizleri ve değişimleri çözümlemek için kullandığı temel kavramları ortaya koymuştur. Aglietta ayrıca görgül çalışmalarıyla Fordist birikim rejimini düzenleyen biçimlerin zayıflama sürecinde olduğunu göstermiş ve bunun bir krize işaret ettiğini vurgulamıştır (Vidal, 2001: 29).

Teorinin bir diğer öncü ismi Lipietz, 1985 yılında yayınlanan *Seraplar ve Mucizeler: Küresel Fordizmin Krizi* başlıklı çalışmada kapitalist üretim biçimini çözümlemiştir. Lipietz'e (1987: 30-31) göre, kapitalist üretim biçimi, meta ve ücret ilişkilerinin bileşiminden oluşur. Meta ilişkileri, üretim araçlarının sahiplerinin emek yatırımlarını düzenlemesiyle ve emek tarafından üretilen ürünlerin piyasaya sürülmesiyle başlar. Meta ilişkileri sonucunda farklı iş organizasyonlarının ürünleri parayla değiştirilerek veya satın alınarak toplumsal bir değer biçimini alır. Ücret ilişkilerinde ise üretim araçlarının sahipleri, emeğin katma değerinden daha düşük miktarda bir para karşılığında ücretlilerden emek gücünü satın alır. Bu işlemin sonucunda oluşan fark artı değeri oluşturur. Ücretliler, ücret gelirene sahip olmanın karşılığında çalışma disiplinine uymak zorundadırlar. Lipietz, düzenleme teorisinin iş organizasyonuna dair bu temel yaklaşımının yanı sıra uluslararasılaşmanın artmasıyla birlikte gelişen arbitraj etkisine, neo-liberalizmin enflasyonist eğilimler üzerindeki baskısına ve bunların ücretli çalışma üzerindeki etkilerine değinen çalışmalar yapmıştır (Jessop, 1997b: 511-512).

Boyer, Aglietta ve Lipietz'in ardından düzenleme teorisinin bir diğer önemli ismidir. Boyer, 1986 tarihli *Düzenleme Okulu: Eleştirel Bir Giriş* adlı çalışmasıyla teorinin temel kavramlarını açıklayan ve bunları etkili şekilde geliştiren isim olarak kabul edilir. Bu çalışmada Boyer, yüksek enflasyon koşullarında ücretlerin artırılmasına dayalı şekilde satın alma gücünün korunmasının birikimi yavaşlatıcı ve kar oranlarını düşürücü niteliğini vurgulayarak birikim rejiminin krizinin kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir. Boyer'in kuramsal ve görgül düzeyde yürüttüğü çalışmalar mikroekonomiden makroekonomiye dek geniş bir ölçeği kapsar. Boyer, tarihsel konulara olduğu kadar güncel gelişmelere de odaklanır ve çalışmalarında ekonometri başta olmak üzere farklı araçları kullanır (Jessop, 2005: 198). Fordist birikim rejiminde emek-sermaye ilişkileri, teknolojik değişimin ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri, ekonominin yönetişimine dair sorunlar, Japon kapitalizminin kendine özgü nitelikleri ve Fordist birikim rejiminin dönüşümüne ilişkin senaryolar Boyer'in incelediği temel konuları oluşturur (Jessop, 1997b: 507-508).

Düzenleme teorisinde kapitalizmin büyüme dönemleri, yapısal krizleri ve yeniden üretim süreçleri yalnızca kavramsal açıdan sorgulanmaz. Bunun yanında ABD ve Fransa başta olmak üzere farklı Fordizm biçimlerinin görgül bir çözümlemesi de yapılır. Bu bağlamda, teoride büyüme, verimlilik, reel ücretler, işsizlik ve enflasyon gibi değişkenlerle ekonometrik modeller kurulmuştur.

2.2.2. Unsurları

Düzenleme teorisi birbiriyle ilişkili birikim rejimi, düzenleme biçimi ve kriz başlıkları altında sorgulanmalıdır.

2.2.2.1. Birikim rejimi

Kapitalist düzenin temel özelliklerinin başında sermaye birikimi gelir. Birikim, en yalın anlamıyla üretim araçlarının biriktirilmesi biçiminde açıklanabilir. Rekabet ile birlikte etkinlik kazanan sermaye birikimi, kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olduğu bir düzenin yapısal özelliği haline geldiğinde birikim süreci başlamış olur. Düzenleme teorisine göre kapitalist ekonomilerin temelinde sermaye birikiminin mantığı yer alır (Taymaz, 1993: 18). Teori açısından sermaye birikiminin istikrarı esastır. Birikim süreci tıkanıldığında yeniden düzenleme gerekir. Bu yapılmazsa geçmiş birikim koşullarında uzlaşmanın sağlandığı sınıflar arasında yeni çelişkiler ve çatışmalar gelişir ve bu durum, kapitalist düzenin varlığını tehdit eder.

Birikim rejimi, toplumsal üretimin, tüketim ve birikim arasındaki paylaşımının uzun vadedeki istikrarı ile açıklanır. Birikim rejimi ile üç farklı ilişkiye odaklanılır. Bunlardan ilki, üretim koşullarının dönüşümü ile ücretli emeğin yeniden üretim koşullarının dönüşümü arasındaki ilişkidir. İkincisi, ulusal düzeyde ekonomik ve sosyal oluşumları şekillendiren üretim biçimleri arasında kurulur. Üçüncüsü, ekonomik ve sosyal oluşumların dış dünya ile olan ilişkisi incelenir. Birikim rejimi ayrıca toplumsal emeğin belirli bir dönem boyunca nasıl tahsis edildiğini ve ürünlerin aynı dönemde farklı üretim birimleri arasındaki dağıtımını açıklayan bir üretim şeması olarak da açıklanabilmektedir (Lipietz, 1987: 14 ve 32).

Düzenleme teorisinde birikim rejimleri araştırılırken belirli ekonomik, sosyal ve siyasal kalıplar incelenir. Bu kalıplar; i) üretim organizasyonunun ve işçilerin üretim araçlarıyla

olan ilişkisinin gelişimi; ii) yönetim ilkelerinin geliştirilmesine temel oluşturan sermaye yapısı; iii) farklı toplumsal sınıfların yeniden üretimini ve gelişimini sağlayan süreçler; iv) üretken kapasitenin gelişimindeki eğilimlere karşılık gelen toplumsal talebin bileşimi; v) kapitalist olmayan ekonomilerin kapitalizm ile eklemlenme biçimleri olarak sıralanabilir (Boyer, 1989: 35)

Birikim rejimlerinde istikrarın sağlanması, işgücünün yeniden üretimini sağlayacak artı değerın üretimine ve yeniden bölüşülmesine bağlıdır (O’connor, 1989: 26). Bu bağlamda, birikim rejimi aynı zamanda üretim koşulları ile ücretli emeğin yeniden üretim koşulları arasındaki bağı da ifade eder. Birikim rejimlerinde istikrarın sağlanması için belirtilen bağı kuracak kurumsal formlara, usullere ve alışkanlıklara ihtiyaç duyulur. Sıralanan faktörler toplu şekilde düzenleme biçimi olarak adlandırılır. Her birikim rejimi için geçerli olan düzenleme biçimleri birbirinden farklıdır (Lipietz, 1987: 33-44; Lipietz, 1993: 51).¹⁸

2.2.2.2. Düzenleme biçimi

Düzenleme teorisinde kapitalizmde yaşanan krizlerin ve çatışmaların görece uzun süre boyunca dengeyi sağlayacak bir sosyal kurumlar ve kurallar bütünü tarafından çözülebileceğini savunulur. Bu yapının karşılığı düzenleme biçimidir. Düzenleme biçimi, birikim rejiminde istikrarın sağlanmasına ve bunun yönetilmesine yardımcı olur. Ekonominin istikrar dönemlerinde düzenleme biçimi ve birikim rejimi birbirini tamamlar, krizi etkili bir şekilde yönetir ve böylece kalkınmayı gerçekleştirir (Purcell, 2002: 29 ve 32).

Düzenleme biçimi, mevcut birikim rejimi koşullarında belirlenen ve desteklenen kurumsal biçimlerin bileşimi yoluyla toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi için gerekli süreçlerin, bireysel ve kolektif davranış kalıplarının bir araya gelmesinden oluşur. Bu anlamda, düzenleme biçimi, birikim sürecini yönlendirmek ve sürdürmek için tasarlanmış bir dizi sosyal ilişkiyle tanımlanır. Gerçekten düzenleme biçimi, devlet yapılanması, yapılar, pratikler ve ağlar, kurumsallaşmış uzlaşmalar, yürürlükteki yasalar kümesi açıklanır. Düzenleme biçimi ayrıca “genişletilmiş ekonomik yeniden üretimin gerçekleştiği sosyal

¹⁸ Düzenleme teorisinde yapılan çalışmaların başlangıcını bir birikim rejimi olarak Fordizm’in çözümlenmesi oluşturur. Teoride birikim rejimlerinin sürdürülebilirliğinin düzenleme biçimleri aracılığıyla sağlanabileceği düşüncesi temel alınır. Sermaye birikimi, düzenleme biçimine bağlı olarak gerçekleşir. Bu nedenle birikim rejimi, düzenleme biçimine geçebilmek ve bu sayede yeniden üretimi somut şekilde tanımlamayı sağlayacak bir ara kategori olarak değerlendirilir (Arın, 2013: 33 ve 35).

bağlam” olarak da açıklanır. Birikim rejimi ile düzenleme biçimi arasındaki işlevsel bağın kurulması birikim rejiminin sürdürülebilmesi için bir önkoşuldur (Tickell ve Peck, 1995: 360-361). Bu bağlamda, düzenleme biçimi ile i) tarihsel olarak belirlenmiş kurumsal biçimlerin bileşimi yoluyla temel toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi; ii) hâkim birikim rejiminin desteklenmesi ve yönlendirilmesi; iii) bir dizi ilke ve kararın uyumluluğunun zaman içerisinde güçlendirilmesi konularına odaklanılır (Boyer, 1989: 43).

Düzenleme biçimi aracılığıyla sınıf mücadelesinin kurumları oluşturulur, bu mücadele birikim rejiminin devamlılığını sağlayacak sınırdan tutulur ve birikim rejiminde istikrar sağlanır. Böylece sınıf mücadelesinin gerçekleştiği kurumsal bir alan ortaya çıkmış olur. Bununla birlikte her zaman sınıf mücadelesinin düzenleme biçimiyle sınırlanan alanın dışına çıkması ihtimali söz konusudur. Bu nedenle mücadelenin sınırlandırıldığı alan geçici bir niteliğe sahiptir (Jessop, 1997a: 292).

Düzenleme biçimi ile sistemin genelini yöneten ilkelerin ve kararların uyumluluğu da sağlanır. Bu sayede düzenleme biçimi, piyasa mekanizmasının işleyişinin neden olduğu belirsizlikleri sosyal müdahalelerle önler. Böylece kapitalist düzenin *yaratıcı yapısal krizlerini*¹⁹ engellemek mümkün olur (Boyer ve Saillard, 2002: 41).

2.2.2.3. Kriz

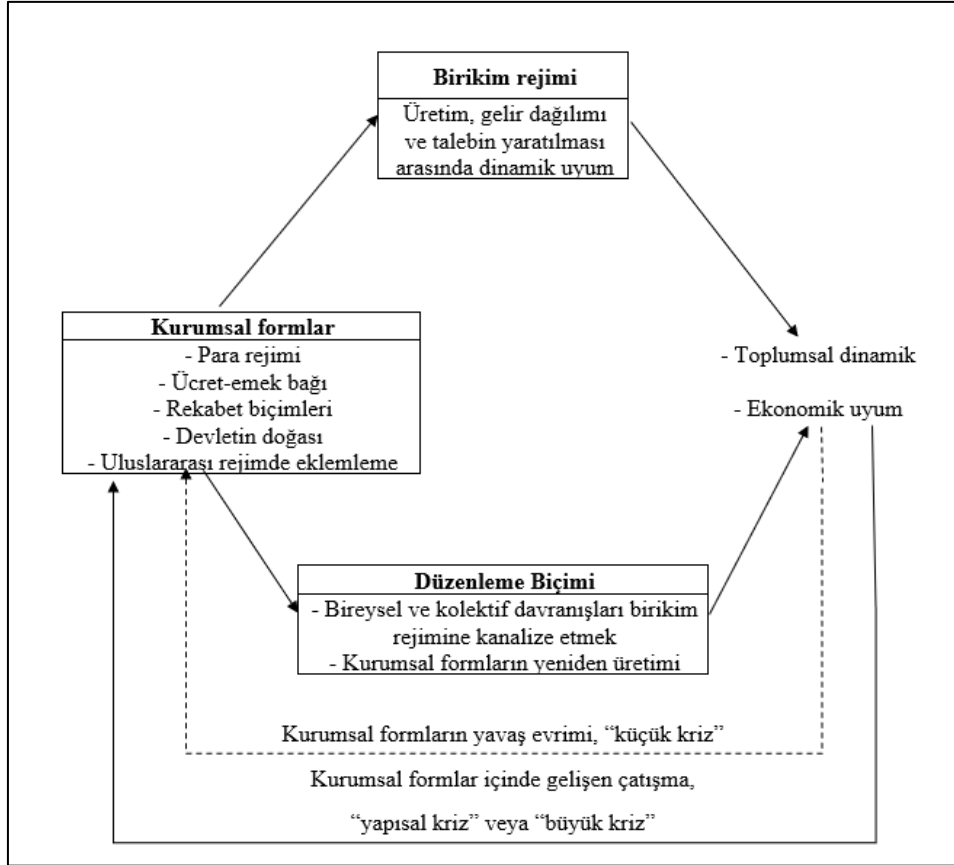
Kapitalist düzende bir birikim rejiminin sürdürülebilmesinin yolu sermaye birikiminde istikrarın sağlanmasıdır. Krizler, farklı tarihsel koşullarda ve boyutlarda ortaya çıkıp farklı konjonktürde gerçekleşmeler dahi genel olarak sermaye birikim sürecinde yaşanan dengesizlikle ilişkilidirler. Sermaye birikiminde yaşanan sorun, düzenleme biçimini etkilemeye başladığında kriz yapısal bir nitelik kazanır. Krizler, üretimde düşüşlerin yaşandığı, toplumsal kurumların güçsüzleştiği ve sınıflar arası çelişkilerin belirginleştiği koşulları yaratırlar (Boyer, 1989: 52-53; Arın, 2013: 34).

Düzenleme teorisinde krizlerin kar oranlarında yaşanan düşüş nedeniyle sermaye birikiminde istikrar olanağının kalmadığı durumlarda ortaya çıktığı savunulur. Teoriye göre

¹⁹ Yaratıcı yapısal krizlere dair vurgu Polanyi'nin (1944) yaklaşımıyla ilişkilidir. Polanyi (2012: 141), kendi kendisini düzenleyen bir piyasa anlayışının ütopya olduğunu savunur. Piyasa toplumu, insanı ve doğayı yok etmeden varlığını koruyamaz ve bu nedenle devlet müdahalesine ihtiyaç duyulur. Toplumu yönettiği iddia edilen piyasa, kendi krizini yönetme gücüne dahi sahip değildir. Bu durum, kapitalizmin tarihi boyunca yaratıcı yapısal krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Krizlerin üstesinden gelinmesinin yolu devlet müdahalesidir.

krizler bir yandan sistemin kendini yeniden üretmesini tehdit ederken diğer yandan yapısal değişimler yoluyla sermaye birikiminin yeni koşullarının gerçekleştirilmesini de sağlayabilirler. Bu koşulların sağlanması ekonomik faktörlerin etkisiyle devletin rolünün dönüşümüyle ve siyasal gelişmelerle gerçekleşir. Yeni koşulların üretilmesi emek-sermaye arasındaki güç ilişkilerinin değişmesine neden olur. Krizleri aşabilmenin yolu krizlerin türüne göre farklılık gösterir (Arın, 2013: 27-28).

Krizler, düzenleme teorisi çerçevesinde mikro krizler, konjonktürel krizler ve yapısal krizler olmak üzere üç başlıkta incelenir. Mikro krizler, tüketim düzenindeki değişikliklere uyum sağlayamayan veya üretim sürecindeki dönüşümlere yanıt veremeyen birimleri etkiler. Bu tür krizler, bireysel davranışların ve beklentilerin birikim rejiminin gereksinimlerine göre düzenlenmesi gibi küçük değişikliklerle aşılabılır. Konjonktürel krizler, ekonomideki dönemsel dalgalanmaları yansıtır. Bu krizler toplumsal iş bölümündeki değişikliklerle veya küçük ölçekli kurumsal değişimlerle somutlaşan düzenleme biçimi değişikliklerini beraberinde getirir. Son olarak yapısal krizler ise düzenleme biçiminin birikim rejimine uygun olmadığı durumlarda ortaya çıkar. Yapısal krizler, başlangıçta konjonktürel nitelikte görülseler dahi zaman içinde küçük değişikliklerle sorunların çözülemeyeceği anlaşılır. Genel olarak yapısal krizler iki nedenle ilişkilendirilir. Bunlardan ilki, gelişmekte olan bir birikim rejimi ile düzenleme biçimi arasındaki uyumsuzluktur. Bu durum, yeni birikim rejiminin eski düzenleme biçimi tarafından engellenmesi biçiminde de ifade edilir (örneğin 1929 Buhranı). Yapısal krizlerin ikinci gerekçesi ise mevcut birikim rejimini düzenleyen potansiyelin tükenmesidir (örneğin Fordizm'in krizi). Yapısal krizlerin çözümü ancak yeni bir birikim rejimi veya düzenleme biçimi ile gerçekleşir (Lipietz, 1987: 34-35; Tickell ve Peck, 1992: 193). Düzenleme teorisinin birikim rejimi, düzenleme biçimi ve kriz arasında kurduğu ilişki şu şekilde gösterilmektedir:

Şekil 2.1. Düzenleme teorisinin temel kavramlarının görünümü (Kaynak: Boyer, R., Saillard, Y. (2002). “A summary of régulation theory”, *Régulation Theory: The State of Art* (Ed: R. Boyer ve J. Saillard), Routledge: London, s.44.)

2.2.3. Tarihsel Gelişimi

Düzenleme teorisinin tarihsel gelişimini kapitalizmin birikim rejimleri, düzenleme biçimleri ve krizleri merkezde olacak şekilde açıklamak mümkündür. Teorinin merkezinde Fordist birikim rejiminin analizi almakla birlikte Fordizm öncesi birikim rejimine dair çözümler de yapılmıştır.

Düzenleme teorisine göre kapitalist düzende birikim rejimlerinin yalnızca yaygın ve Fordist (yoğun) olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Yaygın birikim rejiminde kapitalizm yeni coğrafyalara yayılarak genişlerken Fordizm’de ise sermaye birikiminin sağlanması için üretim alanları yeniden düzenlenmiştir (Jessop, 1990: 157-158).

19. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde sanayileşmiş ülkelerin tamamında kapsamlı üretimi ve üretim araçlarının genişletilmiş düzeyde yeniden üretimini temel alan yaygın birikim rejimi geçerli olmuştur. (Lipietz, 1987: 33; Boyer, 1989: xvi). Bu

dönemde birikimin birincil alanı kömür-çelik ve makine kimya gibi önde gelen sermaye mallarıyla ve ikincil alanı ise tüketim mallarıyla açıklanır. Belirtilen dönemde rekabetçiliğe dayanacak şekilde ulus devlet düzeyinde iktisadi liberalizmin ilkeleri benimsenmiş, uluslararası güç merkezi olarak ise Birleşik Krallık öne çıkmıştır (Tickell ve Peck, 1992: 195).

Yaygın birikim rejimi, rekabetçi düzenleme biçimine dayanır. Rekabetçi düzenleme biçiminde piyasa mekanizması hakimdir. Düzenleme biçimi, meta fiyatlarının talepteki değişikliklere bağlı olarak belirlenmesiyle somutlaşır. Ücretlerin fiyat hareketlerine göre esnek şekilde belirlendiği bu düzenleme biçiminde reel ücretler istikrarlı fakat düşük oranlarda artış göstermiştir (Lipietz, 1987: 34; Mavroudeas, 2015: 444).

Yaygın birikim rejiminin krizine dair ilk belirtiler 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmaya başlamıştır. 1870’li yıllar boyunca birikimin birincil alanında başlayan durgunluk zaman içerisinde birikim rejiminin krizini tetiklemiştir (Lipietz, 1987: 72).²⁰ Krize karşı yapılan müdahale, sanayileşmiş ülkelerde serbest ticareti düzenleyen yasaların katılaştırılmasına ve sanayi sektörüne parasal yardımların yapılmasına dayalı bir müdahalecilikle somutlaşır. Belirtilen dönem bu niteliğiyle devletin piyasa mekanizmasına müdahalesinin belirginleştiği ilk evreyi oluşturur (Köymen, 2007: 35).

Krize rağmen yaygın birikim rejiminin dönüşümü hemen gerçekleşmemiştir. Birinci Dünya Savaşı’na dek düzenleme biçimine farklı düzeylerde yapılan müdahalelerle yaygın birikim rejimi varlığını korumuştur. Savaşın ardından yaşanan gelişmelerle yeni birikim rejiminin kurumsallaşması yönünde ilk adımlar atılmıştır.

Savaş sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler öncelikle birikimin ikincil alanını etkilemiş ve böylece birikim rejiminin yapısı değişmeye başlamıştır. Aynı dönemde birincil alanda talebin yaratılması konusunda yetersiz kalınmıştır. Düzenleme teorisinde 1929 Buhranı bu iki gelişmeyle ilişkilendirilir. Teoriye göre sorunun temelinde düzenleme biçiminin ücret-

²⁰ Yaygın birikim rejiminin geçerli olduğu dönem için sermaye birikimi açısından nicel bir değerlendirme yapmak oldukça güçtür. Buna karşılık, Hobsbawm’ın (2008: 63) çalışmasından hareketle birikim rejiminin uluslararası güç merkezi olan Birleşik Krallık’ta ekonomik büyümeyi yorumlamak mümkündür. Yazarın 1800-1900 yılları arasında her 10 yıllık dönemi kapsayacak şekilde yaptığı hesaplamadan yola çıkarak dönemin geneli boyunca ekonomik büyümenin yıllık ortalama %3 düzeyinde gerçekleştiği söylenebilir. Bu oran yüzyılın ilk yarısında %3,7 iken ikinci yarısında %2,3’e gerilemiştir. Büyüme oranlarında yaşanan düşüş eğilimi düzenleme teorisinin birikim rejiminin krizi ile ilgili tezlerini destekler niteliktedir.

verimlilik artışına dayalı bir yapı oluşturamaması yatar. Bu durum, birikim rejimi ile düzenleme biçimi arasında yeni bir bağlantının kurulmasını zorunlu kılmıştır (Tickell ve Peck, 1992: 194-195).

1930-1945 yılları arası dönem yaygın birikim rejiminin rekabetçi düzenleme biçimine dayalı kriziyle somutlaşır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek işçi sınıfının kitlesel tüketimi birikim rejimine dâhil edilemediğinden rekabetçilik varlığını korumuştur. Başlangıçta tüketim normlarında yapılacak küçük değişikliklerle yaygın birikim rejiminin sürekliliğini sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Taylorist iş organizasyonunun yükselmesiyle birlikte üretkenlikteki yaşanan yüksek artış karşısında talep ile verimlilik artışı yetersiz kalmış, bu durum aşırı üretim krizini beraberinde getirmiştir (Lipietz, 1987: 35 ve 75).

Savaşın sona ermesiyle birlikte dayanıklı tüketim mallarının kitlesel ve yoğun seri üretimine dayalı, ücretlerin toplu iş sözleşmeleriyle belirlendiği, tüketimde yaşanan artışın reel ve nominal ücretlere yansıdığı, para rejiminin yeniden yapılandırıldığı ve devlet müdahalesinin merkezi bir rol oynadığı yeni bir birikim rejimine geçilmiştir. Yeni birikim rejimi, Gramsci'nin öncü görüşlerine atıfla Fordizm olarak adlandırılır.²¹

Fordizm, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından makroekonomik istikrarın sağlanması için gelişmiş kapitalist ülkelerde geçerli olan ekonomik, sosyal ve siyasal uygulamaları içerir. Fordist birikim rejiminin sürdürülebilirliği, rekabetçi anlayıştan tamamen farklı bir düzenleme biçimi ile sağlanmıştır (Lipietz, 1987: 36). Düzenleme teorisine göre Keynesyen uzlaşmaya dayalı sosyal devlet, Fordizm'in düzenleme biçimini oluşturur. Sosyal devletin düzenlemesi, kitle tüketiminin verimlilikteki artışa bağlı olacak şekilde belirlenmesine dayanır. Verimlilikteki artış, Taylorist iş organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Böylece işçi sınıfının yaşam koşulları geliştirilmiş ve sınıf, birikim sürecine dahil olmuştur (Tickell ve Peck, 1995: 370). Fordist birikim rejiminin kurumsallaştığı ülkelerde düzenleme, ulus devlet çatısı altında gerçekleşmiştir. Belirtilen yapının bir diğer önemli özelliği örgütlenmiş,

²¹ Gramsci, Detroit merkezli Ford Motor şirketinde gerçekleşen üretim sürecine ve iş organizasyonuna odaklanır. Gramsci'ye göre Fordizm, standartlaştırılmış bir tasarımla büyük miktarda malların üretimini, üretim sürecinin bir merkezde yoğunlaşmasını, montaj işleminin mekanizasyonunu, yüksek düzeyde iş bölümünü ve işçilerin görevlerinin bir rutine indirgenmesini kapsar (Forgacs, 2018: 341). Gramsci'nin Fordizm çözümlemesinde geçmişin çatışmaya dayalı emek-sermaye ilişkisinin yerini bir uzlaşmanın aldığı kabul edilir. Bu bağlamda, Gramsci'ye göre Fordizm, kapitalizm koşullarında güvenceli istihdamla, sosyal ücretle ve görece yüksek hanehalkı geliriyle somutlaşır (Neilson, 2012: 164).

eklemlenmiş ve zaman içerisinde büyüyen bir emek hareketinin varlığıdır. Sosyal devletin düzenlemeleri ve müdahaleleriyle 1945-1975 yılları arasında sermaye birikiminin istikrarı güvence altına alınmıştır (Gottdiener ve Komnissos, 1989: 2; Neilson, 2012: 165 ve 167).

Düzenleme teorisinin Fordizm çözümlemesi ulusal ve uluslararası düzeyde açıklanabilir. Ulusal düzeyde Taylorist iş organizasyonu ile ücret-emek bağı, uluslararası düzeyde ise küresel Fordizm çözümlenmelidir.

Taylorist iş organizasyonu, 20. yüzyılın başından itibaren ölçeği giderek büyüyen işletmelerde emeğin denetimini sağlamak amacıyla geliştirilen bilimsel yöntemler ile somutlaşır. Taylorizm’de işin organizasyonu konusunda geliştirilen uygulamalar işin tasarımı, işin gerçekleştirilmesinin kontrol edilme biçimi ve bu kontrol biçiminin kapsamına giren istihdam ve ücret politikasıdır (Ansal, 1999: 9). İşlerin gerçekleştirilmesinin standartlaştırma, basitleştirme ve kolay anlaşılma bakımından yeniden örgütlenmesini benimseyen bu anlayışın temel hedefi işin ideal gerçekleştirme yöntemini ortaya koymaktır. Taylorizm’de emeğin üretkenliğinin artırılmasının işlerin ayrıştırılmasıyla ve ayrıştırılmış işlerin hareket ve zaman etütleriyle belirlenen standartlar aracılığıyla düzenlenmesiyle gerçekleştirilebileceği savunulur. Bu anlayış ayrıca işin tasarlanması, denetimi ve uygulanması süreçlerini de tamamen ayrıştırır (Dikmen, 2012: 92-93).

Taylorist iş organizasyonun kurumsallaşması bilimsel yönetim ilkelerinin 1915 yılında ABD merkezli Ford fabrikasında tasarlanan montaj hattında uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Montaj hattı, üretimde standartlaşmaya ve rutinleşmeye dayanır. Montaj hattı aracılığıyla farklı üretim birimleri arasındaki dağınıklığın dengelenmesi ve verimliliğin artırılması hedeflenir. Yeni iş organizasyonunun kuruluş aşamasında yaşanan emek temelli sorunlar, ücretlerin iki kattan daha fazla artırılmasıyla yönetilmiştir (Sabel, 1982: 31-32). Bu organizasyon biçimi ABD’nin ardından 1930’lu yıllarda Avrupa’da yaygınlaşmıştır. Taylorizm, üretim araçlarında yaşanan teknolojik gelişmelerle daha ileri aşamaya taşınmıştır. Düzenleme teorisinde İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gelişmiş kapitalist ülkelerde ekonomik büyümenin verimlilikte yaşanan artışla ve buna bağlı ücret artışlarıyla desteklenmesi Taylorizm ile ilişkilendirilir. Teoride bu durum *Fordizm’in üretken yönü* deyimiyle açıklanır (Lipietz, 1987: 35; Neilson, 2012: 162).

Üretim ilişkileri ve dolayısıyla da ücret ilişkisi bir birikim rejiminde istikrarın sağlanmasında belirleyici role sahiptir. Ancak ücret ilişkisi salt iş organizasyonu düzeyinde çözümlenemez. Fordizm'in temel özelliklerinden birini oluşturan seri üretime dayalı ücret ilişkisi bu yapıyı düzenleyen kurumsal sözleşmeler olmaksızın varlığını sürdüremez. Bu anlamda Fordist birikim rejiminin açıklanması bakımından önem taşıyan bir diğer önemli konu *ücretli emeğin çözümlemesi* olarak da adlandırılan ücret-emek bağıdır (Boyer, 1989: xii).

Ücret-emek bağı, iş sözleşmesini çerçeveleyen kurumların tamamlayıcılığı ile mevcut düzenleme biçimi arasındaki uyum biçiminde açıklanır (Boyer, 2002b: 73). Ücret-emek bağının düzenleme teorisi ile tanımlanan kurumsal biçimler arasındaki ayrıcalıklı konumu kapitalist üretim koşullarında artı değer ile ücret arasındaki ilişkiden kaynaklanır. Düzenleme teorisi, tarihsel çözümlemelerden ve uluslararası karşılaştırmalardan hareketle ücret-emek bağının farklı biçimlerinin ayırt edilmesini mümkün kılar. Bunlar; işçilerin tüketimi kapitalist üretime eklemlenmediğinde rekabetçi, iş örgütlenmesi seri üretime olanak tanırken işçilerin yaşam biçimi ciddi şekilde değişmediğinde Taylorist ve üretim ile tüketim normlarının gelişimi eklemlendiğinde Fordist biçiminde sıralanır (Boyer ve Saillard, 2002: 39).

Kısmen farklılaşmakla birlikte Fordist birikim rejiminde ücret-emek bağının düzenlenmesi i) belirli bir sektördeki veya bölgedeki tüm çalışanlar için geçerli toplu iş sözleşmeleri yoluyla düşük ücretlere dayalı rekabetin önlenmesi;²² ii) devlet tarafından belirlenmiş asgari ücret düzeyi ve satın alma gücündeki dönemsel artışlar; iii) zorunluluk esasına dayalı olarak finanse edilen bir sosyal güvenlik sistemi bağlamında hastalık, emeklilik ve işsizlik nedeniyle doğrudan bir ücret gelirine sahip olmasalar dahi tüm ücretliler için kalıcı bir gelir garantisinin sağlanması unsurlarını içerir (Lipietz, 1987: 37).

²² Endüstri ilişkileri sistemi, ücret-emek bağının açıklanmasında önemli bir rol oynar. Düzenleme teorisinde Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya'da sendikal örgütlenmenin biçimlerini, düzeylerini çatışmaları ve müzakerelerin içeriğini karşılaştıran çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda, kurumsal biçimler ile ücret-emek bağı arasındaki ilişki, somut yönleri ile işlevleri arasındaki etkileşim bağlamında değerlendirilmiştir. Buna göre Birleşik Krallık'ta geçerli olan sendikacılık anlayışı gerçek anlamda Fordist bir ücret-emek bağına temsil etmemektedir. Bunun nedeni ülkedeki sendikal örgütlenmenin zayıflığıdır. Fransız sendikacılığı, düşük sendikalaşma oranları ve politik bölünmüşlükle açıklanmasına rağmen toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin çokluğu nedeniyle ücret-emek bağı bakımından Fordist bir görünüm ortaya koyar. Almanya'da ise İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte Fordist bir ücret-emek bağı kurulmuş ve buna ek olarak kurumsal örgütlenme bakımından özgün bir yapı ortaya çıkmıştır (Bertrand, 2002: 82-83).

Ücret-emek bağıını somutlaştıran unsurlar sosyal devletin çatısı altında kurumsallaşır. Ücret-emek bağı konulu çalışmalar, bu ilişkinin farklı OECD ülkelerinde benzer şekilde geliştiğini göstermektedir (Boyer, 2000: 288).²³

Düzenleme teorisinde Fordist birikim rejiminin uluslararası boyutu küresel Fordizm olarak adlandırılır. Küresel Fordizm ile ulusal ekonomilerin çıkarları korunup gözetilirken aynı zamanda uluslararası ticaretin düzenlenmesi de hedeflenir. 1944 yılında inşa edilen Bretton Woods sistemi ile 1947 yılında imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATT), Fordist birikim rejiminde küresel ekonominin temel dayanaklarını oluşturur. Bretton Woods sistemi uluslararası ticareti kolaylaştırmak amacıyla alınmış bir dizi kuralı ve iş birliğine dayalı karşılıklı bağımlılığı içerir.²⁴ Sistem kapsamında ABD'nin güç merkezi konumunu pekiştirmek amacıyla bu ülkenin para birimi küresel rezerv olarak kabul edilmiştir.²⁵ Ayrıca sistem ile ihracat düzenlemelerinde rekabetten çok bağımlılık desteklenmiştir. Öte yandan GATT ise gelişmiş ülkeler arasında tarifelere dayalı ve tarife dışı engellerin çok taraflı şekilde kaldırılması yoluyla ticareti kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. (Tickell ve Peck, 1995: 372).

Küresel Fordizm'in yapılanmasının ardından kapitalist düzende uluslararası ticaretin ikincil öneme sahip hale gelmesiyle birlikte küresel düzeyde ihracatın iç piyasalara oranı 1960'lı yıllarda tarihin en düşük seviyesine inmiştir (Neilson, 2012: 167). Bu tarihe kadar işleyen küresel Fordizm 1970'lere gelindiğinde birikim rejiminin kurumsallaştığı ülkelerde sermaye birikiminin durağanlaşmasının nedenlerinden biri olarak görülmeye başlanmıştır (Tickell ve Peck, 1995: 372).

²³ Castel (2017: 300-310) düzenleme teorisinin önerdiği ölçütlerden hareketle Fordist ücretli çalışma ilişkisinin gerçekleşmesi için beş koşulun bir araya gelmesi gerektiğini savunur. Bunlardan ilki, fiili olarak çalışanlar ile işgücü piyasasının dışında kalanlar arasında bir ayrımın varlığıdır. İkinci koşul, işçiler için iş güvencesinin sağlanması ve çalışma sürelerinin akılcılaştırılmasıdır. Üçüncü koşul, işçi sınıfı için yeni tüketim normlarının oluşturulması ve bunlar aracılığıyla sınıfın toplu üretimin alıcısı haline gelmesidir. Dördüncü koşul olarak toplumsal mülkiyete ve kamu hizmetlerine erişim öne çıkar. Yazarın öne sürdüğü son koşul işçiyi, iş sözleşmelerinin bireysel boyutunun ötesinde toplumsal statüye sahip kolektif bir yapının üyesi olarak kabul eden iş hukukunun varlığıdır.

²⁴ Bretton Woods kuruluşları 1970'li yıllara dek ulusal ekonomileri uluslararası akımlara karşı korumuştur. Bu bağlamda, talepte yaşanan dalgalanmalar sınırlandırılmış, ithalattan kaynaklanan dış ticaret açıkları ise ithal mallara ihtiyaç duyulması halinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ayrıca kısa vadeli sermaye hareketleri kontrol edilerek para piyasalarında yaşanan sorunların asgari düzeye indirilmesi hedeflenmiştir (Vidal, 2002: 112).

²⁵ Bretton Woods anlaşması uyarınca bir ons altının 36 ABD dolarına karşılık gelecek şekilde sabitlenmesiyle birlikte uluslararası ödemelerde yeni bir dönem başlamıştır. Geçmişteki dalgalı kur sisteminin yerini sabit kur anlayışına bırakmasıyla birlikte ekonomik planlama dâhilinde belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi kolaylaşmıştır (Klassen, 2014: 114).

1960'ların sonunda Fordizm, teknolojik gelişmelere, üretkenlik artışının yavaşlamasına ve verimlilik oranlarının zayıflamasına bağlı olarak kar hadlerindeki düşüşle somutlaşan bir durgunluk sürecine girmiştir. Belirtilen dönemde üretim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler nedeniyle emeğin verimliliğini artıran potansiyel tükenmeye başlamış, üretim-tüketim dengesi bozulmuş ve bu nedenle kar oranlarındaki düşme eğilimi hızlanmıştır. Bu koşullar altında verimlilik artışı ile ücretlerdeki artışı birlikte sağlayan döngü işlemez hale gelmiştir. Zaman içerisinde iş organizasyonundan başlayan kriz örgütsel ve siyasal yapıyı da etkilemiştir. Bu durum, alt yapıdaki gelişmelere bağlı olarak üst yapıyı oluşturan ve sosyal devlete dayalı düzenleme biçimiyle somutlaşan kurumların ve kuralların birikim rejiminin önündeki engel olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur (Lipietz, 1993: 69; Ansal, 1999: 13).

Kriz sürecinde yaşanan ilk önemli gelişme 1971 yılının Ağustos ayında Bretton Woods sistemi çerçevesinde inşa edilen altın destekli kambiyo sisteminin sermaye piyasalarındaki saptırıcı gelişmeler nedeniyle çökmesidir. Bu gelişmenin ardından çok kısa bir sürede ulusal hükümetler döviz kurlarını piyasada belirlenecek şekilde esnekletirmişlerdir (Guttmann, 2002: 61). Petrol İhraç Eden Ülkelerin (OPEC) 1973 ve 1976 yıllarında üretimi azaltıp petrol fiyatlarını artırmasıyla birlikte kriz, durgunluğun ve enflasyonun eş zamanlı olarak yaşanması nedeniyle öğretiyeye *stagflasyon* kavramının girmesine neden olmuştur. Kavramın durgunlukla ilgili boyutu işsizlikte yaşanan artışla, enflasyon ile ilgili boyutu ise petrol fiyatlarının yükselmesiyle ilişkilendirilir (Köymen, 2007: 48). Enflasyon ve işsizlik oranlarında yaşanan eş zamanlı neo-liberal baskıları da beraberinde getirmiştir (Gottdiener ve Komnissos, 1989: 2).²⁶

1970'lerin ikinci yarısı bir yandan Fordizm'in krizinin derinleşmesiyle, diğer yandan sistemin temelini oluşturan Keynesyen uzlaşmanın ulusal ve uluslararası düzeyde gücünü kaybetmiş olmasına rağmen göreceli de olsa sürdürülmesiyle somutlaşan bir çelişki

²⁶ Lipietz (1987: 44-45) 1970'lerin krizini birikimde genel gerilemeyle, üretim artışlarının yavaşlamasıyla, işsizlikte genel ve sürekli bir artışla ve düzenli büyümenin ortadan kalkmasıyla açıklar. Yazar, krizin 1967 yılından itibaren belirginleştiğini savunur. Bu tarihte Japonya, Almanya ve Fransa'daki verimlilik oranları ABD'ye yaklaşmış ve bu durum ABD'nin sistemin uluslararası güç merkezi konumu zayıflamaya başlamıştır. Bu süreçte bir yandan ABD dışındaki ülkelerde işletme ölçekleri büyürken diğer yandan ABD'de dış ticaret açığı altın rezervleriyle dengelenemeyecek boyuta ulaşmıştır. 1971 yılında uluslararası para sistemi bu nedenle çökmüştür. Para sistemindeki dönüşüm, rekabetçi ülkeler arasında ticaret üstünlüğüne dayalı arayışlara neden olurken OPEC'in 1973 yılında aldığı kararla zaten durgunluk tehdidi altında olan birikim rejimi krize girmiştir. Ulusal hükümetler, sermaye sınıfından gelen baskının da etkisiyle krizi ücretlerin azaltılmasını ve satın alma gücünün kontrol altına alınmasını öngören politikalarla yönetmişler ve böylece kemer sıkma politikaları yürürlüğe konulmuştur.

içerisinde geçmiştir. 1980 yılına kadar devam eden dönem, düzenleme teorisinde *sosyal demokrat kriz yönetimi* olarak adlandırılır. Bu süreç, 1979 yılında Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher'ın ve 1980'de ABD'de Ronald Reagan'ın iktidara gelmesinin ardından sona ermiş ve kapitalizmin düzenleyici güçleri Keynesyen uzlaşmaya olan bağlılığın sona erdiğini açıkça dile getirmişlerdir (Lipietz, 1987: 157).

Keynesyen uzlaşmanın terk edilmesi, birikim rejimi ile düzenleme biçimi arasında uyumun tasfiyesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, geniş ve istikrarlı piyasaların, yüksek ve dengeli bir talebin gerçekleştirilmesini sağlayan sosyal politikalar ve sosyal devlet yapısı zaman içerisinde bütçe açıkları, yüksek sağlık harcamaları ve artan sosyal güvenlik harcamaları nedeniyle tartışmaya açılmıştır (Yentürk, 1993: 45).

Fordist birikim rejiminin ve onun düzenleme biçimini oluşturan sosyal devletin öznesi emektir. Bu birikim rejiminde üretim, kitlesel talep ve gelir dağılımında adalet döngüsü içerisinde emeği korumaya dayalı bir düzenlemeyle gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında sosyal koruma sistemleri aracılığıyla toplumsal riskler kontrol altına alınmıştır. Açıklanan koruma, ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen emek-sermaye uzlaşmasıyla sağlanmıştır. Bu anlamda, gelirin yaratıldığı alan ile dağıtıldığı alan arasında bakışumlu bir ilişki söz konusudur. Sosyal devlete dayalı düzenleme biçiminin dönüşümü, belirtilen ilişkinin de dönüşmesi anlamına gelmektedir.

3. FORDİST BİRİKİM REJİMİNİN KRİZİ VE SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ

3.1. Fordist Birikim Rejiminin Krizi ve Düzenleme Biçiminin Dönüşümü

Fordist birikim rejiminin 1970’li yıllardaki krizi, çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalarda ağırlıklı Fordist birikim rejiminin çözülmesine, yeni birikim rejimine ilişkin göstergelere ve yeni düzenleme biçiminin kurulmasına odaklanılmıştır. Krizin ardından birikimde ve düzenlemede yaşanan gelişmeler sosyal devletin dönüşümüne neden olmuştur. Bu nedenle, öncelikle birikime dair tartışmaların ortaya konulması gerekir.

3.1.1. Fordist Birikim Rejiminin Krizine İlişkin Tartışmalar

Kapitalist düzenin 1970’li yıllarda girdiği krizin ardından yaşanan dönüşümü inceleyen çalışmalarda neo-Fordizm, post-Fordizm, global-Fordizm, sanayi sonrası toplum, esnek uzmanlaşma başta olmak üzere çeşitli deyimler kullanılmaktadır. Sıralanan deyimlerin tamamında düzenleme teorisinden etkilenilmiştir. Bu bağlamda, düzenleme teorisinin Fordizm yaklaşımının zaman içerisinde farklı disiplinler tarafından kabul gördüğü söylenebilir. Bu durum, düzenleme teorisinde Fordizm’in bir birikim rejimi olarak tanımlanmasından ve buna bağlı olarak kapsamlı bir çözümleme gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır (Amin, 1994: 1; Ansal, 1999: 12).

Krize yönelik çalışmaların bir bölümünde 1970’lerin ikinci yarısından itibaren yeni bir birikim rejiminin belirginleştiği savunulur. Buna karşılık, düzenleme teorisinin bu konudaki yaklaşımı farklıdır. Düzenleme teorisine göre krizin ardından yaşanan gelişmeler yeni bir birikim rejiminin kurulması anlamına gelmemektedir (Amin, 1994: 27). Kriz, Fordizm’in Keynesyen uzlaşmayla şekillenen sosyal devlete dayalı düzenleme biçiminin çözülmesine neden olmuş, ancak birikim rejimi varlığını sürdürmüştür (Peck ve Tickell, 1995: 359). Bu çerçevede kriz, gelişmiş kapitalist ülkelerin hepsinde düzenleme biçimini dönüştürmüştür.

Yeni düzenleme biçimi neo-liberal anlayışla açıklanır. Gerçekten 1970’li yılların sonundan itibaren dünya genelinde Keynesyen uzlaşma ve sosyal devlet anlayışı tasfiye edilirken piyasa merkezlilikle somutlaşan yeni bir düzenleme biçimi ortaya çıkmıştır (Campbell, 2008: 552).

Dönüşüm süresince belirginleşen temel eğilimler; i) yeni teknolojilerin ekonomik büyümenin itici gücü haline gelmesi; ii) finansal ve reel akımların uluslararasılaşmanın hız kazanmasına bağlı olarak giderek daha çok sayıda işletmenin, piyasanın ve ülkenin bütünleşmesine dayanan bir büyüme dinamiğinin ortaya çıkması²⁷; iii) esnek üretimle, yenileşimle, kapsam ekonomileriyle ve farklılaşmış tüketim kalıplarıyla gerçekleşen bir üretim anlayışına geçilmesi; iv) küresel alanın yeniden düzenlenmesiyle birlikte uluslararası kurumların güç kazanması biçiminde sıralanabilir (Jessop, 1993: 12-16). Bu eğilimlerin iki temel etkisi olmuştur. Bunlardan ilki, uluslararasılaşmanın hız kazanmasına bağlı olarak finansallaşmanın yoğunlaşmasıdır. İkincisi, uluslararası rejimdeki gelişmelere ve işgücü piyasası esnekliğine bağlı olarak yeni bir uzlaşmanın kurulmasıdır. Yeni uzlaşma, iş organizasyonunu, ücret-emek bağıını ve uluslararası rejimi dönüştürmüştür. Bu uzlaşma, sosyal koruma sistemlerinin zayıflamasına ve sendikaların güç kaybetmesine neden olmuştur. Bu koşullar altında kitlesel işsizlikte artış görülmüş ve işgücünde bölünme yaşanmıştır (Amin, 1994: 27; Esser ve Hirsch, 1994: 76-78; Boyer, 2002c: 234-235).

Neo-liberal düzenleme biçimi, üretim, dağıtım ve mübadele ilişkilerini dönüştürmüştür. Bu bağlamda, önce Fordist birikimin krizi aşılmış, daha sonra yeni yöntemlerle birikim rejiminde istikrar sağlanmıştır (Peck ve Tickell, 1992: 198). Bu durum, neo-liberal düzenleme çözümlenmesini gerektirmektedir.

²⁷ Uluslararasılaşma ve küreselleşme kavramlarının farklı şekillerde kullanıldığı bilinmektedir. Küreselleşme, çeşitli boyutlarda tanımlanmakla birlikte uluslararası düzeyde gerçekleşen ekonomik bütünleşmeye vurgu yapan bir kavramdır. Bu bağlamda, küreselleşme uluslararası ticaretle üretim süreçlerinin bütünleşmesini, ekonomi politikalarında değişimi ve bilgi teknolojilerinin gelişimini içerir (Yeldan, 2008: 39). Küreselleşme, yerel üretim süreçlerinin küresel değer zincirinde yeniden organizasyonunu olanaklı kılmıştır. Yeniden organizasyon, ticari liberalizmin kurallarıyla gerçekleşmiştir. Değer zinciri, üretimin başlangıcından son müşteriye ulaşmasına kadar geçen aşamaları açıklamak için kullanılır. Küresel değer zincirinde ise dünya geneline yayılan üretimin farklı bölgelerde nasıl geliştiği incelenir. Bu yapıda çokuluslu işletmeler farklı taşeron işletmelerden sağlanan ürünlerin tek alıcısı konumundadır. Bu durum, değer zincirinin tüm aşamalarında çokuluslu işletmelerin güce sahip olan ve denetimi gerçekleştiren birim olmasını sağlamaktadır. Küresel değer zinciri, işçi sınıfı açısından ücretler genel düzeyinin düşmesine, toplu pazarlığın öneminin azalmasına ve iş güvencesinin ortadan kalkmasına neden olmuştur (Carr ve Chen, 2004: 1-3). Buna karşılık düzenleme teorisinde neo-liberal düzenleme biçiminin açıklanmasında uluslararasılaşma kavramının kullanıldığı görülmektedir. Uluslararasılaşma, emek ve sermaye bakımından işletmelerin sektörel, ulusal, bölgesel ve küresel yapılar ekseninde piyasa, üretim, finans ve araştırma-geliştirme gibi konularda düzenlemeye dayalı çözümlenmelerin gerçekleştirilmesine yarayan bir kavramdır (Boyer, 2000: 295). Öte yandan, teori kapsamında geliştirilmiş bir küreselleşme tanımından bahsetmek güçtür. Hatta Boyer, küreselleşme kavramının neo-liberal düzenleme biçiminin açıklanmasını güçleştirdiği iddiasındadır.

3.1.2. Düzenleme Biçiminin Dönüşümü ve Neo-Liberalizm

Neo-liberal düzenleme biçimi, rekabete temelli piyasa mantığının uygulanmasına dayanır. Bu bağlamda, neo-liberalizm ile piyasa mantığı uyarınca ulusal ve uluslararası rejim arasında bir uyum sağlanması hedeflenir. Bu koşullarda sosyal devlete dayalı ulusal düzenlemeler birikimin önünde engel olarak görülür. Neo-liberalizm ile hem kapitalist sistemin sürekliliğini sağlayacak yeni temeller oluşturulmuş, hem de yeniden üretimin önündeki engeller kaldırılarak ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda düzenlemelere gidilmiştir.

Neo-liberal düzenleme biçimi ilk olarak 1973 yılında bir askeri müdahaleyle Şili’de uygulanmıştır. Müdahalenin ardından Chicago Üniversitesi’nde görev yapan ve neo-liberalizmi temel alan çalışmalar yürüten akademisyenler ülkenin ekonomik ve sosyal yeniden yapılandırılmasının başına geçirilmişlerdir. Bunu izleyen süreçte serbest piyasaların geliştirilmesi, kamu mallarının özelleştirilmesi, doğal kaynakların piyasaya açılması, doğrudan yabancı yatırımların ve serbest ticaretin kolaylaştırılması ve ihracata dayalı büyümenin desteklenmesi gibi önlemler alınmıştır (Bayliss, 2009: 552; Harvey, 2011: 71). Neo-liberal düzenleme biçimi, Şili’de artan sınıf çatışmalarına karşı kullanılmıştır (Colas, 2008: 266).

Neo-liberal düzenleme biçiminin küresel anlamda birikime yön verecek bir boyuta taşınması 1970’li yılların sonunda gerçekleşmiştir. 1979’da Birleşik Krallık’ta Margaret Thatcher’ın ve 1980’de ABD’de Ronald Reagan’ın iktidara gelmesiyle neo-liberalizm, kapitalist sistemin hâkim düzenleme biçimi haline gelmiştir.

Thatcher ve Reagan yönetimleri altında uygulanan ilk dönem neo-liberal politikalar ile kamu harcamalarının azaltılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, emek-sermaye ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, sosyal korumanın piyasaya açılması ile sosyal yardımların gelir testlerine bağlanması, devletin düzenleme alanının sınırlandırılması ve kambiyo sisteminin istikrarına öncelik verilmesi hedeflenmiştir (Fülberth, 2011: 266).

Yeni düzenleme biçimi, kısa süre içerisinde gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde siyasal bir uzlaşmayla kabul görmüştür. Bu anlamda, Birleşik Krallık ve ABD’nin ardından 1980’li yıllar boyunca dünya genelinde neo-liberal ideolojiyi benimseyen partiler iktidara gelmiştir.

Böylece Keynesyen uzlaşmaya dayalı sosyal devletin siyasal tamamlayıcısı olan sosyal demokrasi de iktidardan uzaklaşmıştır (Neilson, 2012: 170).

Neo-liberal düzenleme biçiminde kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, kamu harcamalarının sınırlandırılması, ulusal düzenlemelerin zayıflatılması ve uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması²⁸ temel alınır (Levidow, 2008: 260). Bu bağlamda, sermaye lehine yeni bir emek ve yönetim disiplinin kurulması, devletin kalkınma ve refah alanlarındaki müdahalesinin sınırlandırılması, finans kurumlarının genişlemesi ve finans sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkinin ilki lehine düzenlenmesi gereklidir (Duménil ve Levy, 2008: 27; Şenses, 2009: 239).

Düzenleme teorisine göre neo-liberal düzenleme biçimi istikrarsızdır ve konjonktürel krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Yeni düzenleme biçimi, büyüme, verimlilik ve ücret arasındaki ilişkiyi dönüştürmüştür. Bu durumun temel gerekçesi uluslararası rekabet nedeniyle reel ücretlerin azalmasıdır (Neilson, 2012: 173). Bu süreçte Keynesyen uzlaşmaya dayalı sosyal devlet koşullarında ücretliler lehine kurumsallaşan kazanımlar açık veya örtülü şekilde aşındırılmıştır. Bu durum istihdam ilişkilerinde eğretilişmeye neden olmaktadır. Tüm bu koşullar altında neo-liberal düzenleme biçimi altın çağda kurulan yapıyı neredeyse tamamen bozmuştur (Boyer, 2000: 299).

Yeni düzenleme biçiminde hedef piyasa merkezli yeni bir yapının kurulmasıdır. Bu bağlamda kamu sektörü için özelleştirme,²⁹ serbestleştirme, düzensizleştirme ve piyasalaştırma, özel sektör için piyasa düzenlemelerine destek sağlamak için düzensizleştirmeye dayalı yeni bir yasal çerçevenin kurulması önerilir.³⁰ Bunun yanında esneklik, sübvansiyonların sınırlandırılması ve sosyal korumadan yararlanmanın zorlaştırılması piyasa merkezli düzenlemenin temel araçlarını oluşturur. Bu uygulamaların gerçekleştirilmesi piyasa güçlerini öne çıkarırken sosyal devletin dayandığı uzlaşmayı ortadan kaldırmıştır (Jessop, 1993: 29).

²⁸ Neo-liberal anlayışta serbest ticaretin küresel kaynak dağılımının en adil şekilde gerçekleştireceği savunulur. Böylece tüketici refahı azamileştirilecek, üretkenlik artacak ve ekonomik büyüme teşvik edilecektir. Bu alana yapılacak devlet müdahalesi sistemin bozulmasına neden olacaktır (Deraniyagala, 2008: 169).

²⁹ Özelleştirme, devlet müdahalesini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Gerçekten geçmişte müdahaleyle koyulan kurallar özelleştirme aracılığıyla değiştirilmiş ve piyasa mekanizmasının işleyişine göre şekillenen yeni bir müdahale biçimi oluşturulmuştur (Bayliss, 2009: 553).

³⁰ Bu uygulamalar ulusal ve uluslararası düzeyde eş zamanlı ya da birbirini izleyecek şekilde gerçekleştirilmektedir (Şimşek, 2017: 179).

Sosyal devlete dayalı düzenleme biçimi ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen büyümede istikrarı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Buna karşılık, neo-liberal düzenleme biçiminde birikimin gerçekleştirilmesinde uluslararası alana öncelik verilmektedir. Uluslararası düzeyde sanayi ve finans arasındaki ilişkinin düzenlenmesi bu noktada önem taşır.³¹ Bunun yanında yeni bilgi-iletişim teknolojilerini temel alan bir iş organizasyonunun kurulması ile düzensizleştirme yoluyla işgücü piyasalarının işleyişi neo-liberal düzenleme biçimini belirginleştiren alanları oluşturur (Haeusler ve Hirsch, 1989: 314-315). Bu açıklamalardan hareketle neo-liberal düzenleme biçiminin uluslararası rejim, iş organizasyonu ve ücret-emek bağı çerçevesinde incelenmesi gerekir.

3.1.2.1. Uluslararası rejim

Neo-liberal düzenleme biçimi, bu anlayışı temel alan ekonomi politikalarının küresel düzeyde demokratik ya da zora dayalı şekilde uygulanmasıyla kurulmuştur. Bu sürecin ilk aşamasını uluslararası rejimin dönüşümü oluşturur. Kapitalist sistemde geçerli olan tüm düzenleme biçimlerinin uluslararası yönleri bulunmaktadır. Ancak neo-liberal düzenleme biçiminin uluslararası nitelikleri diğerlerine göre daha belirleyicidir. Bu nedenle neo-liberal düzenleme biçiminin incelenmesine uluslararası rejimden başlanmalıdır.

Neo-liberal düzenleme biçiminde uluslararası rejimin açıklanması Bretton Woods sisteminin dönüşümüyle, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmasıyla, Washington Uzlaşmasıyla ve bunlara bağlı olarak finansallaşmanın yükselişiyle gerçekleştirilebilir.³²

³¹ Boyer (2000: 311-313) neo-liberal düzenleme biçimine bağlı olarak Fordist birikimin mevcut halini “finans tarafından yönetilen bir birikim rejimi” olarak tanımlar.

³² Sıralananlara ek olarak düzenleme teorisinde uluslararası rejimde yaşanan bir başka önemli gelişmenin de ABD'nin güç merkezi konumunun dönüşümü olduğunu savunan çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda, düzenleme biçiminin dönüşümü ile birlikte ABD, gücünü kısmen Japonya ile paylaşmıştır. Bu durum, iş organizasyonunun dönüşümüyle ve bunun ücret-emek bağı üzerindeki etkileriyle ilgilidir (Boyer ve Juillard, 2002: 243). Japonya, neo-liberal düzenleme biçiminin yaygınlaşma sürecinde iş organizasyonu bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Düzenleme teorisinde bu durum, Japonya'da Fordist birikim rejiminin ve Taylorizm'in çözülmesiyle açıklanır. Veriler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Japonya'da birikimin, sermaye ve tüketim mallarının birlikte geliştiği bir büyümeyle, seri üretimle kitlesel tüketim arasındaki dengeyle ve büyümeyi verimlilikle ilişkilendiren bir yapıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum, Japon ekonomisinin Fordist yönünü oluşturur. Buna karşılık belirtilen dönemde ülkede ücret artışı verimlilikte yaşanan artışın gerisinde kalmıştır. Bunun yanında Japonya'da ücret-emek bağı ekseninde Taylorist-Fordist bir yapı kurulamamıştır. Her ne kadar Taylorizm'in bazı örgütsel unsurları var olsa da bu iş örgütlenmesi Japonya'da tam anlamıyla geçerli olmamıştır. Özellikle ücretlerin belirlenmesinde toplu pazarlığın rolü bakımından ülkede Fordizm'den söz etmek mümkün değildir (Inque ve Yamada, 2002: 260-261).

Yeni düzenleme biçiminde Bretton Woods sistemi, mevcut halinin başarısız olduğu düşüncesinden hareketle finans temelinde dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, düşük enflasyon hedefi³³, faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi ve finansın ekonominin genelini kontrol etmesi ile somutlaşan yeni bir sistem kurulmuştur (Boyer, 2000: 292). Yeni sistemde devlet müdahalesi refahı azaltıcı etkisi nedeniyle reddedilmiştir. Böylece devletin görevleri istikrarlı bir makroekonomik ortamın ve dışa açık ekonominin kurulmasıyla ve altyapı gibi zorunlu kamusal ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlanmıştır. Devlet, bunların dışında yalnızca piyasanın aksaklıklarını giderecek ek müdahalelerde bulunmalıdır (Lall, 2009: 460). Devletin yeni tanımlanan görevlerini gerçekleştirmesi Bretton Woods sistemi yanında DTÖ'nün kurulmasıyla olanaklı hale gelmiştir.

DTÖ, 7 yıl süren Uruguay müzakerelerin ardından 1993 yılında kurulmuştur. Örgüt, bu tarihten itibaren neo-liberal düzenleme biçiminin uluslararası rejiminin temel yapılarından biri olmuştur. DTÖ, özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik kısıtlayıcı ve denetleyici politikalar konusunda etkin bir rol üstlenmiştir (Şenses, 2009: 240). Bu bağlamda, DTÖ ile anlaşmalar ve kurallar aracılığıyla kurumsal ve yasal düzenlemeler bakımından uluslararası bir uyumun sağlanması hedeflenir (Deraniyagala, 2008: 169). Artan uluslararası rekabet koşullarında DTÖ, Bretton Woods kuruluşları ile birlikte güçlenirken yeni bir uzlaşmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç, Washington Uzlaşmasıyla giderilmiştir.

Washington Uzlaşması, merkezi Washington'da bulunan IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı'nın neo-liberal düzenleme biçimi üzerinde kurdukları bir ortaklığı ifade eder. Uzlaşma, 1980'lerin borç krizinin ardından Latin Amerika ülkelerine salık verilen programlardan oluşur. Uzlaşma, piyasaların kusursuz şekilde işlediğine dair neo-klasik varsayıma dayanır. Buna göre gelirin adil şekilde dağıtılması ancak piyasada gerçekleşecektir. Devlet, yalnızca piyasa aksaklıklarını gidermek amacıyla önceden tanımlanmış işlevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Washington Uzlaşması, sermaye birikimi için en uygun yol olarak gösterilen piyasa merkezliliğin önündeki engelleri

³³ Enflasyon hedeflemesi, uluslararası rejimde finans sermayesinin çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak değerlendirilmektedir. Merkez bankalarının "piyasalara güven sağlanması" düşüncesinden hareketle enflasyon hedefini temel alması bu görüşün gerekçesini oluşturur. Bu yöntemle ekonomik istikrarı fiyatlarla sınırlayan bir yaklaşımla büyümenin istihdamı artırıcı ve işsizliği azaltıcı toplumsal boyutlarının göz ardı edildiği savunulmaktadır (Yeldan, 2008: 128 ve 132).

kaldırmak için geliştirilmiştir. Uzlaşma ile arz yönlü önlemler aracılığıyla büyümenin hızlandırılması amaçlanır (Wayenberge, 2009: 315 ve 318).

Uzlaşma, kısa süre içerisinde DTÖ başta olmak üzere farklı kurumlar tarafından da onaylanmıştır. Uzlaşmanın temel unsurları; özelleştirmenin ve serbest ticaretin teşviki, dışa açılma, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, işgücü piyasalarının düzensizleştirilmesi ve kemer sıkma politikalarının uygulanması biçiminde sıralanır (Filho, 2008: 191; Palley, 2008: 51). Bu çerçevede Washington Uzlaşması, mali disiplinin sağlanması, kamu harcamalarının azaltılması, vergi reformlarının gerçekleştirilmesi, finansal serbestleşme, döviz kurlarının esnekleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların teşviki ve kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması gibi uygulamalarla somutlaşır (Marois ve Pradella, 2014: 21).

Uzlaşma, 1997 Asya Krizinin ardından çeşitli yönlerden geliştirilerek Genişletilmiş Washington Uzlaşması adını almıştır. Yeni uzlaşmada *piyasa dostu etkin devlet* anlayışı benimsenmiş ve kurumsal yönetim, yolsuzlukla mücadele, işgücü piyasası esnekliği, DTÖ anlaşmaları, finansal kurallar ve standartlar, sermaye hareketlerinin düşük düzeyde kontrolü, serbest kambiyo sistemi, bağımsız merkez bankaları ve enflasyon hedeflemesi, sosyal güvenlik reformu ve yoksullukla mücadele gibi yeni hedefler eklenmiştir (Şimşek, 2017: 184)

Uluslararası rejimde yaşanan tüm bu gelişmelerin en önemli sonucu finansallaşmanın sermaye birikiminde temel bir role sahip hale gelmesidir. Bir başka deyişle, birikim reel üretim yerine finansal dolaşıma dayanmaktadır. Bu süreç hem uluslararası ticaret ve finans sistemlerinin kurulup işletilmesine, hem de işgücü piyasalarının düzensizleştirilmesine gerekçe oluşturmuştur (Boyer ve Juillard, 2002: 244). Finansallaşmayla reel sermaye de dönüştürülmüş ve bu yapı finans sermayesinden bağımsız hareket edemez hale getirilmiştir (Lazzarato, 2015: 129-130).

Finansallaşmanın temelinde finans sektörü ile reel sektörün ayrışması, özgün bir işleyiş oluşturulması ve son olarak finans sermayesinin reel sermaye üzerinde baskın hale gelmesiyle kapitalist birikimin dönüştürülmesi yatar (Mıhcı, 2015: 9). Paranın salt paranın dolaşımıyla kazanıldığı bu yeni aşama *birikimin finansallaşması* ve *devletin finansallaşması* ile açıklanmaktadır. Birikimin finansallaşması, hayali sermaye işlemlerinin, finansal türevlerin ve finans piyasalarında yer almayan işletmelerin bu alana yönelmesiyle

somutlaşır. Devletin finansallaşması ise yasal düzenlemelerin finansa göre şekillenmesini, para ve maliye politikalarının uluslararasılaşmasını ve bu alanlardan kaynaklanan kayıpların toplumsallaştırılmasını içerir (Güngen, 2015: 35).

3.1.2.2. İş organizasyonu

Düzenleme biçiminin dönüşümü, bilgi-iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin birikim üzerindeki bağlayıcı etkisiyle birlikte sanayi ve hizmetler sektörlerinde Taylorist iş organizasyonundan farklı bir yapılanmaya gidilmesine neden olmuştur. Yeni iş organizasyonu, neo-Taylorizm, Toyotizm, Ohnizm ve Sonyizm gibi farklı şekillerde adlandırılmakla birlikte bunların temelinde tartışılan konu Taylorist iş organizasyonunun yerini yeni bir yapının almasıdır (Jessop, 1994: 257-258; Bertrand, 2002: 84-85).³⁴ Bu bağlamda, yeni düzenleme biçiminde esnek uzmanlaşmaya dayalı bir iş organizasyonu kurulmuştur. Yeni iş organizasyonunu esneklik aracılığıyla işgücünü koruyucu düzenlemelerin zayıflatılmasıyla gerçekleştirilmiştir (Pradella, 2014: 34).

Esnek uzmanlaşmaya dayalı iş organizasyonu, Taylorizm'e dayanan eski yapının üretkenlikte gerekli artışı sağlayamaması nedeniyle gündeme gelmiştir. Buna göre, Taylorist iş organizasyonu sermaye araçlarında dengesizliklere, aşırı iş bölümünden kaynaklanan üretkenlik artışı sorunlarına, üretim sisteminin esnekleştirilememesine, işçilerin üretim sürecine yabancılaşmalarına ve iş sürelerinin artmasına neden olmuştur (Taymaz, 1993: 21).

Esnek uzmanlaşmanın kurumsallaşması Japonya'da gerçekleşmiştir. Bu ülkeden başlayarak küresel düzeyde uygulama alanı bulan yeni iş organizasyonu *esnek uzmanlaşmaya dayalı yalın üretim* olarak da adlandırılmaktadır. Yeni iş organizasyonunun Japonya'da ortaya çıkması yukarıda açıklandığı gibi bu ülkede Taylorizm'in hiçbir zaman tam anlamıyla geçerli olmamasıyla ve 1960'lı yıllarda yaşanan teknolojik gelişmelerle

³⁴ Düzenleme teorisinde yeni iş organizasyonu konusunda iki alternatif görüşün daha olduğu söylenebilir. Birinci görüş, iş organizasyonunun dönüşümünü kabul etmekle birlikte yeni yapının eskinin tamamen tasfiyesi anlamına gelmediğini savunur. Bu bağlamda, Taylorizm'e ilişkin kimi formlar varlığını korumaya devam etmektedir. Belirtilen görüş, Kıta Avrupası ülkelerindeki iş örgütlenmesi örnekleriyle desteklenir (Boyer, 2002c: 233-234). Öte yandan ikinci görüşe göre neo-liberal düzenleme biçiminden en az etkilenen alan iş örgütlenmesidir. Buna göre, Taylorist iş organizasyonu varlığını korurken yeni düzenleme biçimi sosyal devletin sağladığı koruyucu önlemleri kaldırarak iş organizasyonunu kurlsız hale getirmiştir (Lipietz, 1987: 109).

ilişkilendirilmektedir.³⁵ Esnek uzmanlaşma, bütünsel kalite yönetimine, siparişe dayalı üretime ve kalite güvence belgeleri sistemlerine dayanır. Bütünsel kalite yönetimi ile hatalı üretimin, ürün ortaya çıkmadan önlenmesi hedeflenir. Bu bağlamda, Taylorizm'den farklı olarak denetim, üretim gerçekleşikten sonra değil, üretim sürecinin her aşamasında birden uygulanır. Siparişe dayalı üretim, hammaddelerin, ara malların ve yarı mamullerin üretim sürecine gerektiğinde stoksuз şekilde sokulması anlamına gelir. Siparişe dayalı üretim, arzın talebe bağılı olarak sağılandığı bir yapıyı açıklar. Bir başka deyişle, siparişin geldiğı anda üretimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu nedenle yeni iş organizasyonu kitlesel üretimle uyumlu değildir. Son olarak kalite güvence sistemleri ise işyerindeki sorunların belirlenmesi ve çözölmesi amacıyla gönüllük esasına dayalı tartışma gruplarıyla somutlaşır. Kalite güvence belgeleri sistemiyle emek-sermaye çatışmasının yerine hedef birliğı kurulmaya çalışılır (Ansal, 1999: 14-15).

Esnek uzmanlaşma, üretimin küresel iş bölümüne bağılı olarak coğrafi açıdan dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu anlamda, yeni iş organizasyonu merkez ve çevre olmak üzere birbirleriyle ilişkili iki birimin belirginleşmesine neden olmuştur. Merkezde gelişmiş ölkelerde kurulu, tüm sektörlerin büyük ölçekli işletmeleri yer almaktadır. Bu işletmelerde ağırlıkla vasıflı işgücü istihdam edilir. Malların ve hizmetlerin fiyatları da ağırlıkla bu birim tarafından belirlenir. Çevrede ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde, piyasaları doğrudan etkileyecek bir güce sahip olmayan küçük işletmeler yer alır. Vasıfsız ve yarı vasıfsız işgücünün çalıştırıldığı bu işletmeler güç ilişkilerindeki bakışimsızlık nedeniyle merkezdeki güçlerin belirlediğı koşullarda rekabet etmek durumundadır (Sabel, 1982: 34; Mouleart vd., 1988: 11-12). Bu koşullar altında esnek uzmanlaşmaya dayalı iş organizasyonu çokuluslu işletmelerde uygulamaya konulur.

Küresel iş bölümünün ve çokuluslu işletmelerin önem kazanması üreticiler ve tüketiciler ile emek ve sermaye arasında uluslararası rekabete dayalı çatışmalar nedeniyle işletmelerin standartlaştırılmış kitlesel üretime dayalı iş organizasyonundan vazgeçmek zorunda kalmalarıyla ilişkilendirilmektedir (Sabel, 1982: 195). Küresel iş bölümü, üç gelişmeye bağılı olarak gerçekleşmiştir. İlk olarak, az gelişmiş ölkelerdeki sosyo-ekonomik yapıların çözölmesi ucuz ve çalışmaya hazır bir işgücünü ortaya çıkarmıştır. İkincisi, üretim sürecinin

³⁵ Japonya'ya yeni iş örgütlenmesinin Fordist birikim rejiminin henüz tam olarak krize girmediğı 1960'ların sonundan itibaren uygulanmaya başlanması, bu ölkenin krizden daha az etkilenmesini sağılamış ve uluslararası rejimdeki konumunu güçlendirmiştir (Silver, 2009: 100-101).

küçük parçalara ayrılması niteliksiz işlerin bu ülkelere yaygınlaştırılmasını sağlamıştır. Üçüncüsü, yeni teknolojilerle ikinci aşama daha kolay hale gelmiştir (Munck, 2004: 76). Bu koşullar altında gelişmiş ülkelerdeki işletmeler kısa sürede çokuluslu hale gelerek serbest piyasalar aracılığıyla farklı ulusal ekonomilerle eklemlenmişlerdir (Mohamed, 2008: 12). İş organizasyonunda yaşanan bu dönüşüm, ücret emek-bağını da kaçınılmaz şekilde etkilemiştir.

3.1.2.3. Ücret-emek bağı

Neo-liberal düzenleme biçimi ile birlikte rekabet, ulusal sınırların ötesine taşınmış ve bu durum ücret-emek bağını dönüştürmüştür. Ücret-emek bağına dönüşümüne neden olan en önemli gelişmeler teknolojik değişimler ve 1971 yılından itibaren uluslararası kambiyo sisteminde enflasyonla mücadele temelinde yeniden düzenlenmesi biçiminde sıralanır (Boyer ve Juillard, 2002: 242-243). Bu koşullar altında ücretliler, uluslararası kuruluşlar tarafından salık verilen politikaların uygulanmasından olumsuz şekilde etkilenmiştir. İşgücü piyasası esnekliğiyle ve işgücünün bölünmesiyle şekillenen sorunlar, yeni bir ücret-emek bağına gelişmesine neden olmuştur.³⁶ Bu bağlamda, ücretler ve ücretliler uyum değişkeni haline gelmiş ve sosyal koruma alanı rasyonellik temelinde yeniden düzenlenmiştir (Boyer, 2002c: 231).

Yeni düzenleme biçiminde ücret-emek bağına dört kurumsal forma göre yeniden şekillendiği söylenebilir. İlk, rekabet koşullarında geçmişteki güvenceli istihdam ilişkilerini sürdürmek güçleşmiştir. İkincisi, finans piyasasından kaynaklanan gelişmeler işletmelerin yatırım ve üretim kararlarını etkilemiştir. Üçüncüsü, toplu iş sözleşmeleriyle ve iş kanunlarıyla sağlanan düzenlemeler *katı* oldukları gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dördüncüsü, sosyal harcamaların finansmanında yaşanan güçlükler nedeniyle sosyal koruma sistemleri yeniden yapılandırılmıştır (Boyer, 2000: 293). Bu koşullarda Keynesyen anlayışa dayalı sosyal devlet aracılığıyla kurulan ücret-emek bağı çözülmüştür. Ücretli çalışmayla, gelirin adil şekilde dağılımıyla ve tanımlanmış haklarla açıklanan düzenlemenin yerini güvencesiz, hakların zayıflatıldığı, iş sürelerinin düzensiz şekilde belirlendiği yeni bir yapı almıştır (Coriat, 2002: 252).

³⁶ İşgücü piyasası esnekliği ve işgücünün bölünmesi, gelirin ulusal düzeyde dağıtılması başlığında açıklanacaktır.

Yeni ücret-emek bağı, iş organizasyonunun biçimine, işin niteliğine, üretimde kullanılan tekniklere, işletmelerdeki kurumsal düzenlemelere ve gelirin yaratılmasına bağlı olarak şekillenmektedir (Tertre, 2002: 212). Yeni koşullarda endüstri ilişkileri sistemleri de dönüşmektedir. Bu bağlamda, sosyal devlete dayalı düzenleme biçiminde kurulan emek-sermaye uzlaşması çözülmektedir (Mohamed, 2008: 13).

Açıklanan koşullarda uluslararası rejimdeki, iş organizasyondaki ve ücret-emek bağındaki gelişmeler sosyal devleti dönüştürmüştür. Bu nedenle, sosyal devletin dönüşümünün incelenmesi gerekir.

3.2. Sosyal Devletin Dönüşümü

Neo-liberal düzenleme biçimi, sosyal devletin piyasa temelli kurallar ve politikalar çerçevesine dönüştürülmesine dayanır. Neo-liberal ideolojiden yana olanlara göre sosyal devlet, ekonomik büyümeyi ve çalışmayı özendiren unsurları zayıflatan, yoksulluğa neden olan, işsizliği artıran, piyasa dengesini bozan yükler getiren ve uluslararası rekabete engel olan bir yapıdır (Macgregor, 2008: 239). Dönüşüm, devletin düzenleyici rolünün piyasaya terk edilmesiyle başlamıştır. Yeni biçimde devletin düzenlemesi toplumsal refaha değil küresel ekonominin gereksinimlerine göre şekillendirilmiştir (Munck, 2008: 112). Bu bağlamda, neo-liberal düzenlemede sosyal devlete piyasanın sağlıklı işleyişini güvence altına alacak düzeyde sınırlı bir rol biçilmiştir.

Düzenleme teorisine göre, neo-liberal düzenleme biçiminde sosyal devletin dönüşümü üç araçla gerçekleşmiştir. İlk olarak, ulusal düzeyde tam istihdamın önceliğini uluslararası rekabet almıştır. İkincisi, toplumsal dayanışmayla kurulan sosyal haklar zayıflatılmıştır. Üçüncüsü, ulus devletin düzenleyici rolü farklı düzeylerde faaliyet gösteren yönetim mekanizmalarına bırakılmıştır (Jessop, 2005: 324). Bu bağlamda, ekonomi politikasında rekabet, sosyal politikada ise bu rekabete uyarlanma için esnekliğin gerçekleştirilmesi önemli hale gelmektedir (Jessop, 1993: 18-19). Bu çerçevede yeni düzenleme biçiminin sosyal devlet üzerindeki etkileri, i) istihdam ilişkisinin dönüşümü ve gelir dağılımında adaletsizliğin artması; ii) enflasyon artışının kontrol altına alınmasına dayanan politikalar nedeniyle ücretlerin baskı altına alınması; iii) kamu bütçesindeki dengesizliklerin sosyal harcamaların artışıyla ilişkilendirilmesi; iv) ilk üç etkiye bağlı olarak sosyal korumanın

piyasaya açılması,³⁷ v) sendikal örgütlenmenin, toplu pazarlığın ve grev hakkının yasal düzenlemelerle kısıtlanması şeklinde sıralanabilir (Boyer, 2000: 291-293).³⁸ Açıklanan koşullar altında işçi sınıfı örgütleri toplumsal uzlaşmanın kaynağı olmaktan uzaklaştırılmıştır (Munck, 2004: 33).

³⁷ Sosyal korumanın piyasalaştırılması, ücretlilere gelecek güvencesi sağlayan emeklilik hakkının fonlar aracılığıyla ancak finans piyasalarından sağlanabilecek bir çıkar haline gelmesine neden olmuştur. Bu durumun emek ve sermaye arasındaki çatışmanın belirsizleşmesine katkıda bulunduğu dile getirilmektedir (Marazzi, 2014: 67).

³⁸ Düzenleme teorisinde sosyal devletin dönüşümü Jessop'un çalışmalarındaki gibi *Schumpeterci çalıştırmacı devlet* ekseninde de tartışılmaktadır. Ancak düzenleme teoride bu konuda bir uzlaşma yoktur. Buna karşılık, Schumpeterci yaklaşımın açıklanmasında yarar vardır. Schumpeterci çalıştırmacı devlet, Fordist birikim rejiminin krizi konusunda yapılan çalışmalarda genel olarak düzenleme teorisi ile birlikte öne çıkan önemli yaklaşımlardan birini oluşturur (Amin, 1994: 6). Joseph Alois Schumpeter, 20. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin uzun dalgaları ve çevrimleri konusunda çalışmalar yapmış bir iktisatçıdır. Çevrimlerde ekonomik döngünün hangi sektörleri merkeze alarak görgül şekilde ilerlediği incelenir. Schumpeter'in yaklaşımı, Nikolai Kondratieff'in teorisini temel alır. Kondratieff, fiyat, ücret, faiz oranları vb. göstergelerin yukarı yönlü gelişiminin bir süre sonra aşağı yönlü eğilim göstereceğini tespit eden ilk isimdir. Schumpeter, bu tespitten hareket etmekle birlikte Kondratieff'ten farklı olarak nominal büyüklüklere değil reel değişkenlere odaklanmıştır. Bu anlamda, üretim, istihdam ve sabit sermaye stoğu Schumpeter'in yaklaşımında önem taşır. Kondratieff, çalışmalarında dört farklı çevrimi öne çıkartmıştır. Bunlar; buhar makinesinin geliştirilmesini temel alan Birinci Kondratieff (1787-1842), demiryollarına dayalı şekilde gerçekleşen İkinci Kondratieff (1843-1897), çelik, elektrik ve ağır sanayi temelinde ilerleyen Üçüncü Kondratieff (1891-1940) ve petrol, otomotiv ve seri üretim temelli Dördüncü Kondratieff'tir (1945-1970). 1970'li yıllarda başlayan süreci bilgi ve iletişim teknolojileri temelli Beşinci Kondratieff olarak yorumlayan çalışmalar da mevcuttur. Schumpeter'in dönemselleştirmesinde ise birinci çevrim, 1789-1850 yılları arası dönemi kapsar ve bu süreç *geçişin nihai krizi* olarak adlandırılır. Bu çevrimde buhar makinesi ve tekstil endüstrisi belirleyicidir. 1850-1895 yılları arasına denk gelen ikinci çevrim, çelik endüstrisinin ve demiryollarının gelişmesiyle somutlaşır. Bu çevrim kapitalist düzenin ilk büyük kriziyle sona ermiştir. Bu tarihten itibaren başlayan siyasal istikrarsızlık ve Birinci Dünya Savaşı üçüncü devrimin 1920 yılında başlamasına neden olmuştur. 1920-1939 dönemini kapsayan üçüncü çevrime elektrik, motor ve otomobil teknolojileri öncülük etmiştir. 1940 yılında başlayan dördüncü çevrimde ise bir önceki çevrimdeki teknolojiler geliştirilmiştir (Lipietz, 1989: 72). Schumpeter'in teorisi asıl ilgiyi 1980'li yılların başından itibaren çekmiştir. Schumpeter'e göre kapitalist toplumların ekonomik tarihinin belirleyici olgusu yenileşimdir. Yeni ürünlerin geliştirilmesi, işletmelerin ve sanayi kollarının yeniden örgütlenmesi yenileşimin kapsamına girer. Schumpeter, Marksist olmamakla birlikte altyapı-üstyapı ilişkisi bakımından ekonominin belirleyiciliğini kabul eder. Schumpeter, 1942 yılında yayınlanan *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* adlı kitabında teorisini modern bir siyasi sistemi açıklayacak şekilde geliştirmiştir. Buna göre teknolojik değişim, yeni mallar, hizmetler, işletmeler ve meslekler yaratacak, bunlar, eski yapıları devre dışı bırakarak onların yerini alacaktır. Böylece ekonomik sistemin genelinde köklü değişiklikler yaşanacaktır. Schumpeter'e göre bu değişimlerin uzlaşmaya dayalı şekilde gerçekleşip gerçekleşmemesi önemli değildir (Kurz, 2017: 149-151). Bu açıklamalardan hareketle devletin yeniden üretimdeki rolünü tanımlamak için Schumpeter'e atıf yapılmaktadır. Schumpeterci çalıştırmacı devlette ekonomilerin rekabet edebilirliklerinin talep yönlü olacak şekilde artırılması ve sosyal politikada işgücü piyasası esnekliğinin gerçekleştirilmesi hedeflenir (Jessop, 1993: 9). Bu bağlamda, sosyal devletten Schumpeterci çalıştırmacı devlete dönüşüm sürecinde dört eğilimin varlığından söz edilebilir. İlk olarak, teknolojik gelişmeyle yeni itici ve taşıyıcı sektörler ortaya çıkmıştır. İkincisi, parasal ve reel akımların uluslararasılaşması ile büyüme ulusal ekonomilerin sınırlarını aşmıştır. Üçüncüsü, Fordist büyüme modelinden esnek üretime, yenileşime, kapsam ekonomilerine ve farklılaştırılmış tüketim kalıplarına dayanan yeni bir paradigmaya geçilmiştir. Dördüncüsü, küresel makroekonomik hiyerarşi yeniden düzenlenmiştir. Çevrimlere ilişkin bu yaklaşımlarda teknolojik determinizm temel alınmaktadır. Düzenleme teorisinde bunlardan farklı olarak kapitalizm, birikim rejimleri ve düzenleme biçimleri ekseninde ele alarak incelenir. Bunun yanında düzenleme teorisinde teknolojik gelişmeler düzenlemenin bir parçasıdır. Bu nedenle her büyük teknolojik gelişmenin kapitalizmde yeni bir dönemi başlattığı düşüncesi düzenleme teorisinde kabul edilmez (Lipietz, 1989: 74-75).

Neo-liberal düzenleme biçimine bağlı olarak dönüştürülen sosyal devlet, gelir uluslararası düzeyde yaratılırken ulusal düzeyde dağıtıldığı bir bakışsımsızlıkla somutlaşmaktadır. Bu bakışsımsızlık yeni bir uzlaşma biçimiyle yönetilmektedir.

3.2.1. Gelirin Uluslararası Düzeyde Yaratılması

Sosyal devletin neo-liberal düzenleme biçimine bağlı dönüşümü kalkınmanın ulusal sınırlarda gerçekleştiği dönemi sona erdirmiştir. Ulus devlet düzeyinde seri üretime ve kitlesel tüketime dayalı yapı ortadan kalkmış, birikim ulusal sınırları aşarak küresel düzeye taşınmıştır. Bu durum, üretimin ve tüketimin küresel düzeyde bir ekonomik faaliyetler ağına dahil olması anlamına gelmektedir (MacDonough ve Nardone, 2006: 205). Sermaye birikiminin küresel talebe odaklandığı yeni yapıda artan rekabet refahın sınırlandırılmasına ve gelir dağılımının piyasa tarafından yönlendirilmesine ön ayak olmaktadır (Jessop, 1994: 258).

Yeni düzenleme biçimi uluslararası ticareti önceleyen bir yaklaşımı temsil eder ve buna bağlı bazı önermelerde bulunur. Bunlardan ilki, serbest ticaretin küresel kaynakların en iyi dağılımını sağlayacağı düşüncesidir. Tüketici refahının artırılmasının serbest ticaret yoluyla gerçekleşebileceği konuyla ilgili ikinci önermedir. Üretkenlik artışının hızlanmasının ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinin serbest ticaretle mümkün olacağı düşüncesi bir başka önermeyi oluşturur. Son olarak, devletin ticarete müdahalesinin dengeyi bozacağı düşüncesi ise neo-liberal düzenleme biçiminin uluslararası ticarete dair son önermesidir (Deraniyagala, 2008: 169).

Uluslararası ticaret konulu önermelerin bağlı olarak sermayenin uluslararasılaşması ve bunun iş organizasyonundaki etkileri çokuluslu işletmeleri öne çıkartmıştır. Günümüzde çokuluslu işletmeler, bir ağ içerisinde ticaretin içeriğini değiştirme, sermaye hareketlerini serbestleştirme, rekabetin anlamını ve biçimlerini dönüştürme, bilgi-iletişim teknolojilerinden faydalanarak iş organizasyonlarını etkileme ve talep yönlü üretimi gerçekleştirme gücüne sahip birim konumundadırlar (Erdut, 2004: 14-15).

Finansallaşma, uluslararası ticaretin yanında gelirin uluslararası düzeyde yaratılmasının açıklanması konusunda bir başka önemli noktayı oluşturmaktadır. Finansallaşma, reel sektör üzerinden gerçekleşen birikim süreçlerini zayıflatmış, finans sistemi ile birikim arasındaki

ilişkiyi yeniden yapılandırmış ve böylece üretim ve bölüşüm ilişkilerini dönüştürmüştür (Lapavistas, 2009: 38-39). Bu anlamda, finans sektörünün reel sektörü iş organizasyonu, istihdam, ücretler ve sendikal örgütlenme bakımından iki şekilde etkilediği söylenebilir. İlk olarak, finans sektörlerinde gerçekleşen işlemler reel sektördeki üretken yatırımlar aleyhinde arbitraja neden olmaktadır. Bu bağlamda, yatırımlardaki yetersizlikler işgücü piyasasında esnekliğin ve eğreti istihdamın gerçekleşmesine neden olmaktadır. İkinci olarak, gerçekleşme sıklığı giderek artan ekonomik krizler nedeniyle işsizlik artmakta, ücretlilerin gelirden aldığı pay azalmakta ve iş organizasyonu yenilenmektedir. İkinci etki de tıpkı ilki gibi işgücü piyasası esnekliğini gerektirmektedir (Erdut, 2007: 68). Bunun yanında finansallaşma, ekonomik büyüme ile düşük işsizliğin birlikte sağlandığı dönemde kurulan sosyal koruma sistemlerinin piyasaya açılmasına neden olmuştur. Finansla dayalı büyümenin temel alındığı yeni düzenleme hem sosyal koruma piyasaya açılmış hem de dayanışma yerine bireyciliği temel alan yeni bir sistemin kurulmasına çalışılmıştır (Boyer, 2000: 293). Finansallaşma alanındaki bu uygulamalar devletin gücünün sistemli şekilde kullanılmasıyla mümkün olmuştur (Filho ve Johnston, 2008: 17).

Günümüz koşullarında rekabet hem ulusal sınırlar içerisinde hem de uluslararası rejimde temel değer yargısı haline gelmiştir. Bu koşullarda emek, giderek daha güvencesiz hale gelmektedir. Buna karşılık işçi sınıfının hak ve özgürlüklerini düzenleyecek kurumlar ve kurallar yetersizdir. Bunlara ek olarak gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi ulus devletler güvencesiz çalışma koşulları bakımından benzeşmektedir (Neilson, 2012: 173). Söz konusu koşullar küresel piyasaları gelirin yaratıldığı yer haline getirmiştir. Metaların fiyatının küresel düzeyde belirlenmesi, ulusal piyasalar üzerinde belirleyici hale gelirken gelirin yaratıldığı alan ile dağıtıldığı alan arasında bir bakışimsızlık ortaya çıkmıştır (Boyer, 2000: 292-293).

3.2.2. Gelirin Ulusal Düzeyde Dağıtılması

Gelirin uluslararası düzeyde yaratılması, finans sektöründeki hareketlere ve reel üretime bağlı yeni bir birikim anlayışının kurulmasını sağlamıştır. Buna karşılık, emeğin gelirden aldığı pay ulusal sınırlar içerisinde belirlenmeye devam etmektedir. Bu durum, gelirin yaratılması ile dağıtılması arasındaki bakışimsızlığın ilk boyutunu oluşturur. İkinci olarak, işgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesiyle gelirin daha adil dağıtılmasını sağlayan kurumlar ve kurallar çeşitli yöntemlerle dönüştürülmüştür.

Neo-liberal düzenleme biçiminde ulusal düzeyde işgücüne yönelik uygulamaların iki temel amacı vardır. Bunlar; işgücü maliyetlerinin düşürülmesi ile kurumsal olarak sağlanan güvencelerin yeniden düzenlenmesiyle birinci amacın kolaylaştırılmasıdır (Bahçe vd., 2011: 9-10).

Neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alanda yaşanan bakımsızlık, ulusal sınırlar içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak derinleşmiştir. Neo-liberal düzenleme biçimi, sermayenin emekten çok daha hızlı ve düzensiz şekilde yayılabildiği koşulları yaratmıştır. Yeni düzenleme biçimi, sosyal devletin adil, dayanışmacı ve uzlaşmacı anlayışının yerini piyasa mekanizmasının işleyişinin korunmasının almasına neden olmuştur. Bu bağlamda devlet müdahalesi, piyasa mekanizmasının işleyişini bozan ve bireysel özgürlüklere zarar veren bir yöntem olarak değerlendirilmiştir (Munck, 2008: 107-108; Şaylan, 2016: 16).

Gelişmiş ülkelerde iş güvencesini sağlayan koşulları gerçekleştiren sosyal devlet, ekonominin yapısal dönüşümünü engellediği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu nedenle devletin düzenleyici rolünü dönüştürecek, onu piyasa mekanizmasının işleyişine uygun bir yapısal değişimi gerçekleştirecek yöntemlere ihtiyaç duyulmuştur (Erdut, 2004: 25). Gerçekten neo-liberal düzenleme biçimi çerçevesinde işgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesi ile tam istihdam hedefinden vazgeçilirken piyasa merkezli bir yaklaşımla düzensizleştirme, esneklik ve bölünme yaygınlaştırılmıştır. Sıralanan bu yöntemler emek-sermaye ilişkilerinde emeği korumanın aşındırılması ve işçi sendikalarının güç kaybetmesi anlamına gelmektedir (Lapavistas, 2008: 65).

Düzensizleştirme, devletin düzenleyici ve müdahaleci rolünün piyasaya bırakılması ve böylece güç alanının sınırlandırılmasıyla açıklanır. Düzensizleştirme, yasal ve yönetsel düzenlemelerin tamamen ortadan kaldırılmasını değil işgücü piyasasına ilişkin ilke ve kuralların sermaye sınıfı lehine yeniden düzenlenmesini ifade eder (Wood, 2003: 240). Bu anlamda düzensizleştirme, piyasaların etkin işleyişini sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan kurumsal yapıların ve kuralların oluşturulmasıyla somutlaşır (Şimşek, 2017: 189).

Düzensizleştirme ile geçmişte rekabet ve pazarlık unsuru olmaktan çıkartılarak sosyal devletin düzenlemesiyle güvence altına alınan sosyal hakların uygulamasının piyasaya bırakılması hedeflenir. Düzensizleştirme, öncelikle asgari ücret, bireysel ve toplu işten

çıkarma, geçici iş sözleşmeleriyle çalışmanın yaygınlaştırılması ve iş sürelerinin düzenlenmesi konularında kendini gösterir. İşgücü piyasalarında esneklik uygulamalarıyla düzensizleştirmenin önündeki engeller kaldırılmıştır (Erdut, 1998: 58).

İşgücü piyasalarında esnekliğin tarihi neredeyse kapitalist düzenin tarihi kadar eskidir. Gerçekten kapitalist düzen içerisinde farklı esneklik biçimleri uzun süreden beri uygulanmaktadır. Bununla birlikte, esnekliğin emek-sermaye ilişkilerinde belirleyici hale gelmesi neo-liberal düzenleme biçiminin yaygınlaşmasıyla gerçekleşmiştir

İşgücü piyasası esnekliği, en yalın anlamda işgücünün talepteki değişimlere bağlı olarak niceliksel olarak değiştirilmesini, farklı işleri de görmesini ve ücretlerin üretkenlikle ilişkilendirilmemesini içerir (Saad-Filho, 2008: 194). Neo-liberal düzenleme biçiminde işgücü piyasası esnekliği yönündeki talepler çeşitli gerekçelerle ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda, yeni düzenleme biçimi ile birlikte işgücü piyasasında esnekliğe yönelik talepler çeşitli gerekçelere dayandırılmıştır. Bunlar; ücretlerin gerektiğinden fazla yüksek olması, işçilere çalışmadıkları süreler için sağlanan ödeneklerin işgücü devrini engellemesi, cömert sosyal yardımların işsizliğe neden olması, işgücündeki farklılıkların hareketliliği engellemesi ve iş ve gelir güvencesine yönelik bazı uygulamaların yeni işçi alımlarının önüne geçmesi biçiminde sıralanabilir (Erdut, 1998: 54).

İşe alma ve işten çıkarma süreçlerinin kolaylaştırılması, emek-sermaye ilişkilerinin ademi merkezileştirilmesi, sendikal hakların zayıflatılması, toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan koruyucu düzenlemelerin ortadan kaldırılması ve sosyal yardımların azaltılması işgücü piyasası esnekliğinin başlıca etkilerini oluşturur (Saad-Filho, 2008: 194). Bunun yanında esneklik, iş ilişkisinin sermayenin tek taraflı kararlarıyla dönüşmüş ve sosyal devletin düzenlemesiyle kurulan iş ilişkisinin istikrarını geriletmiştir (Erdut, 2004: 17). Bu anlamda, işgücü piyasası esnekliği giderek sosyal güvenlik, asgari ücret, sendikacılık ve iş güvencesi gibi koruma araçlarını büyük ölçüde etkisizleştirmiştir (Şenses, 2001: 317).

İşgücü piyasası esnekliği, farklı düzeylerde ve biçimlerde gerçekleşen bölünmelere neden olmuştur. Bölünme, yüksek teknolojlili sektörlerde esnek uzmanlaşmaya dayalı iş organizasyonu, düşük teknolojlilerde ise Taylorist yöntemlerin düzensiz şekilde uygulanmasıyla somutlaşır (Amin, 1994: 19-20; Munck, 2004: 121). İşgücünün bölünmesi, emeğin esneklik temelinde çekirdek ve çevresel olarak ayrışmasıyla açıklanabilir.

Çekirdek işgücü, vasıflı, farklı becerilere sahip ve işin tasarımı ile uygulamasını bütünleştirebilen işçilerden oluşur. Öte yandan çevresel işgücünde ise vasıfsız veya yarı vasıflı, teknolojiyi düşük düzeyde kullanabilen ve güvenceden yoksun olan işçiler yer alır. Bu bağlamda, esnekliğe dayalı bölünme üç farklı grup emekçiyi belirginleştirmiştir. İlk grup, belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle, güvenceli koşullarda, görece yüksek ücretlerle çalışan, yeni teknolojileri kullanabilen ve merkez işletmelerde çalışan işçilerden oluşur. İkinci grupta tam süreli çalışmakla birlikte ilk gruptakilere göre daha düşük vasıflı, rutin işlerde çalışan ve işten çıkarılma riskinin yüksek olduğu işçiler bulunur. Son olarak üçüncü grupta ise, kısmi süreli şekilde taşeron işletmelerde ya da parça başı iş üzerinden çalışan, iş güvencesinin düşük olduğu ya da hiç olmadığı işçiler bulunur (Ansal, 1999: 13 ve 17).

Düzensizleştirme, işgücü piyasası esnekliği ve bölünme, sendikaların güç kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca, sosyal hizmetlerin dağıtımında vatandaşlığa dayalı anlayışın yerini toplumsal açıdan aktif olma hali almıştır. Bu koşullarda sosyal devletin dayanışma temelli kolektif yapısı çözülmüştür (Amin, 1994: 19). Dayanışmanın zayıflaması genel olarak dört gerekçeyle ilişkilendirilir. İlki işgücünün bölünmesidir. İkinci olarak, güvencesizliğin farklı çalışan grupları üzerindeki etkileri örgütlenmeyi güçleştirmektedir. Üçüncüsü, özelleştirmeye bağlı olarak kamu istihdamı gerilemiştir. Dördüncüsü, ulusal hükümetler tarafından yabancı yatırımları özendirmek adına sendikal örgütlenmeyi güvence altına alan yasaların kısıtlanması dayanışmayı aşındırmıştır (Erdut, 2004: 29).

İşgücü piyasalarının farklı araçlarla dönüştürülmesi, güvencesiz çalışmanın yaygınlaşmasına neden olmuştur. UÇÖ yaklaşımında güvencesiz çalışma istihdam süresinin belirsizliğiyle, birden çok işverenin var olması ihtimaliyle ya da örtülü veya belirsiz istihdam ilişkisiyle, sosyal korumaya erişim güçlüğüyle, düşük ücretlerle ve sendikal örgütlenmenin önündeki engellerle açıklanır. Öte yandan, AB yaklaşımında güvencesiz çalışma, işin sürekliliği ihtimalinin düşüklüğü, iş sürelerinde bireysel kontrolün zayıflığı, işsizlikle ve ayrımcılıkla mücadeleye karşı düşük düzeyde koruma ve kariyer gelişimi fırsatının olmayışıyla ilişkilendirilir (Jain ve Hassard, 2014).

UÇÖ ve AB aynı zamanda güvencesiz çalışmayla mücadele konusunda kurumsal düzeyde çalışmalar yürüten iki yapıyı oluşturur. Uygun iş, UÇÖ'nün güvencesiz çalışmayla mücadele aracıdır. Uygun iş kavramı ilk kez 1999 yılında düzenlenen 87. Uluslararası Çalışma Konferansında tartışılmıştır. Uygun iş; istihdam, sosyal koruma, sosyal diyalog ve çalışmaya

ilişkin temel haklar unsurlarıyla açıklanır. İstihdam, toplumların daha iyi yaşam koşullarına, ekonomik ve sosyal gelişme amaçlarına katkı sağlayan sürdürülebilir bir yapının kurulmasıyla belirginleşir. Sosyal koruma, toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasıyla somutlaşır. Uygun iş bağlamında sosyal diyalog dört başlıkta ele alınır. Bunlar; i) her ülkenin özgün niteliklerine göre yeni düzenlemeler yapılması; ii) ekonomik gelişme ve sosyal gelişme arasında bütünlüğün sağlanması; iii) istihdam ve uygun iş stratejisi programlarında etkili olan ulusal ve uluslararası politikaların oluşturulmasında uzlaşmasının gerçekleştirilmesi; iv) denetim sistemlerinin geliştirilmesiyle endüstri ilişkilerinin desteklenmesi biçiminde sıralanır. Çalışmaya ilişkin temel haklar unsurunda UÇÖ'nin 1998 tarihli ilgili bildirgesine atıf yapılarak örgütlenme özgürlüğü, ayrımcılık, zorla veya zorunlu çalışmanın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması ve çocuk çalışmasına son verilmesi öne çıkartılır. Uygun işin kapsamı UÇÖ tarafından kabul edilen 2008 tarihli *Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi* ile geliştirilmiştir (Ghai, 2003: 113-114; Kapar, 2008: 66-67). Güvencesiz çalışmayla mücadelede AB yaklaşımında güvenceli esneklik kavramı temel alınır. Güvenceli esneklik, esneklik ve güvence kavramlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulan yeni bir kavramdır. Bu kavramda esneklik ve güvence birbirleri için ön koşuldur. Güvenceli esneklik kavramının açıklanmasında iki yaklaşımın öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki 1999 yılında Hollanda'da kabul edilen *Esneklik ve Güvence Kanunu*'dur. Kanunda güvenceli esneklik, emek-sermaye arasında yeni bir uzlaşmayı sağlayacak anahtar olarak kabul edilir. İkinci olarak Danimarka modelinde ise 1993 yılından itibaren sosyal demokrat hükümetler tarafından gerçekleştirilen işgücü piyasası reformları temel alınır (Sultana, 2013: 146). Bu iki modelden hareketle AB düzeyinde güvenceli esneklik, hem işgücü piyasalarında, işin düzenlenmesinde ve endüstri ilişkilerinde esnekliğin geliştirilmesini, hem de istihdam güvencesinin ve sosyal güvenliğin güçlendirilmesini temel alır (Ulukan, 2014: 53).

Güvencesiz çalışma, istihdam güvencesinin çözülmesi anlamına gelir. Bu şekilde düşünüldüğünde güvencesiz çalışma, belirli süreli veya kısmi süreli istihdamla, bunu düzenleyen ilke, kural ve kurumlarla, iş güvencesinden yoksunlukla ve düşük ücretlerle somutlaşır (Lavery, 2014: 7). Açıklanan koşullarda neo-liberal düzenleme biçimi ile paradoksal bir sınıf mücadelesi kurulmuştur. Gerçekten işçi sınıfı sayıca çokluğuna rağmen örgütlü ve siyasal bir güç olmaktan giderek uzaklaşmıştır (Lazzarato, 2015: 129-130). Bu yapı, yeni bir uzlaşmayla güvence altına alınmıştır.

3.2.3. Yeni Uzlaşma Biçimi

Neo-liberal düzenleme biçimi, sınıf ilişkileri ve Keynesyen uzlaşmaya dayalı sosyal devlet anlayışı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Yeni düzenleme biçimi, her şeyden önce uzlaşmanın taraflarını etkilemiştir. Örgütlü işçi sınıfının varlığını ve sermayenin de bu varlığa olan bağımlılığını kabul etmesine dayalı yapı aşındırılmıştır (Holloway, 2007: 36; Klassen, 2014: 115). Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan *görkemli otuz yılın* arkasındaki itici güç neo-liberal düzenlemeyle çözülmüştür (Boyer, 1989: 2). Gerçekten yeni düzenleme biçimi devlet, emek ve sermaye arasındaki uzlaşmayı değiştirmiştir. Yeni koşullarda ekonomi devlet müdahalesiyle ve uzlaşmayla değil, piyasa güçlerince şekillendirilmektedir. Bu durum, gelirin yaratıldığı alan ile dağıtıldığı alan arasındaki bakışimsızlığı desteklemektedir (Erdut, 2004: 26).

Dönüşüm, ekonomik düzenlemenin koşullarıyla toplumsal düzenlemenin eş zamanlı gerçekleşmemesinden ileri gelmiştir. Bu bağlamda, işgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesi ile birlikte işçi sınıfı örgütlerinin zayıflaması dayanışmayı ve uzlaşmayı ortadan kaldırmıştır (Rosanvallon, 2004: 109-110).

İşçi sendikalarının gerilemesi iki şekilde gerçekleşmiştir. İlk olarak, ulus devlet çatısı alındaki işçi örgütleri zayıflamıştır. İkincisi, uluslararası düzeyde kurulan işçi sendikaları sermayenin ve devletlerin gerçekleştirdikleri benzer örgütlenmeler karşısında güçsüz kalmıştır (Bürkeve ve Özügürlü, 2011: 31-32). Bu koşullar altında, sosyal devletle sağlanan uzlaşma ile kurumsallaşan işçi sınıfı örgütlenmesi neo-liberal düzenleme biçimiyle çelişmektedir. Bu çelişki, işgücü piyasasının dönüştürülmesiyle güç ilişkisinin sermaye sınıfı lehine dönüştürülmesi suretiyle giderilmiştir (Öngen, 2003: 39; Duménil ve Levy, 2009: 51). Çelişkinin giderilmesi, enflasyon oranlarının yükseldiği, büyümeyle istihdam arasındaki bağın kopartıldığı ve bu nedenle işsizlik oranlarının her geçen gün arttığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu durum, işçi sınıfının gelir ve yaşam koşullarında büyük bir gerilemeyle kendini göstermiştir (Lipietz, 1987: 43).

Neo-liberal düzenleme biçimiyle bir yandan geçmişteki uzlaşmanın koşulları ortadan kaldırılmış, diğer yandan yeni bir uzlaşma biçimi kurulmuştur. Bu yapı, yeni sağ anlayışla, Washington Uzlaşmasıyla ve farklı yönetim biçimlerinin gerçekleşmesiyle somutlaşır.³⁹

Yeni uzlaşma biçiminin kurulmasında Keynesyen uzlaşmanın siyasal boyutunu oluşturan sosyal demokrasinin yerini yeni sağ anlayışın almasının önemli bir etkisi vardır (Boyer, 2000: 275). Yeni sağ anlayışa göre, devlet ve sendikalar tarafından getirilen kısıtlamaların sermaye birikimini engelleyici niteliği bulunmaktadır. Bu nedenle kamu hizmetlerine verilen desteğin kesilmesi, devletin kar getirmeyen faaliyetlerden çekilmesi ve piyasaların serbestleştirilmesi gerekir (Lipietz, 1987: 102).

Daha önce belirtildiği gibi yeni sağ anlayış, Birleşik Krallık'ta Thatcher'ın ve ABD'de Reagan'ın iktidara gelmesiyle birlikte yükselişe geçmiştir. Aynı dönemde IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi düzenleyici kurumların kadrolarında da bu anlayışı benimseyen isimler öne çıkmıştır. Ayrıca, zaman içerisinde sosyal devletin kurumsallaştığı diğer ülkelerde sosyal demokrat partiler dahi yeni sağ ile uzlaşmacı bir tutum benimsemişlerdir (Lipietz, 1987: 101).⁴⁰

Yeni sağ ile çalışma koşullarında, çalışmaya bağlı temel haklarda ve iş sürelerinde esnekliğin gerçekleştirilmesi hedeflenir. Bu bağlamda, yeni sağ, işgücü piyasasına devlet müdahalesine karşıdır. Buradan kaynaklanan yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik gibi sorunların çözümü ancak negatif gelir vergisi gibi ödemelerle gerçekleşebilir (Mullard ve Spicker, 1998: 71).

³⁹ Yeni uzlaşmanın sağlanmasında etkili olan bir diğer gelişme SSCB'nin dağılmasıdır. Bu noktada SSCB'nin dağılması iki bakımından önemlidir. İlk olarak, kapitalist düzenin karşısındaki alternatif sistem tehdidi ortadan kalkmıştır. İkincisi, 1848 Devriminden itibaren kapitalizmin düzenlenmesi üzerinde baskı oluşturan güç çok büyük ölçüde zayıflamıştır (Koray, 2005: 28; Duménil ve Levy, 2008: 26)

⁴⁰ Üçüncü Yol, sosyal demokrasinin yeni sağ ile uzlaşmacı bir tutum benimsemesinin en belirgin örneğini oluşturur. 1997 seçimlerinde İşçi Partisi'nin iktidara gelmesini sağlayan Üçüncü Yol'da, sosyal demokrasiyle muhafazakârlığın eklemlenmesi ve piyasa merkezli bir sosyal politika anlayışının benimsenmesi temel alınır. Üçüncü Yol'da piyasanın, ekonominin geneline egemen olması konusunda neo-liberalizmin tezleri ve yeni sağın siyasal tezleri kabul edilir. Piyasa başarısızlıklarının giderilmesi konusunda devletin farklı roller üstlenebileceği savunulur. Bu roller büyüme, yatırımlar, para politikası, işsizlikle ve eşitsizlikle mücadele konularına odaklanır. Ancak müdahalelerin hiçbirinin neo-liberalizmin temel unsurlarını ortadan kaldırmaması gerektiği Üçüncü Yol yaklaşımında sıklıkla vurgulanır (Arestis ve Sawyer, 2008: 295-299; Munck, 2008: 111). Üçüncü Yol temelli yaklaşımlar 1990'lı yıllar boyunca Fransa ve Almanya başta olmak üzere farklı Kıta Avrupası ülkelerinde de yükseliş göstermiştir.

Böylece yeni sağ ile tam istihdam hedefinden siyasi bir kararla vazgeçilmiştir. Buna bağlı olarak devletin ekonomiye müdahalesiyle ilgili yasalarda da düzenlemeye gidilmesi hedeflenir. Bu durum, piyasa mekanizmasının işleyişiyle kendiliğinden çözülecek sosyal sorunların azalmak bir yana artmasına neden olmuştur (Hein vd., 2014: 20).

Yeni sağ anlayışın uygulaması ülkeler arasında farklılaşmakla birlikte genel olarak dört ortak özelliğe sahiptir. Bunlar; devlet müdahalesinin yerine piyasa mekanizmasının geçmesi, sosyal devletin ekonomik ve ahlaki yönden eleştirisi, müdahaleci ekonomi politikalarının reddi ve kamu hizmetlerinin piyasaya açılmasının teşvikidir. Bu çerçevede sosyal devlet, kamusal refahın gerçekleştirilmesinin piyasa mekanizmasını aşındırdığı, kamu sektörünün büyüklüğünün özel sektör yatırımlarını azaltması ve ekonominin temel yatırım kaynaklarından birini oluşturan bireysel tasarrufları ortadan kaldırılması gerekçeleriyle eleştirilmiştir (King, 1989: 238).

Neo-liberal düzenleme biçiminde uluslararası rejimin açıklanmasını sağlayan temel yapılardan birini oluşturan Washington Uzlaşması, aynı zamanda sosyal devletin dönüşümü bakımından da önem taşır. Uzlaşma, ekonomi politikasının geliştirilmesinde sosyal politikaların göz ardı edildiği bir niteliğe sahiptir (Stiglitz, 2009: 286). Uzlaşmanın temel önerileri, asgari devlet anlayışının ciddi şekilde tartışılmasına neden olmuştur. Devletin yetki alanlarını sınırlayan ve bunun yerine özelleştirme, düzensizleştirme ve planlı anlayıştan vazgeçilmesini salık veren Washington Uzlaşması, 1990'lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde önemli ekonomik ve sosyal sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Saad-Filho, 2008: 192-193). Bu durum, Genişletilmiş Washington Uzlaşması ile asgari devlet tartışmalarının yerini *piyasa dostu etkin devlete* bırakması sonucunu doğurmuştur.

Piyasa dostu etkin devlette geçmiştekenden farklı bir müdahaleci anlayış benimsenir. Sermayenin işe almada ve işten çıkarmada kolay hareket edebilmesi amacıyla sendikaların gücünün azaltılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi yoluyla burada çalışan işçilerin güvencelerinin azaltılması ve böylece iç piyasaların uluslararası finans, mal ve hizmet hareketlerine açılabilmesi piyasa dostu müdahalenin temel görünümünü oluşturur.

(Shaikh, 2008: 77). Piyasa dostu etkin devlet ile yoksullukla mücadele başta olmak üzere sosyal sorunları vurgulayan yeni bir anlayış benimsenmiştir.⁴¹

Uzlaşmanın genişlemesi, 1980'li yıllardan itibaren tartışılan yönetim kavramının geniş şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır (Öniş ve Şenses, 2009: 364). Yönetişim, düzenleme biçiminin dönüşümüne bağlı olarak sosyal devlet ile piyasa arasındaki ilişkinin küresel ölçekte yeniden yapılanmasından hareketle açıklanan bir kavramdır.⁴²

Yeni düzenleme biçimi koşullarında yönetim, uluslararasılaşmanın etkisiyle devletin ulusal vasfını yitirmesiyle açıklanır. Bu süreç, çalışma ilişkileri ve sosyal güvenlikten başlayarak ulusal düzeyde çeşitli etkiler yaratmış, zaman içerisinde bu etkiler çok daha geniş bir alana yayılmıştır (Benko ve Lipietz, 2002: 195-196; Jessop, 2005: 314-315). Bu anlamda yönetim, ulus devletlerin güçlerini bir yandan uluslatı düzeye (örneğin, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına) ve öte yandan uluslararası düzeye (örneğin, IMF, Dünya Bankası, OECD ve AB'ye) bırakması anlamına gelmektedir.

Neo-liberal düzenleme biçiminde devletin rolünün zayıflatılmasıyla piyasada etkinliği sağlayacak yönetim mekanizmalarının kurulması öngörülmüştür. Bu anlamda, yönetim, yönetme biçimlerini, yönetmekle yükümlü kurum ve kuruluşları kapsayan bir kavramdır. Böylece yeni düzenleme biçiminde yeni aktörlere dayalı uzlaşma yönetimle açıklanabilmektedir (Jessop, 1993: 35). Yönetişim, devletin düzenlemenin tek kaynağı

⁴¹ Yoksulluğun uluslararası gündeme gelmesi 1973 yılında Dünya Bankası'nın yıllık toplantısından sonra yayınlanan *Büyümeyle Yeniden Dağıtım* başlıklı raporuyla başlamıştır. İlgili raporda yoksulluk, genellikle kırsal kökenli, tarım ve benzeri kırsal işlerle uğraşan, öncelikle kendi hesabına çalışan, üretim araçlarının mülkiyeti temelinde yeterli sermayeye sahip olmayan insanları tanımlamak için kullanılmıştır. Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi, emek yoğun süreçlerin ve üretimin teşviki, ekonomi politikasında küçük üreticilere karşı ayrımcılığın kaldırılması ve kamu yatırımları ile kredilerinin küçük üreticilere kaydırılmasıyla somutlaşır (Wayenberge, 2009: 310-311). 1970'li yıllarda benimsenen bu yaklaşım neo-liberal düzenleme biçimi ile dönüşmüştür. 1990'lı yıllara gelindiğinde Dünya Bankası, yoksulluğu *Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesi* başlıklı belgelerde ele almıştır. Buna karşılık, 1997 Asya Krizini izleyen süreçte yoksullukla mücadele, yönetim bağlamında yeniden gündeme gelmiştir. Bu durum, düzenleme biçiminin neden olduğu sosyal sorunların derinleşmesiyle ilişkilendirilir (Koray, 2010: 3; Metin, 2013: 218-219). Bu tarihten itibaren ayrıca Dünya Bankası az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal ekonomilerinin küresel ekonomiyle uyumlulaştırılmasını temel alan öneri setlerini *Yoksulluğu Azaltma Stratejileri* olarak adlandırmıştır (Colas, 2008: 136-137; Öniş ve Şenses, 2009: 262;).

⁴² Düzenleme biçiminin dönüşümü, yönetim aracılığıyla geçmişte sosyal devlet tarafından sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla yönetilen alanlar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sorunlarla karşılaşanların gereksinimlerinin asgari düzeyde devlet tarafından, daha büyük bir kısmının ise piyasa ve sivil toplum tarafından karşılanmasına dayalı yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır (Lipietz, 1987: 105). Bunun yanında yönetişimin toplu iş ilişkileri üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Bu çerçevede toplu iş ilişkileri bakımından yönetim, işçi örgütlerinin yerel aktörlerin, hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve çokuluslu işletmelerin birlikte çalıştıkları bir yapıyı ifade etmektedir (Temiz, 2012: 203-204).

olmaktan çıktığı, kamu yapılarının, ekonomik aktörlerin ve sivil toplum örgütlerinin de düzenlemeye katıldığı çoklu bir etkileşim süreci olarak ifade edilir. Devletin düzenleyici rolünü sınırlayan yönetim, neo-liberalizmle tam anlamıyla bağdaşmaktadır. Yönetişim, devletin küçülmesini, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini ve bu anlamda ortaya çıkan yeni bir yönetim anlayışını açıklamaktadır (Temiz, 2012: 202).

Yeni düzenleme biçiminde yürürlüğe konulan makroekonomik reformların 1990'lı yıllarda başarısız olması yönetimi gerektiren koşulların doğru şekilde kurulmamasıyla ilişkilendirilmiştir. Ardından yönetişimin yalnızca ekonomiyle sınırlı kalması yetersiz bulunmuş ve kapsamı kamu yönetimi, kamu kesiminde hesap verilebilirlik ve saydamlık, yasal çerçeve, yoksulluk, askeri harcamalar ve dış yardımlar gibi konuları da içerecek şekilde siyasal açıdan genişletilmiştir (Wayenberge, 2009: 321-322).

Devlet-ekonomi ilişkilerinin yönetim temelinde düzenlenmesinin uluslararası bir boyutu da bulunmaktadır. Bu anlamda, küresel kapitalizmi düzenleyen uluslarüstü kuruluşlara yeni roller biçilmiştir. Bunun yanında rekabeti sağlamak amacıyla ulusal düzeyde gerçekleşen yönetim uygulamaları da bu kuruluşlar tarafından yönlendirilir hale gelmiştir. Bu iki gelişmeyle birlikte devletin düzenleyici rolü büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır (Amin, 1994: 28). Küresel yönetim olarak da açıklanan bu boyutta ulus devletlerin sınırlarını aşan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar karşısında uluslarüstü kuruluşlar tarafından getirilen çözüm önerileri ön plana çıkartılmaktadır.

Açıklanan yapı, mikro ve konjonktürel düzeyde yaşanan krizlere rağmen 2008 yılına dek varlığını sürdürmüştür. Ancak bu dönemde yaşanan yapısal kriz, neo-liberal düzenleme biçiminin sorgulanmasına neden olmuştur. Belirtilen tarihte ABD konut piyasasında arz-talep dengesizliğine bağlı olarak ortaya çıkan kriz, kısa süre içerisinde borçlanma yükümlülüklerinin yerine getirilememesi nedeniyle finans kurumlarının iflasını beraberinde getirmiştir. Finansal varlıklar ile bunların reel karşılıkları arasındaki bakışimsızlığın derinleşmesiyle birlikte kriz, finans piyasalarının yanında reel alanı da etkisi altına almış ve kısa sürede küresel bir nitelik kazanmıştır (Streeck, 2011: 17; Boratav, 2011: 28-30).

Fordist birikim rejiminin krizinin ardından düzenleme biçiminin neo-liberal anlayışa bağlı olarak dönüşümü, uluslararası ticaretin ve ihracatın genişlemesi, finansal serbestleşme, işgücü piyasalarında düzensizleştirme, esneklik ve bölünme gibi çeşitli gelişmelerle sendikal örgütlenmenin zayıflamasına neden olmuştur. Yeni yapıda gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alan arasında bir bakışimsızlık gerçekleşmiş ve bu süreç geçmiştekinden farklı bir uzlaşmayla desteklenmiştir. Bu koşullarda sosyal devletin kurumsal varlığı ortadan kalkmasa da kaçınılmaz şekilde güçsüzleştirilmiştir. Bu bağlamda, yaşanan dönüşümün kurumsallaşmış farklı sosyal devlet biçimlerinde birikim rejimi ve düzenleme biçimi temelinde gelişimini gösterecek bir karşılaştırmanın yapılması gerekir.

4. DÜZENLEME BİÇİMİNİN DÖNÜŞÜMÜNÜN SOSYAL DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Düzenleme teorisinde, kavramlar ve görgül araçlar bir arada yer alır. Bu anlamda, 1970’li yıllar boyunca yapılan ekonometrik modellere dayalı çalışmaların teoride önemli bir yeri vardır. Bu çalışmalar ile birikim rejimlerinin ve düzenleme biçimlerinin çözümlenmesini sağlayacak bir yöntem geliştirilmiştir. 1980’li yıllarda bu yöntem Fordizm’in farklı coğrafyalarda kurumsallaşmasını içerecek şekilde genişletilmiştir. Aynı dönemde sosyal politika öğretisinde farklı değişkenlerden hareketle sosyal devletlerin nasıl sınıflandırılabilirliği sorusu için yanıtlar üretilmiştir. Bu bölümde öncelikle düzenleme teorisinin ekonometrik çalışmalarını ve öğretilde sosyal devlet konusunda yapılmış sınıflandırmaları içeren çalışmalar incelenmiştir. Ardından tezde düzenleme teorisinin görgül araçlarını sosyal devlet temelinde inceleyen bir çözümleme geliştirilmiştir.

4.1. Düzenleme Teorisinde Ekonometrik Çalışmalar

Düzenleme teorisinde, görgül araçların kullanımı yoluyla disiplinler arası bir çalışma biçimi oluşturulmuştur. Teori kapsamında mikro ve makro düzeyde olmak üzere çok sayıda ekonometrik model üretilmiştir (Boyer, 1989: 74; Jessop, 2005: 203). Bu konuda Aglietta ve Boyer tarafından 1970’li yıllar boyunca gerçekleştirilen çalışmalar öncü niteliktedir.

Ekonometrik çalışmalar, düzenleme teorisinin öncü yazarlarının çalıştıkları kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarla teori, diğer yaklaşımlardan ayrılmıştır. Bu bakımdan düzenleme teorisinin üç özgün yanı olduğu belirtilmektedir. İlk olarak, ekonometrik analizlerde karşıt teorilere birlikte yer verilmektedir. İkincisi, modellerde belirlenen değişkenler bir ekonomi politik yaklaşımına dayanmaktadır. Üçüncüsü, uzun vadede modellerin temelini oluşturan yapıların değişmesi nedeniyle dinamik ve evrimci bir yapı ortaya konulmaktadır (Vidal, 2001: 19).

Düzenleme teorisinin ekonometrik çalışmaları Fransa’dan başlayarak Fordizm’in farklı ülkelerde nasıl uygulandığı konusunda kapsamlı bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır. Bu

bağlamda, çalışmalarla hem ülkeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuş, hem de teorisinin temel kavramlarının geliştirilmesi sağlanmıştır (Holloway, 2007: 136).⁴³

Düzenleme teorisinde 1970’li yıllar boyunca yapılan ekonometrik çalışmalarla ekonomik krizin nedenleri, enflasyonist baskıların ekonominin genelindeki etkileri, ücret-emek bağının ve ücretlerle verimlilik arasındaki ilişkinin açıklanması gibi konulara odaklanılmıştır. Böylece birikim rejimleri tanımlanmış, rejimlerin istikrarını sağlayan düzenleme biçimleri model haline getirilmiş ve krizin gerekçeleri ortaya konulmuştur (Lipietz, 1989: 73; Boyer, 2002b: 77).

Düzenleme teorisinin ekonometrik bir modele dayalı ilk çalışması Aglietta tarafından Planlamada Uygulanan Matematiksel Ekonomik Tahminleri Çalışma Merkezi (CEPREMAP)⁴⁴ için 1971 yılında hazırladığı *Son Yirmi Yılda Fransa’da Ücretlerin Evrimi* başlıklı rapordur. Aglietta, geliştirdiği regresyon modeliyle Fransa’da istikrarlı bir artış eğilimiyle somutlaşan Philips eğrisinin varlığını ortaya koymuştur.⁴⁵ Nominal ücretlerdeki artış ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen Aglietta, çalışmasında 1957-1967 dönemini kapsayan göstergeleri kullanmıştır. Aglietta’nın çalışması düzenleme teorisinde ücretlere verilen önemin kaynağı olarak kabul edilir. Bu çalışmayla Fransa’da ücretlerin uzlaşmaya dayalı şekilde belirlenmesinin sermaye birikiminin niteliğine bağlı olduğu vurgulanarak ve ücretlerin belirlenmesi konusunda devlet müdahalesinin rolü vurgulanmıştır. Bu bağlamda Aglietta, devletin işgücü piyasalarının düzenlenmesi konusundaki yaklaşımının ücretlerin belirlenmesi üzerindeki önemine dikkat çekmiştir. Bu çalışmanın düzenleme teorisinde Tarihçi Annales geleneğine dayalı şekilde gerçekleştirilen ilk örnek olduğu belirtilmektedir (Vidal, 2001: 16).

⁴³ Öğretide düzenleme teorisinin bu yönüne gereken önemin verilmediği söylenebilir. Gerçekten teorisinin öncü yazarları, 1970’li yılların başından itibaren yaptıkları ekonometrik analizler sonucunda çok sayıda kavram geliştirmişler ve bu kavramlar dünya genelinde kabul görmüştür. Ancak düzenleme temelli çalışmalarda bu kavramların kaynakları çoğunlukla göz ardı edilmektedir (Vidal, 2001: 22).

⁴⁴ CEPREMAP, düzenleme teorisinin öncü yazarlarından Alain Lipietz’in 1970’li yıllarda çalıştığı kurumdur. Daha önce vurgulandığı gibi Aglietta, INSEE’de, Boyer ise CERC’de çalışmıştır. Bununla birlikte CEPREMAP, 1970’li yıllar boyunca diğer kurumlardan daha kapsamlı çalışmaların gerçekleştirildiği bir merkez olmuştur. Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren kurum çatısı altında, makroekonomi, refah, iş ve kamu politikaları, küreselleşme, kalkınma ve çevre alanında çalışmalar yürütülmektedir (<http://www.cepremap.fr/en/about/status/>; Erişim: 15.12.2019).

⁴⁵ Philips eğrisi, enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki negatif ilişkiyle tanımlanır. Bu bağlamda, hükümetler işsizlik ve enflasyon arasındaki tercihinin göre maliye ve para politikaları belirlenir (Borjas, 2015: 620).

Boyer ve Mazier'in 1974 tarihli *Makroekonomik Tahminde Yeni Bir Model: Birikimin ve Dağıtımın Teorisi* başlıklı raporu, düzenleme teorisinde gerçekleştirilen bir başka önemli görgül çalışmadır. Bu çalışmada 1955-1972 yılları arasında Fransa'da gerçekleşen büyümenin özellikleri ortaya konulmuştur. Katma değer ile ücretler arasındaki ilişki, tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki oranı, tüketici borçlarının gelişimi, işletme kar oranları ve sermaye birikiminin neden olduğu döngüsel hareketler Boyer ve Mazier'in modelinin veri kaynaklarını oluşturur (Vidal, 2001: 20).

Aglietta'nın 1975 tarihli *Kapitalist Düzenleme Teorisi: ABD Deneyimi* başlıklı çalışması, düzenleme teorisinin kavramsal ve görgül yöntemlerini eklemlen ilk örneği oluşturur. Aglietta bu çalışmasında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmiş kapitalist ülkelerde geçerli olan Fordist birikimin iş örgütlenmesine ve devlet düzenlemesine dayalı niteliklerini ortaya koymuştur (Neilson, 2012: 162). Belirtilen çalışmada Aglietta, sermaye birikiminin girmekte olduğu durgunluğu öngörerek enflasyonist baskılara ve kambiyo sistemindeki dengesizliklere dikkat çekmiştir. Bu çalışmanın bir başka özelliği de ileride gerçekleştirilecek ücret-emek bağı merkezli modeller için öncü olarak değerlendirilmesidir (Boyer ve Juillard, 2002: 240).

Boyer'in 1976 ve 1978 yıllarında gerçekleştirdiği iki çalışmasının düzenleme teorisinin kavramsal ve görgül düzeyde eklemlenmesini sağlayan önemli örnekler olduğu belirtilmektedir. Boyer, 1976 tarihli *Savaş Sonrası Fransız Büyümesi ve Makroekonomik Temelleri* başlıklı çalışmasıyla Aglietta'nın sunduğu modellerden hareketle yeni ve kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu çalışmasında Boyer, 1945 yılından 1970'li yıllara kadar geçen süreyi alt dönemlere ayırarak incelemiştir. Buna göre 1945-1950 yılları arasında Fransız ekonomisi, savaş sonrası altyapının geliştirilmesi için yeterli kaynaklardan yoksun olduğundan Marshall Planı aracılığıyla sağlanan dış yardımlarla büyümüştür. Bu koşullarda birikim, reel ücretlerde düşüşle ve enflasyonda artışla somutlaşacak şekilde gerçekleşmiştir. 1950'lerin ikinci yarısından itibaren başlayan yeniden yapılanma süreci ile birlikte birikim, ulusal kaynaklarla gerçekleştirilmeye başlanmış ve böylece reel ücretler artarken enflasyon düşmüştür. Yeniden yapılanma sürecinde 1957-1969 döneminde enflasyonist baskılara ve dünya genelinde talepte yaşanan dalgalanmalara bağlı konjonktürel krizler yaşanmışsa da bunlar yapısal bir düzeye taşınmamıştır (Vidal, 2001: 16-18).

Boyer, 1978 yılında yayınlanan *Uzun Vadede Ücretler* başlıklı çalışmasıyla ilkinden kapsamlı bir çözümlemeye gitmiştir. Boyer, bu çalışmasında Tarihçi Annales Okulunun yöntemsel yaklaşımını Marx'ın yeniden üretim teorisiyle eklemlenmiştir. Bu bağlamda, Boyer 1789 İhtilalinden başlayarak Fransa'da birikim eğilimlerini saptamaya çalışmıştır. Ücretlerin, fiyatların ve üretimin gelişimini temel alan Boyer'e göre, 1789-1970 yılları arasında Fransa'da üç farklı birikim rejiminden söz edilebilir. İlk olarak, 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başında bir yandan sanayi üretimindeki ve nominal ücretlerdeki düşüşle ve öte yanan tüketici fiyatlarındaki artışla ilişkili krizlerle somutlaşan bir yapı gözlemlenmiştir. Belirtilen rejim, ticari liberalizmin kurallarıyla düzenlenmiştir. Bu yapı, 1850'lerin başından itibaren yerini sanayi üretiminde, nominal ücretlerde ve tüketici fiyatlarında eş zamanlı düşüşle açıklanan yeni bir rejime bırakmıştır. Bu koşullarda üretken sektörler arasındaki dengesizlikler giderek sıklaşan üretim krizlerine neden olmuş, fiyatlar azalmış ve toplu işten çıkarmalar nedeniyle ücretler düşüş eğilimine girmiştir. Açıklanan yapıda rekabetçiliğe dayalı düzenleme geçerli olmuştur. Yaklaşık 100 yıl boyunca devam eden ikinci eğilim 1950'lerin başından itibaren toplu iş sözleşmelerine, sosyal devletin gelişimine ve ücretlerin görece istikrarlı bir şekilde artışına dayanan yeni birikim rejimiyle ortadan kalkmıştır (Vidal, 2001: 38).

Düzenleme teorisinde ekonometrik modeller bakımından öne çıkan bir diğer çalışma Boyer ve Mistral'in 1978 yılında gerçekleştirdikleri *Birikim, Enflasyon, Kriz* başlıklı araştırmadır. Bu çalışmada 1974-1975 yıllarında gerçekleşen stagflasyon ile 1930-1932 dönemi deflasyonunun belirleyicileri karşılaştırılmıştır. Buna göre, iki durgunluğu birbirinden ayıran düzenleme biçimidir. 1930-1932 deflasyonunda rekabetçi düzenlemenin varlığı, reel ücretlerin fiyatlardan daha düşük oranda artmasına neden olmuştur. Bunun yanında, aynı dönemde yaşanan toplu işten çıkarmalar ücretlerdeki düşüşü hızlandırmıştır. Buna karşılık 1974-1975 stagflasyonunda ise sosyal devletin düzenlemesinin varlığı, ücretler, işsizlik ve tüketim arasındaki dengenin büyük ölçüde korunmasını sağlamıştır (Vidal, 2001: 40-41).

Ekonometrik modellerin düzenleme teorisindeki önemini ortaya koyan bir başka önemli çalışma da 1978-1979 yıllarında Aglietta'nın yönetiminde, CEPREMAP çatısı altında gerçekleştirilen projedir. Bu proje kapsamında Bertrand (1978) ve Mazier, Baslé ve Vidal (1979) tarafından iki rapor yayınlanmıştır. Bertrand'ın *Fransız Büyümesine Yeni Bir Yaklaşım: Üretken Sektörlerin Analizi* başlıklı çalışmasında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sağlanan büyümenin sektörler düzeyindeki görünümleri ortaya konulmaktadır.

Mazier, Baslé ve Vidal'in *Sektörel Büyüme ve Uzun Vadeli Birikim* adlı çalışmasında ise rekabetçi düzenlemeye dayalı yaygın birikim ile sosyal devletle düzenlenen Fordist birikim karşılaştırılmıştır (Vidal, 2001: 41-42).

Boyer ve Petit'in 1981 tarihli *Teknolojik İlerleme, Büyüme ve İstihdam* başlıklı proje raporu, düzenleme teorisinin ilk dönem görgül analizlerinin son örneğini oluşturur. Bu çalışmada yazarlar 1960-1976 dönemine ilişkin göstergeleri kullanarak altı gelişmiş Avrupa ülkesi için bir büyüme modeli geliştirmişlerdir. Model, yatırım oranlarıyla ilgili olarak istihdam, katma değer ve ticaret göstergelerinden oluşmaktadır. Teknolojik değişimi temel alan modelde verimlilikte yaşanan artışın diğer alanları nasıl etkilediği sorgulanmaktadır (Amable, 2002: 166).

1970-1981 yılları arasındaki çalışmalarda İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransa'dan başlayarak gelişmiş kapitalist ülkelerde sermaye birikiminin temel eğilimleri ortaya konulmuştur. Bunun yanında, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren birikimde yaşanan krizin gerekçelerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Ekonometrik modellerde yapılan uluslararası karşılaştırmalar, ülkeler düzeyinde Fordizm uygulamaları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları somutlaştırmıştır. Böylece düzenleme teorisi, geliştirdiği kavramlar ve görgül araçlarla özgün ve kapsamlı bir yaklaşımı ortaya koymuştur. 1980'li yılların başında Fransa'da farklı kamu kurumlarının çatısı altında başlatılan araştırma programları tamamlanmıştır. Bu tarihten itibaren Fransa sınırlarını aşarak dünya genelinde kabul gören bir yaklaşım halini alan düzenleme teorisini temel alan çalışmalar iki hattan ilerleme göstermiştir. Bu bağlamda, hem Fordist birikim rejiminin krizine bağlı dönüşüm süreci gelişmiş ekonomiler temelinde incelenirken hem de gelişmekte olan ve henüz Fordist birikim rejimi yerleşmemiş ülkelerin deneyimleri sorgulanmıştır (Vidal, 2001: 43; Boyer ve Saillard, 2002: 44).

1980'li ve 1990'lı yıllarda düzenleme teorisi kapsamında gerçekleştirilen görgül çalışmalar yukarıdaki açıklamadan hareketle Fordizm'in farklı coğrafyalardaki uygulamasına odaklanmıştır. Bu anlamda, Lipietz'in (1982) araştırmalarından başlayarak yapılan çalışmalar öncü niteliktedir. Bunun yanında Mouleart vd. (1988)'nin çalışması da belirtilen konu bakımından önem taşır. Her iki çalışmada da Fordizm'in yeterince kurumsallaşmadığı ülkeler alınmıştır. Daha sonra Peck ve Tickell, 1992 ve 1995 yıllarındaki çalışmalarıyla Fordist birikim rejiminin coğrafi sınıflandırmasını ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde

Boyer (2000) düzenleme biçimlerine dayalı bir Fordizm sınıflandırması yaparken bu sınıflandırma Mjoset (2002) tarafından geliştirilmiştir. Bu bağlamda, düzenleme teorisinde incelenen Fordizm biçimleri klasik fordizm (ABD), hatalı/kusurlu fordizm (Birleşik Krallık), devlet fordizmi (Fransa), esnek fordizm (Almanya), İskandinav fordizmi (İsveç), gecikmiş fordizm (İtalya ve İspanya), çevresel fordizm (Meksika ve İspanya), ırkçı fordizm (Güney Afrika), ilkel taylorizm (Malezya, Bangladeş ve Filipinler) ve melez fordizm (Japonya) biçiminde sıralanır. Fordizm biçimlerinin bir bölümü bu çalışma bakımından anlamlıdır. Bu durumun temel gerekçesi, Fordizm biçimlerinin bazılarında sosyal devletin kurumsallaşmış olmasıdır. Bu açıklamayı somutlaştırmak amacıyla sosyal devlet modellerine dayalı çalışmaların ortaya konulması gerekir.

4.2. Sosyal Devlet Modelleri

Sosyal devletlerin sınıflandırılması ile ilgili çalışmaların başlangıcı, sosyal devletin gelişme aşamasına rastlar. Bu anlamda, söz konusu çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. İlk dönem model oluşturma çalışmalarının amacı, sosyal devletin kurumsallaşmasında ABD ile Avrupa ülkeleri arasındaki farkların ortaya konulmasıdır (Petersen, 2013: 232). Buna karşılık sosyal devlet modelleri konusunda genel kabul gören yaklaşım, 1990 yılında Esping-Andersen tarafından geliştirilmiştir. Ancak, öğretilerde Esping-Andersen'den önce yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur.

Wilensky ve Lebeaux'un 1958 tarihli çalışması, sosyal devletlerin sınıflandırılmasında başlangıç kabul edilmektedir. Bu çalışmada sosyal devlet modelleri arasındaki tarihsel farklılıklar ve zaman içerisinde gözlenen ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler somutlaştırılmıştır. Wilensky ve Lebeaux, bu düşünceden hareketle sosyal devletleri *kalıntı* ve *kurumsal* olmak üzere iki başlıkta sınıflandırmışlardır. Kalıntı rejimde refah, öncelikle aile ve piyasa tarafından sağlanır. Devlet, ancak bu iki birim yetersiz kaldığında devreye girer. Kurumsal sosyal devlette refahı sağlama işlevi doğrudan devlete aittir. Wilensky, 1970'li yıllarda yaptığı bir çalışmayla sosyal devlet modellerinin farklı toplumsal koşullara ve yaşam biçimlerine sahip ülkelerde sanayileşmeye ve büyümeye bağlı olarak çeşitlenebileceğini ileri sürmüştür. Bu çalışmasında Wilensky, sosyal harcamaların GSYH içerisindeki payını, yaşlıların toplam nüfusa oranını ve sosyal güvenlik sisteminin kapsamını değişken olarak kullanmıştır. Buna göre, sosyal harcamalardaki artış, siyasi partilerin

parlamentodaki temsil gücünü ve farklı nüfus kesimlerinin ekonomik kalkınmaya katkısını etkilemektedir (Gough, 1979: 7-9; Esping-Andersen, 1999: 47; Mingione, 2001: 1044).

Sosyal devletlerin sınıflandırılmasında bir başka öncü çalışma Titmuss tarafından gerçekleştirilmiştir. Titmuss'un konuyla ilgili iki farklı çalışması bulunmaktadır. Yazar, 1958 yılında tıpkı Wilensky ve Lebeaux gibi sosyal devletleri *kalıntı* ve *kurumsal* olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Buna göre kalıntı sosyal devlet, yalnızca piyasanın başarısız olduğu durumlarda devreye girmektedir. Kurumsal sosyal devlette ise evrenselci bir yaklaşım benimsenmektedir. Titmuss, 1974 yılında yaptığı çalışmasında bu kez sosyal devletleri *kalıntı*, *endüstriyel başarı-performans* ve *kurumsal yeniden dağıtım* biçiminde sınıflandırmıştır. Kalıntı modelde devlet müdahalesi yoksullukla mücadeleyle sınırlıdır. Endüstriyel başarı-performans modelinde eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi hizmetler devlet tarafından sağlanır. Kurumsal yeniden dağıtım modelinde ise devlet, evrensellik ilkesi çerçevesinde tüm vatandaşların ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunar (Offe, 1987: 508-509). Esping-Andersen (1990: 20), Titmuss'un bu sınıflandırmasının karşılaştırmalı sosyal devlet araştırmalarında yeni çalışmaların önünü açtığını belirtmiştir.

Esping-Andersen, işlevselci bir yaklaşımla sanayileşmiş ülkelerin sosyal politikalarındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemiştir. Bu bağlamda, işçi sınıfının ve sınıfı temsil eden partilerin güçlü olduğu ve iyi örgütlendiği ülkelerde geniş kapsamlı ve cömert sosyal politikalar uygulanabilirken, bu şartların sağlanamadığı yerlerde aynı başarı sağlanamamıştır (Baldwin, 1992: 701).

Esping-Andersen'in sosyal devlet modelleri 1990 ve 1999 yıllarında yayınlanan iki farklı çalışmaya dayanır. Bu sınıflandırmalarda katmanlaşma ve metadışı hale getirme kavramları kullanılmıştır.

Esping-Andersen'e (1999: 33-34) göre katmanlaşma sosyal devletin önemli bir parçasıdır.⁴⁶ Sosyal politika, bir yandan katmanlaşma sorunlarının çözümünü sağlarken diğer yandan onların yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu çelişkinin nedeni, sosyal devletin eşitlik hedefinin belirsizliğidir. Yazarın 1990 tarihli *Refah Kapitalizminin Üç Dünyası*

⁴⁶ Esping-Andersen'in katmanlaşma yaklaşımı Max Weber'e dayanır. Weber, herhangi bir sosyal veya tarihsel durumun/sürecin özelliklerini kuşbakışı bir yaklaşımla incelemeyi önermiştir. Bu bağlamda, Weber ideal ve bütünsel olanla ilgilenmiştir. Benzer şekilde Esping-Andersen'in modellerinin de ideal ve bütünsel olduğu belirtilmektedir (Arts ve Gelissen, 2002: 139; Baranowski, 2013: 143).

çalışmasında toplumsal sınıflar katmanlaşmayla açıklanır. Buna göre, Esping-Andersen'in (1990: 30-33) teorisinde sınıf hareketliliğinin yapısı, sınıf koalisyonları ve sosyal devletin kurumsallaşmasının tarihsel sürecine odaklanılır. Esping-Andersen, bu süreci İsveç örneğinden hareketle kırsal kesimde yaşayanlarla sosyal demokrat işçi hareketinin kurduğu ittifak üzerinden açıklamıştır.

Metadışı hale getirme, Polanyi'nin teorisinden hareketle Offe tarafından geliştirilmiş bir kavramdır. Bu kavram, devletin piyasadaki bağımsız olarak sağladığı hakların sosyal devletin maddi yapısını nasıl etkilediğini açıklamak için kullanılmaktadır. Esping-Andersen (1990: 80), metadışı hale getirmeyi vatandaşlık haklarını tanımlamanın bir yolu olarak değerlendirir. Bu anlamda yazar, kümeleme çözümlemesini kullanarak metadışı hale getirmeye ilişkin sonuçlar üretmiştir. Esping-Andersen'in sınıflandırmasında kullandığı göstergeler, emeklilik, hastalık ve işsizlik yardımları ile bunların yenilenme oranları ve uygunluk koşullarıdır (Esping-Andersen, 1990: 36). Bu temelde, Esping-Andersen sosyal demokrat, muhafazakâr ve liberal olmak üzere üç farklı sosyal devlet modelinin söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Esping-Andersen, sosyal devlet sınıflandırmasını gelen eleştiriler ve katkılar üzerine 1999 yılında *Sanayi Sonrası Ekonomilerin Sosyal Temelleri* adlı çalışmasıyla güncellemiştir. Yeni sınıflandırmada, ilkindeki yapısal faktörlere ek olarak, ailenin ve piyasanın rolü de öne çıkarılmıştır. Bu bağlamda, Esping-Andersen katmanlaşma ve metadışı hale getirmenin yanında toplumsal riskleri temel almıştır. Toplumsal riskler, "değişen ve dinamik koşullarda karşılaşılan olasılık ağırlıklı belirsizlikler" olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal riskler; sınıf riskleri, yaşam boyunca ortaya çıkan riskler ve kuşaklar arası riskler biçiminde sıralanır. Esping-Andersen'e göre bu riskler içselleştirilebilir, piyasaya dağıtılabilir veya devlet tarafından karşılanabilir. Ancak sınıf riskleri ve kuşaklar arası risklerin öncelikle sosyal devlet tarafından çözülmesi gerekir. Devlet, bu riskleri ortadan kaldırarak ailenin ve piyasanın sorumluluğunu azaltabilir. Bu koşullarda toplumsal riskler ailenin, piyasanın ve devletin birlikte rol üstleneceği bir refah karması içinde giderilmelidir (Esping-Andersen, 1999: 40; Manning, 2011: 48).

Yukarıda açıklanan sınıflandırma, gerçekleştirildiği tarihten itibaren önemli ölçüde kabul görmekle birlikte aynı zamanda yoğun şekilde eleştirilmiş ve çeşitli çalışmalarla geliştirilmiştir. Esping-Andersen'in sınıflandırmasına getirilen eleştirileri altı başlık altında

toplamak mümkündür. İlk olarak, sosyal devlet modellerinin sayısal olarak eksik olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda yeni sosyal devlet modellerini öneren çalışmalar yapılmıştır. İkinci eleştiride refah hizmetlerinin farklı yönlerinin dikkate alınmaması öne çıkar. Bu çerçevede Esping-Andersen tarafından kullanılan göstergelerin yetersizliğine dikkat çeken yeni çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü, sosyal devletin kriziyle ilgili olacak şekilde sınıf dışı katmanlaşma kaynaklarının göz ardı edildiği dile getirilmektedir. Dördüncüsü, sosyal devlet modellerinde cinsiyete dayalı bir bakış açısının geliştirilmemesi bir başka eleştiridir. Beşincisi, sınıf koalisyonlarına dayalı modellemenin bu alandaki güncel tartışmaları içermemesi eleştiriye neden olmuştur. Son olarak Esping-Andersen'in modellemesi yöntemsel bakımdan eleştirilmektedir (Arts ve Gelissen, 2002: 137; Gough, 2004: 241-242). Tüm bu eleştirileri içerecek şekilde Esping-Andersen'in 1990 tarihli modellemesinden başlayarak gerçekleştirilen çalışmalar Çizelge 1'de gösterilmiştir:

Çizelge 4.1. Sosyal Devlet Modelleri, Özellikleri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar

Çalışma	Amaç	Kavramlar ve Boyutlar	Veri Setleri	Yöntem	Sonuçlar
<i>Esping-Andersen, 1990</i>	Batıdaki sosyal devletlerin sınıflandırması	Metadışı hale getirme Katmanlaşma	Sosyal sigorta programları (1981) UÇÖ sosyal güvenlik harcamaları (1981) OECD sağlık harcamaları ölçümleri (1960-1983)	Kümeleme	Liberal Muhafazakâr Sosyal demokrat
<i>Castles ve Mitchell, 1992</i>	Yeniden dağıtım sürecini inceleyen sosyal devlet modelleri	Refah harcamaları Fayda eşitliği Vergiler	OECD sendikalaşma oranları Hak-dışı katkılar Transferler öncesi ve sonrası Gini katsayıları Net dağıtım	Kümeleme	Liberal Muhafazakâr Radikal Sağ-olmayan hegemonya
<i>Bonoli, 1997</i>	Sosyal devletlerin iki boyutlu sınıflandırılması	Sosyal yardımların miktarı Farklı sosyal yardım modelleri	Sosyal harcamalar (1989-1992) Katkılarla finanse edilen sosyal harcamalar	Kümeleme	İngiliz Kıta Avrupası İskandinav Güney
<i>Korpi ve Palme, 1998</i>	Sosyal sigorta kurumlarının stratejilerinin sunulması	Hakların temeli Fayda ilkesi Sosyal sigorta programlarının yönetişimi	Lüksemburg Gelir Araştırması	Kümeleme	Temel güvenlik Korporatist Kuşatıcı Hedefleyici Gönüllü devlet sübvansiyonu

Çizelge 4.1. (devam) Sosyal Devlet Modelleri, Özellikleri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar

<i>Esping-Andersen, 1999</i>	1990'lı yıllardaki gelişmeleri inceleyerek eski sınıflandırmanın güncellenmesi	Devlet Piyasa Aile Risk	İşgücü piyasalarına ilişkin kurumsal veriler 1993 ve 1996 yıllarına ait aile konulu veriler (OECD)	Kümeleme	Evrenselci Kalıntı Sosyal sigorta
<i>Goodin, 2001</i>	Sosyal devlet modellerinin çalışma ve refah talepleriyle sınıflandırılması	Verimlilik sonrası özerklik Gelir yeterliliği Zamansal Yeterlilik Asgari koşullar	İşgücüne katılım oranı GSYH yüzdesi olarak sosyal güvenlik harcamaları	Kümeleme	Düşük harcamalı korporatist Yüksek harcamalı korporatist Verimlilik sonrası Sosyal demokrat Liberal
<i>Saint-Arnaud ve Bernard, 2003</i>	Esping-Andersen'in kümelerinin görgül olarak değerlendirilmesi	Piyasa temelli düzenlemeler Refah için gerekli kaynakların üretiminde ve dağıtımında devletin ve ailelerin rolü	Eğitim ve sağlık harcamalarının hükümet harcamaları içerisindeki oranı Toplumsal durum değişkenleri (işsizlik, GSYH artış hızı, doğuştan beklenen yaşam süresi, doğurganlık oranı Siyasal katılım değişkenleri (seçmen katılım, güven seviyesi, sendika üyeliği)	Hiyerarşik kümeleme	Liberal Muhafazakâr Sosyal demokrat
<i>Powell ve Barrientos, 2004</i>	Refah karmasına dayalı bir sınıflandırma geliştirilmesi	Aktif işgücü piyasası politikalarının modellemeye dahil edilmesi	Kamu sosyal güvenlik harcamaları Aktif işgücü piyasası politikaları:	Hiyerarşik ve k-ortalamala kümeleme analizi	Sosyal demokrat Muhafazakâr Liberal
<i>Bambra, 2005</i>	Bakım harcamalarının sosyal devlet modellerine dahil edilmesi	Esping-Andersen modellemesinin nakit faydalarla yeniden değerlendirilmesi Sağlık temelinde sosyal hizmetlerin dahil edilmesi	GSYH yüzdesi olarak özel sağlık harcamaları Sağlık bakım sistemi tarafından korunan nüfusun yüzdesi	Kümeleme analizi	İskandinav Muhafazakâr I Muhafazakâr II Liberal I Liberal II

Çizelge 4.1. (devam) Sosyal Devlet Modelleri, Özellikleri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar

<i>Ferrera ve Figueiredo, 2005</i>	AB genişlemesinden önce ve sonra sosyal devlet modellerinin yapılarının incelenmesi	AB genişlemesinden önce ve sonra farklı sosyal devlet modelleri	Sosyal yardım kalıpları Refah sonuçları ve katmanlaşma etkileri	Hiyerarşik kümeleme analizi ve temel bileşenler analizi	Genişlemeden Önce Genişlemeden Sonra
<i>Bambra, 2006</i>	Esping-Andersen'in modellemesinin gücünün ve geçerliliğinin zaman içerisinde değerlendirilmesi	Yeni metadışı hale getirme boyutları	Emeklilik İşsizlik Hastalık	Kümeleme	Düşük düzey Orta düzey Yüksek düzey
<i>Scrugs ve Allan, 2006</i>	Sosyal devlet modellerinin güncellenmiş endeksi ile çoğaltılması	Sonuçlar, sigorta, emekli aylığı ve hastalık konularında ulusal rejimlerin tutarlılığına ilişkin az sayıda bulgunun varlığını göstermektedir	İşsizlik, hastalık ve emekli aylığı temelli Fayda Cömertlik Endeksi	Kümeleme	Düşük düzeyde cömertlik Orta düzeyde cömertlik Yüksek düzeyde cömertlik
<i>Jensen, 2008</i>	Refah hizmetlerinin sosyal devlet modellerindeki rolünün vurgulanması	Transfer bileşeni Refah hizmeti bileşeni	Transferler, refah hizmetleri, sağlık bakım hizmetleri, sosyal bakım hizmetleri (sosyal harcamaların yüzdesi olarak)	Hiyerarşik kümeleme analizi	Sosyal demokrat Kıtasal Liberal
<i>Hudson ve Kühner, 2009</i>	Sosyal devlet biçimlerinin üretken refah kavramını dahil ederek incelenmesi	Toplumsal yatırımlar ve koruma ölçütleri	Temel eğitim yatırımları Mesleki eğitim yatırımları OECD istihdam koruma verilerinden geliştirilen istihdam koruma endeksi	Fuzzy set ideal tip analizi	Üretken koruyucu Koruyucu Verimli Zayıf Karma Düşük koruyucu Düşük üretken Ekstra koruyucu Ekstra üretken
<i>Pöder ve Kerem, 2011</i>	Avrupa toplum modelinin coğrafi bölünmesinin kurulması	Sosyal Model yaklaşımı (kapsayıcı sağlık, eğitim, işgücü piyasası, aile ve sosyal koruma)	Toplam hükümet harcamaları Sağlık, aile, eğitim, işgücü piyasası ve sosyal koruma göstergeleri	Bağımsız Bileşenler Analizi	Akdeniz Kıta Komünizm sonrası Anglo-Amerikan İskandinav

Çizelge 4.1. (devam) Sosyal Devlet Modelleri, Özellikleri ve Karşılaştırmalı Çalışmalar

<i>Ferragina vd. (2012)</i>	Aile politikasını ve istihdam korumasını analiz etmek için sosyal devletlerin ikili dönüşümünün gösterilmesi	Sosyal devlet analizine dinamik zamansal yaklaşım Çalışma refahı ile bakım refahının bütünleştirilmesi	Metadışı hale getirilmiş aile dışılaştırma	Çoklu ilişki analizi ve kümeleme	Radikal Liberal Sosyal demokrat Hristiyan-demokrat Sınıflandırılması güç ülkeler
<i>Van der Veen ve Van der Brug (2013)</i>	Esping-Andersen'in sınıflandırmasının test edilmesi	Esping-Andersen, yapıların geçerliliğini reddetmiş ve bu nedenle sosyal sigortaların kurumsal özellikleriyle sınırlı bir temel ölçüm modeli geliştirmiştir	Esping-Andersen'in orijinal verileri Scruggs ve Allan tarafından geliştirilen veriler	Yapısal eşitlik modeliyle geçerliliğin test edilmesi	Liberal Muhafazakâr Evrenselci Karma I Karma II
<i>Vrooman, 2012</i>	Sosyal güvenliğin yapısal ve kültürel yönleri arasındaki bağın yeniden değerlendirilmesi	Rejim ve kültür arasındaki bağ	Esping-Andersen'in sosyal güvenlik verilerinin benzerleri	Lineer olmayan bağımsız bileşenler analizi	Liberal Korporatist Sosyal demokrat
<i>Danforth, 2014</i>	Modellerin zaman içerisindeki gelişiminin incelenmesi	Sosyal devlete bütünsel yaklaşım Patika bağımlılığı	Metadışı hale getirmeyi açıklayan otuz farklı veri	Beş yıllık gelişmeleri dikkate alacak şekilde zaman içinde tekrarlanan kümeleme analizi	Üç farklı küme

Kaynak: Arts, W., Gelissen, J. (2002). "Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art-report", *Journal of European Social Policy*, 12(2), 143-144; Powell, M., Yörük, E., Bargu, A. (2019). "Thirty Years of the Three Worlds of Welfare Capitalism: A review of reviews", *Social Policy Administration*, 53(1), 10-20.

Altın çağda Kıta Avrupası ülkeleri, İskandinav ülkeleri ve ABD, bugüne dek benzeri görülmemiş bir sosyo-ekonomik refah sürecini gerçekleştirmişlerdir. Bu çerçevede Esping-Andersen (1990: 196) de sınıflandırmasında üretim, tüketim ve yeniden üretim bakımından düzenleme teorisinin Fordizm kavramının önemine dikkat çeker. Bu anlamda, Altın çağda Avrupa'da ve ABD'de sosyal devletin genişlemesi bu bölgelerde Fordizm'in kurumsallaşmasıyla doğrudan ilişkilidir (Gottdiener ve Komnissos, 1989: 1-2).

Çizelge 4.1'de gösterildiği gibi sosyal devletin modelleri konusunda farklı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bunların hemen hepsinde Esping-Andersen'in yaklaşımıyla uyumlu şekilde, liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat sosyal devletlerin varlığı kabul

edilmektedir. Bu modellere örnek ülkeler olarak ABD (liberal), Fransa (muhafazakâr)⁴⁷ ve İsveç (sosyal demokrat) belirlenmiştir (Arts ve Gelissen, 2002: 149-150). Buna göre Fordizm biçimleri ile birlikte düşünüldüğünde klasik fordizm-liberal sosyal devlet, devlet fordizmi-muhafazakâr sosyal devlet ve İskandinav fordizmi-sosyal demokrat sosyal devlet incelenmesi gereken örnekleri oluşturmaktadır.

4.2.1. Klasik Fordizm ve Liberal Sosyal Devlet

Klasik fordizm ve ABD örneği, düzenleme teorisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu durumun gerekçeleri; piyasa merkezliliğin bu ülkeyle tanımlanması, ülkenin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sahip olduğu güç merkezi konumu ve buna bağlı olarak 1960'ların ortasına kadar hem uluslararası ticarete yön vermesi hem de bundan bağımsız hareket edebilmesidir (Boyer ve Juillard, 2002: 238). Klasik fordizm, kurumsallaşan kitle üretimi ile tüketiminin devlet tarafından güvence altına alınmasıyla somutlaşır (Peck ve Tickell, 1992: 202).

Klasik fordizmde sosyal devlet, liberal modelle açıklanır. Liberal sosyal devlet modelinde aile ve devlet marjinal, piyasa ise merkezi bir role sahiptir. Burada dayanışma, piyasa aracılığıyla gerçekleşir ve bireysel düzeydedir. Bu anlamda vatandaşlar, piyasanın bireysel aktörleridir. Devlet, düzenleme alanından mümkün olduğunda çekilmekte ve ancak sosyal sorunların derinleşmesi durumunda devreye girmektedir. Bu modelde metadışı hale getirme asgari düzeydedir. Bu bağlamda, liberal sosyal devlet modelinde piyasa merkezli bir yaklaşım söz konusudur. Yoksullara yönelik gelir testleri ile temel hakların piyasada metadışı hale getirilmesi modelin öne çıkan niteliklerini oluşturur. Bu koşullarda hak temelli yaklaşımdan çok gelir transferlerine dayalı bir yapı benimsenir (Esping-Andersen, 1990: 114; Leibfried, 1992: 129; Gough, 2004: 242).

ABD'de gerek Fordizm uygulamasının ve gerekse de liberal sosyal devlet modelinin açıklanmasında ülkedeki sendikal hareketin incelenmesi önemli bir boyutu oluşturur. Bu ülkede sendikacılık, altın çağ öncesi dönemde oldukça yavaş bir gelişme göstermiştir. Bu

⁴⁷ Fransa ile birlikte Almanya da muhafazakâr sosyal devlet modelinin örnek ülkesi olarak öne çıkartılmaktadır. Buna karşılık çalışmada Fransa örneği incelenmiştir. Bu durumun iki gerekçesi bulunmaktadır. İlk olarak, Fransa, çalışmada merkeze alınan düzenleme teorisinin geliştiği ülkedir. İkincisi, Almanya'da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan politik bölünme, bu ülkeyle ilgili olarak 1950-1990 yılları için sınırlı sayıda veriye ulaşılmasına neden olmaktadır.

durumun nedenleri; sermaye sınıfının sendikal örgütlenmeye karşı katı tutumu, kültürel nedenlerle işçi sınıfı arasında bölünmenin yaygın olması ve piyasa merkezliliğin hâkim olduğu bir yapıda devlet müdahalesinin sınırlı kalmasıdır (Talas, 1976: 208).

ABD örneğinde sendikal örgütlenme, Amerikan İşçi Federasyonu-Endüstriyel Örgütler Kongresi'nin (AFL-CIO) öncülüğünde gelişmiş ve diğer örneklerin aksine bu ülkede sendikacılıkla siyaset arasında doğrudan bir ilişki kurulmamıştır (Viktorov, 2005: 10). Gerçekten ABD'de ne sosyal devlet düzeninde ne de neo-liberal düzende işçi sınıfını doğrudan temsil eden bir siyasi parti var olmuştur. Ayrıca yine diğer örneklerden farklı olarak ABD'de ilk sosyal sigorta örgütlenmesine de oldukça geç gidilmiştir (1938).

ABD'de ücret-emek bağı, Birleşik Otomotiv İşçileri Sendikası (UAW) ile General Motors (GM) arasındaki uzlaşmayla şekillenen UAW-GM modeliyle açıklanır. Model, 1948 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sayıları giderek artan grevler nedeniyle bir uzlaşma arayışının aracı olarak şekillenmiştir. Bu temelde, GM yönetimi tarafından ücretlerin iki faktörden hareketle belirlenmesi önerilmiştir. Bunlardan ilki, verimlilikteki artışla hesaplanan yıllık gelişme faktörü, ikincisi tüketici fiyat endeksini temel alan yaşam maliyeti eşel mobilidir. UAW'nin bu yöntemi kabul etmesinin ardından modeli temel alan toplu iş sözleşmesi imzalanmıştır. UAW-GM modeli, kısa süre içerisinde otomotiv endüstrisindeki diğer iki büyük işletmede (Ford Motors ve Chrysler) daha uygulanmaya başlamıştır. 1950 yılından itibaren diğer sektörlerde de UAW-GM modeline benzer uzlaşmalar kurumsallaşmıştır. Modelin en belirgin etkisi, ücretlerde standartlaşmanın sağlanmasıdır (Viktorov, 2005: 12).

Klasik fordizmde ücret-emek bağından başlayarak sosyal devletin düzenlemesi, daha önce de belirtildiği gibi 1979 yılında Reagan yönetiminden başlayarak dönüştürülmüş ve neo-liberal düzenleme biçiminin temel yöntemlerinin hepsi ABD'de uygulanmıştır.

4.2.2. Devlet Fordizmi ve Muhafazakâr Sosyal Devlet

Fransa, düzenleme teorisinin ortaya çıktığı, geliştiği ve kurumsallaştığı ülkedir. Teorinin öncü yazarları, ulus devlet çatısı altında örgütlenen farklı kamu kurumlarında çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmalarda öncelikle Fransa'da fordizm uygulamasının ABD ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuş, daha sonra ülkedeki özgün yapı

çözömlenmiştir. Belirtilen özgün yapı, *devlet fordizmi* olarak anılır. Bu yapıda devlet, kitle tüketiminin sağlanması ve sanayinin denetlenmesi başta olmak üzere merkezi bir role sahiptir (Peck ve Tickell, 1992: 202).

Devlet fordizminin sosyal devlet modellerindeki karşılığı muhafazakâr anlayıştır. Muhafazakâr sosyal devlet, piyasanın marjinal, devletin destekleyici, ailenin ise merkezi rol oynadığı bir yapıya sahiptir. Buna göre dayanışma öncelikle ailede ve daha sonra kamusal alanda gerçekleşir. Metadışı hale getirme düzeyi liberal modellerle karşılaştırıldığında yüksektir. Muhafazakâr sosyal devlet modeli sosyal güvenlik hakkını temel alır. Bu nedenle toplumsal riskler doğduğu anda müdahale edilir. Model, sosyal sigorta ilkesine dayanması nedeniyle çalışanlar, sisteme yaptıkları katkı oranında sosyal edimlerden yararlanırlar. Modelin bir başka niteliği, devlet müdahalesinin görece güçlü olmasıdır (Esping-Andersen, 1990: 27; Leibfried, 1992: 29; Gough, 2004: 242).

Fransa’da sendikal örgütlenme özgün bir niteliğe sahiptir. Ülkedeki ilk işçi örgütü 1895 yılında kurulan Çalışma Genel Konfederasyonu’dur (CGT). CGT, zaman içerisinde farklı yapılarla birleşerek gücünü artırmıştır. Öte yandan, 1936 yılında imzalanan Matignon Anlaşması ile birlikte toplu sözleşmenin ve bağlı hakların Anayasa ve yasalarla güvence altına alınması, ülkedeki sendikal örgütlenmeyi çok daha güçlü bir aşamaya taşımıştır (Talas, 1976: 246-247). Bu ülkede sendikacılık-siyaset ilişkisi uzun süre ideolojik bir düzlemde ilerlemiştir. Gerçekten ülkenin en büyük işçi örgütü CGT içerisinde uzun süre Marksist ve anarko-sendikalist anlayışlar temelinde çatışmalar yaşanmış ve zaman içerisinde ikinci anlayış CGT’nin ideolojik yapısını şekillendirmiştir (Yazıcı, 2010: 34).

Fransa’da ücret-emek bağı, 1950-1980 yılları arasında ücretlerin toplu iş sözleşmeleriyle işkolu düzeyinde belirlendiği, asgari ücretin ulusal düzeyde güvence altına alındığı ve zorunluluk esasına dayalı sosyal güvenlik sisteminin kurumsallaştığı bir içeriğe kavuşmuştur. Buna karşılık söz konusu bağ, 1980’lerin başından itibaren düzensizleştirme ve özelleştirme politikalarına bağlı olarak dönüşmüştür. Bu bağlamda, reel ücretler düşerken işsizlik artmıştır. Esasen Fransa’da belirtilen politikalarla işe alma ve işten çıkarmada esnekliğin sağlanması yoluyla istihdamın artırılacağı belirtilmiş, ancak sonuç bunun tam tersi olmuştur. Bu anlamda Fransa’nın küresel ekonomiyle bütünleşmesi amacıyla öne çıkartılan düşük enflasyon ve düşük faiz hedefi, ücret-emek bağının çözömlmesi pahasına

gerçekleştirilmiştir. Belirtilen süreç, Fransa’da üretim temelli birikimin yerini finans temelli birikime bırakmasına neden olmuştur (Coriat, 2002: 248-251).

4.2.3. İskandinav Fordizmi ve Sosyal Demokrat Sosyal Devlet

İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet İsveç örneği ile somutlaşır. İsveç, birikim rejimi ile sosyal devlet modelinin yüksek düzeyde eklemlendiği bir yapıya sahiptir. Dayanışmacı ücret politikaları, düşük enflasyon ve dengeli ekonomik büyümeyle tam istihdamın gerçekleştirilmesi, bu yapının temel özellikleridir. Bu bağlamda İskandinav fordizminde ücretlerin merkezi düzeyde belirlenmesi makroekonomik istikrara katkıda bulunurken toplam talep güvence altına alınmış, ücret maliyetleri ve fiyatlar dengelenmiştir (Viktorov, 2005: 18).

Sosyal demokrat sosyal devlette piyasa ve aile marjinal görülürken devlet, merkezi bir role sahiptir. Bu nedenle dayanışma devlet düzeyinde gerçekleşir ve evrensel boyuttadır. Bu çerçevede haklar, evrenselci bir yaklaşımla tanımlanır. Sendikaların güçlü olduğu bu modelin temel özellikleri; devletin piyasa mekanizmasının işleyişine gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla müdahale etmesi, tam istihdam hedefi, dengeli büyüme, ücret eşitliği ve yaygın toplu sözleşme düzenidir. Sosyal demokrat model, metadışı hale getirme düzeyinin en yüksek olduğu örnektir. Ayrıca sosyal demokrat modelde devletin düzenleyici rolü diğerlerinden çok daha güçlüdür (Esping-Andersen, 1990: 27; Leibfried, 1992: 30; Gough, 2004: 242).

İsveç’te fordizm, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kurumsallaşmış olmakla birlikte birikim ve düzenleme alanlarındaki ilk gelişmeler 1950’den önce yaşanmıştır. Bu bağlamda, İskandinav fordizminde ücret-emek bağı, 19. yüzyılın sonundan itibaren sosyal demokrat partilerin ve güçlü işçi sendikalarının etkisiyle kurulmuştur. İsveç örneği incelendiğinde, bu ülkede sektörel düzeyde ilk toplu iş sözleşmesinin 1905’te ve ulusal düzeydeki ilk toplu pazarlığında 1930’larda gerçekleşmiş olması bu bakımdan önemlidir (Mjoset, 2002: 254-255; Viktorov, 2005: 7).

İsveç’te sendikacılık-siyaset ilişkisi güçlüdür. Buradaki ilişki, Fransa örneğinden farklı olarak ideolojik tartışmalarla değil ulusal düzeyde gerçekleşen uzlaşmayla şekillenmiştir. Bu anlamda 1889 yılında kurulan İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu (LO) ile 1906’da

örgütlenen Sosyal Demokrat Parti (SAP) arasında yaklaşık yarım yüzyıl boyunca kurulan organik bağ önemlidir (Aylott, 2003: 370-371). Bu bağ, uzlaşmanın endüstri ilişkilerinden başlayarak toplumsal düzeye taşınmasını sağlamıştır. Sosyal demokrat sosyal devlet modeli, bu uzlaşmanın bir yansımasıdır (Blyth, 2001: 1-2). Uzlaşma, Saltsjöbaden Anlaşması ve Rehn-Meidner modeliyle açıklanır.

Saltsjöbaden Anlaşması, 1938 yılında LO ile İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonunun (SAF) kurumsal düzenlemeleri ve kuralları da içerecek uzun vadeli bir uzlaşmanın temelini oluşturur. Anlaşma, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ancak 1950'lerin başında uygulama alanı bulabilmiştir. Anlaşma ile ücretlerin emek-sermaye arasındaki uzlaşmayla ulusal düzeyde toplu pazarlıklarla belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Buna ek olarak sınıflar arası eşitsizliklerin kontrol altına alınması, endüstriyel demokrasinin gerçekleştirilmesi ve sosyal hizmetlerin evrensel düzeyde tanımlanması Saltsjöbaden Anlaşması'nın diğer hedeflerini oluşturur. Bu hedeflerin yaşama geçirilmesiyle İskandinav fordizminin ve sosyal demokrat sosyal devletin tam istihdam hedefi gerçekleştirilmiş ve gelir dağılımında adalet önemli ölçüde sağlanmıştır. (Viktorov, 2005: 16; Page, 2012: 72). Anlaşmada ortaya konulan esaslar, Rehn-Meidner modeli ile geliştirilmiştir. Daha önce açıklandığı gibi Rehn-Meidner modelinde, aktif istihdam politikalarının, sıkı makroekonomi politikalarının ve dayanışmacı ücret politikalarının uygulanması önerilir. Buna bağlı olarak doğrudan vergilerin yaygınlaştırılması, enflasyonla mücadele ve kısıtlayıcı maliye politikaları öne çıkar.

Yukarıda belirtilen ve birikimi düzenleyen yapı, 1970'lerin başında hem iç hem de dış ekonomik baskılar nedeniyle çözülmeye başlamıştır. Bu süreç, iki aşamada incelenmektedir. 1970'lerin ortasındaki ilk aşamada yapısal krize rağmen tam istihdam hedefinin korunmasına dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Ancak yükselen enflasyonist baskılar düzenlemeyi önemli ölçüde zayıflatmıştır. 1980'lere denk düşen ikinci aşamada ise gelir dağılımı politikalarının dönüşmesi nedeniyle tam istihdamdan vazgeçilmiş, bu nedenle işsizlik oranları artmıştır (Mjoset, 2002: 255). İncelenen süreçte SAF, merkezi ücret pazarlığından vazgeçmiş ve yerine ademi merkezi, yani işletme düzeyinde ücret belirleme yöntemine yönelmiştir. Aynı dönemde LO ile SAP arasındaki iş birliği de bozulmuş, 1976 yılında ücret fonlarının kurulması konusunda başlayan anlaşmazlıklar SAP'ın seçimleri kaybetmesine neden olmuştur. 1987 yılındaki kongrede SAP, LO ile arasındaki kurumsal bağ sonlandırma kararı almıştır (Aylott, 2003: 371-372; Viktorov, 2005: 2).

4.3. Ekonometrik Model

4.3.1. Yöntem ve Veri Kaynakları

Çalışmada, üç temel Fordizm biçimini ve sosyal devlet modelini iki farklı düzenleme biçimi bağlamında değerlendirecek ekonometrik modeller kurulmuştur. Modellerde, tanımlayıcı istatistiklere ve regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Analizlerin tamamı, Sosyal Bilimler İstatistik Programı (SPSS) 21’de gerçekleştirilmiştir.

Verilerin temel özellikleri hakkında bilgi vermek için tanımlayıcı istatistikler kullanılır. Tanımlayıcı istatistikler ile veri setindeki aralıklı ve oransal ölçekli sayısal değerler alan nicel değişkenleri özetlenir. Bu değerler merkezi eğilim ölçüleri ve dağılım ölçüleri olmak üzere iki başlıkta incelenir. Bunlardan ilkinde verilerin temel eğilimlerini gösterilir, ikincisinde ise verilerin dağılım biçimi, ortalama etrafındaki yoğunlaşmaları, yayılmaları ve gelişmeleri ortaya konulur. Tanımlayıcı istatistikler, ham verilerden veya frekans tablolarından hesaplanabilir (Özdamar, 2011: 193-194). Bu çalışmada, ham verilerden hareketle dağılım ölçüleri temelli tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Bu anlamda, birikim rejimi ve düzenleme biçimi değişkenlerinin en az, en çok, ortalama ve aralık değerleri bakımından değerlendirmesi yapılmıştır. Ek 1-3’den hareketle Ek 4-6’da ortaya konulan sonuçlar bu değerlendirme sonucunda elde edilmiştir.

Farklı istatistiksel analiz yöntemlerinin uygulanabilmesi için verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının test edilmesi gerekir. Verilerin normalliğini belirlenmesi, istatistiksel analizlerin gerçekleştirilebilmesi için ön koşuldur. Bu bakımdan en çok kullanılan testlerden bazıları, Kolmogorov-Smirnov testi (K-S), Shapiro-Wilk testi, çarpıklık testi ve basıklık testidir. Regresyon analizlerinde bağımlı değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığının sıralanan testlerden biriyle değerlendirilmelidir. Bu çalışmada, regresyon analizi uygulanmadan önce verilerin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını göstermek amacıyla K-S testi uygulanmıştır. K-S değerinin 0,05’ten büyük olması, dağılımın normal olduğu anlamına gelir (Özdamar, 2011: 273). Çalışmada, bağımlı değişken olarak belirlenen birikim rejimi verileri K-S testi ile değerlendirilmiştir. Buna göre birikim rejimi verilerinin tamamı normal bir dağılım göstermektedir. Konuyla ilgili sonuçlar Ek-7’de yer almaktadır.

Sosyal bilimlerde değişkenler arasındaki ilişkilerin matematiksel düzeyde kesin ifadelerle ortaya konulması güçtür. Bu nedenle değişkenlerin, farklı değişkenlerle arasındaki ilişkilerden hareketle geçmiş bilgilere dayalı tahminlemelerin yapılması gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu değerlendirme, regresyon analizi adı verilen tahmin yöntemi ile gerçekleştirilir. Aralarında nedensellik bulunan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bununla ilgili tahminler gerçekleştirmek amacıyla kullanılan istatistiksel yöntem, regresyon analizi olarak adlandırılır. Regresyon analizi, değişkenler arasındaki matematiksel ilişkiyi modellemek ve incelemek amacıyla kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Regresyonda değişkenler arasındaki bağıntının biçimi, regresyon modeliyle ifade edilir (Gamgam ve Altunkaynak, 2015: 12).

Regresyon analizinde iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için matematiksel bir model kullanılır ve buna regresyon modeli adı verilir. Regresyon modeli, basit veya çoklu olmak üzere iki düzeyde gerçekleştirilebilir. Basit regresyon modeli bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ortalama dağılımın fonksiyonel ilişkisini gösterir. Bu anlamda, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki nedensellik ilişkisini doğrusal bir model ile ortaya koyan yöntem, basit regresyonu ifade eder (Özdamar, 2011: 511-512; Baykul ve Güzeller, 2013: 649-651).

Regresyon modelleri, deneysel ve gözlemsel verilerin kullanımı yoluyla gerçekleştirilebilir. Gözlemsel veriler; yatay kesit verisi, dikey kesit verisi ve zaman dizisi verisi biçiminde sıralanır. Bağımsız değişkenin bir zaman değişkeni olduğu veriler, zaman dizisi verilerini açıklar (Gamgam ve Altunkaynak, 2015: 14). Ekonometrik modellerde kullanılan verilerin tamamı bu gruba girmektedir.

Regresyon analizinin uygulanması için değişkenlerin bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki düzeyde tanımlanması gerekir. Bu bağlamda, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki matematiksel bağıntının regresyon modeli ve onun matematiksel boyutu açıklanmalıdır (Özdamar, 2011: 509). Bu çalışmada, birikim rejimlerine ilişkin verilerin bağımlı değişken, düzenleme biçimi verilerinin bağımsız değişken olarak belirlendiği regresyon modelleri kurulup, bu modeller üzerinden değişkenler arasındaki ilişkinin niteliği incelenmiştir. Belirtilen regresyon modeli, matematiksel olarak şu şekilde gösterilebilir:

$$Y = \alpha + \beta X + \varepsilon$$

Bu model bir bağımlı, bir de bağımsız değişkeni içerir. Burada Y , bağımlı değişken (sonuç değişkeni); X , bağımsız değişken (sebebe değişkeni); α , sabit katsayı; β , regresyon katsayısı; ε , rasgele hata değeridir. α sabit katsayısı $X=0$ olduğunda Y 'nin aldığı değeri gösterir. β regresyon katsayısı ise X 'in kendi birimi cinsinden 1 birim değişmesine karşılık Y 'de kendi birimi cinsinden meydana gelecek değişme miktarını ifade etmektedir.

Regresyon modeli sonucunda ortaya çıkan sig. değeri, modelin anlamlı olup olmadığını ortaya koyar. Buna göre sig. değeri 0,05'ten küçük olan regresyon modelleri, istatistiksel açıdan %95 güven düzeyinde anlamlıdır. Basit regresyon modellerinde, modelin anlamlılığını aynı zamanda değişkenlerin de anlamlı olduğunu gösterir.

Regresyon modellerinde sig. değerinin ardından R^2 değerlerinin incelenmesi gerekir. R^2 , bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni hangi oranda açıkladığını gösteren değerdir. Bu bağlamda, R^2 , X 'in Y 'yi açıklama oranı yüzdesini ifade eder. X 'teki değişim miktarının Y üzerindeki etkisi β (coef.) ile açıklanır. Bağımsız değişken, bağımlı değişkeni β kadar artırır veya azaltır. Örneğin, bu çalışmada yapılan analizden hareketle, ABD'de sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde işgücüne katılım oranındaki %3,12'lik artış, enflasyonun %1 artmasına neden olmuştur. Bu ilişkinin açıklanma düzeyi %84,7'dir (R^2). Bu ve benzeri regresyon modeli sonuçları Ek 8-10'da yer almaktadır. Tablolarda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin anlamlı tahmin edicisi olduğu modeller, koyu şekilde gösterilmiştir.

Ekonometrik modelde, düzenleme teorisinin yaklaşımından hareketle birikim rejimi verileri Kişi başına düşen GSYH (KBD_GSYH), gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), enflasyon oranı (ENF), ticaretin GSYH içerisindeki oranı (TİC), vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı (VG), çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti (VER), gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı (SSS) ve reel faiz oranı (RFO) olarak belirlenmiştir. Öte yandan, düzenleme biçiminde ise ortalama iş süresi (OİS), kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki oranı (KSH), istihdam oranı (İO), işgücüne katılım oranı (İKO), işsizlik oranı (İŞSZO), sanayi sektörü istihdamı (Sİ), hizmetler sektörü istihdamı (Hİ), sendikalaşma oranı (SO), toplu iş sözleşmesi kapsamındaki oranı (TİS) ve ücret gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı (ÜCRT) verileri değerlendirilmiştir. Verilerin kaynaklarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.2. Ekonometrik Modeller İçin Veri Kaynakları

Veri	Birim	ABD	Fransa	İsveç	Kaynak
KBD_GSYH	Yüzde	1950-2008	1950-2008	1951-2008	World Inequality Database
GSYH	Yüzde	1950-2008	1950-2008	1961-2008	World Inequality Databases
ENF	Yüzde	1950-2008	1968-2008	1969-2008	World Bank World Development Indicators Database
TİC	Yüzde	1968-2008	1968-2008	1969-2008	World Bank World Development Indicators Database
VG	Yüzde	1965-1975	1965-1975	1965-1975	OECD Statistics
VER	Yüzde	1956-2008	1950-2008	1991-2008	OECD Statistics
RFO	Yüzde	1969-2008	1969-2008	1970-2017	OECD Statistics
OİS	Saat/Yıl	1950-2008	1950-2008	1950-2008	OECD Statistics
KSH	Yüzde	1972-2008	1974-2008	2000-2008	OECD Statistics
İO	Yüzde	1960-2008	1979-2008	1976-2008	World Bank World Development Indicators Database
İKO	Yüzde	1960-2008	1962-2008	1975-2008	World Bank World Development Indicators Database
İŞSZO	Yüzde	1955-2008	1970-2008	1951-2008	OECD Database
Sİ	Yüzde	1955-2008	1991-2008	1991-2008	World Bank World Development Indicators Database
Hİ	Yüzde	1955-2008	1991-2008	1991-2008	World Bank World Development Indicators Database
SO	Yüzde	1960-2008	1960-2008	1960-2008	OECD Statistics
ÜCRT	Yüzde	1960-2008	1960-2008	1960-2008	OECD Statistics
TİS	Yüzde	1960-2008	1960-2008	1960-2008	OECD Statistics

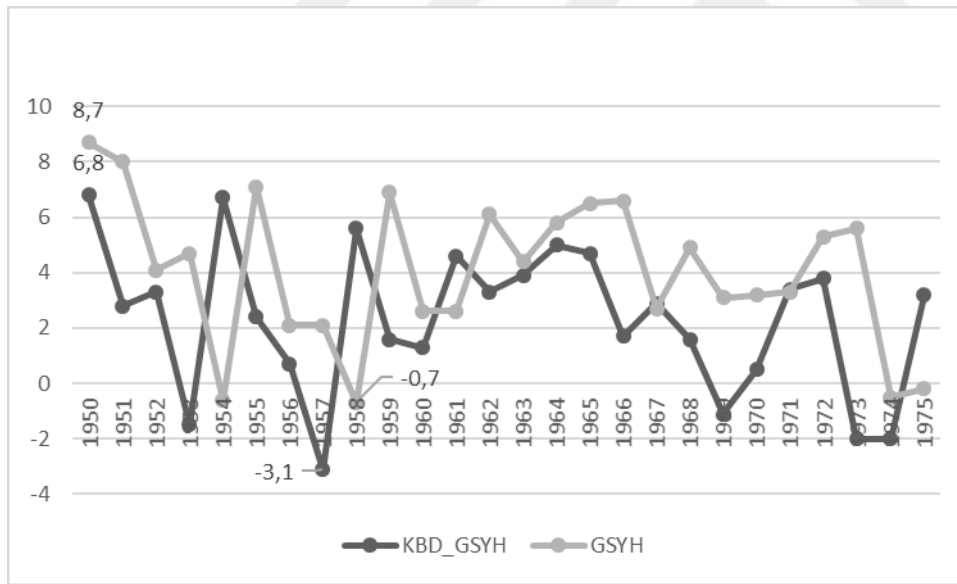
4.3.2. Sonuçlar

Sonuçlar, üç temel sosyal devlet modelini somutlaştıran Fordist birikim rejimlerinin düzenleme biçimleri temelinde incelenmesinden elde edilmiştir. Değerlendirme, iki düzenleme biçimini içerek şekilde yapılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak sosyal devletin düzenlenmesiyle somutlaşan 1950-1975 yılları arası dönem değerlendirilmiştir. İkincisi, 1976-2008 dönemini kapsayacak şekilde neo-liberal düzenleme biçimi çözümlenmiştir. Karşılaştırmalı incelemede üç temel soruna odaklanılmıştır. Bunlar; birikim rejiminin gelişimi, düzenleme biçiminin gelişimi ve düzenleme biçiminin birikim rejimi üzerindeki etkisidir.

4.3.2.1. Sosyal devletin düzenlemesi ve sermaye birikimi (1950-1975)

4.3.2.1.1. Klasik fordizm ve liberal sosyal devlet: ABD örneği

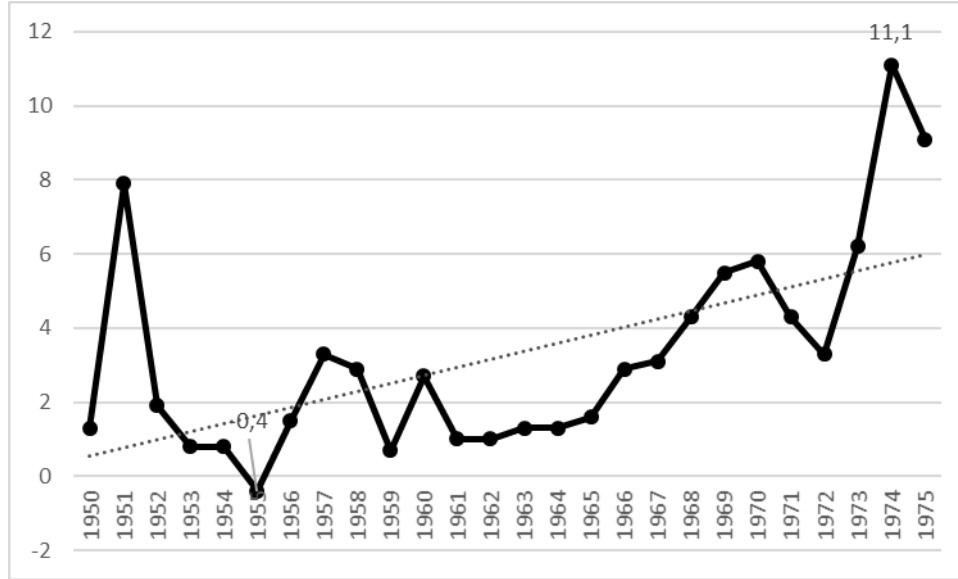
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği 1950-1975 yılları arası dönemde klasik fordizmi ve liberal sosyal devleti somutlaştıran ABD örneği için çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bağlamda, sermaye birikimi açısından ekonomik büyüme, enflasyon oranı, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti ve reel faiz oranı konularındaki göstergeler önemlidir. Öte yandan, düzenleme biçiminde ise yıllık ortalama iş süresi, işsizlik, istihdamın sektörel dağılımı ve sendikalaşma oranına ilişkin sonuçlar dikkat çekicidir. Ayrıca, ABD örneği için geliştirilen regresyon modellerinde, ekonomik büyüme, kişi başına düşen GSYH artış hızı, enflasyon oranı, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı ve reel faiz oranı bakımından çok sayıda farklı eğilimin varlığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4.1. ABD’de Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1950-1975

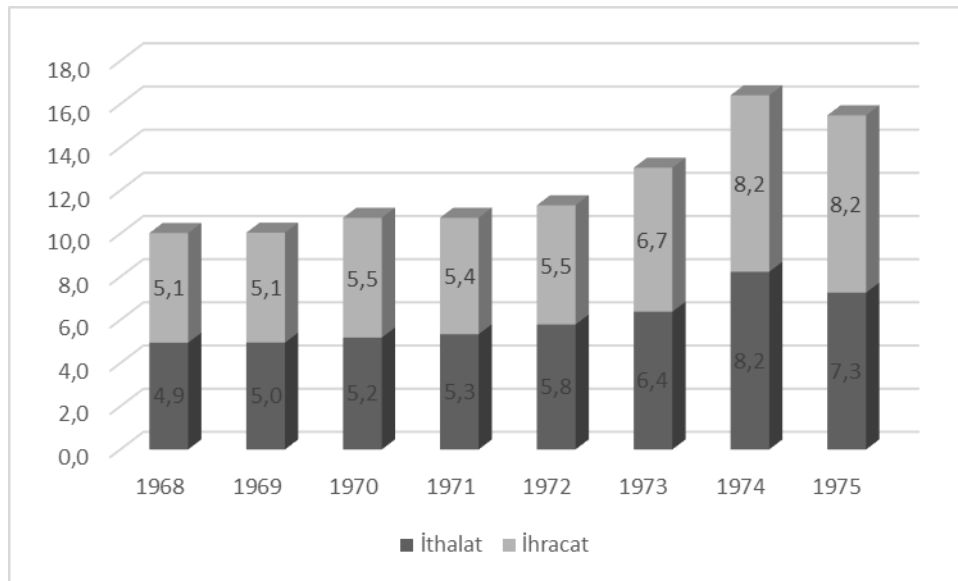
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD’de ekonomik büyüme yıllık ortalama %4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Büyüme, 1950-1960 yılları arasında dalgalı bir gelişme izlemiştir. Buna karşılık 1960’ların başından itibaren krize kadar geçen süre boyunca neredeyse sürekli olarak olumlu büyüme oranları kaydedilmiştir. Kriz, 1971 yılında başlamasına rağmen 1974’e kadar büyümenin bu eğilimi devam etmiş, bu yıldan itibaren büyümede negatif oranlar izlenmeye başlamıştır. İncelenen

dönemin genelinde ABD ekonomisi yalnızca 4 yıl negatif oranda büyümüştür. Aynı dönemde kişi başına düşen GSYH artış hızı yıllık ortalama %2,3 olmuştur.

Şekil 4.2. ABD’de Enflasyon Oranları, 1950-1975

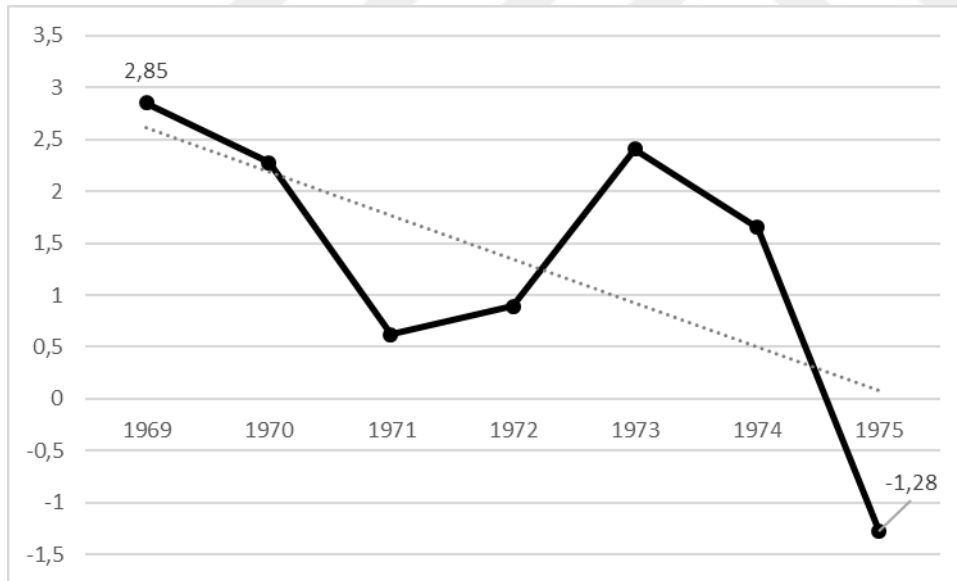
1950-1975 yılları arasında ABD’de yıllık ortalama enflasyon artışı %3,3 düzeyindedir. 1950’lerin başı bir tarafa bırakılırsa, 1960’ların ortasına kadar enflasyon genellikle %3’ün altında kalmıştır. 1955 yılında, %-0,4 ile negatif enflasyon gözlemlenmiştir. Buna karşılık, 1965 yılından başlayarak enflasyon oranı artmaya başlamış ve 1974’te %11,1 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Şekil 4.3. ABD’de Ticaretin Bileşimi, 1968-1975

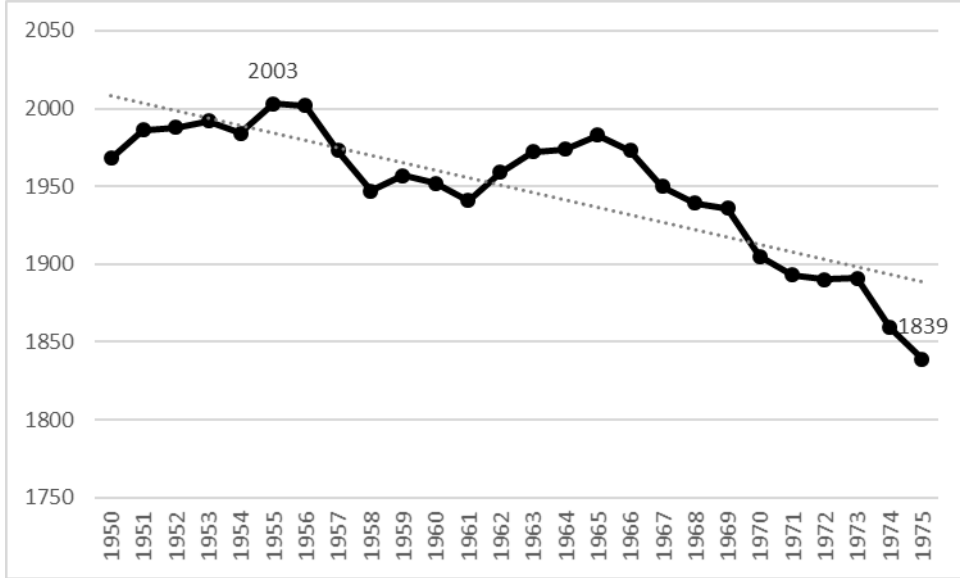
1968-1975 yıllarını kapsayan verilere göre ABD’de ithalat ile ihracat arasındaki dengenin büyük ölçüde sağlandığı görülmektedir. Dengenin varlığına rağmen ihracat için kaydedilen oranlar ithalatın biraz üzerindedir. Dönemin genelinde ticaretin GSYH içerisindeki oranı %12,2 olmuştur.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD’de vergi gelirlerin GSYH içerisindeki oranı 1965-1975 yılları için ulaşılabilir durumdadır. Bu verilere göre belirtilen dönemde vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %24,7 olmuştur. Bunun yanında 1950-1975 döneminde faktör verimliliği bakımından bir inceleme yapıldığında, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinin yıllık ortalama %3,3 oranında arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu oran, 1956-1962 yılları arasında ciddi şekilde azalarak 1962’de %0,1’e kadar gerilemiştir. Öte yandan, bu tarihten itibaren artış gösteren çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti 1974’te %9,8’e yükselmiştir. Bunun yanında, gayrisafı sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı verilerine göre 1960-1975 döneminde ABD’de bu değer yıllık ortalama %21,9 düzeyindedir.

Şekil 4.4. ABD’de Reel Faiz Oranları, 1969-1975

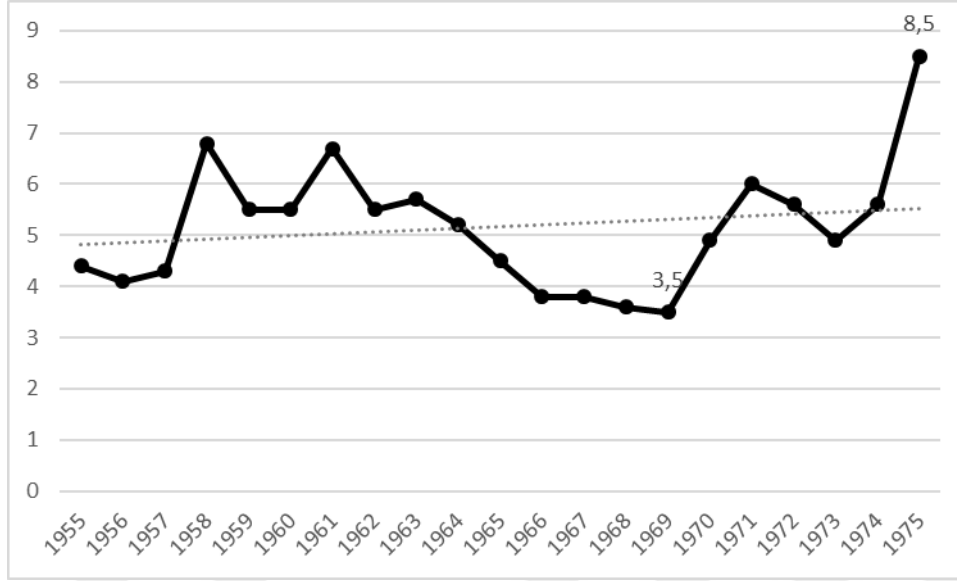
Reel faiz oranı konusundaki veriler sınırlı bir dönemi kapsamakla birlikte oldukça dikkat çekici bir görünüme sahiptir. Bu bağlamda, 1969 yılında %2,85 olan reel faiz oranı, 1970-1971 yıllarında düşmüş, sonra yeniden artış göstermiş, 1975 yılında ise ciddi bir düşüşle %-1,28’e kadar gerilemiştir.

Şekil 4.5. ABD’de Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975

ABD’de sosyal devletin düzenlemesi, 1950-1957 yılları arasında artan, bu tarihten itibaren ise belli dalgalanmalar göstermekle birlikte genel olarak azalan yıllık ortalama iş süreleriyle somutlaşır. Gerçekten, dönemin başında yıllık ortalama iş süreleri 50 saatten fazla artmıştır. Bu yıldan itibaren 1966 yılına kadar dalgalı bir yapı görülmüştür. Belirtilen yıldan itibaren yıllık ortalama iş süreleri ciddi şekilde azalarak 1839 saate gerilemiştir. Dönemin genelinde ABD’de yıllık ortalama iş süresi ise 1948 saattir. Bunun yanında, ABD’de kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki oranı 1972-1975 yılları için değerlendirilebilmektedir. Buna göre belirtilen harcamaların GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %25,7 olmuştur.

ABD, istihdam ve işgücüne katılım konusunda incelenen örnekler içerisinde en kapsamlı verilere ulaşılabilen ülkedir. Bu bağlamda, 1960-1975 yılları arasında ülkedeki istihdam oranı %56,7 ve işgücüne katılım oranı ise %59,8’dir. İstihdam oranında en yüksek değere 1969’da (%58) ulaşılırken işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu yıl 1974’tür (%61,3).

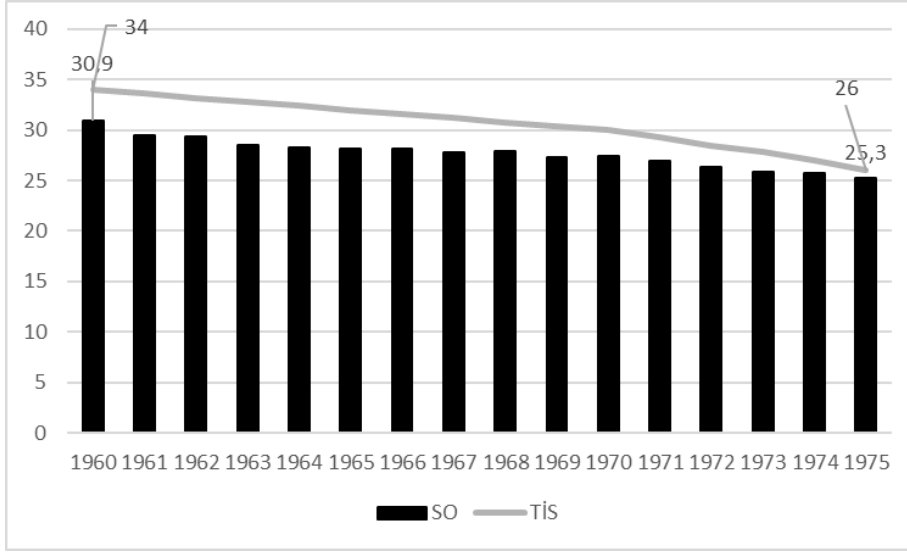

Şekil 4.6. ABD’de İşsizlik Oranları, 1950-1975

Sosyal devletin düzenlemesi, ABD’de işsizlik oranlarının 1955-1975 yılları arasında yıllık ortalama %5,2 düzeyinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Dönem içerisinde en düşük işsizlik oranı %3,5 ile 1969 yılında kaydedilirken en yüksek işsizlik ise %8,5 ile kriz dönemine denk gelen 1975’te gerçekleşmiştir. Dönemin geneli incelendiğinde, işsizlik oranının 20 yılın 9’unda doğal işsizliğin altında kaldığı görülmektedir.⁴⁸

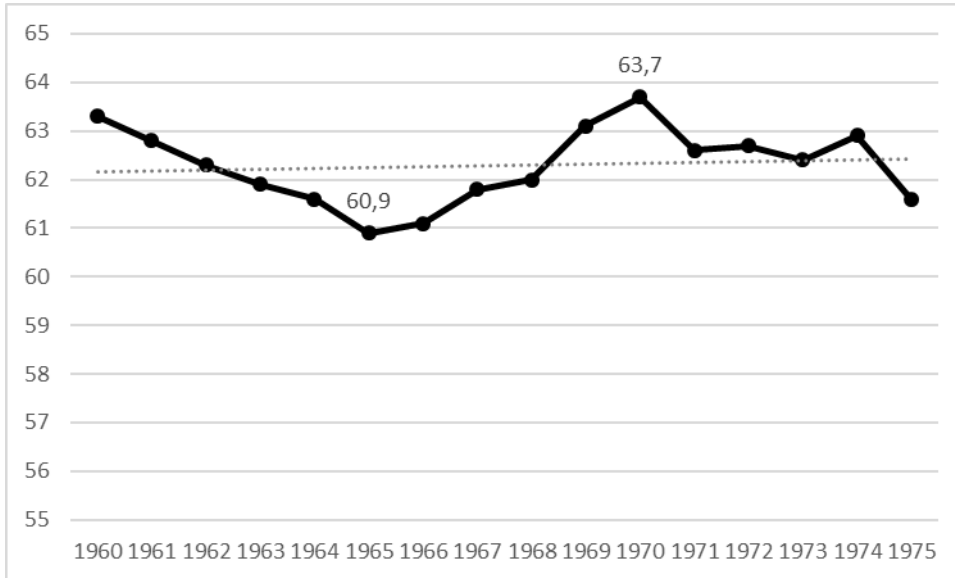
1955-1975 yılları arasında ABD’de istihdamın sanayi ve hizmetler sektörleri arasındaki dağılımı oransal olarak ciddi şekilde farklılaşmıştır. Bu bağlamda, dönemin başında istihdamın yarısından biraz fazlası hizmetler sektöründe ve %37,3’ü sanayi sektöründe yoğunlaşırken 1975’te bu oranlar hizmetler sektörü için %65,4 ve sanayi sektörü için %30,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

⁴⁸ Doğal işsizlik oranı, işgücü piyasasındaki etkinliğin ölçülmesinde kullanılan bir araçtır. Bu oran, yapısal ve konjonktürel faktörler nedeniyle işgücü piyasasında tam istihdamın sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda var olan ve toplam işgücünün %5’i olarak kabul edilen işsizlik düzeyidir (Mehmet ve Kılıç, 2009: 18).

Şekil 4.7. ABD’de Sendikalaşma Oranları ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı, 1950-1975

Sosyal devletin düzenlemesi, ABD örneğinde diğerlerinden farklı olarak sendikalaşma oranında ve toplu iş sözleşmesinin kapsamındaki oranında görece düşüşle somutlaşır. 1960-1975 yıllarına ilişkin veriler, dönemin başında %34 olan sendikalaşma oranının sonunda %26’ya düştüğünü göstermektedir. Aynı dönemde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki oranı da %30,9’dan %25,3’e gerilemiştir.

Şekil 4.8. ABD’de Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranı

Sosyal devletin düzenlemesi, ABD’de ücret gelirlerinin GSYH içindeki oranını önce önemli ölçüde artırırken, kriz yıllarında bu oran düşmeye başlamıştır. 1960-1975 yılları arasında ücret gelirlerinin GSYH içindeki oranı yıllık ortalama %62,3’tür. Bu konuda en

yüksek değere %63,7 ile 1970'te ulaşılırken izleyen 5 yıllık süreçte belirtilen oran genel olarak düşmüştür.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD'de birikim rejimine ilişkin verilerin tamamıyla düzenleme biçimi verileri arasında anlamlı ilişkilere ulaşılmıştır.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD'de ortalama iş süresi, sanayi sektörü istihdamı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunurken işgücüne katılma oranı ile işsizlik oranı bakımından bu ilişki tam tersi durumdadır. Ortalama iş süresi, büyümeyi çok düşük oranda etkilemektedir. Sanayi sektörü istihdamındaki %0,629'luk artış, ekonomik büyümeyi %1 oranında artırmaktadır ($R^2=0,214$). Öte yandan, toplu iş sözleşmesinin kapsamındakilerin oranındaki %0,414'lük artışın da ekonomik büyümeyi %1 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır ($R^2=0,211$). Buna karşılık, işgücüne katılma oranının %1,625 oranında azalması ekonomik büyümede %1 artışa neden olmaktadır ($R^2=0,418$). Benzer şekilde işsizlik oranının %0,892 oranında azalması ekonomik büyümeyi %1 artırmaktadır ($R^2=0,202$).

Sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde ABD'de istihdam oranı ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında ters yönlü bir ilişki varken işsizlik oranı ile belirtilen artış hızı arasındaki ilişkisi ise pozitifdir. Bu bağlamda, istihdam oranındaki %2,021 oranındaki düşüş, kişi başına düşen GSYH artış hızını %1 artırmaktadır ($R^2=0,640$). İşsizlik oranındaki %0,851 oranındaki artışın ise kişi başına düşen GSYH artış hızını %1 artırdığı belirlenmiştir ($R^2=0,178$).

1950-1975 yılları arasında ABD'de ortalama iş süresi, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile enflasyon oranı arasındaki ilişki ters yönlüdür. İstihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve hizmetler sektörü istihdamı ise enflasyonu doğrusal şekilde etkilemektedir. Ortalama iş süresinin %0,048 oranında azalması, enflasyonu %1 artırmaktadır ($R^2=0,553$). Sanayi sektörü istihdamındaki %1,381'lik düşüş, enflasyonun %1 artmasına neden olmaktadır ($R^2=0,751$). Sendikalaşma oranının %1,507 oranında azalması, enflasyonu %1 oranında etkilemektedir ($R^2=0,593$). Benzer şekilde toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının %1,061 azalması da enflasyonda %1'lik artışı beraberinde getirmektedir ($R^2=0,758$). Diğer yandan, istihdam

oranının %2,024 oranında artması enflasyonu da %1 artırmaktadır ($R^2=0,396$). Aynı durum işgücüne katılım oranı için %3,12 oranında geçerlidir ($R^2=0,847$). Hizmetler sektörü istihdamının %0,679 oranında artmasının da enflasyonu %1 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır ($R^2=0,703$).

Sosyal devletin düzenlemesinin ABD’de sermaye birikimini biçimlendirdiği dönemde ticaretin GSYH içerisindeki oranıyla ortalama iş süresi, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı arasında ters yönlü, işgücüne katılım oranı ve hizmetler sektörü istihdamı arasında ise doğrusal bir ilişki vardır. Ortalama iş süresindeki %0,065’lik düşüş, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmıştır ($R^2=0,786$). Sanayi sektörü istihdamındaki %1,412’lik azalmanın da ticaretin GSYH içerisindeki oranının %1 artırdığı gözlemlenmiştir ($R^2=0,807$). Benzer şekilde sendikalaşma oranındaki %2,374 oranındaki azalmanın da ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırdığı söylenebilir ($R^2=0,78$). Ayrıca toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %1,369’luk düşüş de ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,861$). Buna karşılık, işgücüne katılma oranının %4,126 ($R^2=883$), hizmetler sektörü istihdamının %1,211 ($R^2=0,800$) artmasının ticaretin GSYH içerisindeki oranını da %1 artırdığı belirlenmiştir.

Sosyal devletin düzenlemesinde vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı ile istihdam oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu anlamda, istihdam oranının %0,912 oranında ($R^2=0,413$), ücretlerin GSYH içerisindeki oranının ise %0,774 oranında ($R^2=0,530$) artması, vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır.

ABD örneğinde sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde, düzenleme biçimi değişkenlerinin hemen hepsi, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini etkilemektedir. Bu anlamda, ortalama iş süresi, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti artış hızı arasındaki ilişki ters yönlüdür. İstihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve hizmetler istihdam ile çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti artış hızı arasındaki ilişki ise pozitifdir. Ortalama iş süresi ile birim işgücü maliyeti artış hızı arasındaki ilişki oldukça düşüktür. Bununla birlikte, sanayi sektörü istihdamındaki %1,043’lük ($R^2=0,440$), sendikalaşma oranındaki %1,404’lük ($R^2=0,550$) ve toplu iş

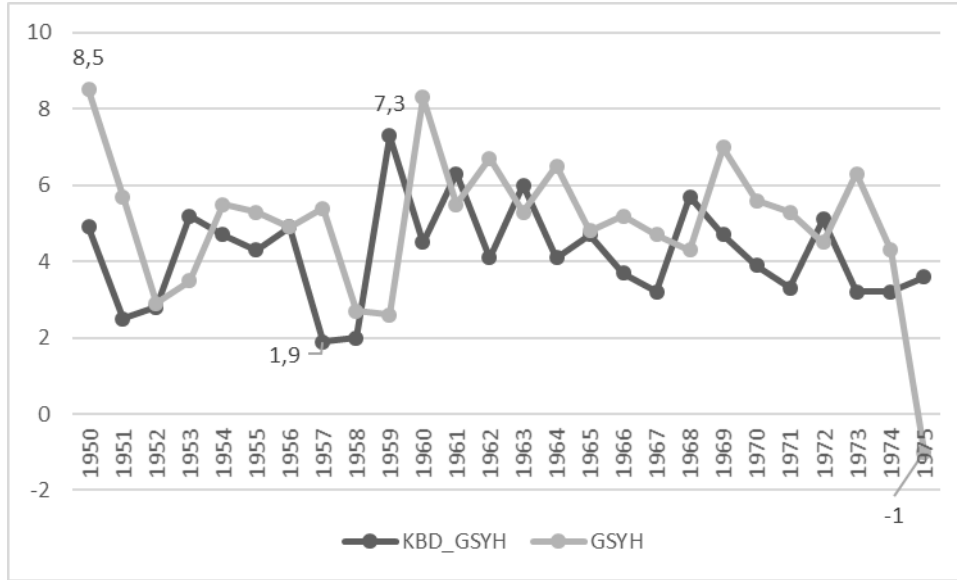
sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,982'lik ($R^2=0,694$) düşüş, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır. Öte yandan, istihdam oranının %2,365 ($R^2=0,577$), işgücüne katılım oranının %2,956 ($R^2=0,812$) ve hizmetler sektörü istihdamının ise %0,544 ($R^2=0,437$) artması, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinde %1 oranında artışa neden olmaktadır.

1950-1975 döneminde gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı, ortalama iş süresiyle, istihdam oranıyla, ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla doğrusal bir ilişkiye sahiptir. İstihdam oranının %0,798 oranında artması gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını da %1 artırmaktadır ($R^2=0,941$). Ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %1,242 artması, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artışa neden olmaktadır ($R^2=0,759$). Benzer şekilde toplu iş sözleşmesinin kapsamındakilerin oranında %0,456'lık artış, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artışı beraberinde getirmektedir ($R^2=0,824$). Bunlardan farklı olarak, işsizlik oranlarının %0,457 oranında azalması, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranında %1'lik bir artış sağlamaktadır ($R^2=0,996$).

Son olarak, sosyal devletin düzenlemesinde reel faiz oranlarıyla istihdam oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı arasında pozitif bir ilişki söz konusuysa işsizlik oranı için durum bunun tam tersidir. Gerçekten, istihdam oranındaki %1,877'lik ($R^2=0,881$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranında %1,69'luk ($R^2=0,597$) artış, reel faiz oranlarını da %1 artırmaktadır. Buna karşılık, işsizlik oranının %0,893 azalması durumunda, reel faiz oranı %1 azalmaktadır ($R^2=0,928$).

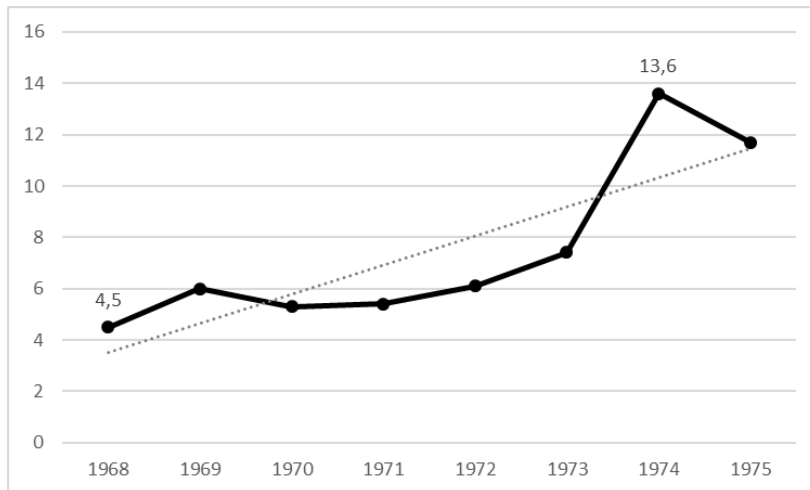
4.3.2.1.2. Devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet: Fransa örneği

Sosyal devletin düzenlemesi, 1950-1976 yılları arasında devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet anlayışının somutlaştığı Fransa'da sermaye birikimi ve düzenleme biçimi bakımından dikkat çekici sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Bu anlamda, ekonomik büyüme, kişi başına düşen GSYH artış hızı, enflasyon, reel faiz oranı, ortalama iş süreleri ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranına ilişkin veriler oldukça anlamlıdır. Bunun yanında, 1950-1975 dönemi için hazırlanan regresyon modelinde ekonomik büyüme ve enflasyon bakımından farklı eğilimler görülmektedir.

Şekil 4.9. Fransa’da Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1950-1975

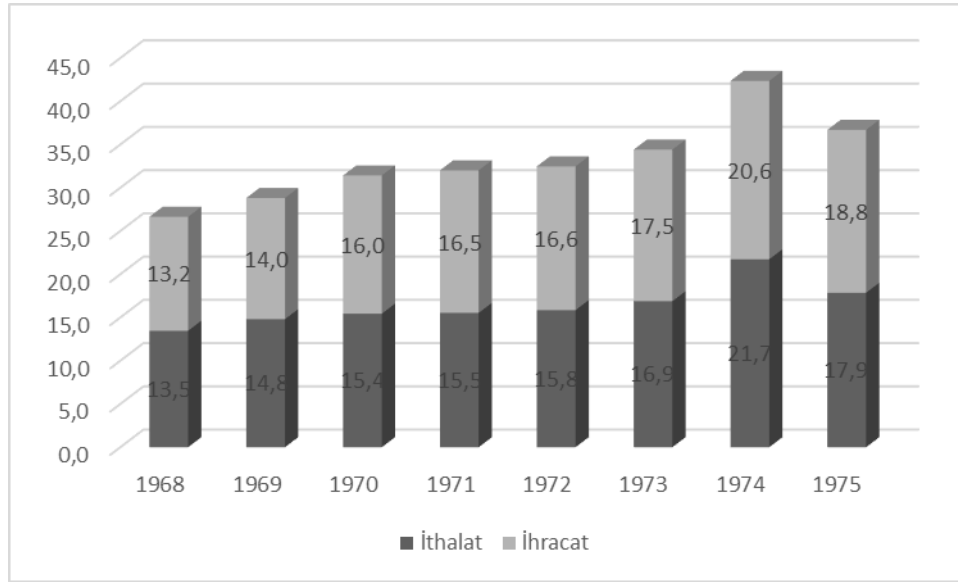
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği 1950-1975 döneminde Fransa ekonomisi yıllık ortalama %5 oranında büyümüştür. En yüksek hızı, %8,5 ile dönemin başında kaydedilirken dönem boyunca büyümenin negatif eğilim gösterdiği tek yıl 1975’tir (%-1). Öte yandan, belirtilen dönemde ülkede kişi başına düşen GSYH artış hızı konusunda negatif eğilim yaşanmazken 1959’da %7,3 oranıyla bu alandaki en yüksek değere ulaşılmıştır. Bu dönemde Fransa’da kişi başına düşen GSYH artış hızının yıllık ortalaması %4,2’dir.

Şekil 4.10. Fransa’da Enflasyon Oranları, 1968-1975

Fransa’da enflasyon oranları, sermaye birikiminin sosyal devletle düzenlendiği dönemde yalnızca 1968-1975 yıllarını kapsayacak şekilde değerlendirilebilmektedir. Sonuçlar, bu

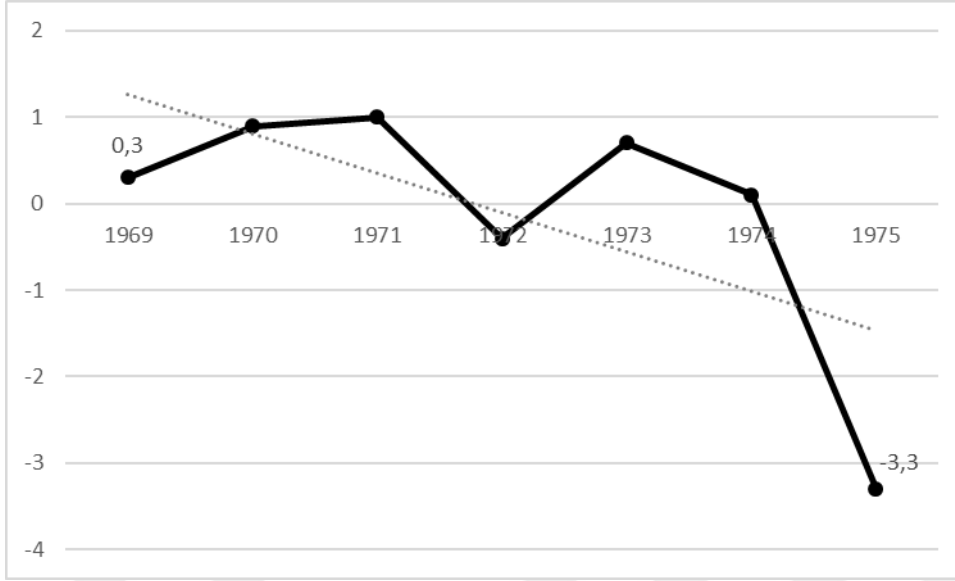
dönemde enflasyon oranının ciddi şekilde arttığını göstermektedir. Gerçekten dönem boyunca enflasyon oranı yıllık ortalama %7,5 olurken 1974'te %13,6 ile en yüksek enflasyon oranı gerçekleşmiştir.

Şekil 4.11. Fransa'da Ticaretin Bileşimi, 1968-1975

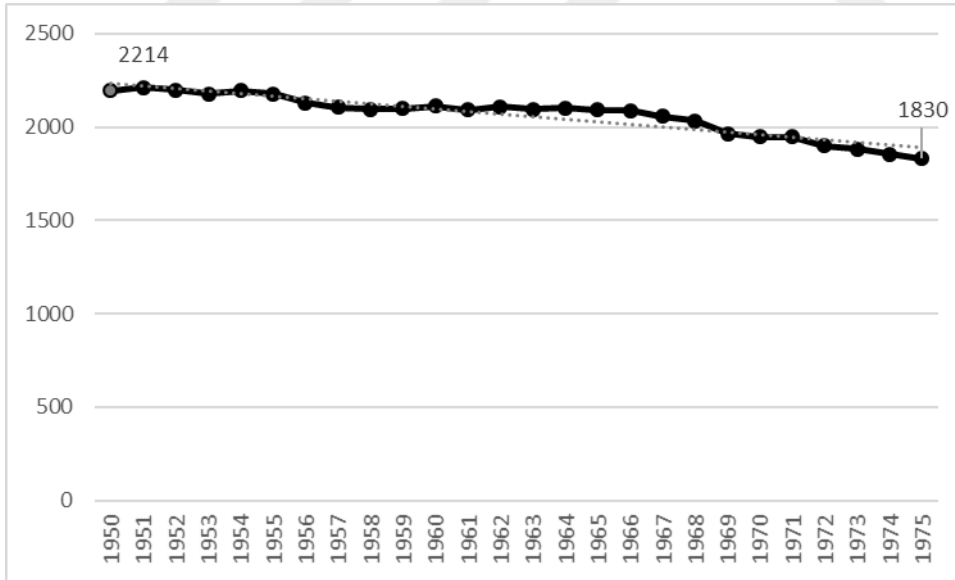
Sonuçlar, Fransa'da 1968-1975 yılları arasında ithalat ile ihracat arasında genel bir dengenin sağlandığını göstermektedir. Ancak incelenen dönemde düşük oranlarda da olsa ihracatın ithalatı karşılama oranı yıllara göre farklılık göstermektedir. Dönemin genelinde ticaretin GSYH içerisindeki oranı ise giderek artmıştır. Bu bağlamda, ticaretin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %33,1'tir.

Fransa'da vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı sermaye birikiminin sosyal devletle düzenlendiği dönem için 1965-1975 yılları arasını kapsayacak şekilde değerlendirilebilmektedir. Buna göre ülkedeki vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %33,8'dir. Öte yandan, 1970-1975 yılları arasında Fransa'da gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %26 olmuştur. Veriler, Fransa'da çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti konusunda 1950-1975 döneminde yıllık ortalama %6,3'lük bir oranın kaydedildiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 4.12. Fransa’da Reel Faiz Oranları, 1969-1975

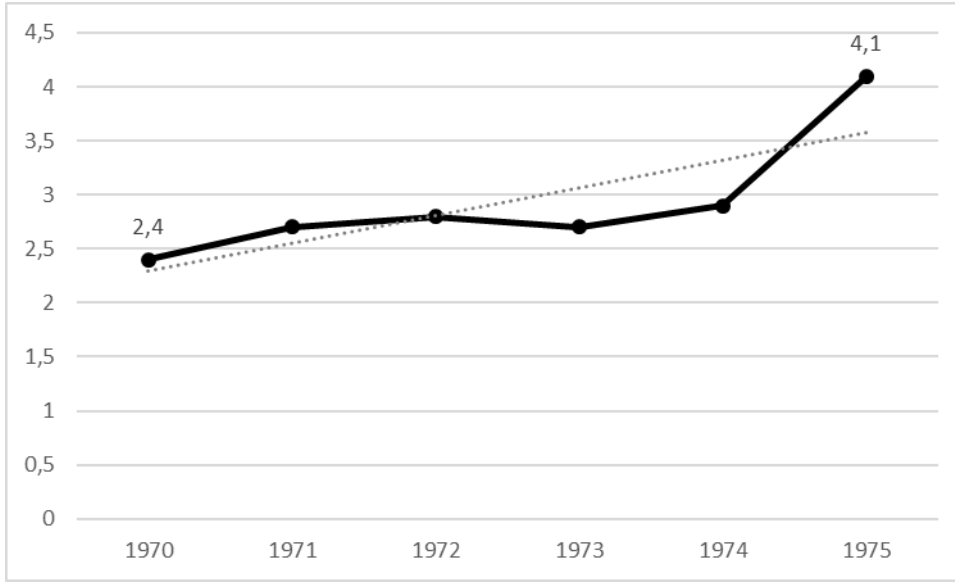
Fransa’da 1969-1975 döneminde yıllık reel faiz ortalaması %-0,1’dir. Faizler, dönemin geneli boyunca ve özellikle de krizin etkilerinin derinleştiği dönemde sürekli düşerek 1975’te %-3,3’e kadar gerilemiştir.

Şekil 4.13. Fransa’da Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975

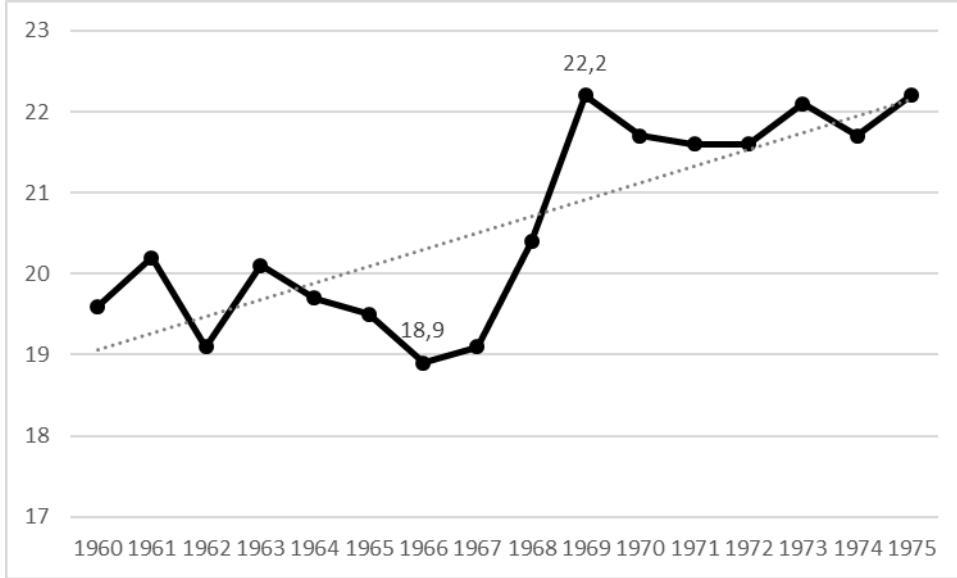
Fransa’da 1950-1975 yılları arasında yıllık ortalama iş süreleri genel olarak azalmıştır. Bu anlamda, 1951 yılında 2214 saat olan yıllık ortalama iş süresi 1975’te 1830 saate kadar gerilemiştir. Dönemin genelinde yıllık ortalama iş süresi 2065 saat olarak kaydedilmiştir.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde Fransa’da kamu sağlık harcamaları yalnızca 1974-1975 yılları için değerlendirilebilmektedir. Bu dönemde belirtilen harcamaların GSYH içerisindeki oranı %38,9’dur. Öte yandan, Fransa’da 1975 yılından öncesi için istihdam oranı verileri mevcut değildir. Buna karşılık, 1962-1975 yılları arasında ülkede işgücüne katılma oranı yıllık ortalama %54,2 olmuştur. Bunlara ek olarak, Fransa’da istihdamın sektörel dağılımı konusundaki verilere 1991 yılından itibaren ulaşılabilir.

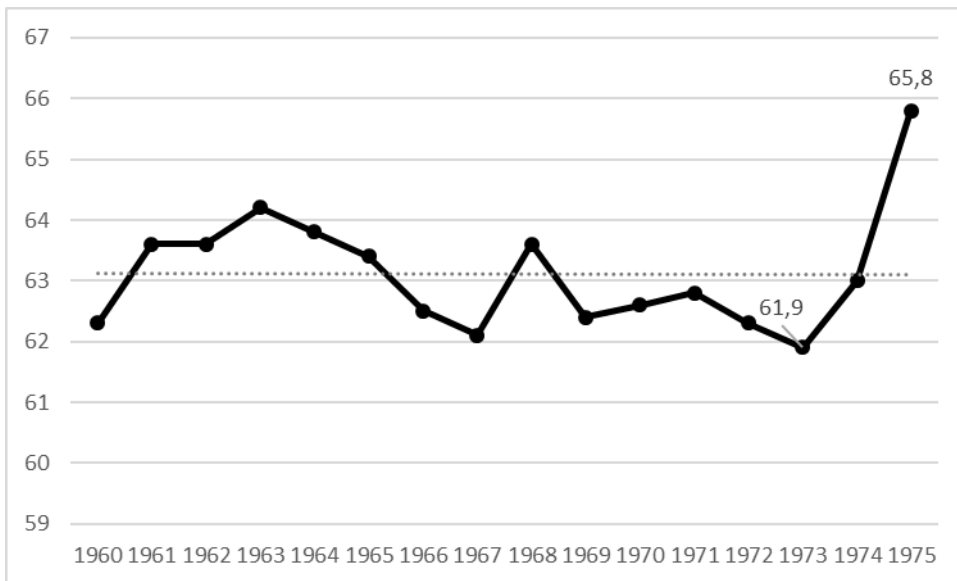
Şekil 4.14. Fransa’da İşsizlik Oranları, 1970-1975

1975 öncesi için Fransa’da işsizlik oranları yalnızca sınırlı bir dönem için değerlendirilebilmektedir. Buna göre, 1970-1975 yılları arası dönemde işsizlik oranı genellikle %2,5 düzeyinde gerçekleşirken krizin etkisiyle 1975’te %4,1’e yükselmiştir. Buna karşılık 5 yıllık süre içerisinde işsizlik, sürekli olarak doğal işsizliğin altında kalmıştır. Dönemin genelinde işsizlik oranının yıllık ortalaması %2,9’dur.

Şekil 4.15. Fransa’da Sendikalaşma Oranları, 1960-1975

Fransa’da sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde sendikalaşma oranı sürekli olarak artarak yıllık ortalama %20,6 olmuştur. Dönem içerisinde en yüksek sendikalaşma oranı 1970 yılında %22,2 olarak kaydedilmiştir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu oranlar düşük olmakla birlikte toplu iş sözleşmesinin kapsamındakilerin oranı bakımından bir inceleme yapıldığında durum farklılaşmaktadır. Gerçekten bu dönem boyunca yaygın teşmil uygulaması nedeniyle toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı %70-75 arasında değişim göstermiştir.

Şekil 4.16. Fransa’da Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranı, 1960-1975

Fransa’da 1960-1975 yılları arasında ücretlerin GSYH içerisindeki oranı kısmi düşüşler bir kenara bırakılırsa genel olarak artış göstermiştir. Bu anlamda, dönemin geneli için yıllık ortalama %63,1’lik bir oran kaydedilmiştir. Dönem içerisinde ücretlerin GSYH içerisindeki oranının en düşük olduğu yıl %61,9 ile 1973 iken 1975’te %65,8 ile bu alandaki en yüksek orana ulaşılmıştır.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönem için yapılan regresyon analizleri, kişi başına düşen GSYH artış hızı ile gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı dışındaki birikim rejimi verileri için anlamlı sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır.

Fransa’da sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı dikkati çekmektedir. Ücretlerin GSYH içerisindeki oranında %1,325 azalması da ekonomik büyümede %1’lik artışa neden olmaktadır ($R^2=0,437$).

Regresyon analizi sonuçlarına göre sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde Fransa’da ortalama iş süreleri ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu anlamda, ortalama iş sürelerinin %0,041 oranında azalması, enflasyonu %1 artırmaktadır ($R^2=0,680$). Benzer şekilde ortalama iş süreleri ile ticaretin GSYH içerisindeki oranı arasında da ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Gerçekten ortalama iş sürelerindeki %0,064’lük düşüş, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,763$).

Sonuçlar, işsizlik oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla vergi gelirleri arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, işsizlik oranındaki %0,942’lik ($R^2=0,828$), ücretlerin GSYH içerisindeki oranında ise %0,314’lük ($R^2=0,461$) artış, vergi gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranında %1 artış sağlamaktadır.

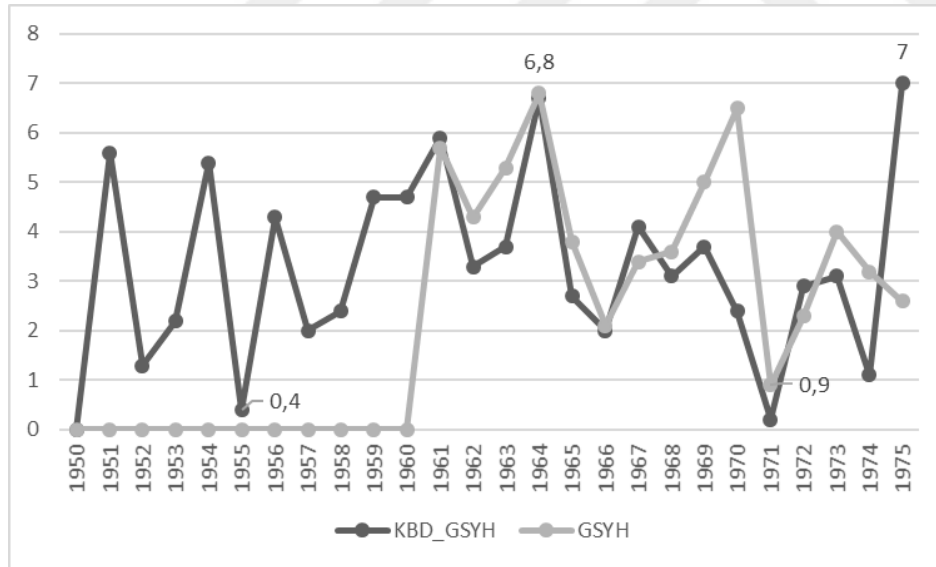
Sosyal devletin düzenlemesi, Fransa’da sendikalaşma oranı, ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti arasında doğrusal bir ilişkiyi somutlaştırmıştır. Sendikalaşma oranının %2,489 artması, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır ($R^2=0,441$). Ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %2,781 artması, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinde %1 artışa neden olmaktadır ($R^2=0,359$). Benzer şekilde toplu

iş sözleşmesi kapsamındakilerin %2,678 oranında artması da çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır ($R^2=0,923$).

Fransa'da sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde, ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile reel faiz oranları arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Gerçekte ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %1,032 azalması da reel faizleri %1 artırmaktadır ($R^2=0,817$).

4.3.2.1.3. İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet: İsveç örneği

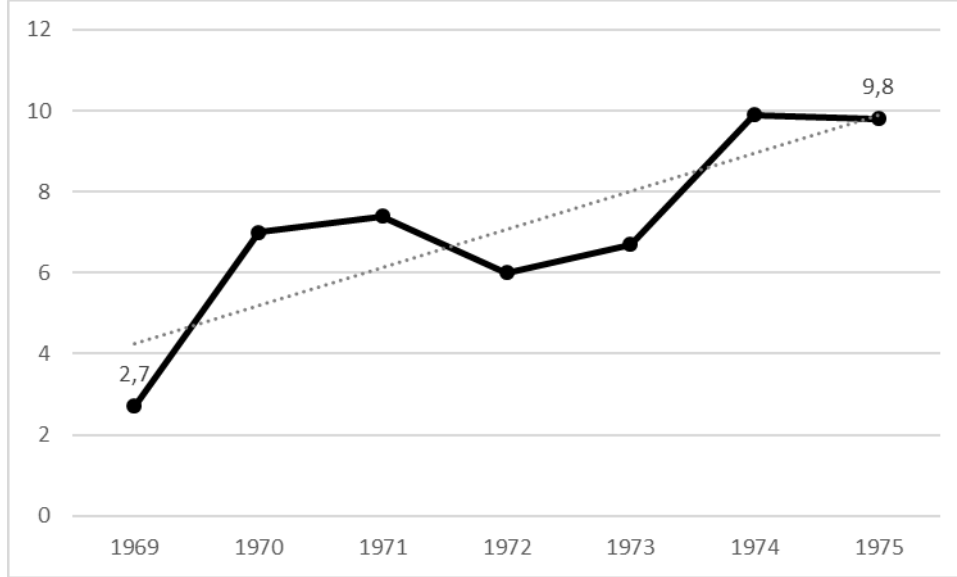
Sosyal devletin düzenlemesi, İskandinav Fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devleti somutlaştıran İsveç örneğinde incelenen diğer ülkelerden oldukça farklı bir yapının gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu çerçevede ekonomik büyüme, enflasyon, reel faiz oranı, yıllık ortalama iş süresi, işsizlik oranı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı konularındaki veriler İsveç'in özgün yapısını ortaya koymaktadır.

Şekil 4.17. İsveç'te Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH'nin Gelişimi, 1950-1975

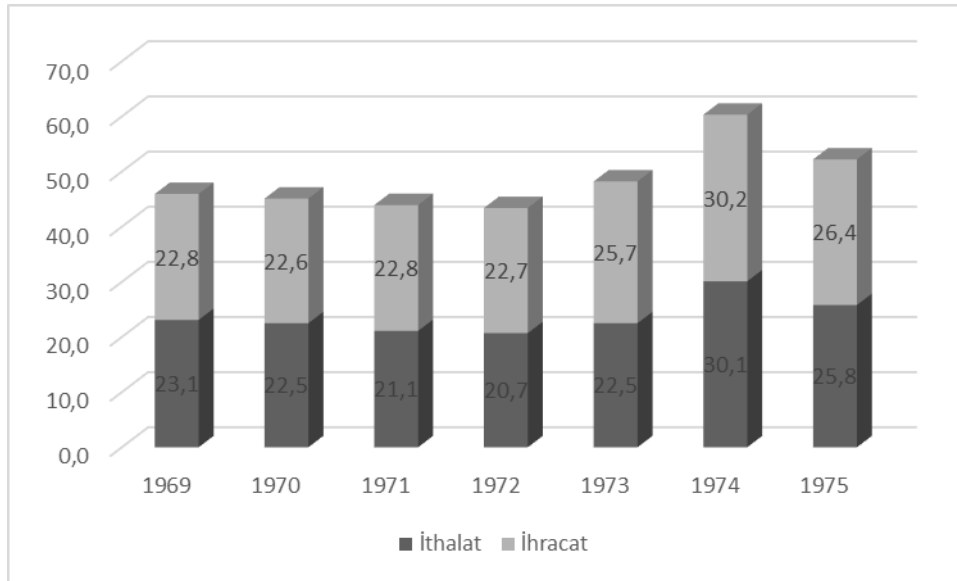
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde İsveç'te ekonomik büyüme, 1960 yılından başlayarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, 1960-1975 döneminde ülke ekonomisi yıllık ortalama %4 büyümüştür. Dönemin genelinde ekonomik büyüme pozitif şekilde gerçekleşmiştir. En yüksek ve en düşük büyüme hızları sırasıyla 1965 (%6,8) ve 1971 (%0,9) yıllarında kaydedilmiştir. Öte yandan, 1951-1975 dönemine ilişkin verilere göre İsveç'te kişi başına düşen GSYH artış hızının yıllık ortalaması

%3,4'tür. Ekonomik büyüme ile benzer şekilde bu konuda da negatif bir değer gözlemlenmemiştir.

Şekil 4.18. İsveç'te Enflasyon Oranları, 1969-1975

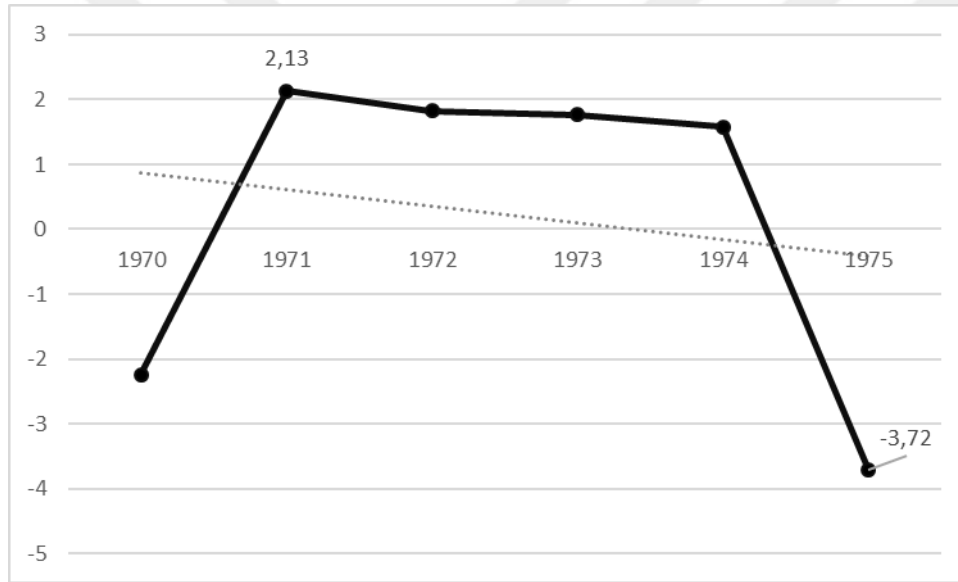
Veriler, 1969-1975 yılları arasında İsveç'te enflasyonda üç kattan fazla bir artışın yaşandığını ortaya koymaktadır. Buna göre 1969 yılında %2,7 olan enflasyon oranı 1976'te %9,8'e kadar yükselmiştir. Dönemin genelinde yıllık enflasyon ortalaması ise %7,1'dir.

Şekil 4.19. İsveç'te Ticaretin Bileşimi, 1969-1975

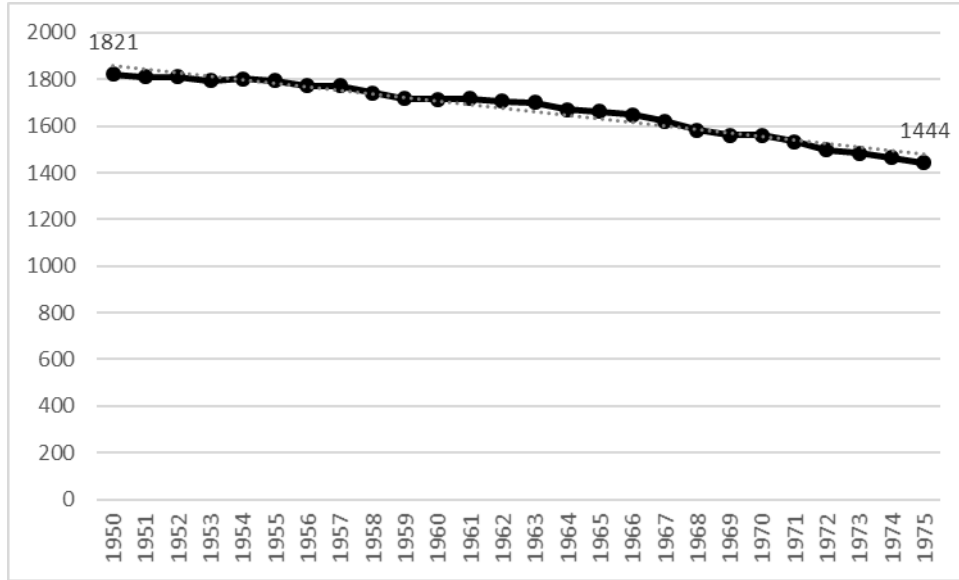
Sosyal devletin düzenlemesinin sermaye birikimini şekillendirdiği dönemde İsveç'te ithalat ve ihracat arasında kısmen ihracat lehine olmak üzere bir dengenin geçerli olduğu söylenebilir. 1969-1975 yılları arasında ticaretin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %48,5 olurken özellikle 1974 yılında bu konuda ciddi bir artış yaşanmıştır.

İsveç'te birikimin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde vergi gelirlerine ilişkin veriler 1965-1975 dönemi için ulaşılabilir durumdadır. Buna göre vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %35,5'tir. Aynı döneme ilişkin çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti verileri mevcut değildir. Bunların yanında 1969-1975 yılları arasında gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %27 olmuştur.

Şekil 4.20. İsveç'te Reel Faiz Oranları, 1970-1975

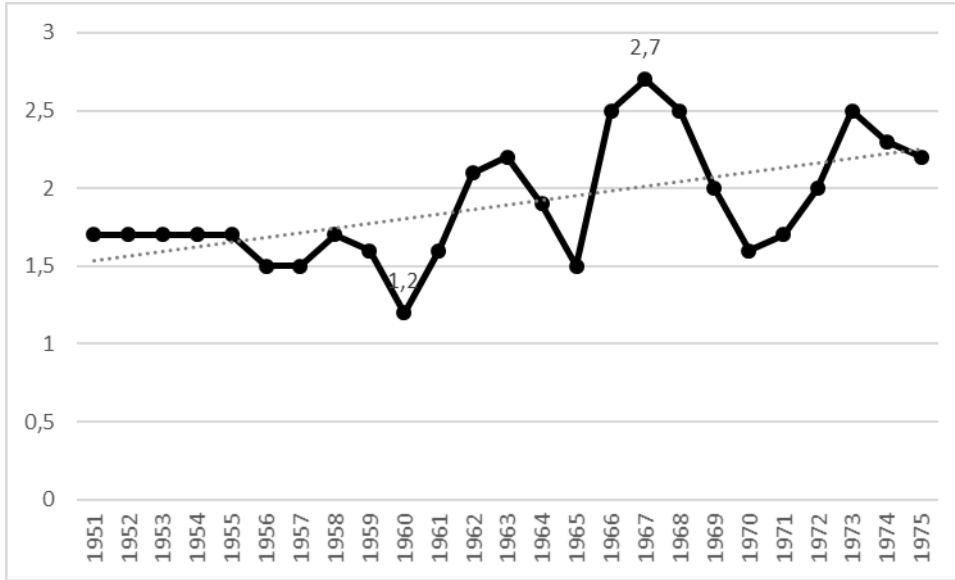
İsveç'te 1970-1975 yılları arasında reel faiz oranı genel olarak negatif bir görünüme sahiptir. Bu dönemde yıllık ortalama faiz oranı %2 olurken faiz oranının en yüksek olduğu yıl %2,1 ile 1971 ve en düşük olduğu yıl %-3,7 ile 1975'tir.

Şekil 4.21. İsveç'te Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1950-1975

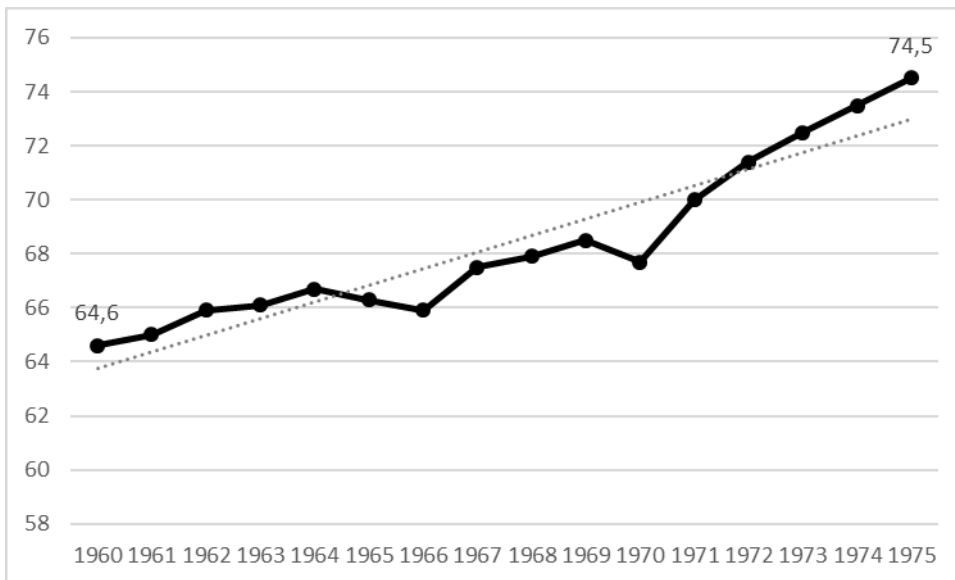
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde İsveç'te yıllık ortalama iş sürelerinde doğrusal bir düşüş yaşanmıştır. Bu anlamda çeyrek yüzyıllık süreçte yıllık ortalama iş süresi 1670 saat olurken en yüksek çalışma süresi 1950 yılında 1821 saat, en düşük çalışma süresi ise 1975'te 1444 saat olarak kaydedilmiştir.

İsveç'te 2000 yılından öncesine ait kamu sağlık harcamaları konulu veri bulunmamaktadır. Aynı durum istihdam oranı için de geçerlidir. Öte yandan işgücüne katılma oranı ise 1975 yılı itibarıyla %63,5 olarak belirlenmiştir. İsveç'te istihdamın sektörel dağılımına ilişkin verilere 1991 yılından başlayarak ulaşılabilmektedir.

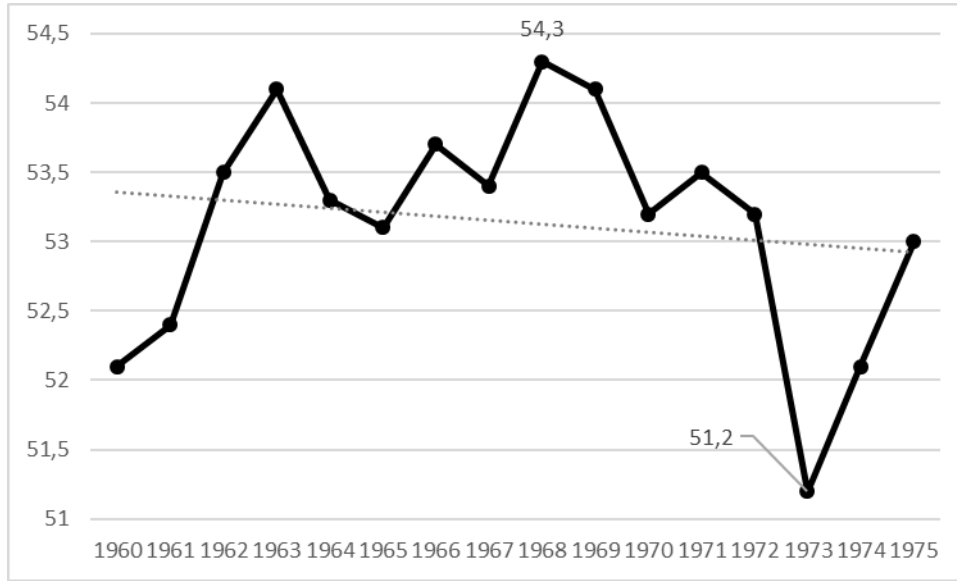
Şekil 4.22. İsveç'te İşsizlik Oranları, 1956-1976

İsveç'te işsizlik, birikimin sosyal devletin düzenlemesiyle sağlandığı dönemde diğer örneklerden oldukça farklı bir gelişme göstermiştir. 1951-1975 yılları arasında ülkedeki işsizlik yıllık ortalama %1,8 olurken en yüksek işsizlik oranı %2,7 ve en düşük işsizlik oranı %1,2 düzeyinde kaydedilmiştir. Dönemin tamamında işsizlik, doğal işsizlik oranının altındadır.

Şekil 4.23. İsveç'te Sendikalaşma Oranları, 1960-1975

İşsizlik oranıyla birlikte İsveç'in diğer örneklerden farklılaştığı bir başka alanı da sendikalaşma oluşturmaktadır. Bu anlamda İsveç'te çok daha yüksek bir sendikalaşma oranı kaydedilmiştir. Ülkede 1960-1975 döneminde sendikalaşma yıllık ortalama %68,4'tür. Dönemin genelinde sendikalaşma oranı sürekli olarak artarken 1975'te %74,5'e yükselmiştir. Aynı dönemde ülkedeki toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ise %75-85 aralığında değişmiştir.

Şekil 4.24. İsveç'te Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranı, 1960-1975

1960-1975 yılları arasında İsveç'te ücretlerin GSYH içerisindeki oranı kriz yılları dışında genel olarak artmıştır. Bu çerçevede konuyla ilgili olarak yıllık ortalama %53,1'lik bir oran kaydedilmiştir. Dönem içerisinde ücretlerin GSYH içerisindeki oranının en yüksek olduğu yıl %54,1 ile 1969 iken en düşük olduğu yıl ise %51,2 ile 1973'tür.

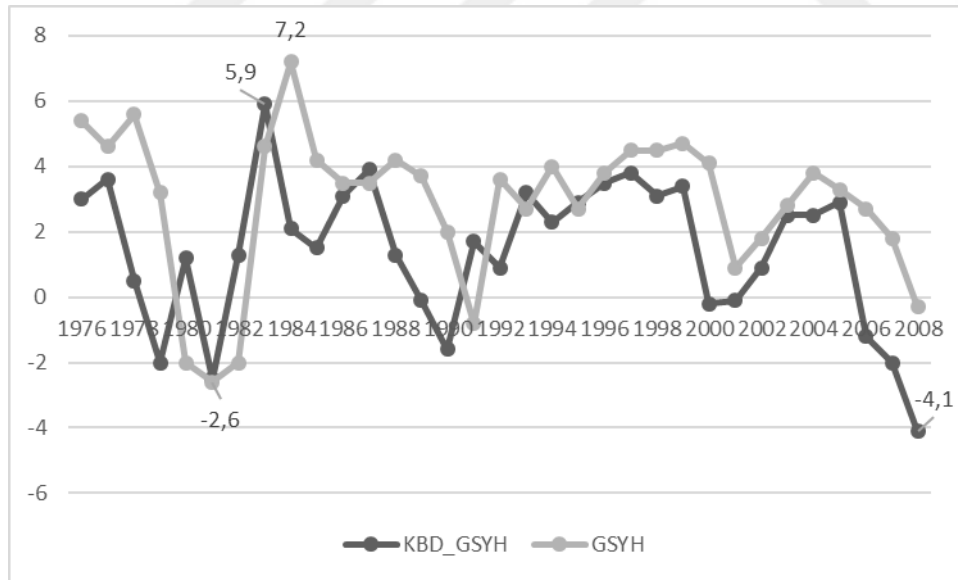
Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde regresyon analizi sonuçları, İsveç örneğinde oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, belirtilen döneme ait verilerin sınırlı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Gerçekten, İsveç'te enflasyon, ticaretin ve gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı konulu veriler, 1969 yılından itibaren ulaşılabilir durumdadır. Benzer şekilde reel faiz oranı verileri de 1970 yılından başlamaktadır. Bu dönem için çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti konulu veriler mevcut değildir. Dolayısıyla bağımlı değişkeni oluşturan gelen birikim rejimi verileri sınırlıdır. Buna karşılık, ortaya çıkan iki temel eğilimden söz etmek gerekir. İlkin, ortalama çalışma süreleri ile vergi oranları arasındaki ilişki ters yönlüdür. Ortalama iş

sürelerindeki %0,033'lük düşüş, vergi gelirlerinde %1 artışa neden olmaktadır ($R^2=0,966$). İkincisi, sendikalaşma oranının %0,767 artması, vergi gelirlerini %1 artırmaktadır ($R^2=0,837$).

4.3.2.2. Neo-liberal düzenleme ve sermaye birikimi (1976-2008)

4.3.2.2.1. Klasik fordizm ve liberal sosyal devlet: ABD örneği

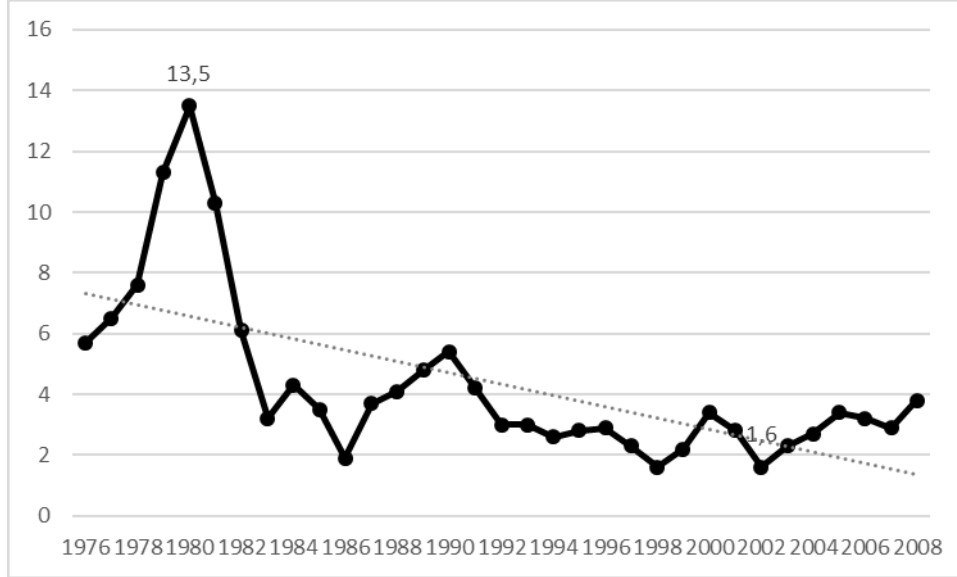
Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD örneğinde sermaye birikimi konusunda sosyal devletin düzenlemesine göre oldukça farklı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, ekonomik büyüme, kişi başına düşen GSYH artış hızı, ticaretin bileşimi, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, reel faiz oranı, işsizlik oranı, istihdamın sektörel dağılımı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı konularında belirgin farklılıklar yaşanmıştır. Öte yandan, 1976-2008 yılları arası dönemi kapsayan regresyon modelinde, enflasyon, ticaret, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti ve gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı konularında çok sayıda anlamlı sonuca ulaşılmıştır.

Şekil 4.25. ABD’de Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nın Gelişimi, 1976-2008

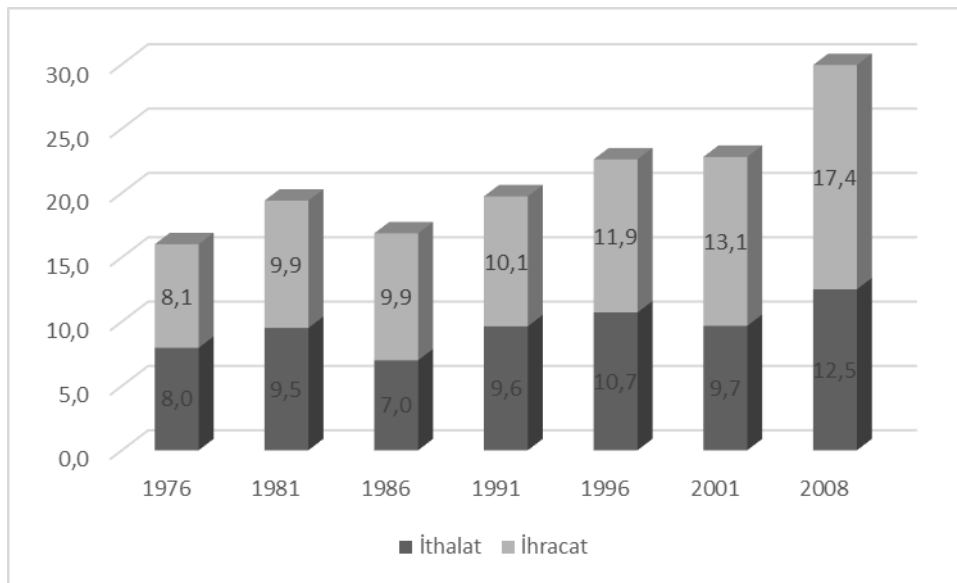
Neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu 1976-2008 yılları arasında ABD’de ekonomik büyüme yıllık ortalama %2,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Büyümenin en düşük olduğu yıl, %-2,6 ile 1981’dir. Bu dönem, neo-liberal düzenlemenin ilk krizi olarak nitelenen borç krizine denk düşmektedir. Büyümenin en yüksek düzeyde kaydedildiği yıl ise %7,2 ile

1985'tir. İncelenen dönemde ABD'de kişi başına düşen GSYH hızının yıllık ortalaması %1,4 düzeyindedir. 2008 krizinde, %-4,1 ile bu konudaki en düşük oran gözlemlenmiştir.

Şekil 4.26. ABD'de Enflasyon Oranları, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında ABD'de yıllık enflasyon ortalama %4,3 olmuştur. Dönemin başında, özellikle 1981 yılına kadar geçen süreçte enflasyon oranı sürekli artarak %13,5'e ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren başlayan düşüş eğilimi genel olarak dönem boyunca sürmüştür ve 2002'de %1,6 ile bu konudaki en düşük oran kaydedilmiştir.

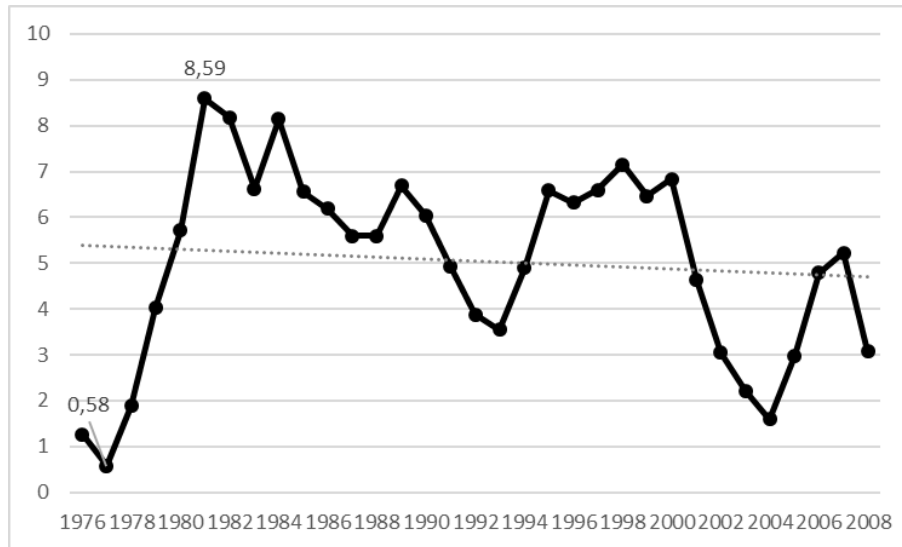

Şekil 4.27. ABD'de Ticaretin Bileşimi, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD’de ticaretin bileşiminin önemli ölçüde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, 1976 yılında ithalatın ve ihracatın GSYH içerisindeki oranı birbirine hemen denk iken zaman içerisinde bu denge bozulmuş ve 2008 yılına gelindiğinde ihracatın GSYH içerisindeki oranı %17,4’e yükselirken ithalat için aynı oran %12,5 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca dönem boyunca ticaretin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %20,9’a yükselmiştir.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde ABD’de GSYH içerisinde vergi gelirlerinin oranı belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Bu dönemde konuyla ilgili oran yıllık ortalama %25,9 olmuştur. Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD örneğinde işgücü maliyetlerinin düşürülmesi yoluyla verimlilik artışını sağlamıştır.

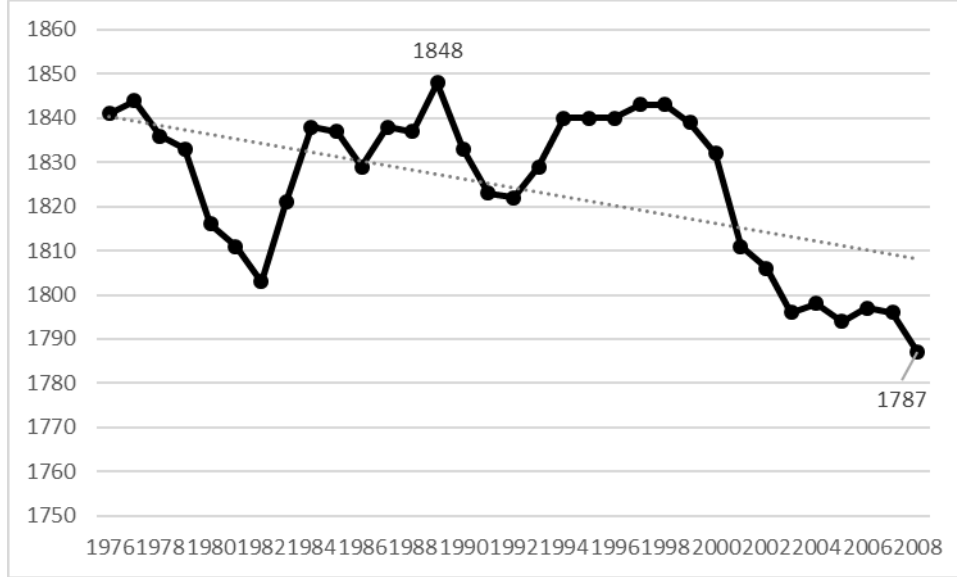
Dönemin genelinde çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti %3,4 olmakla birlikte özellikle 1990’lı yılların başından itibaren konuyla ilgili oranlar oldukça düşüktür. Öte yandan, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranında ise bir önceki döneme göre belirgin bir farklılık yoktur. Bu anlamda, 1976-2008 yılları arasında ABD’de bu oran yıllık ortalama %22,2 düzeyindedir.

Şekil 4.28. ABD’de Reel Faiz Oranları, 1976-2008

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde ABD’de reel faiz oranı ortalaması yıllık ortalama %5 düzeyindedir. Dönem içerisinde en düşük ve en yüksek faiz oranlarına sosyal devletin düzenlemesinin çözülmeye başlandığı dönemde ulaşılmıştır.

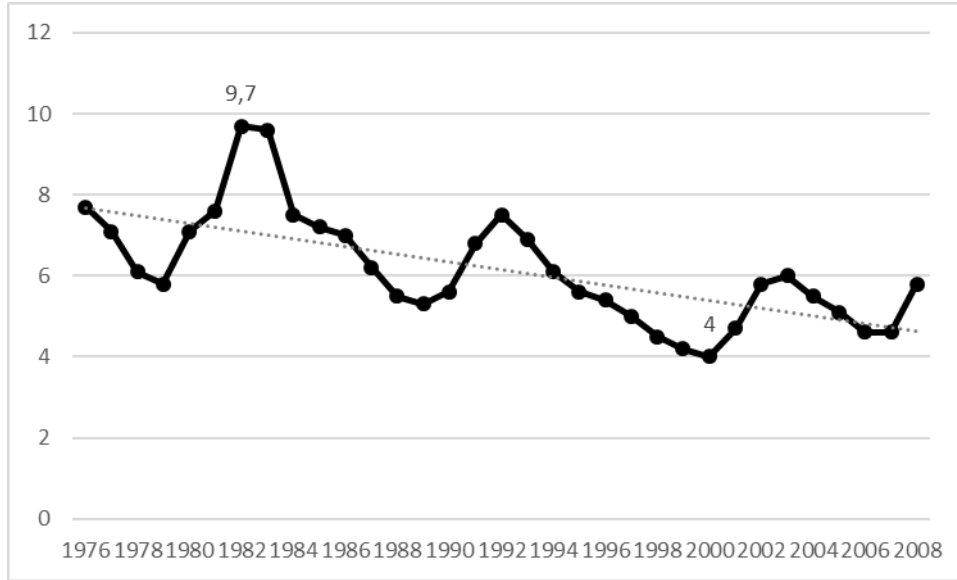
Bu anlamda en düşük faiz oranı %0,58 ile 1977’de ve en yüksek faiz oranı %8,59 ile 1981’de gözlemlenmiştir.

Şekil 4.29. ABD’de Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında ABD’de yıllık ortalama iş süresi genel olarak dalgalı bir görünüme sahiptir. Dönemin başında yıllık ortalama iş süresi önce 1800 saate kadar gerilemiş, daha sonra 1990’ların başında yeniden 1848 saate yükselmiştir. Düşüş eğilimi 2000’lerin başından itibaren keskinleşmiş ve krizin yaşandığı 2008 yılında yıllık ortalama iş süresi 1787 saat olarak gerçekleşmiştir.

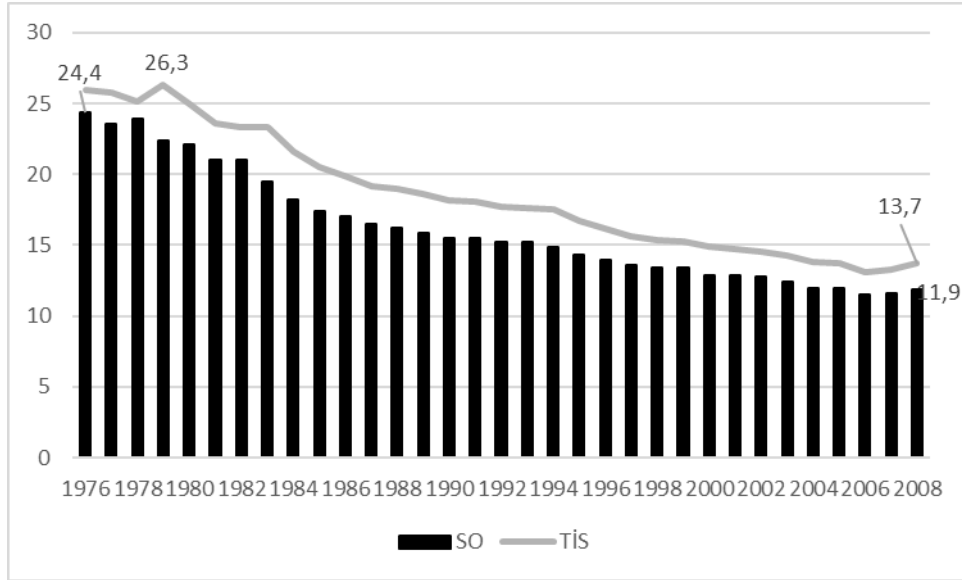
Neo-liberal ideolojiden yana olanlar, sosyal devleti sağlık başta olmak üzere sosyal harcamaların GSYH içerisindeki oranının artması nedeniyle eleştirmektedir. Ancak uygulama bunun tam tersidir. Gerçekten ABD’de 1976-2008 yılları arasında kamu sağlık harcamaları belirgin şekilde artmıştır. Konuyla ilgili olarak belirtilen harcamaların GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %33’tür. 2000’lerin başından itibaren bu oran %40’lara yaklaşmıştır. Öte yandan, neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemde ABD’de istihdam oranı ile işgücüne katılım oranı çok düşük bir aralıkta değişme göstermiştir. Dönem boyunca istihdam oranı yıllık ortalama %56,7 olurken işgücüne katılma oranının yıllık ortalaması %65,5’tir.

Şekil 4.30. ABD’de İşsizlik Oranları, 1976-2008

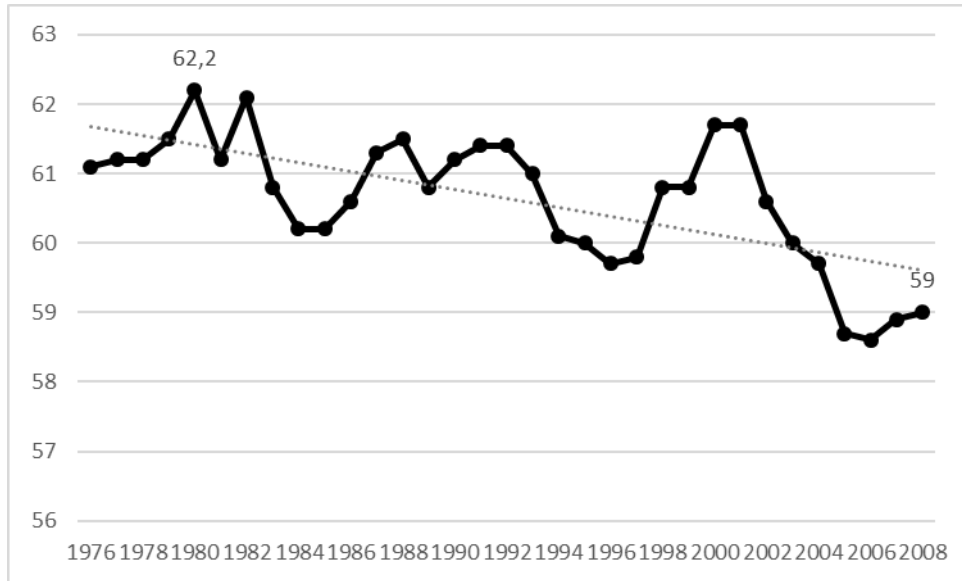
ABD’de neo-liberal düzenleme biçiminin işsizlik oranlarına yansıması bir önceki dönemden oldukça farklıdır. Bu bağlamda, 1976-2008 döneminde işsizlik oranı yıllık ortalama %6,2 olmuştur. En yüksek işsizlik, %9,7 ile 1982 yılında gerçekleşmiştir. En düşük işsizlik oranı ise %4 oranıyla 2000 yılında kaydedilmiştir. 32 yıl için geçerli verilere göre ABD’de işsizlik oranının doğal işsizliğin altında kaldığı yıl sayısı yalnızca 6’dır.

Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD’de sanayi ve hizmetler sektörlerindeki istihdam arasındaki farkın giderek açılmasına neden olmuştur. Buna göre dönemin başında %65,6 olan hizmetler sektörü istihdamı %80,9’a yükselmiştir. Buna karşılık sanayi sektöründeki istihdam ise %30,9’dan %17,6’ya gerilemiştir.

Şekil 4.31. ABD’de Sendikalaşma Oranları ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında ABD’de sendikalaşma ile toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı neredeyse sürekli olarak düşmüştür. Gerçekten dönemin başında %24,4 olan sendikalaşma oranı 2008’de %11,9’a gerilemiştir. Toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında da %26,3’ten %13,7’ye kadar bir azalma söz konusudur. Bu koşullar altında, belirtilen dönemde ABD’de yıllık ortalama sendikalaşma oranı %16 ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı da %18,5 olmuştur.

Şekil 4.32. ABD’de Ücret Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemde ABD’de ücret gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı genel olarak azalmıştır. Bu dönem için 1981 yılında kaydedilen en yüksek oran (%62,2), bir önceki dönemin genel ortalamasının da gerisindedir. Öte yandan 2000’li yılların kriz koşullarında incelenen alanda ücret gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı giderek azalmış ve 2008 yılında %59 olmuştur.

Regresyon analizi sonuçları sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde ABD’de kişi başına düşen GSYH artış hızı ve reel faiz oranı dışındaki diğer tüm birikim rejimi göstergeleri bakımından anlamlı bulgulara ulaşılmasını sağlamıştır.

1976-2008 yılları arasında ABD’de ekonomik büyüme, yalnızca yıllık ortalama iş süresiyle doğrusal bir ilişki göstermiştir. Bu bağlamda, ortalama iş süresindeki %0,069’luk artış, ekonomik büyümeyi %1 artırmıştır ($R^2=0,307$).

Enflasyon oranı, neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemde regresyon analizi bakımından çok sayıda sonucun elde edildiği göstergelerden birini oluşturmaktadır. Bu anlamda kamu sağlık harcamaları, istihdam oranı, işgücüne katılma oranı ve hizmetler sektörü istihdamı ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir. Öte yandan, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı, ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile enflasyon arasında ise doğrusal bir ilişki vardır. Kamu sağlık harcamalarındaki %0,590’lık düşüş, enflasyon oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,497$). Benzer şekilde istihdam oranındaki %0,77’lik düşüşün de enflasyonu %1 artırdığı tespit edilmiştir ($R^2=0,337$). Aynı durum, işgücüne katılma oranı bakımından da %1,234 oranında geçerlidir ($R^2=0,431$). Hizmetler sektörü istihdamındaki %0,393’lük düşüşün de enflasyonu %1 artırdığı belirlenmiştir ($R^2=0,414$). Buna karşılık, sanayi sektörü istihdamının %0,464 artması enflasyonu da %1 artırmaktadır ($R^2=0,419$). Bunlara ek olarak sendikalaşma oranındaki %0,528’lik ($R^2=0,541$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,487’lik ($R^2=0,546$) artışın da enflasyonu %1 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ticaretin GSYH içerisindeki oranı, incelenen tüm örnek Fordizm biçimleri ve sosyal devlet modelleri ile dönemler arasında, düzenleme biçimi değişkenlerinin tümüyle ilişkinin gözlemlendiği tek göstergesi oluşturur. Bu bağlamda, ortalama iş süresi, işsizlik oranı, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı, ücretler ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile ticaret arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. Öte yandan,

kamu sağlık harcamaları, istihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve hizmetler sektörü istihdamı ile ticaret arasındaki ilişki ise doğrusaldır. Yıllık ortalama iş sürelerindeki %0,112'lik düşüş, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=323$). İşsizlik oranının %1,777 azalması da ticaret üzerinde aynı etkiye sahiptir ($R^2=0,460$). Aynı durum, sendikalaşma oranının %0,729 azalması durumunda da söz konusu olmaktadır ($R^2=0,634$). Bu çerçevede, ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %2,399 azalması ticaretin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artışı beraberinde getirmektedir ($R^2=0,410$). Bunların yanında toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının %0,707 azalması da ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,695$). Bunlardan farklı olarak, kamu sağlık harcamalarının %0,596 artmasının ticareti %1 artırdığı belirlenmiştir. İstihdam oranındaki %1,222'lik ($R^2=0,513$) ve işgücüne katılım oranındaki %1,527'lik ($R^2=0,631$) artış, ticaretin GSYH içerisindeki oranında %1 artışa neden olmaktadır. Bu durum, hizmetler sektörü istihdamında %0,704'lük artış olması durumunda da söz konusu olmaktadır ($R^2=0,800$).

Vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı, sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde ABD için gerçekleştirilen regresyon analizlerinden anlamlı sonuçların elde edildiği bir başka göstergedir. Gerçekten belirtilen dönemde istihdam oranı, işgücüne katılma oranı ve hizmetler sektörü istihdamı ile vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı arasında doğrusal bir ilişki gözlemlenmiştir. Bu durum, işsizlik oranı, sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı için tam tersidir. İstihdam oranındaki %0,386'lık ($R^2=0,504$) ve işgücüne katılım oranındaki %0,493'lük ($R^2=410$) artış, vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır. Benzer şekilde hizmetler sektörü istihdamındaki %0,106'lık artışın da vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranını %1 artırdığı belirlenmiştir ($R^2=0,179$). Buna karşılık, işsizlik oranının %0,542 azalması vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artış sağlamaktadır ($R^2=0,431$). Benzer şekilde sendikalaşma oranındaki %0,153'lük ($R^2=0,269$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,14'lük ($R^2=0,271$) düşüş, vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranında %1 artışa neden olmaktadır.

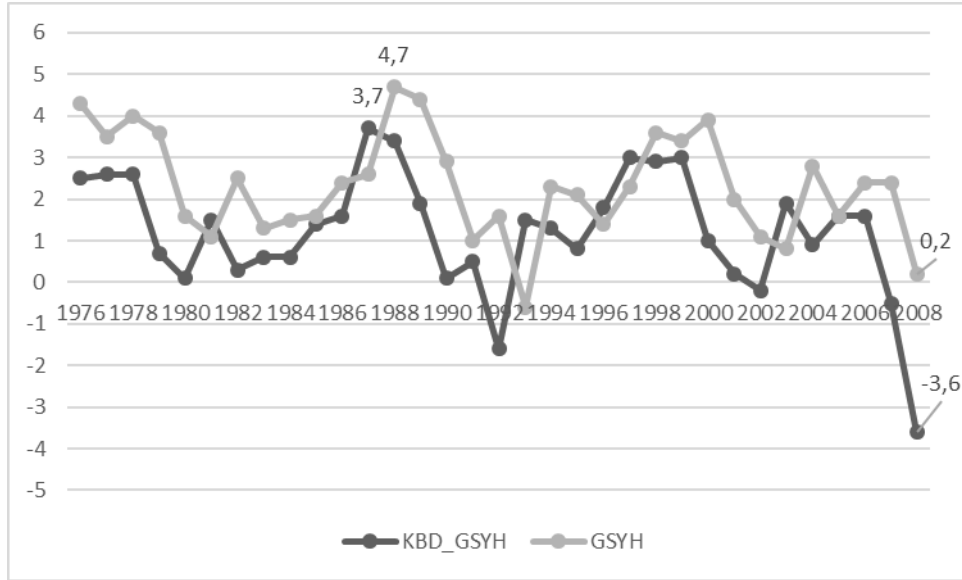
ABD'de incelenen dönemde kamu sağlık harcamaları, istihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve hizmetler sektörü istihdamı ile çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, ters yönlü ilişkiye sahiptir. Sanayi sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı, ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı içinse sonuçlar bunun tam tersi bir eğilimi göstermektedir. Kamu sağlık harcamalarındaki %0,586'lık ($R^2=612$), istihdam

oranındaki %0,705'lik ($R^2=0,353$), işgücüne katılım oranındaki %1,133'lük ($R^2=0,454$) ve hizmetler sektöründeki %0,37'lik ($R^2=0,459$) düşüş, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır. Buna karşılık, sanayi sektörü istihdamının %0,438 ($R^2=0,467$), sendikalaşma oranının %0,457 ($R^2=0,557$), ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %1,478 ($R^2=0,322$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının %0,441 ($R^2=0,559$) artması, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinde %1'lik artışa neden olmaktadır.

Son olarak, sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde, ABD'de kamu sağlık harcamaları ve işgücüne katılım oranı ile gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan, sanayi sektörü istihdamı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı arasındaki ilişki doğrusal yöndedir. Bu anlamda, kamu sağlık harcamalarının %0,168 azalması, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,228$). Aynı durum işgücüne katılma oranı için %0,307'lik düşüş durumunda söz konusu olmaktadır ($R^2=0,151$). Buna karşılık, sanayi sektörü istihdamındaki %1,129'luk artış, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını da %1 artırmaktadır ($R^2=0,108$). Bu noktada toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı için kaydedilen değer ise oldukça düşüktür.

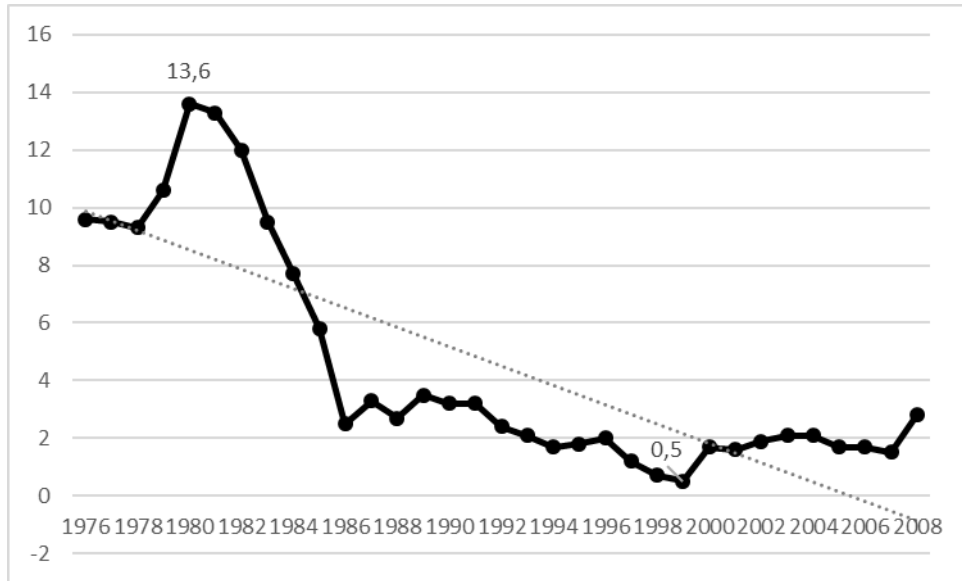
4.3.2.2.2. Devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet: Fransa örneği

Neo-liberal düzenleme biçimi, sosyal devletin düzenlemesiyle karşılaştırıldığında Fransa'da birçok bakımdan farklı bir görünümün gelişmesine neden olmuştur. Bu anlamda, ekonomik büyüme, enflasyon, ticaretin GSYH içerisindeki oranı, reel faiz oranı, işsizlik, sendikalaşma ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranına ilişkin veriler önemlidir. Bunun yanında, 1976-2008 yıllarını kapsayan regresyon modelinde enflasyon, ticaret vergi gelirleri, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı ve reel faiz oranı ile ilişkili olacak şekilde dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır.

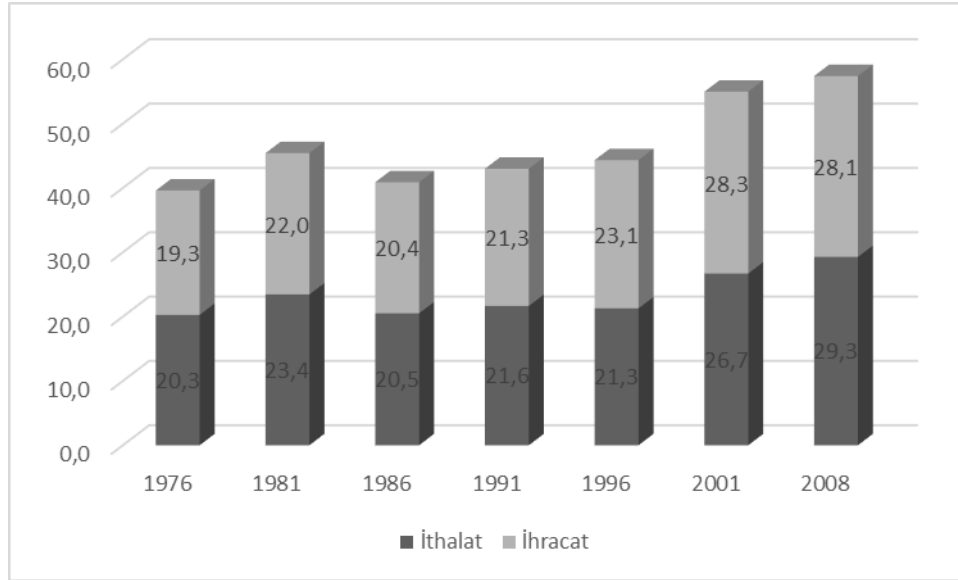
Şekil 4.33. Fransa’da Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH’nin Gelişimi, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında Fransa’da ekonomik büyüme, yıllık ortalama %2,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1976-2008 yılları arasını kapsayan bu dönemde en yüksek ekonomik büyüme hızı %4,7 ile 1988 yılında kaydedilirken en düşük büyüme hızı ise %0,2 olarak 2008’de gözlemlenmiştir. Aynı dönemde kişi başına düşen GSYH artış hızı yıllık ortalama %1,2’dir. Konuyla ilgili en yüksek orana 1987’de (%3,7), en düşük orana ise krizin yaşandığı 2008’de (%-3,6) ulaşılmıştır.

Şekil 4.34. Fransa’da Enflasyon Oranları, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında Fransa’da yıllık enflasyon oranı %4,5’tir. Dönem içerisinde en yüksek enflasyon 1980’de ve en düşük enflasyon ise 1999’da yaşanmıştır (%13,6 ve %0,5). 1980’lerin ikinci yarısından itibaren enflasyon oranı, genel olarak %2-3 aralığında değişen bir dengeye oturmuştur.

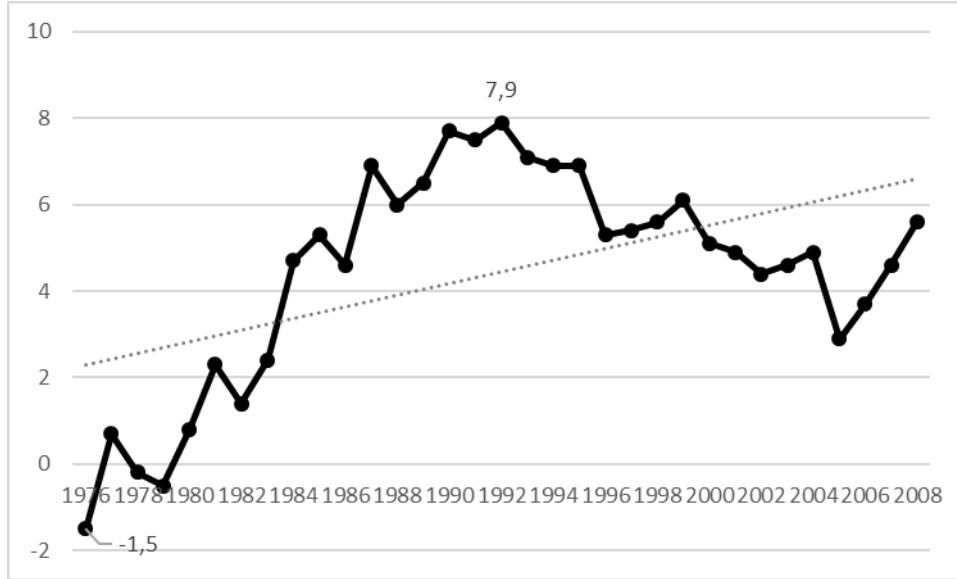

Şekil 4.35. Fransa’da Ticaretin Bileşimi, 1976-2008

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde Fransa’da ticaretin GSYH içerisindeki oranı önemli ölçüde artmakla birlikte dış ticaret dengesi büyük ölçüde korunmuştur. Bu anlamda, ithalat, ihracatın önünde olsa da aradaki fark oldukça düşüktür. Dönemin genelinde ticaretin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %46,6 olurken 2008 krizinde %57,4’e kadar çıkmıştır.

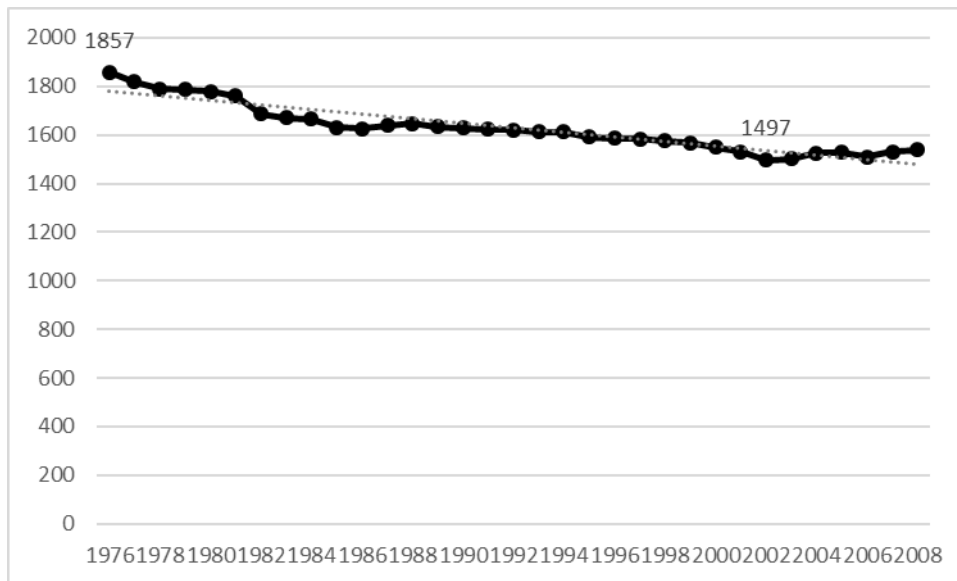
Neo-liberal düzenleme koşullarında Fransa’da vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı bir önceki döneme göre belirgin şekilde artarak yıllık ortalama %41,5 olmuştur. Bunun yanında, neo-liberal düzenleme biçiminde Fransa’da sermaye birikimi, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinin bir önceki döneme göre düştüğü koşullarda sağlanmıştır. Buna göre 1976-2000 yılları arasında çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti yıllık ortalama %3,9 artarken konuyla ilgili en yüksek orana sosyal devletin düzenlemesinin henüz çözülmeye başladığı 1980 yılında rastlanmıştır (%13,8). Konuyla ilgili en düşük oran ise %0,8 ile 1994’te kaydedilmiştir. İncelenen dönemde gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı ise yıllık ortalama %22 olurken bu bakımdan en yüksek değer de tıpkı çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinde olduğu gibi neo-liberal düzenlemenin

yeni yeni şekillendiği 1976 yılında kaydedilmiştir (%19,5). Gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranının en düşük olduğu yıl ise 1997'dir (%19,5).

Şekil 4.36. Fransa'da Reel Faiz Oranları, 1976-2008

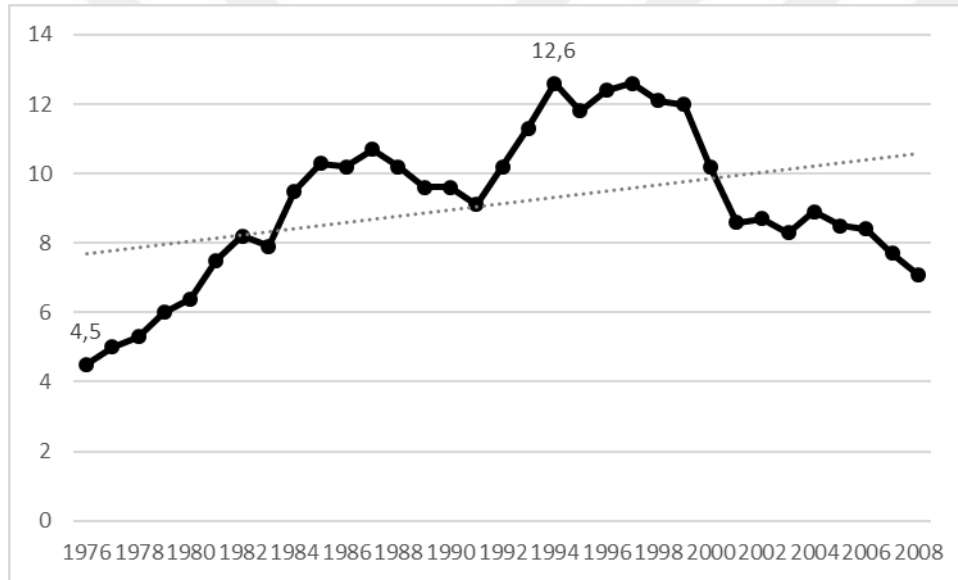
Neo-liberal düzenleme biçiminde Fransa'da reel faiz oranları oldukça dalgalı bir gelişme izlemiştir. Dönemin başında %-1,5 olan faiz oranı 1997 yılına kadar neredeyse sürekli artarak %7,9'a ulaşmıştır. Buna karşılık belirtilen tarihten itibaren başlayan düşüş eğilimiyle birlikte dönemin genelinde yıllık ortalama reel faiz oranı %4,4 olmuştur.

Şekil 4.37. Fransa'da Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında Fransa’da yıllık ortalama iş süreleri doğrusal şekilde azalmıştır. Bu bağlamda, 1976 yılında 1857 saat olan ortalama iş süresi 2002’de 1497 saate inmiştir. Dönemin genelinde ortalama iş süresi 1628 saattir.

Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD ile benzer şekilde Fransa’da da neo-liberal iddiaların aksine kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki oranında bir düşüşe neden olmamıştır. Bu anlamda, 1976-2008 yılları arasında kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %41,9’dur. Ayrıca neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemde Fransa’da yıllık ortalama istihdam oranı %50,6 ve işgücüne katılım oranı ise %54,2 olarak kaydedilmiştir.

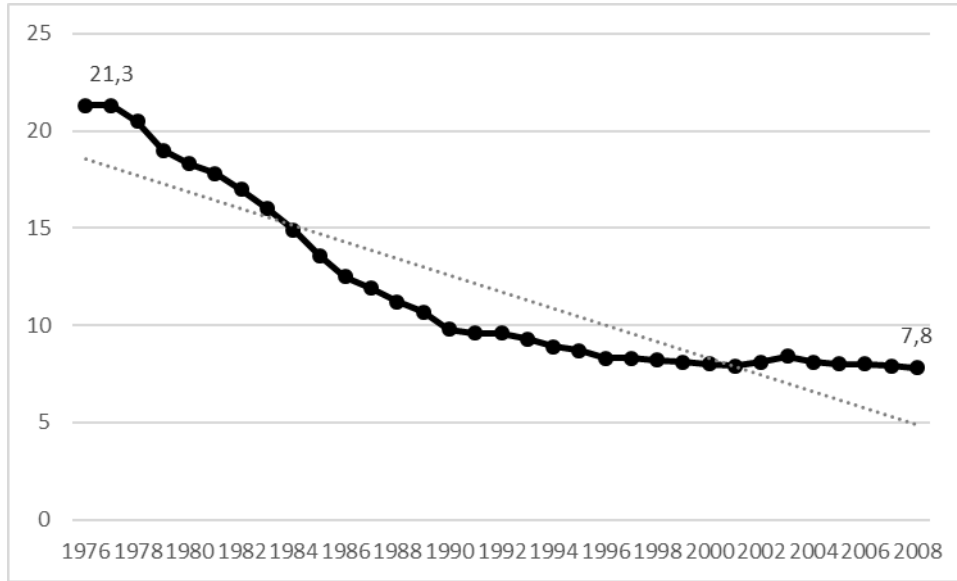

Şekil 4.38. Fransa’da İşsizlik Oranları, 1976-2008

Fransa’da işsizlik, sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde geçmiştekenden oldukça farklı bir gelişim göstermiştir. Gerçekten bu dönemde yıllık ortalama işsizlik oranı bir önceki dönemin üç katından fazla artarak %9,1 olmuştur. Bu dönemde en yüksek işsizlik oranlarına konjonktürel krizlere denk gelen 1994 ve 1997 yıllarında %12,6 ile kaydedilirken en düşük işsizlik ise %4,5 ile 1976’da yaşanmıştır. Dönemin genelinde işsizlik, doğal işsizlik oranının üzerinde gerçekleşmiştir.

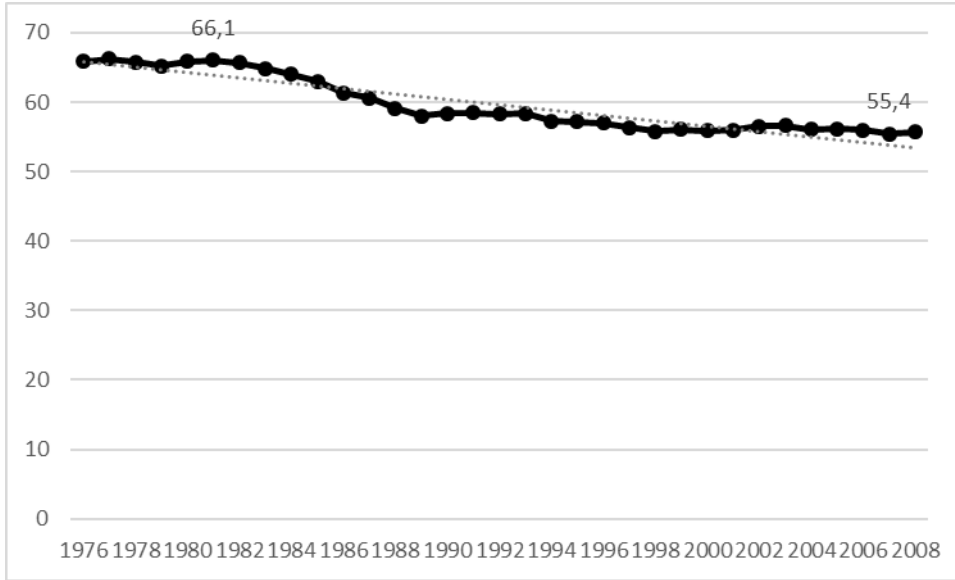
Neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında Fransa’da sanayi ve hizmetler sektörlerindeki istihdamın toplam istihdam içerisindeki oranı, 1991-2008 yıllarını kapsayacak şekilde incelenebilmektedir. Buna göre, belirtilen dönemde ülkede sanayi sektörü istihdamı belirgin

şekilde azalmıştır. Gerçekten 1992 yılında bu sektördeki istihdam %29,4 iken 2008’de %23,3’e gerilemiştir. Dönemin genelinde sanayi sektörünün toplam istihdam içerisindeki oranı yıllık %25 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık, aynı dönemde hizmetler sektörü istihdamı %64,7’den %74’e çıkmıştır. Hizmetler sektör istihdamının toplam istihdam içerisindeki yıllık oranı ise %70,9’dur.

Şekil 4.39. Fransa’da Sendikalaşma Oranları, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme, Fransa’da sendikalaşma oranının sürekli olarak düşmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, 1977’de %21,3 olan sendikalaşma oranı 2008’de %7,8’e gerilemiştir. Dönemin genelinde yıllık ortalama sendikalaşma oranı %11,7’dir. Buna karşılık, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında durum bir önceki dönemle benzer şekilde teşmil uygulaması nedeniyle farklıdır. Gerçekten bu dönemde Fransa’da çalışanların ortalama %89,7 oranında toplu iş sözleşmesi kapsamında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 4.40. Fransa’da Ücretlerin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008

1976-2008 yılları arasında Fransa’da ücretlerin GSYH içerisindeki oranı oldukça keskin bir düşüş göstererek %66’lar seviyesinde %55,4’e kadar gerilemiştir. Dönemin genelinde ücretlerin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %59,7 olmuştur.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde Fransa’da ekonomik büyüme dışındaki tüm birikim rejimi verileri için anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

1976-2008 yılları arasında Fransa’da istihdam oranıyla kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. İstihdam oranının %0,513 oranında azalması, kişi başına düşen GSYH’yi %1 artırmaktadır ($R^2 = 0,168$).

Fransa’da neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında ortalama iş sürelerinin, istihdam oranının, sendikalaşma oranının, ücretlerin GSYH içerisindeki oranının ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının, enflasyon ile pozitif yönde ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre ortalama çalışma süresindeki %0,035’lik ($R^2=0,710$), istihdam oranındaki %1,313’lük ($R^2=0,163$), sendikalaşma oranındaki %0,808’lik ($R^2=0,845$), ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,940’lık ($R^2=0,885$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,626’lık ($R^2=0,912$) artış, enflasyon oranını %1 artırmaktadır. Öte yandan, işsizlik oranının %1,221 azalmasının da enflasyonu %1 artırdığı gözlemlenmiştir ($R^2=0,456$).

Neo-liberal düzenleme biçimi, Fransa’da ortalama iş süreleri, kamu sağlık harcamaları işsizlik oranı, hizmetler sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile ticaret arasında negatif bir ilişkiyle somutlaşmaktadır. Gerçekten, ortalama iş sürelerindeki %0,043’lük ($R^2=0,536$), kamu sağlık harcamalarındaki %1,335’lik ($R^2=0,134$), sanayi sektörü istihdamındaki %2,568’lik ($R^2=0,648$), sendikalaşma oranındaki %0,734’lük ($R^2=0,342$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,867’lik ($R^2=0,370$) düşüş, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır. Öte yandan, hizmetler sektörü istihdamındaki %1,942’lik artışın da ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 arttırdığı belirlenmiştir ($R^2=0,737$).

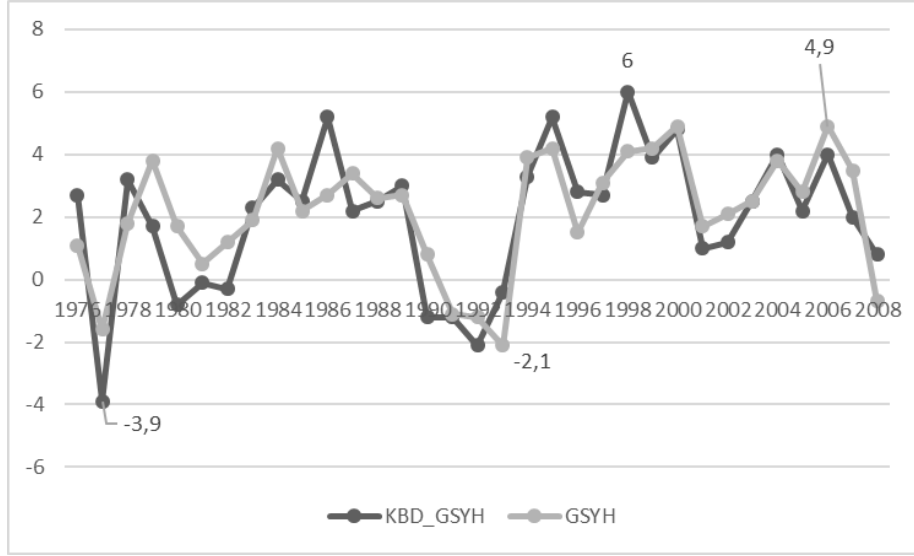
Regresyon analizi sonuçlarına göre Fransa’da 1976-2008 yılları arasında çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, çok sayıda düzenleme biçimi verisi ile ilişkilidir. Bu bağlamda, ortalama iş süresi, istihdam oranı, sendikalaşma oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile olan ilişki doğrusal, kamu sağlık harcamaları, işsizlik oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı göstergeleri arasındaki ilişkisi ile ters yönlüdür. Ortalama iş süresindeki %0,034’lük artış, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır ($R^2=0,646$). Bu konuda istihdam oranı için %1,45’lik bir artış oranı gözlemlenmiştir ($R^2=1,45$). Bunun yanında sendikalaşma oranındaki %0,801’lik ($R^2=0,799$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,911’lik artış çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetinde %1 artışa neden olmaktadır. Buna karşılık, kamu sağlık harcamalarındaki %0,932’lik ($R^2=0,128$), işsizlik oranındaki %1,406’lık ($R^2=0,580$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,620’lik ($R^2=0,843$) düşüş, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini %1 artırmaktadır.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde Fransa’da gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı, işgücüne katılım oranı, sendikalaşma oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile doğrusal bir ilişki göstermektedir. Kamu sağlık harcamaları ve işsizlik oranı için durum bunun tam tersidir. Bu çerçevede, işgücüne katılım oranındaki %0,671’lik ($R^2=0,358$), sendikalaşma oranındaki %0,210’luk ($R^2=0,429$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,212’lik ($R^2=0,338$) artış, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır. Bundan farklı olarak, kamu sağlık harcamalarındaki %0,338’lik ($R^2=0,132$) ve işsizlik oranındaki %0,566’lık ($R^2=0,756$) düşüş, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranında %1’lik artışa neden olmaktadır.

Fransa’da neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemde reel faiz oranları ile işgücüne katılım oranı dışındaki diğer tüm düzenleme biçimi değişkenleri arasında ilişki vardır. Bu ilişki, ortalama iş süreleri, istihdam oranı, hizmetler sektörü istihdamı, sendikalaşma oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ile ters yönlü, kamu sağlık harcamaları, işsizlik oranı, sanayi sektörü istihdamı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ile doğrusal niteliktedir. Buna göre ortalama iş süresindeki %0,017’lik ($R^2=0,430$), istihdam oranındaki %0,864’lük ($R^2=0,244$), hizmetler sektörü istihdamındaki %0,424’lük ($R^2=0,675$), sendikalaşma oranındaki %0,439’lük ($R^2=0,632$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,443’lük ($R^2=0,498$) düşüş, reel faiz oranlarında %1 artışı beraberinde getirmektedir. Öte yandan, kamu sağlık harcamalarının %0,651 ($R^2=0,164$), işsizlik oranının %0,902 ($R^2=0,664$), sanayi sektörü istihdamının %0,599 ($R^2=0,678$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının %0,246 ($R^2=0,744$) artması, reel faiz oranlarını da %1 artırmaktadır.

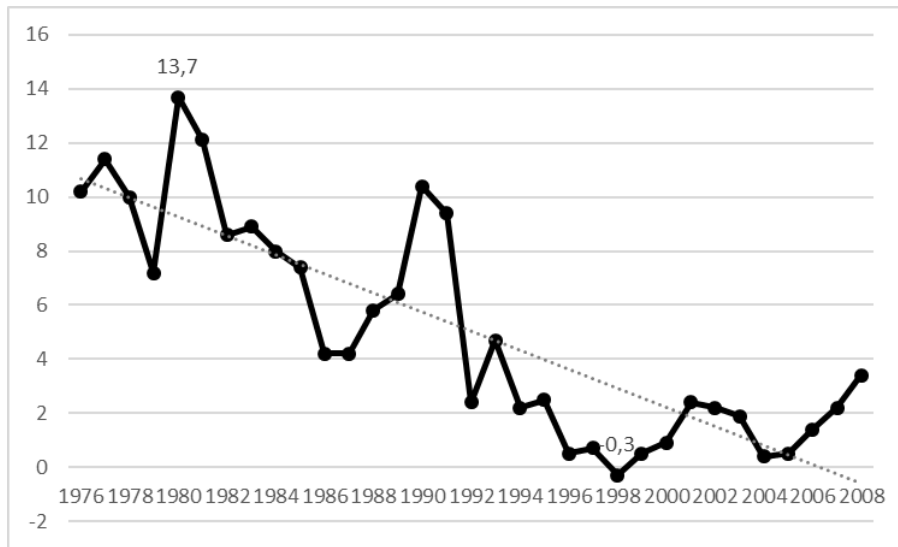
4.3.2.2.3. İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet: İsveç örneği

Neo-liberal düzenleme biçimi, İsveç’te birikim rejimi ve düzenleme biçimi verilerinde belirgin farklılıkların gelişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, ekonomik büyüme, ticaretin GSYH içerisindeki oranı, vergi gelirleri, ortalama iş süreleri, işsizlik ve sendikalaşma oranları ile ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bakımından incelenmesi gereken sonuçlar gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak, 1976-2008 dönemine ilişkin regresyon modelinde kişi başına düşen GSYH, enflasyon oranı, ticaretin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki oranı, vergi gelirleri ve çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti konularında çok sayıda anlamlı sonuca ulaşılmıştır.

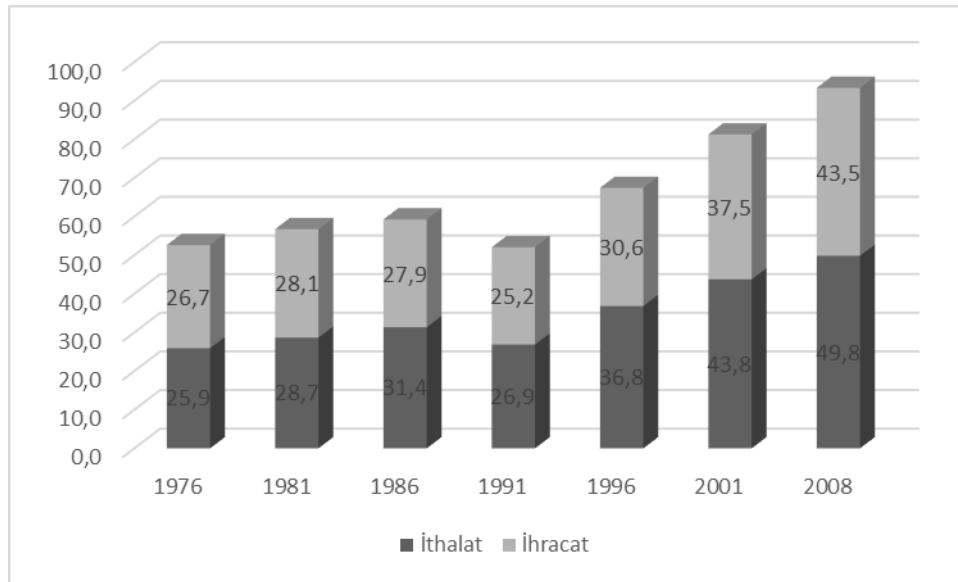
Şekil 4.41. İsveç'te Kişi Başına Düşen GSYH ile GSYH'nin Gelişimi, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme biçiminde İsveç ekonomisi yıllık ortalama %2,2 oranında büyümüştür. Bu dönemde en yüksek ekonomik büyüme hızı %4,9 ile 2000 yılında gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili en düşük oran ise kriz koşullarında, 1977 yılında %-2,1'lik bir oranla belirginleşmiştir. İncelenen dönemin genelinde kişi başına düşen GSYH artış ortalaması ise yıllık %2'dir. Bu oran, büyüme ile kişi başına düşen GSYH arasında görece dengenin sağlandığı bir yapıyı göstermektedir. Öte yandan, incelenen dönemde kişi başına düşen GSYH artışı hızının en yüksek olduğu yıl 1998 iken en düşük olduğu yıl ise 1977'dir (%6 ve %3,9).

Şekil 4.42. İsveç'te Enflasyon Oranları, 1976-2008

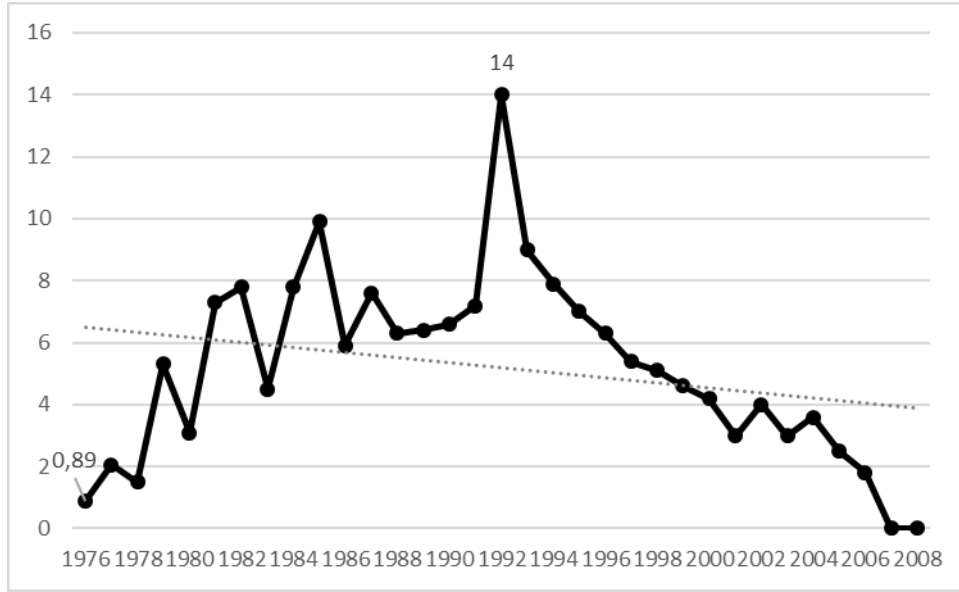
1976-2008 yılları arasında İsveç'te enflasyon oranı oldukça dalgalı bir görünüm sergilemiştir. Bu anlamda dönemin genelinde yıllık enflasyon oranı %5 olurken en yüksek enflasyon %13,7 ile 1980'de ve en düşük enflasyon ise %-0,3 ile 1998'de gözlemlenmiştir.

Şekil 4.43. İsveç'te Ticaretin Bileşimi, 1976-2008

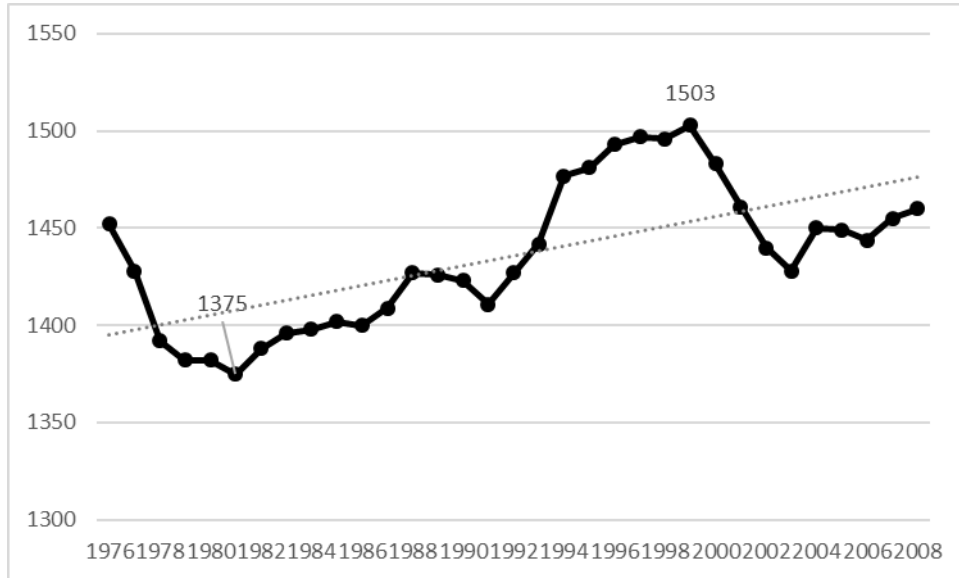
Neo-liberal düzenleme biçimi, İsveç'te hem ticaretin bileşimini hem de ticaretin GSYH içerisindeki oranını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda, 1976 yılında ticaretin GSYH içerisindeki oranı %50'ler düzeyindeyken 2008'de %90'ı aşmıştır. Ayrıca bu dönemde dış ticaret dengesi giderek ithalat lehine bozulmuş ve 2008 yılı itibariyle ithalat-ihracat arasındaki fark %6'yı aşmıştır.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %46 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna göre birikimin sosyal devletin düzenlemesiyle sağlandığı döneme göre ciddi bir artış söz konusudur. Öte yandan, İsveç'te çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti 1994-2008 yıllarını kapsayacak şekilde incelenebilmektedir. Dönemin genelinde yıllık ortalama %1,6 düzeyinde artmıştır. İsveç'te neo-liberal düzenlemenin geçerli olduğu dönemde gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı ise bir önceki dönemin gerisinde kalarak yıllık ortalama %23,6 olmuştur.

Şekil 4.44. İsveç'te Reel Faiz Oranları, 1976-2008

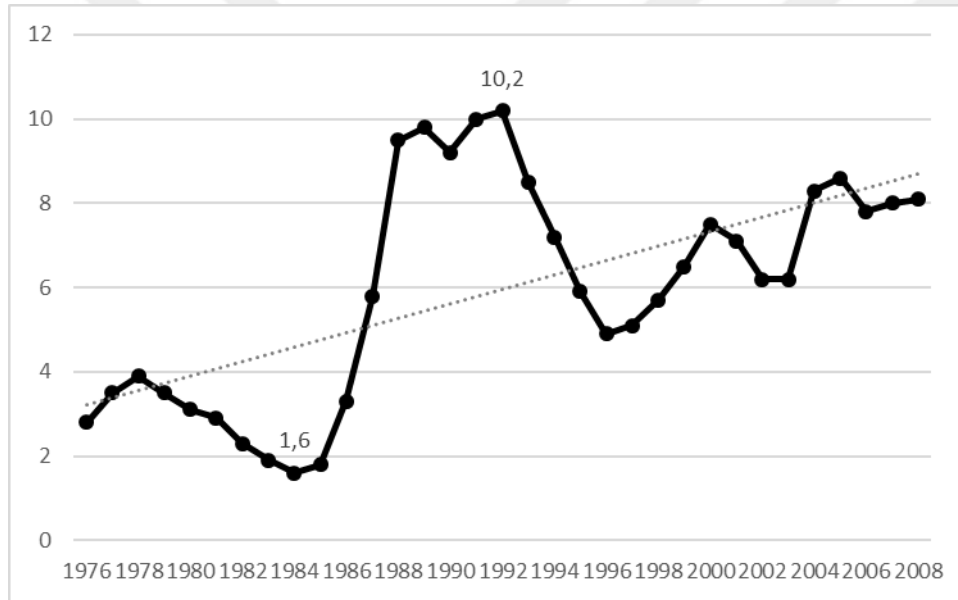
1976-2008 yılları döneminde İsveç'te reel faiz oranı yıllık ortalama %5,5 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 1990'ların başına kadar bu oran sürekli artarak 1992'de %14 olmuştur. Konuyla ilgili en düşük oran ise eski düzenlemenin henüz tam olarak çözülmediği 1976'da gözlemlenmiştir.

Şekil 4.45. İsveç'te Yıllık Ortalama İş Süreleri, 1976-2008

İsveç'te 1976-2008 yılları arasında yıllık ortalama iş süreleri diğer iki örnekten farklı olarak önce artıp sonra azalmıştır. Bu anlamda 1981 yılında 1375 saate gerileyen yıllık ortalama iş süresi 1999'da 1503 saate çıkarken daha sonra yeniden azalma eğilimi göstermiştir.

1976-2008 döneminde İsveç'te istihdam ve işgücüne katılma oranları bakımından bir değerlendirme yapıldığında, ortalama iş sürelerinde olduğu gibi önce artış ve sonra azalış eğiliminin var olduğu görülmektedir. Bu anlamda en yüksek istihdam oranına 1990'da ulaşılırken (%73), en düşük istihdam oranı ise 1997'de gerçekleşmiştir (%54,5). Aynı şekilde incelenen dönemde en yüksek ve en düşük istihdam oranları ise 1989 ve 1998'de kaydedilmiştir (%84,5 ve %60,2).

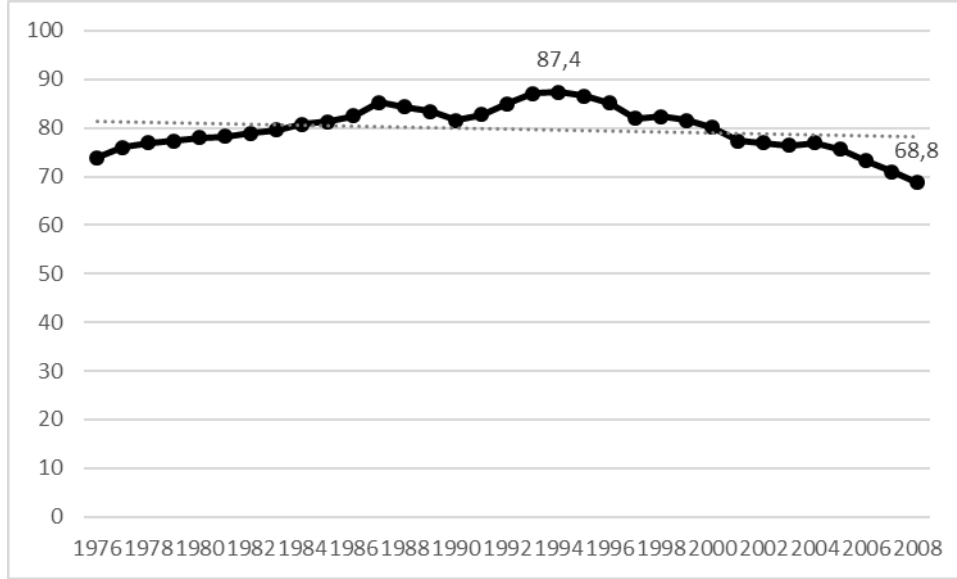

Şekil 4.46. İsveç'te İşsizlik Oranları, 1976-2008

Neo-liberal düzenleme biçimi, İsveç'te işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, 1976-2008 yılları arasında İsveç'te işsizlik oranının yıllık ortalaması %5,1'dir. Dönem içerisinde en yüksek işsizlik %10,2 ile 1992'de ve en düşük işsizlik %1,6 ile 1984'te yaşanmıştır. Belirtilen dönemde, sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemden farklı olarak, 32 yılın yalnızca 12'sinde işsizlik, doğal işsizlik oranının gerisinde kalmıştır.

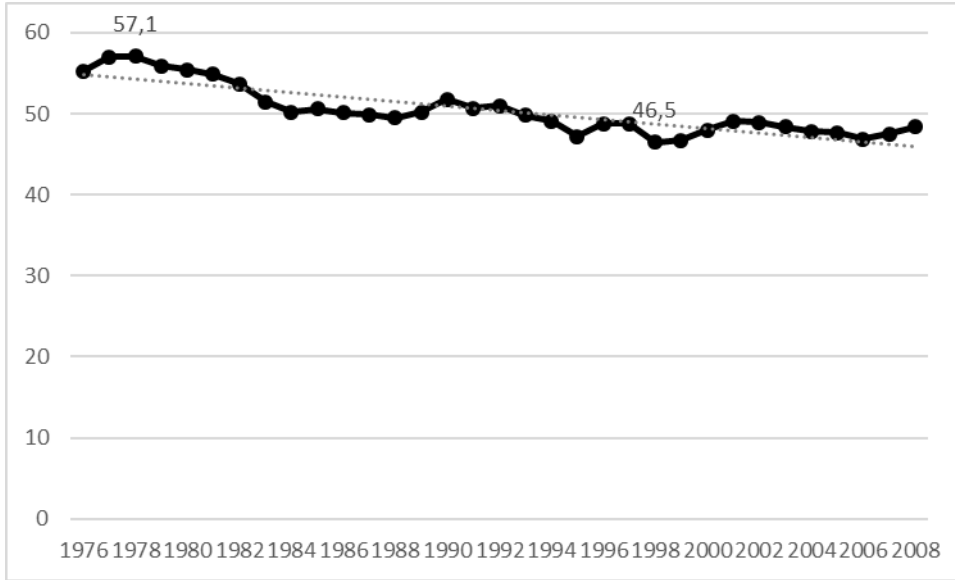
İsveç'te sanayi ve hizmetler sektöründe istihdamın dağılımına ilişkin veriler 1991-2008 yılları arasını kapsamaktadır. Buna göre, belirtilen dönemde sanayi sektörü istihdamının

toplam istihdam içerisindeki oranı genel itibariyle azalırken hizmetler sektörü istihdamının artmasıdır. Dönemin ortalaması, sanayi sektörü için %23,6 ve hizmetler sektörü için %73,8'dir.

Şekil 4.47. İsveç'te Sendikalaşma Oranları, 1976-2008

İsveç'te neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu koşullarda sendikalaşma oranı öncelikle ciddi şekilde artış göstermiş ve 1994'te %87,4'e ulaşmıştır. Bu durum, ülkenin sosyal devlet modelinin kendine özgü nitelikleriyle ilişkilidir. Bu anlamda sendikalaşma oranı, LO ile SAP arasındaki uzlaşmanın henüz bozulmadığı dönemde artmaya devam etmiştir. Öte yandan, bu özgün yapı dahi sendikalaşma oranlarında düşüşü engelleyememiş ve 2008 yılına gelindiğinde bu oran %68,8'e gerilemiştir. İncelenen dönemin genelinde toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ise yıllık ortalama %92,5'tir.

Şekil 4.48. İsveç'te Ücretlerin GSYH İçerisindeki Oranı, 1976-2008

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği 1976-2008 yılları arasında İsveç'te ücretlerin GSYH içerisindeki oranı önemli ölçüde düşmüştür. Buna göre 1978'de belirtilen oran %57,1 iken 1998'de %46,5 ile en düşük seviyeye gelmiştir. Dönemin geneline ücretlerin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %50,4 olmuştur.

Sosyal devletin düzenlemesinden farklı olarak, İsveç'te sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği döneme ilişkin regresyon analizlerinden çok sayıda anlamlı sonuç elde edilmiştir.

1976-2008 yılları arasında İsveç'te ekonomik büyüme, istihdam oranı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla ters yönlü, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla ise doğrusal bir görünüm arz etmiştir. Bu bağlamda, istihdam oranındaki %0,25'lik ($R^2=0,362$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,282'lik ($R^2=0,209$) düşüş, ekonomik büyümeyi %1 artırmıştır. Buna karşılık, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının %0,385 artması, ekonomik büyüme de de %1 artışı beraberinde getirmiştir ($R^2=0,392$).

Neo-liberal düzenleme biçimi İsveç örneğinde ortalama iş süresinin ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının kişi başına düşen GSYH artış hızı üzerinde doğrusal biçimde etki yapmasıyla somutlaşmaktadır. Bu çerçevede ortalama iş sürelerindeki %0,025'lik ($R^2=0,171$) ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında %0,807'lik ($R^2=0,507$) artış, kişi başına düşen GSYH'yi de %1 artırmaktadır. Öte yandan, istihdam oranının %0,32

($R^2=0,544$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranının %0,399 ($R^2=0,296$) azalmasının da kişi başına düşen GSYH'yi %1 artırdığı belirlenmiştir.

1976-2008 yılları arasında İsveç'te çok sayıda düzenleme biçimi göstergesi ile ticaretin GSYH içerisindeki oranı arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. İlk olarak, istihdam oranındaki %1,632'lik azalma, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır ($R^2=0,484$). İkincisi, işgücüne katılım oranının %1,087 düşmesi, ticaretin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artışı beraberinde getirmektedir ($R^2=0,436$). Üçüncüsü, sanayi sektörü istihdamının %4,001 düşmesi durumunda ticaretin GSYH içerisindeki oranı %1 artış göstermektedir ($R^2=0,248$). Dördüncüsü, sanayi sektörü istihdamının tam tersi olacak şekilde hizmetler sektörü istihdamının %4,295 artması, ticaretin GSYH içerisindeki oranını da %1 artırmaktadır ($R^2=0,442$). Beşincisi, sendikalaşma oranının %1,264 azalması halinde ticaretin GSYH içerisindeki oranı %1 artış yönünde ilerleme söz konusu olmaktadır ($R^2=0,225$). Son olarak, ücret gelirlerinin GSYH içerisindeki oranının %2,972 düşmesi, ticaretin GSYH içerisindeki oranını %1 artışla somutlaşmaktadır ($R^2=0,553$).

İsveç'te sermaye birikiminin neo-liberal düzenleme biçimiyle gerçekleştiği dönemde kamu sağlık harcamaları, hizmetler sektörü istihdamı ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. İşsizlik oranı, sanayi sektörü istihdamı ve sendikalaşma oranı için durum bunun tam tersidir. Kamu sağlık harcamalarındaki %3,496'lık ($R^2=0,646$), hizmetler sektörü istihdamındaki %0,496'lık ($R^2=0,324$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,286'lık ($R^2=0,203$) düşüş, vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranını %1 artırmaktadır. Buna karşılık, işsizlik oranlarındaki %0,344'lük, sanayi sektörü istihdamındaki %0,754'lük ve sendikalaşma oranındaki %0,175'lik artış da vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranında %1'lik artışı beraberinde getirmektedir.

Çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, 1976-2008 döneminde yalnızca ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla bir ilişki göstermiştir. Bu bağlamda, ücretlerin %1,532 arttığı durumda çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti de %1 artırmıştır ($R^2=0,291$).

Neo-liberal düzenleme biçimi, İsveç'te gayrisafi sabit sermaye stokunun GSYH içerisindeki oranının farklı düzenleme biçimi değişkenleriyle ilişkili olduğu bir yapıyı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, istihdam oranındaki %0,283'lük ($R^2=0,375$), işgücüne katılım

oranındaki %0,223'lük ($R^2=0,353$), hizmetler sektörü istihdamındaki %0,478'lik ($R^2=0,221$) ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki %0,453'lük ($R^2=0,272$) artış, gayrisafi sabit sermaye stokunun GSYH içerisindeki oranını da %1 artırmaktadır. Aynı dönemde toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranındaki %1,089'luk düşüş, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını %1 artış yönünde etkilemektedir ($R^2=0,574$).

Son olarak, 1976-2008 yılları arasında İsveç'te istihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve sendikalaşma oranı ile reel faiz oranları arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir. Buna göre istihdam oranının %0,303 artması reel faiz oranının %1 artırmaktadır ($R^2=0,324$). İşgücüne katılım oranındaki %0,195'lik artış, reel faiz oranlarının %1 artmasını beraberinde getirmektedir ($R^2=0,262$). Bunların yanında sendikalaşma oranının %0,533 artmasının da reel faiz oranlarını %1 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır ($R^2=0,556$).

4.3.2. Genel Değerlendirme

Ekonometrik modellerden elde edilen sonuçlar, sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemle neo-liberal düzenlemeyle şekillendiği dönem arasında belirgin farklılıkların ortaya çıktığını göstermektedir. Bu bağlamda, gerek birikim rejimi ve düzenleme biçimi göstergelerinin tanımlayıcı istatistikleriyle ve gerekse de regresyon analizi sonuçlarıyla bu farklılıkları somutlaştırmak mümkündür.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD ve İsveç'te yıllık ortalama %4'lük, Fransa'da ise %5'lik bir ekonomik büyüme kaydedilmiştir. Büyüme oranları birbirine çok yakın olmakla birlikte bunun kişi başına düşen GSYH artış hızıyla ilişkisi ve kaynakları birbirinden oldukça farklıdır.

ABD'de kişi başına düşen GSYH artış hızı, büyümenin neredeyse yarısı kadardır (%2,3). Buna karşılık, Fransa bu oran yıllık ortalama %4,2 ve İsveç'te %3,4 olmuştur. Bu bağlamda, İsveç, büyüme ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasındaki dengenin güçlü şekilde kurulduğu örnekleri oluşturmaktadır. Bu konuda Fransa'da görece denge sağlanırken ABD'de belirtilen dengeden söz etmek güçtür.

İncelenen dönemde ABD’de ekonomik büyüme, ortalama iş süresiyle, işgücüne katılım oranıyla, sanayi sektörü istihdamıyla ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla doğrusal bir ilişki göstermiştir. Bunun yanında işsizlik oranındaki düşüş de büyümeyi olumlu yönde etkilemiştir. Aynı durum Fransa için de geçerlidir.

Birikim rejimleri bakımından bir değerlendirme yapıldığında, sosyal devletin düzenlemesinin üç modelin tamamında enflasyonun 1970’lerin kriz yıllarında oldukça yüksek oranda arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede ABD ve Fransa’da enflasyon oranı %10’u aşarken İsveç’te de bu orana yaklaşmıştır.

Sosyal devletin düzenlemesi, örnek ülkelerin tamamında ithalat ve ihracat arasında dengenin sağlanmasıyla somutlaşır. İncelenen örneklerde ticaretin GSYH içerisindeki oranı ise oldukça farklıdır. Bu bağlamda, İsveç belirtilen oranın en yüksek olduğu örneği oluşturmaktadır. Öte yandan, incelenen dönemde ticaretin GSYH içerisindeki oranı ABD örneğinde sendikalaşma oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla ters, hizmetler sektörü istihdamıyla ise doğrusal bir ilişki göstermiştir. Bunun yanında, sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde Fransa ve İsveç’te vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı birbirine oldukça yakın düzeyde gerçekleşmiştir (yaklaşık %35). ABD’de ise bu oran %24,7’dir.

Çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti, sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde yalnızca ABD ve Fransa için incelenebilmektedir. Buna göre, Fransa’da çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetindeki artışın yıllık ortalaması ABD’nin neredeyse iki katıdır. Bu oran, her iki ülkede de kriz yıllarında ciddi şekilde artmıştır. Bunun yanında, sosyal devletin düzenlemesi, ABD’de ortalama iş süresiyle, sanayi sektörü istihdamıyla, sendikalaşma oranıyla ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyeti arasında doğrusal bir ilişkiyle somutlaşmaktadır. Buna karşılık, Fransa’da ise sanayi sektörü istihdamının, toplu iş sözleşmesi kapsamının ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki artış, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetini artırmıştır.

Sosyal devletin düzenlemesi, gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranını Fransa ve İsveç’te benzer (yaklaşık %27) ABD’de bundan daha düşük düzeyde gerçekleşmesini sağlamıştır (%21,9). ABD’de sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı, ortalama iş

süresiyle, istihdam oranıyla, ücretlerin GSYH içerisindeki oranıyla ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranıyla doğrusal, işsizlik oranıyla ise ters yönde bir ilişkiye sahip olmuştur. Bunun yanında, incelenen örneklerin tamamında reel faiz oranı, kriz yıllarında ciddi şekilde düşerek negatif değerler almıştır. Bu bakımdan özellikle İsveç'te kaydedilen oran dikkat çekicidir.

Sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu koşullarda ABD, Fransa ve İsveç'te yıllık ortalama iş süresi önemli ölçüde farklılaşmıştır. Örneklerin tamamında bu süre 1950-1975 döneminde azalmakla birlikte, Fransa'da 2000 saatin üstünde gerçekleşmiş, ABD'de 1950 saatin altında kalmış ve İsveç'te ise 1670 saat düzeyinde olmuştur.

Sosyal devletin düzenlemesinde incelenen örneklerin tamamında işsizlik oranı oldukça düşük düzeydedir. Bu bağlamda, işsizlik İsveç'te %1,8 ve Fransa'da %2,8 düzeyinde gerçekleşerek doğal işsizliğin altında kalmıştır. Dolayısıyla bu iki örnekte tam istihdamın sağlandığı söylenebilir. ABD'de ise yıllık işsizlik ortalaması %5,2'dir. Çeyrek yüzyıllık süreçte ABD'de dahi 9 yıl boyunca işsizlik, doğal işsizlik oranının altında gerçekleşmiştir.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bakımından sıralama Fransa, ABD ve İsveç biçimindedir. Gerçekten bu dönemde kaydedilen oranlar %63,1 (Fransa), %62,3 (ABD) ve 54,1 (İsveç)'tir.

Sendikalaşma oranı, sosyal devletin düzenlemesi koşullarında incelenen ülkelerin en çok ayrıştığı alanı oluşturmaktadır. İlk, ABD'de dönemin genelinde sendikalaşma oranı düşüş eğilimi göstermiş ve yıllık ortalama %25,3 olmuştur. İkincisi, Fransa'da sendikalaşma oranı dalgalı bir seyir izleyerek yıllık ortalama %20,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Üçüncüsü, bunlardan tamamen farklı olarak İsveç'te sendikalaşma oranı sürekli artarak bu konuda yıllık ortalama %68,4'lük bir orana ulaşılmıştır. İncelenen dönemde toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının sıralaması da İsveç (yaklaşık %85), Fransa (yaklaşık %70) ve ABD (yaklaşık %30) şeklindedir.

Neo-liberal düzenleme biçimi, yukarıda özetlenen göstergelerin tamamında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. İlk olarak, sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde ekonomik büyüme ortalamasının en yüksek olduğu ülke ABD'dir (%2,9). Bu oran, Fransa'da %2,2 ve İsveç'te %2'dir. Bu dönemde sosyal devletin düzenlemesinden farklı olarak,

büyümenin sıralamasının yanında, kaynaklarında da önemli ölçüde değişiklik yaşanmıştır. Dönem içerisinde kişi başına düşen GSYH artış hızı ortalaması ABD’de %1,4, Fransa’da %1,2 ve İsveç’te %2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna göre Fransa’da büyüme ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında bir önceki dönemde sağlanan denge bozulmuştur. İsveç’te ise dengenin korunduğu görülmektedir. Ayrıca neo-liberal düzenleme biçiminin geçerli olduğu dönemin genelinde ekonomik büyüme ve kişi başına düşen GSYH artış hızı dalgalı bir yapı izleyerek çok sayıda yılda negatif düzeyde gerçekleşmiştir.

İncelenen ülkelerin genelinde enflasyon oranı, 1980’lerin ortasına kadar artış eğilimi göstermekle birlikte daha sonra önemli ölçüde düşmüştür. Bu anlamda, ABD’de enflasyon ortalaması %4,3 olmuştur. Fransa’da özellikle 1980’lerin ortasından itibaren %2-3 arasında değişen enflasyon oranları kaydedilmiştir. İsveç, yıllık ortalama %5 ile enflasyon oranının en yüksek olduğu örnektir. Buna ek olarak, ABD’de sanayi sektörü istihdamının, sendikalaşma oranının, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranının artmasının enflasyonu artırdığı belirlenmiştir. Aynı durum Fransa için de geçerlidir. Bunun yanında Fransa’da, işsizliğin azalmasının enflasyonu artırdığı görülmektedir.

Neo-liberal düzenleme biçimi, Fordizm biçimlerinin ve sosyal devlet modellerinin tümünde ticaretin GSYH içerisindeki oranının artmasına neden olmuştur. Artışın en yüksek düzeyde gerçekleştiği örnek İsveç’tir. Gerçekten 1976-2008 yılları arasında İsveç’te ticaretin GSYH içerisindeki oranı %40’tan fazla artarak %90’ı aşmıştır. Dönemin genelinde Fransa’da ticaretin GSYH içerisindeki oranı yıllık ortalama %46,6’dır. Öte yandan bu konuda ABD’de ise %20,9’luk bir orana ulaşılmıştır. Ticarete yaşanan bu gelişmenin yanı sıra, ABD ve İsveç’te ithalat ve ihracat arasındaki denge de bozulmuştur. Bozulma her iki ülkede de ithalat lehinedir. Fransa’da ise bu denge görece korunmuştur. ABD’de ticaretin GSYH içerisindeki oranı, ortalama iş sürelerindeki, istihdam oranındaki, sanayi sektörü istihdamındaki, sendikalaşma oranındaki, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki düşüşe bağlı olarak artmıştır. Öte yandan, bu ülkede kamu sağlık harcamalarının, işgücüne katılım oranının ve hizmetler sektörü istihdamının artması da ticareti olumlu yönde etkilemiştir. Bunun yanında, Fransa’da ticaretin GSYH içerisindeki oranı, kamu sağlık harcamalarındaki, sanayi sektörü istihdamındaki, sendikalaşma oranındaki ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranında düşüşle ve hizmetler sektörü istihdamındaki artışla ilişkilidir. Fransa ile benzer şekilde İsveç’te ticaretin GSYH içerisindeki oranı istihdam oranının, işgücüne katılım

oranının, sanayi sektörü istihdamının, sendikalaşma oranının ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranının azaldığı, hizmetler sektörü istihdamının ise arttığı koşullarda gerçekleşmiştir.

Neo-liberal düzenleme biçiminde ABD örneğinde vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı çok düşük düzeyde artmıştır. Buna karşılık Fransa ve İsveç'te bu konudaki artış oldukça belirgindir. 1976-2008 yılları arasında vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı Fransa'da %41,5 ve İsveç'te %46 olmuştur.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleşmesi, Fordizm biçimlerinin ve sosyal devlet modellerinin tümünde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerinin düşmesiyle somutlaşır. Çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerinde yaşanan düşüş, incelenen ülkelerde farklı düzenleme biçimi göstergeleriyle ilişkili şekilde gerçekleşmiştir. İlk olarak ABD'de, kamu sağlık harcamalarındaki, istihdam oranındaki, işgücüne katılım oranındaki ve hizmetler sektörü istihdamındaki düşüşe karşılık sanayi sektörü istihdamındaki, sendikalaşma oranındaki, ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranındaki artış, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerini artırmıştır. İkincisi Fransa'da, kamu sağlık harcamaları, işsizlik oranı ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı azalırken ortalama iş sürelerindeki, istihdam oranındaki, sendikalaşma oranındaki ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranındaki artış, çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerinde artışı ortaya koymuştur. Son olarak, İsveç'te yalnızca ücretlerin GSYH içerisindeki oranının çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerini artırdığı tespit edilmiştir.

1976-2008 döneminde ABD'de gayrisafi sabit sermayenin GSYH içerisindeki oranı bir önceki dönemle neredeyse aynıdır. Bu konuda Fransa ve İsveç'te %4-5 aralığında değişen düşüşler söz konusudur. Öte yandan, neo-liberal düzenleme biçimi incelenen ülkelerin tümünde reel faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Reel faiz oranlarının yıllık ortalamasının en düşük olduğu ülke %4,4 ile Fransa'dır. Belirtilen oran ABD'de %5, İsveç'te %5,5 düzeyindedir.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde ABD, Fransa ve İsveç'te yıllık ortalama iş süreleri azalmıştır. Bu konudaki sıralama bir önceki dönemle aynıdır. Buna göre İsveç, 1436 saatle yıllık ortalama iş süresinin en düşük olduğu ülkedir. İsveç'i 1787 saatle ABD ve 1628 saatle Fransa izlemektedir. Buna ek olarak, neo-liberal ideolojiden yana olanların aksine, yeni düzenleme biçimi kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki oranını

azaltmamıştır. İlk olarak, ABD’de bu harcamalar yıllık ortalama %33’e yükselmiştir. İkincisi, Fransa’da kamu sağlık harcamalarının GSYH içerisindeki yıllık ortalaması %41,9’dur. Bu konuda İsveç için karşılaştırma yapılabilecek düzeyde oran bulunmamaktadır.

Neo-liberal düzenleme biçiminin en belirgin farklılıklara neden olduğu alanların başında işsizlik oranları gelmektedir. Bu bağlamda, 1976-2008 yılları arasında, bir önceki dönemin aksine, işsizlik oranının yıllık ortalaması doğal işsizliğin üzerindedir. Belirtilen oran ABD’de %6,2 Fransa’da %9,1 ve İsveç’te %5,1 olmuştur.

İşsizlik oranıyla benzer bir durum sendikalaşma oranı için de geçerlidir. Neo-liberal düzenleme biçimi, ABD’de sendikalaşma oranının yıllık ortalamasının %16’ya düşmesine neden olmuştur. Fransa’da düşüş çok daha belirgin bir şekilde gerçekleşmiş ve yıllık sendikalaşma oranı ortalaması %11,7’ye kadar gerilemiştir. Bunlardan farklı olarak İsveç’te 1976-2008 yılları arasında sendikalaşma oranının yıllık ortalaması %79,8 olmuştur. Ancak 2000’li yıllar itibarıyla bu ülkede sendikalaşma, %70’in altına inmiş durumdadır. Öte yandan, neo-liberal düzenleme biçimi koşullarında ABD’de toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı %18,5 olmuş, Fransa’da %90’lara yaklaşmış, İsveç’te ise bu düzeyi de aşmıştır.

Neo-liberal düzenleme biçimi, incelenen ülkelerde ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bakımından sosyal devletin düzenlemesindeki sıralamayı farklılaştırmıştır. Bu bağlamda, ABD %60,6’lık yıllık ortalama ile ücretlerin GSYH içerisindeki oranının en yüksek olduğu ülkedir. Bunu %59,7 ile Fransa ve %50,4 ile İsveç izlemektedir.

5. SONUÇ

Kapitalist düzenin temeli, sermaye birikimidir. Kapitalizmin tarihi boyunca sermaye birikimi farklı rejimler altında gerçekleşmiştir. Birikimin sosyal devletin düzenlemesiyle sağlandığı 1945-1975 yılları arasında geçen süreç, sosyal politika öğretisinde özel bir dönemi işaret eder. Bu süreç, *altın çağ veya otuz görkemli yıl* biçiminde adlandırılmaktadır.

Sosyal devlet, 19. yüzyılın ikinci yarısında, piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale etmek amacıyla ortaya çıkmış ve sınıf mücadelesinin ürünü olarak gelişmiş bir yapıdır. Sınıf mücadelesi, sosyal devletin tarihsel gelişimine zemin hazırlamıştır. Sosyal devlet, piyasayı düzenleyerek çelişen ve çatışan sınıfsal çıkarları onarmış ve dengelemiştir.

Müdahale, sosyal devlete özgü bir araç değildir. Gerçekten, farklı devlet biçimlerinin hemen hepsinde belli ölçülerde müdahale gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte, sosyal devletin müdahalesinin kapsamı ve niteliği diğerlerinden farklıdır. Sosyal devlet, müdahale ederek, denetim ve yaptırımda bulunarak piyasayı düzenlemiştir. Denetim ve yaptırım ile ayrıca sınıf mücadelesinin yasal temeli oluşturulmuştur. Bunların yanında uzlaşmayla emek-sermaye ilişkisinin yönetilmesi ve işçi sınıfının politik bir güç olarak kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Bu koşullarda sendikalar güçlenmiş, bu alanı düzenleyen yasaların çıkartılması, uygulanması ve denetlenmesiyle sınıf mücadelesi kurumsallaşmıştır. Uzlaşmayla birlikte sosyal demokrasinin yükselişi, işçi sınıfının politik bir güç haline gelmesini sağlamıştır.

Sosyal devlet, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında yaşanan gelişmelerin ardından yukarıda açıklanan güce ulaşmış, piyasa-devlet ilişkisini dönüştürmüş ve sermaye birikiminin taraflarından biri haline gelmiştir. Bu dönemden önce sosyal devletin müdahalesi piyasa mekanizmasının işleyişinin güvence altına alınmasıyla sınırlıyken, özellikle 1929 Buhranını izleyen süreçteki ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerle sosyal devletin düzenlemesinin önü açılmıştır. Bu çerçevede, Keynesyen anlayış temelinde sosyal devletin birikimi hem yönettiği hem de onun tarafı olduğu yeni bir yapı kurulmuştur. Bu süreç, sosyal politika öğretisinde farklı yaklaşımlar tarafından ele alınmaktadır. Bunlar içerisinde düzenleme teorisi, özgün bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Teorinin temelini oluşturan kavramsal çerçeve ve görgül araçlar, sosyal devletin çözümlenmesine ve farklı sosyal devlet biçimlerinin karşılaştırılmasına olanak tanımaktadır.

Düzenleme teorisi, 1970'lerin başından itibaren Fransa'da ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Teorinin gelişimi, ekonominin düzenlenmesiyle ilgili farklı kurumların çatısı altında yürütülen faaliyetlerle başlamış, zaman içerisinde bu faaliyetler Paris Üniversitesi'ne taşınmış, 1980'li yıllara gelindiğinde ise dünya genelinde kabul gören bir yaklaşım oluşturulmuştur. Düzenleme teorisinde, Marksizm'den başlayarak farklı kurumsalcı yaklaşımların sentezi gerçekleştirilerek özgün bir yapı ortaya konulmuştur. Bu yapı, birikim rejimi ve düzenleme biçimi kavramlarıyla açıklanır. Düzenleme teorisinin kavramları, 1970'li yıllarda geliştirilen ekonometrik modellere dayanır.

Birikim rejimi, toplumsal üretim, tüketim ve birikim arasındaki ilişkinin uzun vadedeki istikrarını ifade eder. Düzenleme teorisinde birikim rejimleri araştırılırken belirli ekonomik, sosyal ve siyasal yapılardan hareket edilir. Bu noktada toplumsal yeniden üretime ilişkin gelişmeler temel alınır. Birikim rejimlerinde istikrarın sağlanması, uygun bir düzenleme biçiminin varlığına bağlıdır. Bu bağlamda, düzenleme biçimi, birikim rejiminde istikrarın sağlanmasını ve bu sürecin yönetilmesini gerçekleştirir. Düzenleme ve birikim, ekonominin istikrar dönemlerinde birbirini tamamlar. Ancak bunun sürekli olması mümkün değildir. Zaman içerisinde düzenleme ile birikim arasındaki bağın zayıflaması, çözülmesi veya tamamen kopması kaçınılmazdır. Bu durum, farklı düzeylerde krizlerin yaşanmasına neden olur.

Krizler, kar oranlarında düşüşün yaşandığı dönemlerde sermaye birikiminde istikrarın bozulması nedeniyle gerçekleşir. Düzenleme teorisine göre krizler mikro, konjonktürel ve yapısal olmak üzere üç düzeyde ele alınabilir. Bu çalışmanın merkezi, kapitalizmin iki yapısal krizidir. Bunlardan ilki, 1971-1975 yılları arasında yaşanan ve öğretilde *petrol krizi* olarak adlandırılan süreçtir. İkincisi, 2008 yılında ABD'de finans piyasalarından başlayarak reel sektöre ve ardından uluslararası rejime yayılan krizdir.

Düzenleme teorisine göre kapitalist sistemde iki birikim rejiminden söz edilebilir. Bunlardan ilki, 19. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte gelişmiş ülkelerin tamamında geçerli olan yaygın birikimdir. Yaygın birikim, rekabetçi biçimde düzenlenmiştir. İkinci dünya savaşı arasında geçen süreçte yaygın birikim rejimi çözülürken yeni bir düzenlemenin kurulması 1940'ların ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal devletin düzenlemesiyle şekillenen Fordist birikim rejimi gelişmiştir. Fordist birikim rejiminin sosyal

devletle düzenlenmesi, ücretlileri tüketici konumuna getirmiş ve sosyal koruma sistemlerinin kurulmasıyla toplumsal dayanışmayı sağlamıştır. Bu dönemde devlet, emek-sermaye ilişkilerini düzenleyerek toplumsal çıkarı gözetir hale gelmiştir. 30 yıl boyunca sürdürülen bu yapıda sermaye birikimindeki dengesizlikler yüksek ve istikrarlı büyüme oranlarıyla sağlanmıştır.

Düzenleme teorisinde Fordist birikim rejimi ile sosyal devletin düzenlemesi arasındaki ilişki, üç düzeyde incelenebilir. Bunlar, uluslararası rejim, iş organizasyonu ve ücret-emek bağıdır.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde uluslararası rejim, Bretton Woods sistemiyle yönetilmiştir. Bu sistemle kalkınmanın ulusal sınırlarda gerçekleşmesini güvence altına alan bir kambiyo sistemi kurulmuştur. Bu çerçevede, sabit kur sistemiyle belirsizliklerin ortadan kaldırılması, ekonomik planlamaya dayalı hedeflere ulaşılmasını sağlamıştır.

İncelenen dönemde iş organizasyonu, Taylorist Bilimsel Yönetim İlkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, işin tasarımının, işin gerçekleştirilmesinin kontrol edilme biçiminin ve bu kontrol biçimiyle şekillenen istihdam ve ücret politikasının öne çıkmıştır. Taylorist ilkelerin 1915 yılından itibaren ABD'deki Ford fabrikasında tasarlanan montaj hattında uygulanması, bu iş organizasyonunu merkezileştirmiştir.

Sosyal devletin düzenlemesinde ücret-emek bağı, sendikal örgütlenmeyle, toplu iş sözleşmeleriyle ve bu alanların güvence altına alınmasıyla belirginleşmiştir. Buna göre ücret-emek bağı, iş güvencesi, ücret güvencesi ve çok boyutlu bir sosyal korumayla açıklanır. Böylece ücret-emek bağı, sınıf mücadelesinin kurumsallaşması yoluyla sosyal devletle bütünleşmiştir. Bütünleşme, gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde tam istihdam hedefinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde emek, çeşitli yöntemlerle korunmuş ve toplumsal riskler kontrol altına alınmıştır. Bu yapı, ulusal sınırlarda gerçekleşen uzlaşmayla sağlanmıştır. Bu bağlamda, gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alan bakışımlıdır. Belirtilen koşullarda emek, birikimin öznesi haline gelmiştir.

1971 yılında ABD’de kambiyo sisteminin dönüşümüyle başlayıp 1973 ve 1975 yıllarında petrol fiyatlarındaki artışla derinleşen kriz, açıklanan yapının çözülmesine neden olmuştur. Kriz, öğretilerde Fordist birikim rejiminin dönüşümüne dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Düzenleme teorisinde bu süreç, düzenleme biçimi temelinde değerlendirilir. Buna göre birikim rejiminin krize girdiği mutlaklıdır. Ancak krizin ardından yaşanan gelişmeler, birikim rejiminde değil düzenleme biçiminde dönüşüme neden olmuştur. Yeni yapı, neo-liberal düzenleme biçimiyle açıklanmaktadır.

Neo-liberal düzenleme biçiminde temel değer rekabettir. Rekabet, birikimin temelini oluştururken sosyal politikada rekabete uyarlanma amacıyla esnekliğin gerçekleştirilmesi belirleyici hale gelmiştir. Neo-liberal düzenleme biçiminin temel hedefi, düzensizleştirme, serbestleştirme ve özelleştirme yoluyla piyasa merkezli bir yapının kurulmasıdır. Bu yapıda birikim, uluslararası düzeyde gerçekleşmektedir. Bu durum, kalkınmanın ulusal sınırlar içerisinde gerçekleştiği dönemin sona ermesi anlamına gelmektedir. Açıklanan süreç, gelirin yaratılmasını ve dağıtılmasını ulusal sınırlarda düzenleyen sosyal devletten vazgeçilmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, sosyal devlet piyasa merkezli kurallar ve politikalarla dönüştürülmüştür. Neo-liberal düzenleme biçimi, devlet müdahalesini sınırlandırarak iki boyutlu yeni bir düzenlemeyi gerçekleştirmiştir. İlk olarak devlet, yaygın birikim rejimindeki benzer işlevleri yerine getirmelidir. İkincisi, devlet yalnızca piyasa aksaklıklarını giderecek ek müdahalelerde bulunmalıdır. Fordist birikimin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemle benzer şekilde, neo-liberal düzenleme biçimi bakımından da uluslararası rejimde, iş organizasyonunda ve ücret-emek bağında yaşanan gelişmelerin incelenmesi gerekir.

Neo-liberal düzenleme biçiminde uluslararası rejim belirleyicidir. Kapitalizmde geçerli olmuş diğer düzenleme biçimlerinin de uluslararası bir boyutu olmakla birlikte neo-liberal düzenlemede bu boyut oldukça baskındır. Uluslararası rejimdeki dönüşüm, neo-liberal düzenleme biçiminde sermaye birikiminin kaynağı değişmiştir. Bu dönüşüm, gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alan arasında bakışsızlığa neden olmuştur. Bu durum, birikimin temel kaynağı reel üretim değil finansal dolaşım olmasından ileri gelmektedir. Bu çerçevede, uluslararası rejimde yaşanan gelişmeler, finansallaşmayı belirleyici hale getirmiştir. Finansallaşma, gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alanlar arasındaki bakışsızlığın temel gerekçesidir. Finansallaşma, yatırımları etkileyerek işgücü piyasalarında esnekliğe ve güvencesizliğe neden olmuştur.

Yeni düzenleme biçimi, Taylorist Bilimsel Yönetim İlkelerine dayalı iş organizasyonunu dönüştürmüştür. Bu iş organizasyonunun verimliliği sağlamadığına yönelik eleştiriler, esnek uzmanlaşmaya dayalı yeni bir yapının merkezileşmesini beraberinde getirmiştir. Bütünsel kalite yönetimine, siparişe dayalı üretime ve kalite güvence belgeleri sistemine dayalı yeni iş organizasyonu, geçmiştekinin aksine, kitle tüketimiyle uyumlu değildir. Bu durum, kaçınılmaz şekilde ücret-emek bağına dönüştürmüştür.

Neo-liberal düzenlemede ücret-emek bağına belirleyicisi koruma değil rekabettir. Bu bağlamda, finans piyasalarından kaynaklanan belirsizlikler, sendikal örgütlenmeyi ve toplu sözleşme alanını düzenleyen kuralların katı olmakla eleştirilmesi ve sosyal harcamaların finansmanında yaşanan güçlükler, ücret-emek bağına da dönüştürmüştür. Bu temelde, reel üretim finans ile belirlenmiş, sendikal örgütlenme ve toplu sözleşme alanı düzensizleştirilmiş, sosyal koruma alanı da rasyonellik temelinde yeniden yapılandırılmıştır.

Gelirin yaratıldığı ve dağıtıldığı alan arasında finansallaşmayla başlayan bakışsızlık, ulusal düzeyde gerçekleştirilen düzensizleştirme, esneklik ve bölünme nedeniyle derinleşmiştir. Neo-liberal düzenleme biçimi, tam istihdam hedefini ortadan kaldırırken bu uygulamalarla emeğin korunmasına yönelik düzenlemeleri aşındırarak işsizliğin artmasına ve işçi sendikalarının güç kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda uzlaşmanın ve dayanışmanın çözülmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, işçi sınıfı küresel düzeyde sayısal olarak artarken örgütlü bir siyasal güç olmaktan uzaklaşmıştır. Bu koşullarda emek-sermaye uzlaşması bozulmuştur. Yeni düzenleme biçimi, uzlaşmanın siyasal karşılığını da değiştirmiştir. Neo-liberal düzenleme ile sosyal demokrasi iktidardan uzaklaşırken onun yerini yeni sağ almıştır. Böylece sosyal devletin temel hedeflerinden siyasal bir yaklaşımla vazgeçilmiştir.

Yeni düzenlemede uluslararası rejim, geçmiş dönemde ulusal sınırları içerisinde gerçekleşenden çok farklı bir uzlaşmayla düzenlenmiştir. Yeni uzlaşmanın hedefi, neo-liberal düzenleme biçiminin piyasa merkezli hedeflerinin gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda yönetişim, yeni uzlaşmanın önemli bir göstergesi olmuştur. Yönetişimle birlikte devlet, düzenlemenin temel kaynağı olmaktan çıkarak yetkilerinin önemli bir bölümünü farklı aktörlere devretmiştir. Bu durumun hem ulusal hem de uluslararası kaynakları bulunmaktadır.

Çalışmada, bu kavramsal ve tarihsel gelişmelerden hareketle sermaye birikimini gerçekleştirip güvence altına alan iki farklı düzenleme biçiminin farklı sosyal devlet modelleri üzerindeki etkileri ekonometrik analizlerle sorgulanmıştır. Bu çerçevede, düzenleme teorisi bakımından üç farklı Fordizm biçimine ve sosyal devlet modelleri açısından ise üç farklı sosyal devlet yapısına karşılık gelen klasik fordizm ve liberal sosyal devlet (ABD), devlet fordizmi ve muhafazakâr sosyal devlet (Fransa) ve İskandinav fordizmi ve sosyal demokrat sosyal devlet (İsveç) temelinde çözümlemeler gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen ekonometrik modellerde, tanımlayıcı değişkenler ile regresyon analizi sonuçları kullanılmıştır.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlemesiyle gerçekleştiği dönemde ABD ekonomisinde yüksek ve dengeli bir ekonomik büyüme sağlanmıştır. Bu örnekte büyüme ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasındaki bağ düşüktür. Buna karşılık incelenen dönemde ABD’de ithalat ve ihracat arasında denge kurulurken, ticaretin GSYH içerisindeki oranı da sonraki döneme göre düşük seviyededir. Bunun yanında, ABD örneğinde doğal işsizlik oranına yakın düzeyde işsizlik, düşüş eğilimi göstermekle birlikte neo-liberal düzenlemeye göre oldukça yüksek düzeyde sendikalaşma oranı gözlemlenmiştir. Benzer şekilde toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı da sonraki dönemden yüksektir. Öte yandan, ABD’de sosyal devletin düzenlemesinde ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bakımından da en yüksek oranlara ulaşılmıştır.

Fransa’da sosyal devletin düzenlemesi, incelenen ülkeler içerisinde en yüksek büyüme oranıyla somutlaşır. Fransa örneğinde ekonomik büyüme ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında bir denge kurulmuştur. İthalat-ihracat ilişkisinin de dengeli olduğu bu yapıda yıllık ortalama iş süreleri giderek azalmakla birlikte kaydedilen en yüksek düzeydedir. Sosyal devletin düzenlemesi, Fransa’da yıllık ortalama işsizlik oranının doğal işsizlik düzeyinde kalmasını sağlamıştır. Ülkedeki sendikalaşma oranı diğer örneklere göre düşük olmakla birlikte toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ise oldukça yüksektir. Bu bağlamda, ülkedeki her dört çalışandan üçü, toplu sözleşmelerle sağlanan güvencelere sahiptir. ABD ile benzer şekilde Fransa’da da ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bu dönemde en yüksek düzeydedir.

Sosyal devletin düzenlemesi, İsveç'te diğer örneklerden oldukça farklı bir yapı ortaya koymuştur. İsveç, yüksek ekonomik büyümenin sağlandığı ve bununla kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında neredeyse tamamen bakışumlu bir ilişkinin kurulduğu tek örnektir. Dönemin genelinde ticaretin GSYH içerisindeki oranı artarken ithalat-ihracat dengesi büyük ölçüde sağlanmıştır. İsveç, sosyal devletin düzenlemesinde en düşük yıllık ortalama iş sürelerinin kaydedildiği örneği oluşturmaktadır. Bu dönemde ülkedeki işsizlik oranı sürekli olarak doğal işsizlik düzeyinde kalmış ve çok düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Sendikalaşma oranlarındaki artış ve toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranının genişlemesi incelenen dönemde İsveç'te gözlemlenen diğer iki temel eğilimdir. Bununla birlikte İsveç, sosyal devletin düzenlemesinin geçerli olduğu dönemde ücretlerin GSYH içerisindeki oranının en düşük olduğu ülkedir.

Sermaye birikiminin sosyal devletin düzenlenmesiyle gerçekleştiği dönemde farklı örneklerde gözlemlenen bu eğilimler, neo-liberal düzenleme biçimi ile birlikte neredeyse tamamen dönüşmüştür.

Neo-liberal düzenlemede ABD örneği, düşük ekonomik büyümeyle ve büyüme-kişi başına düşen GSYH artış hızı dengesindeki bakışumsuzluğun derinleşmesiyle somutlaşır. Bu dönemde, neo-liberalizmin temel hedefi uyarınca düşük enflasyon sağlanmış ve reel faiz oranları artırılmıştır. Aynı zamanda çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerinde de düşüş yaşanmıştır. Yine neo-liberal tezler uyarınca ticaretin GSYH içerisindeki oranı da önemli ölçüde artmıştır. Buna karşılık, geçmişte kurulan ithalat-ihracat dengesi, ithalatın lehine olacak şekilde bozulmuştur. Birikime ilişkin hedeflerin gerçekleşmesi, düzenlemede yüksek işsizliğe, düşük sendikalaşma oranlarına, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranında azalmaya ve ücretlerin GSYH içerisindeki oranında keskin bir düşüşe neden olmuştur.

Sermaye birikiminin neo-liberal düzenlemeyle gerçekleştiği dönemde Fransa'ya ilişkin göstergelerde belirgin farklılaşmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda, ekonomik büyüme hızı düşerken, büyüme ile kişi başına düşen GSYH artış hızı arasında kurulan bağ kopmuştur. Neo-liberalizmin düşük enflasyon ve yüksek reel faiz oranı hedefleri ABD'de olduğu gibi Fransa'da da gerçekleştirilmiştir. Bu temelde, ticaretin GSYH içerisindeki oranı da artış göstermiştir. Fransa'da bu artış, ABD ve İsveç'in aksine ithalat-ihracat dengesinin korunmasını sürdürmüştür. Çalışan kişi sayısına göre birim işgücü maliyetlerinde yaşanan

düşüş, bu dönemin bir başka göstergesidir. Öte yandan, yeni düzenleme biçimi Fransa’da işsizlik oranlarını önemli ölçüde artırmıştır. Buna sendikalaşma oranlarındaki düşüş eşlik etmiştir. Toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ise ülkedeki özgün yapı sayesinde halen yüksek düzeydedir. Buna karşılık ücretlerin GSYH içerisindeki oranı ise düşmüştür.

Neo-liberal düzenleme biçimi, incelenen diğer örneklerle benzer şekilde İsveç’te de sosyal devletin düzenlemesine ilişkin göstergelerin dönüşmesine neden olmuştur. Buna göre ülkedeki ekonomik büyüme hızı düşmüştür. Ancak yine de kişi başına düşen GSYH artış hızıyla olan uyum korunmaktadır. Neo-liberalizmin düşük enflasyon hedeflemesi İsveç’te de karşılık bulmuştur. Aynı durum reel faiz oranları için geçerlidir. İsveç’te ticaretin GSYH içerisindeki oranı neo-liberal düzenleme ile çok büyük bir gelişme göstermiş ve çok yüksek oranda artmıştır. Ticaretteki denge, ABD örneğinde olduğu gibi ithalatın lehine olacak şekilde bozulmuştur. Birikime dair bu koşullarda ülkedeki işsizlik, doğal işsizlik oranının üzerine çıkmıştır. Bunun yanında dönemin genelinde sendikalaşma oranında %20’nin üzerinde bir düşüş gerçekleşmiştir. Toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin oranı ise oldukça yüksek düzeylerde seyretmeyi sürdürmektedir. Son olarak ücretlerin GSYH içerisindeki oranı bakımından da düşüş eğilimi söz konusudur.

Neo-liberal düzenleme biçiminin, sosyal devletin düzenlemesiyle tam istihdamın sağlanmasını, efektif talep açığının giderilmesini ve böylece piyasa dengenin gerçekleştirilmesini ortaya koyan yapıyı bozduğu açıktır. Neo-liberal düzenlemeyle büyümeyle istihdam arasındaki bağ kopmuş, işsizlik artmış, işçi sınıfının gelir ve yaşam koşulları gerilemiştir. Bu süreçte ayrıca sendikalaşma oranları gerilemiş ve sosyal koruma alanı piyasaya açılmıştır. İncelenen örneklerin tamamı için elde edilen sonuçlar bu açıklamayı doğrular niteliktedir. Neo-liberal düzenleme biçimi, öznenin nesneleşmesine neden olmuştur. Sosyal devletin düzenlemesinde merkezde yer alan emek, yeni düzenleme biçimiyle uyum değişkeni haline gelmiştir.

KAYNAKLAR

- Amable, B. (2002). "Régulation theory and technical change", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 161-167.
- Amin, A. (1994). "Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition", In A. Amin (Ed.), *Post-Fordism: A Reader*. Oxford, UK: Blackwell Publishers, pp. 1-40.
- Amoroso, B. (1996). "Welfare State and Development Models", In B. Greve (Ed.), *Comparative Welfare Systems*. London, UK: Macmillan Press Ltd, pp. 45-56.
- Ansal, H. (1999). *Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar-Post-Fordizm'de Üretim Esnekleşirken İşçiye Ne Oluyor?* (Birinci Baskı). İstanbul: Birleşik Metal İş Sendikası Yayınları, 9, 12, 13, 14, 15, 17.
- Arestis, P., Sawyer, M. (2008). "Neoliberalizm ve Üçüncü Yol", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 293-304.
- Arın, T. (2013). *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları* (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 27, 28, 33, 34, 35.
- Arts, W., Gelissen, H. (2002). "Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art-report", *Journal of European Social Policy*, 12(2), 137-158.
- Aylott, N. (2003). "After the Divorce: Social Democrats and Trade Unions in Sweden", *Party Politics*, 9(3), 369-390.
- Bahçe, S., Yücesan-Özdemir, G., Voyvoda, E., Özdemir, A.M., Candan, M.A., Kurt, İ.H. (2011). *Emek Politikaları: Ne Oluyor, Ne Yapmalı* (Birinci Baskı), Ankara: Belediye İş Yayınları, 9-10.
- Baldwin, P. (1992). "The Welfare State for Historians: A Review Article", *Comparative Studies in Society and History*, 34(4), 695-707.
- Baldwin, P. (1996). "Can We Define a European Welfare State Model?", In B. Greve (Ed.), *Comparative Welfare Systems*. London, UK: Macmillan Press Ltd, pp. 29-44.
- Baranowski, M. (2013). "Towards The New Welfare State Sociology", *Kultira i Edukacj*, 6(1), 135-148.
- Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk ve Hukukun Toplumsal Temelleri* (Birinci Baskı), Ankara: Akitap Yayınevi, 11 ve 13.
- Baykul, Y., Güzeller C, O. (2013). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik SPSS Uygulamalı*, Ankara: PEGEM Akademi, 649-651.
- Bayliss, J. (2009). "Özelleştirme Teorisi ve Uygulaması: Kalkınma Bağlamında Politika Evriminin Eleştirel Bir Analizi", F. Şenses (Editör). *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 545-572.

- Béland, D. (2009). Back to Bourgeois? “French social policy and the idea of solidarity”, *International Journal of Sociology and Social Policy*. 29 (9-10), 445-466.
- Benko, G., Lipietz, A. (2002). “From the *régulation* of space to the space of *régulation*”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 190-196.
- Berg A., Janoski, T. (2010). “Siyaset Sosyolojisinde Çağdaş Çatışma Kuramları”, T. Janoski, R. Alford, A. Hicks, M.A. Schwartz (Editörler), *Siyaset Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Berger, J. (1990). “Market and State in Advanced Capitalist Societies”, In A. Martinelli and N.J. Smelser (Eds.), *Economy and Society: Overviews in Economic Sociology*, London, UK: SAGE Publications, pp. 103-132.
- Bertrand, H. (2002). “The wage-labour nexus and the employment system”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 80-86.
- Beveridge, W. (2000). “Social Insurance and Allied Services”, *Bulletin of the World Health Organization*, 78(6), 847-855.
- Blyth, M. (2001). “The Transformation of the Swedish Model: Economic Ideas, Distributional Conflicts, and Institutional Change”, *World Politics*, 54(1), 1-26
- Boje, T. (1996). “Welfare State Models in Comparative Research: Do the Models Describe the Reality?”, In B. Greve (Ed.), *Comparative Welfare Systems*. London, UK: Macmillan Press Ltd, pp. 13-28.
- Boratav, K. (2011). *Bir Krizin Kısa Hikayesi* (Birinci Baskı), Ankara: Arkadaş Kitabevi Yayınları, 28-30.
- Borjas, G. (2015). *Çalışma Ekonomisi*. (Çev: Ç. E. Şahin, K. Ökten, Ü. Akçay), Bursa: Dora Yayınevi. (Eserin orijinali 2013’te yayımlandı), 620.
- Bottomore, T. (2006). “Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar” (çev: A. Kaya), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 57-95.
- Boyer, R. (1989). *The Regulation School: A Critical Introduction*. New York, USA: Columbia University Press. xii, xiv, 2, 14, 15, 16, 17, 35, 43, 52, 53, 64, 74
- Boyer, R. (2000). “The Political in the Era of Globalization and Finance: Focus on Some Régulation School Research”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2), 274-322.
- Boyer, R. (2002a). “The origins of *régulation* theory”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 13-20.
- Boyer, R. (2002b). “Perspectives on the wage-labour nexus”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 73-79.

- Boyer, R. (2002c). "From canonical Fordism to different modes of development", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 231-237.
- Boyer, R., Juillard, M. (2002). "The United States: goodbye, Fordism!", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 238-246.
- Boyer, R., Saillard, Y. (2002). "A summary of régulation theory", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 36-44.
- Briggs, A. (1961). "The Welfare State in Historical Perspective", *Archives Européennes de Sociologie*, 2(1), 221-258.
- Bulut, N. (2003). "Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu Mu?", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 173-197.
- Bürke, Y., Özügür, M. (2011). "21. Yüzyılda Toplumsal Hak Mücadelelerinin Sınıf İçeriği", *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri I*. Y. Bürke, M. Özügür, Y. Özdek ve E.V. Elgür. (Editörler), Ankara: Notabene Yayınları, s. 15-50.
- Campbell, A. (2008). "ABD'de Neoliberalizmin Doğuşu", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 305-324.
- Carr, M., Chen, M. (2004). *Globalization, social exclusion and work: with special reference to informal employment and gender*, Geneva, International Labour Office Working Papers No.20. 1, 2, 3
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi*. (Çev: I. Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1996'da yayımlandı), 215, 300, 310, 313, 341
- Colas, A. (2008). "Neoliberalizm, Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 123-139.
- Coriat, B. (2002). "France: the end of Fordism ... and no successor in sight", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 247-253.
- Crow, G. (2004). "Conceptualizing state and society", In P. Kennett (Ed.), *A Handbook of Comparative Social Policy*. Cornwall, UK: Edward Elgar Publications, pp. 103-115.
- Delorme, R. (2002). "The state as relational, integrated and complex: l'état relationnel intégré complexe (ERIC)", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 115-121.
- Deraniyagala, S. (2008). "Uluslararası Ticarete Neoliberalizm: Sağlam Bir İktisat Kuramı Mı, Yoksa Bir İman Sorunu Mu?", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 168-178.

- Dikmen, A.A. (2012). *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan* (Dördüncü Baskı), Ankara: Notabene Yayınları, 92-93.
- Duménil, G., Lévy, D. (2008). “Neoliberal (Karşı) Devrim”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 25-41.
- Duménil, G., Lévy, D. (2009). “Marksist Bir Neoliberalizm Teorisi”, G. Akalın ve U.S. Akalın (Editörler), *Kutuplaştıran Kalkınma*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 49-70.
- Duménil, G., Löwy, M., Renault, E. (2012). *Marksizmin 100 Kavramı* (Çev: G. Orhan), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 2009’da yayımlandı), 186, 187
- Eaton, J. (2009). *Keynes’e Karşı Marx*. (Çev: T. Ok), İstanbul: Evrensel Basım Yayın. (Eserin orijinali 1951’de yayımlandı), 61.
- Erdut, T. (1998). *Yeni Teknolojilerin İş İlişkileri Üzerindeki Etkisi* (Birinci Baskı), İzmir: TÜHİS Yayınları. 54, 58
- Erdut, Z. (2003). *Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika* (Birinci Baskı), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. 42, 48, 58
- Erdut, Z. (2004). “Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika”, *Çalışma ve Toplum*, 1(2), 11-37.
- Erdut, Z. (2007). “Enformel İstihdamın Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkileri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(12), 53-82.
- Erixon, L. (2010). “The Rehn-Meidner Model in Sweden: Its Rise, Challenges and Survival”, *Journal of Economic Issues*, 44(3), 667-715.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge, UK: Pluto Press, 27, 36, 114.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economics*, London, UK: Oxford University Press, 47-49.
- Esser, J., Hirsch, J. (1994). “The Crisis of Fordism and the Dimensions of a ‘Post-Fordist’ Regional and Urban Structure”, In A. Amin (Ed.), *Post-Fordism: A Reader*. Oxford, UK: Blackwell Publishers, pp. 71-98.
- Filho-Saad, A. (2008). “Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 191-201.
- Filho-Saad, A., Johnston, D. (2008). “Giriş”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 13-24.
- Flora, P., Heidenheimer, A.J. (1981). “The Historical Core and Changing Boundaries of Welfare State”, In P. Flora and A.J. Heidenheimer (Eds.), *The Development of Welfare State in Europe and America*. London, UK: Transaction Publishers, pp. 17-36.

- Forgacs, D. (2018). *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935* (Çev: İ. Yıldız), İstanbul: Dipnot Yayınları. (Eserin orijinali 2009'de yayımlandı), 341.
- Foster, J.B. (1989). "The Uncoupling of the World Order: A Survey of Global Crisis Theories", In M. Gottdiener and N. Komninos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*. New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 99-122.
- Fülberth, G. (2011). *Kapitalizmin Kısa Tarihi* (Çev: S. Usta), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 2009'da yayımlandı), 240, 241, 242, 243, 266.
- Gajst, N. (2010). "The French Regulation School: A Critical Revision", *Vision de Futuro*, 13(1), 1-16.
- Gangam, H., Altunkaynak, B. (2015). *SPSS Uygulamalı Regresyon Analizi* (Birinci Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. 12-14
- Ghai, D. (2003). "Decent work: Concept and indicators", *International Labour Review*, 142(2), 113-145.
- Gottdiener, M., Komninos, N. (1989). "Introduction", In M. Gottdiener and N. Komninos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*. New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 1-20.
- Gough, I. (1979). *The Political Economy of The Welfare State*, London, UK: The Macmillan Press.
- Gough, I. (2004). "Social policy regimes in the developing world", In P. Kennett (Ed.), *A Handbook of Comparative Social Policy*. Cornwall, UK: Edward Elgar Publications, pp. 239-260.
- Greve, B. (1996). "Ways of Financing the Welfare State and their Distributional Consequences", In B. Greve (Ed.), *Comparative Welfare Systems*. London, UK: Macmillan Press Ltd, pp. 67-86.
- Guttmann, R. (2002). "Money and credit in régulation theory", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*, London, UK: Routledge Publications, pp. 94-100.
- Gülmez, M. (2008). *Uluslararası Sosyal Politika* (İkinci Baskı). Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık, 70, 72, 178, 182.
- Güngen, A.R. (2015). "Çevresel Finansallaşma ve Devletin Rolü", H. Mıhcı (Editör), *Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat*, Ankara: Notabene Yayınları, s. 17-40.
- Güngör, F., Özügür, M. (1997). *İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri No.3, 13-14.

- Haeusler, J., Hirsch, J. (1989). "Political Regulation: The Crisis of Fordism and the Transformation of the Party System in West Germany", In M. Gottdiener and N. Komnissos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*, New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 300-330.
- Harris, L., Kiernan, V.G., Miliband, R. (1993). *Marxist Düşünce Sözlüğü*. (Çev: M. Tunçay), İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1983'te yayımlandı), 28, 29, 312, 313
- Harvey, D. (2011). "Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm", (Çev: E.M. Dinçer). *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt.2, sayı.2, 67-88.
- Hein, E., Dodig, N., Budylna, N. (2014). *Financial, economic and social systems: French Régulation School, Social Structures of Accumulation and Post-Keynesian approaches compared*, Institute for International Political Economy Berlin Working Paper No.34, Berlin: Germany, 20.
- Hobsbawm, E.J. (2008). *Sanayi ve İmparatorluk*. (Çev. A. Ersoy), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 63, 87.
- Holloway, J. (2007). "Gayya Kuyusu Açılıyor: Keynesçiliğin Yükselişi ve Düşüşü", W. Bonefeld ve J. Holloway (Editörler). *Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi*, İstanbul: Otonom Yayınları, s. 35-68.
- Inque, Y. Ve Yamada, T. (2002). "Japan: demythologising régulation", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 260-266.
- İnternet: <http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> Erişim Tarihi: 10.07.2019.
- İnternet: <http://www.cepremap.fr/en/about/status/> Erişim Tarihi: 15.12.2019
- İnternet: <https://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 10.07.2019.
- İnternet: <https://wid.world/> Erişim Tarihi: 10.07.2019.
- İnternet: Jain, A. Ve Hassard, J. (2014). *Precarious work: definitions, workers, affected and OSH consequences*. https://oshwiki.eu/wiki/Precarious_work:_definitions,_workers_affected_and_OSH_consequences Erişim: 24.11.2019.
- Jespersen, J. (1996). "Macroeconomic Analysis of the Welfare State: a Post-Keynesian Review", In B. Greve (Ed.), *Comparative Welfare Systems*. London, UK: Macmillan Press Ltd, pp. 57-66.
- Jessop, B. (1990). "Regulation theories in retrospect and prospect", *Economy and Society*, 19(2), 153-216.
- Jessop, B. (1993). "Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy", *Studies in Political Economy*, 40(1), 7-39.

- Jessop, B. (1994). "Post-Fordism and the State", In A. Amin (Ed.), *Post-Fordism A Reader*. Oxford: UK: Blackwell Publishers, pp. 252-279.
- Jessop, B. (1997a), "Survey Article: The Regulation Approach", *The Journal of Political Philosophy*, 5(3), 287-326.
- Jessop, B. (1997b), "Twenty Years of the (Parisian) Regulation Approach: the Paradox of Success and Failure at Home and Abroad", *New Political Economy*, 2(3), 499-522.
- Jessop, B. (2005). *Hegemony, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* (Çev: B. Yazar ve A. Özkazanç), İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı) 16, 198, 203, 314, 315, 324
- Kapar, R. (2008). "Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Uluslararası Çalışma Örgütü Bildirgesi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 5(23), 61-77.
- Kışlalı, A.T. (2006). *Siyasal Sistemler* (Sekizinci Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 122.
- King, D. (1989). "Economic Crisis and Welfare State Recommodification: A Comparative Analysis of the United States and Britain", In M. Gottdiener and N. Komnissos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*. New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 237-260.
- Klassen, J. (2014). "Hegemonya Sorgulaması: ABD Üstünlüğü, Çok Kutupluluk ve Küresel Direniş", T. Marois ve L. Pradella (Editörler), *Kutuplaştıran Kalkınma*. Ankara: Notabene Yayınları, s. 108-123.
- Kolektif (2008). *Marksist İktisat El Kitabı*. (Çev: Nail Satlıgan), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı), 37-38.
- Koray, M. (2005). *Avrupa Toplum Modeli* (Birinci Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 20, 51, 85, 87, 90, 181, 182, 184
- Koray, M. (2008). "Avrupa'da Sosyal Demokrasi ve Günümüzdeki Tartışmalar", *Toplum ve Demokrasi*, 2(2), 15-34.
- Koray, M. (2010). "Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42(1), 1-31.
- Koray, M. (2012). *Sosyal Politika* (Dördüncü Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 63.
- Köymen, O. (2007). *Sermaye Birikirken Osmanlı, Türkiye, Dünya* (İkinci Baskı), İstanbul: Yordam Kitap, 35, 48.
- Kurz, H.D. (2017). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (Çev: H. Bilir ve E. Değirmenci), Heretik Yayınları: Ankara. (Eserin orijinali 2017'de yayımlandı), 149, 151.
- Lall, S. (2009). "Sanayileşme Stratejisini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü", F. Şenses (Editör) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 459-508.

- Lapavistas, C. (2008). “Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 59-75.
- Lapavistas, C. (2009). “Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Müsadere”, C. Lapavistas (Editörler), *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 25-74.
- Lavery, S. (2014). “The Politics of Precarious Employment in Europe: Zero Hour Contracts and The Commodification of Work”, in *Precarious Employment in Europe*, FEPS Young Economics Network Working Paper, Brussels: Belgium.
- Lazzarato, M. (2015). *Borçla Yönetmek*. (Çev: Ş. Çiltas), Otonom Yayınları: İstanbul. (Eserin orijinali 2015’te yayımlandı), 129-130.
- Leibfried, S. (1992). “Towards of European Welfare State”, In C Jones (Ed.), *New Perspectives on European Welfare State in Europe*, London, UK: Routledge Publications, pp. 120-143.
- Levidow, L. (2008). “Yüksek Öğretimde Neoliberal Gündemler”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, İstanbul: Yordam Kitap, s. 259-270.
- Lipietz, A. (1982). “Towards Global Fordism?”, *New Left Review*, 132(1), 33-47
- Lipietz, A. (1987). *Mirages and Miracles: The Crisis of Global Fordism*, Bristol, UK, Verso Books. 14, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 43, 44, 72, 75, 101, 102, 105, 109, 157
- Lipietz, A. (1989). “Three Crises: The Metamorphoses of Capitalist and the Labour Movement”, In M. Gottdiener and N. Komnissos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*, New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 59-98.
- Lipietz, A. (1993). “Uluslararası işbölümünde yeni eğilimler: Birikim rejimleri ve düzenleme tarzları” (Çev: B. Peker), *Toplum ve Bilim Dergisi*, 56-61(1), 58-82.
- Luhmann, N. (2002). *Refah Devletlerinin Siyaset Teorisi* (Çev: M. Beyaztaş), İstanbul: Bakış Yayınları. (Eserin orijinali 1981’de yayımlandı), 26-27.
- MacDonough, T., Nardone, E. (2006). “Social Structures of Accumulation, the Regulation Approach and the European Union”, *Competition & Change*, 10(20), 200-212.
- Macgregor, S. (2008). “Refah Devleti ve Neoliberalizm”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, İstanbul: Yordam Kitap, s. 236-247.
- Manning, N. (2011). “Toplumsal İhtiyaçlar, Toplumsal Sorunlar, Toplumsal Refah ve Esenlik”, P. Alcock, M. May ve Karen Rowlingson (Editörler), *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 44-54.
- Marazzi, C. (2014). *Sermayenin Komünizmi: Finansallaşma, Biyopolitik Emek ve Küresel Kriz*. (Çev: D. Kundakçı), İstanbul: Otonom Yayınları. (Eserin orijinali 2013’te yayımlandı), 67.

- Marois, T., Pradella, L. (2014). “Kutuplaştıran Kalkınma: Neoliberalizme Karşı Alternatifler Bulmak ve Kriz”, T. Marois ve L. Pradella (Editörler), *Kutuplaştıran Kalkınma*. Ankara: Notabene Yayınları, s. 9-26.
- Marshall, T.H. (2006). “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar” (Çev: A. Kaya), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 1-56.
- Marx, K. (2010), *Kapital Cilt I*. (Çev: M. Selik ve E. Özalp), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 1867’de yayımlandı), 520-522.
- Mavroudeas, S.D. (2015). “Düzenleme Yaklaşımı”, B. Fine ve A. Saad-Filho (Editörler) *Marksist İktisat Kılavuzu*, Ankara: Dipnot Yayınları, s. 442-449.
- Méda, D. (2012). *Emek Kaybolma Yolunda Bir Değer Mi?*. (Çev: I. Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1995’te yayımlandı), 120, 123.
- Mehmet, Ö., Kılıç, C. (2009). *Çalışma Ekonomisi Teorisi* (Birinci Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları. 18
- Metin, B. (2013). “Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine Dünya Bankası’nın Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 10(37), 211-234.
- Mıhçı, H. (2015). “Giriş: Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat”, H. Mıhçı (Editörler), *Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat*. Ankara: Notabene Yayınları, s. 9-16.
- Mingione, E. (2001). “The Southern European Welfare Model and Fight Against Poverty and Social Exclusion”, In M. Tolba (Ed.) *Our Fragile World: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*, Paris, France: UNESCO Encyclopedia Life Support Systems Publications, pp. 1041-1051.
- Mjoset, L. (2002). “The Nordic countries: a régulation perspective on small countries”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 254-259.
- Mohamed, S. (2008). *Economy Policy, Globalization and The Labour Movement: Changes in the Global Economy From The Golden Age to the Neoliberal Era*, Global Labour University Working Papers No.1, Berlin: Germany. 12, 13
- Mouleart, F., Swyngedouw, E., Wilson, P. (1988). “Spatial Responses to Fordist and Post-Fordist Accumulation and Regulation”, *Papers of The Regional Science Association*, 64(1), 11-23.
- Mullard, M., Spicker, P. (1998). *Social Policy in a Changing Society*, London, UK: Routledge Publications, 71.
- Munck, R. (2004). *Emeğin Yeni Dünyası*. (Çev: M. Tekçe), İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin orijinali 2002’de yayımlandı), 33, 76, 121
- Munck, R. (2008). “Neoliberalizm ve Siyaset, Neoliberalizmin Siyaseti”, A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 106-122.

- Munk, M.D. (2000). *Social Inequality in the Welfare State*, Paper Presented at the X Nordic Social Policy Seminar, Oslo, Norway.
- Nadel, H. (2002). "Régulation and Marx", In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 28-35.
- Neilson, D. (2012). "Remaking the Connections: Marxism and the French Regulation School", *Review of Radical Political Economics*, 44(2), 160-177.
- O'connor, J. (1989). "An Introduction to a Theory of Crisis Theories", In M. Gottdiener and N. Komnissos (Eds.), *Capitalist Development and Crisis Theory: Accumulation, Regulation and Spatial Restructuring*, New York, USA: Palgrave Macmillan, pp. 21-29.
- Offe, C. (1987). "Democracy against the Welfare State?: Structural Foundations of Neoconservative Political Opportunities", *Political Theory*, 15(4), 501-537.
- Öngen, T. (2003). "Küresel Kapitalizm ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri", *2000-2003 Petrol İş Yıllığı*, İstanbul: Petrol-İş Yayınları, ss. 29-46.
- Öniş, Z. Ve Şenses, F. (2009). "Gelişen Post-Washington Mutabakatı'nı (PWM) Yeniden Düşünmek", F. Şenses (Editör) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 347-386.
- Özdamar, K. (2011). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 1* (Birinci Baskı). Eskişehir: Kaan Kitabevi. 193, 194, 273, 509, 511, 512
- Page, R.M. (2011). "Sosyal Demokrasi", P. Alcock, M. May ve Karen Rowlingson (Editörler), *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 108-117.
- Palley, I.T (2008). "Keynesçilikten Neoliberalizme: İktisat Biliminde Paradigma Kayması", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, ss. 42-58.
- Parry, G. (1984). "Welfare State and Welfare Society", *Government and Opposition*, 20(3), 287-296.
- Petersen, K. (2013). "The early Cold War and the Western welfare state", *Journal of Comparative Social Policy*, 29(3), 226-240.
- Polanyi, K. (2012). *Büyük Dönüşüm*. (Çev: A. Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1944'te yayımlandı), 141.
- Powell M., Yörük, E., Bargu, A. (2019). "Thirty years of the Three Worlds of Welfare Capitalism: A review of reviews", *Social Policy Administration*, 53(1), 1-28.
- Pradella, L. (2014). "Yoksullaştırmanın Ötesinde: Dünya Ekonomisinde Batı Avrupa'nın Yeri", T. Marois ve L. Pradella (Editörler), *Kutuplaştıran Kalkınma*. Ankara: Notabene Yayınları, s. 27-42.

- Przeworski, A. (2016). *Kapitalizmde Devlet ve Ekonomi*. (Çev: E. Kırmızıaltın ve H.A. Öznazık), Ankara: Heretik Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı)
- Purcell, M. (2002). "The state, regulation, and global restructuring: reasserting the political in political economy", *Review of International Political Economy*, 9(2), 298-332.
- Roche, M. (1987). "Citizenship, Social Theory, and Social Change", *Theory and Society*, 16(3), 363-399.
- Rosanvallon, P. (2004). *Refah Devletinin Krizi*. (Çev: B. Şahinli), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1981'de yayımlandı), 15, 31, 109, 110, 123, 124, 199.
- Saad-Filho, A. (2008). "Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, ss. 191-201.
- Sabel, C.F. (1982). *Work and politics: The division of labor in industry*, Cambridge, USA: Cambridge University Press, 31, 32, 34, 195.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (Yedinci Baskı), İstanbul: Güzem Can Yayıncılık, 528-529.
- Shaikh, A. (2008). "Neoliberalizmin İktisat Mitolojisi", A.S. Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap, s. 76-90.
- Shutt, H. (2004). *Kapitalizmle Derdim Var!*. (Çev. N. Sungur ve A. Çakmak), İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı), 25, 33.
- Silver, B. (2009). *Emeğin Gücü*. (Çev: A. Önal), Yordam Kitap: İstanbul. (Eserin orijinali 2003'te yayımlandı), 100-101.
- Stiglitz, E.J. (2009). "Küreselleşen Dünyada Kalkınma Politikaları", F. Şenses (Editör) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 281-306.
- Streeck, W. (2011). "The Crisis of Democratic Capitalism", *New Left Review II*, 71(1), 5-29.
- Sultana, R.G. (2013). "Flexibility and Security? Flexicurity and its implications for lifelong guidance", *British Journal of Guidance & Counselling*, 41(2), 145-163.
- Şaylan, G. (2016). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi* (Üçüncü Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 16, 87, 102, 142.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk* (Birinci Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 317.
- Şenses, F. (2009). "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", F. Şenses (Editör) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 235-280.
- Şimşek, O. (2017). "Washington ve Post-Washington Uzlaşmaları Çerçevesinde Neoliberalizmde Devletin Rolü", *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 4(7), 177-192.

- Talas, C. (1976). *Sosyal Ekonomi* (Birinci Baskı), Ankara: Sevinç Matbaası, 208, 246, 247.
- Taymaz, E. (1993). “Kriz ve Teknoloji”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 56-61(1), 5-41.
- Temiz, H.E. (2012). “Sosyal Politika Bağlamında Küresel Yönetişim”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 6(13-14), 201-217.
- Tertre, C.D. (2002). “Sector-based dimensions of régulation and the wage-labour nexus”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 204-213.
- Therbörn, G. (1984). “Class and States: Welfare State Developments, 1881-1981”, *Studies in Political Economy: A Socialist Review*, 14(1), 7-41.
- Therbörn, G. (1986). “Karl Marx Returning: The Welfare State and Neo-Marxist, Corporatist and Statist Theories”, *International Political Science Review*, 7(2), 131-164.
- Tickell, A., Peck, J.A. (1992). “Accumulation, regulation and the geographies of post-Fordism: missing links in regulationist research”, *Progress in Human Geography*, 16(2), 190-218.
- Tickell, A., Peck, J.A. (1995). “Social Regulation after Fordism: regulation theory, neo-liberalism and the global-local nexus”, *Economy and Society*, 24(3), 357-386.
- Ulukan, U. (2014). “Avrupa İstihdam Stratejisinin Peri Masalı: Güvenceli Esneklik”, *DİSK-AR Dergisi*, 2(2), 52-63.
- Uslu, A. (2015). “Sosyalist Düşüncenin Kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa’da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Ütopya Düşüncesi (1800-1830)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 25-63.
- Vidal, J.F. (2001). “Birth and Growth of the Regulation School in the French Intellectual Context (1970-1986)”, In A. Labrousse and J. D. Weisz (Eds.), *Institutional Economics in France and Germany: German Ordoliberalism versus the French Regulation School*. Berlin, Germany, Springer-Verlag Berlin Heidelberg GmbH, pp. 13-48.
- Vidal, J.F. (2002). “International regimes”, In R. Boyer and Y. Saillard (Eds.), *Régulation Theory The State of Art*. London, UK: Routledge Publications, pp. 108-114.
- Viktorov, I. (2005). *Fordism and the Swedish Model*, Centre for Digital Discourse and Culture Working Papers No.1, Virginia: USA, 2, 7, 10, 12, 16, 18.
- Wahl, A. (2015). *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*. (Çev: H. Ünal ve B. Öztürk), h2o Yayıncılık: İstanbul. (Eserin orijinali 2011’de yayımlandı), 20, 21, 53, 63, 73.
- Walker, A., Wong, C. (2004). “The ethnocentric construction of the welfare state”, In P. Kennett (Ed.), *A Handbook of Comparative Social Policy*. Cornwall, UK: Edward Elgar Publications, pp. 116-130.

- Wayenberge, E.V. (2009). “Washington Mutabakatı’ndan Washington Sonrası Mutabakat’a Kalkınma Yanılsamaları”, F. Şenses (Editör) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 307-346.
- Wood, E.M. (2003). “Sermaye İmparatorluğu”, (Çev: E. Balta ve A.E. Doğan), *Praksis Dergisi*, 3(10), 239-254.
- Yazıcı, E. (2010). *Sendikal Hareket Yeni Misyon Arayışları* (İkinci Baskı), Ankara: Akitap Yayınları. 34
- Yeldan, E. (2008). *Küreselleşme, Kim İçin?* (Birinci Baskı), Yordam Kitap: İstanbul, 39, 128, 132.
- Yentürk, N. (1993). “Post-fordist gelişmeler ve dünya iktisadi işbölümünün geleceği”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 56-61(1), 42-56

EK – 1. ABD’de Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-1975

Yıllar	KBD_GSYH	GSYH	ENF	TİC	VG	VER	SSS	RFO	OİS	KSH	İÖ	İKO	İŞSZO	Sİ	Hİ	SO	ÜCRT	TİS
1950	6,8	8,7	1,3	-	-	-	-	-	1968	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	2,8	8	7,9	-	-	-	-	-	1986	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1952	3,3	4,1	1,9	-	-	-	-	-	1988	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1953	-1,5	4,7	0,8	-	-	-	-	-	1992	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1954	6,7	-0,6	0,8	-	-	-	-	-	1984	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1955	2,4	7,1	-0,4	-	-	-	-	-	2003	-	-	-	4,4	37,3	52,8	-	-	-
1956	0,7	2,1	1,5	-	-	5,4	-	-	2002	-	-	-	4,1	36,9	53,8	-	-	-
1957	-3,1	2,1	3,3	-	-	2,7	-	-	1973	-	-	-	4,3	35	56,1	-	-	-
1958	5,6	-0,7	2,9	-	-	1,4	-	-	1947	-	-	-	6,8	35,7	55,7	-	-	-
1959	1,6	6,9	0,7	-	-	0,8	-	-	1957	-	-	-	5,5	35,1	56,6	-	-	-
1960	1,3	2,6	2,7	-	-	2,2	-	-	1952	-	56,1	59,4	5,5	34,2	57,9	30,9	63,3	34
1961	4,6	2,6	1	-	-	0,3	-	-	1941	-	55,4	59,3	6,7	34,8	57,8	29,5	62,8	33,6
1962	3,3	6,1	1	-	-	0,1	-	-	1959	-	55,5	58,8	5,5	35,1	58	29,3	62,3	33,2
1963	3,9	4,4	1,3	-	-	0,2	-	-	1972	-	55,4	58,7	5,7	35	58,4	28,5	61,9	32,8
1964	5	5,8	1,3	-	-	1,1	-	-	1974	-	55,7	58,7	5,2	35,5	58,4	28,3	61,6	32,4
1965	4,7	6,5	1,6	-	23,6	0,5	-	-	1983	-	56,2	58,9	4,5	36	58,5	28,2	60,9	32
1966	1,7	6,6	2,9	-	23,8	2,9	-	-	1973	-	56,9	59,2	3,8	35,8	59	28,2	61,1	31,6
1967	2,9	2,7	3,1	-	24,9	2,5	-	-	1950	-	57,3	59,6	3,8	35,4	59,5	27,8	61,8	31,2
1968	1,6	4,9	4,3	10	24,3	4,8	-	-	1939	-	57,5	59,6	3,6	35,3	60	27,9	62	30,8
1969	-1,1	3,1	5,5	10	26,7	6,3	22,9	2,85	1936	-	58	60,1	3,5	34,4	61,2	27,3	63,1	30,4
1970	0,5	3,2	5,8	10,7	25,8	6,1	99	2,28	1905	-	57,4	60,4	4,9	32,9	62,8	27,4	63,7	30
1971	3,4	3,3	4,3	10,7	23,9	3,3	99	0,62	1893	-	56,6	60,2	6	32,6	63,2	26,9	62,6	29,3
1972	3,8	5,3	3,3	11,3	24,5	4,2	21,9	0,89	1890	23,6	57	60,4	5,6	33,2	62,7	26,3	62,7	28,5
1973	-2	5,6	6,2	13,1	24,5	4,9	22,2	2,41	1891	25	57,8	60,8	4,9	32,5	63,5	25,8	62,4	27,8

EK – 1. (devam) ABD’de Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-1975

1974	-2	-0,5	11,1	16,4	25,2	9,8	21,8	1,65	1859	26,2	57,8	61,3	5,6	30,6	65,4	25,7	62,9	27
1975	3,2	-0,2	9,1	15,5	24,7	7	20,6	-1,28	1839	28,1	56,1	61,2	8,5	30,8	65,4	25,3	61,6	26
1976	3	5,4	5,7	16	24,0	4,6	21,1	1,27	1841	28,3	56,8	61,6	7,7	30,9	65,6	24,4	61,1	26
1977	3,6	4,6	6,5	16,4	25,3	6,3	22,5	0,58	1844	27,9	57,9	62,3	7,1	31,1	65,4	23,6	61,2	25,8
1978	0,5	5,6	7,6	16,9	25,0	6,9	23,7	1,89	1836	28,3	59,3	63,2	6,1	31,3	65,3	23,9	61,2	25,1
1979	-2	3,2	11,3	18,3	25,2	8,8	24,4	4,03	1833	27,7	59,9	63,7	5,8	30,5	66,1	22,4	61,5	26,3
1980	1,2	-2	13,5	20,1	25,6	10,3	23,5	5,72	1816	28,2	59,2	63,8	7,1	30,1	66,6	22,1	62,2	25
1981	-2,5	-2,6	10,3	19,4	26,0	7,7	23,3	8,59	1811	28	59	63,9	7,6	28,4	68,2	21	61,2	23,6
1982	1,3	-2	6,1	17,5	26,1	7,8	22,5	8,18	1803	29,9	57,8	64	9,7	28	68,6	99	62,1	23,3
1983	5,9	4,6	3,2	16,6	24,0	1,7	22,4	6,62	1821	31,3	57,9	64	9,6	28,5	68,4	19,5	60,8	23,3
1984	2,1	7,2	4,3	17,5	24,1	2,4	23,5	8,14	1838	32,7	59,5	64,4	7,5	28	69	18,2	60,2	21,6
1985	1,5	4,2	3,5	16,6	24,7	3,1	23,7	6,56	1837	32,9	60,1	64,8	7,2	27,7	69,4	17,4	60,2	20,5
1986	3,1	3,5	1,9	16,9	24,6	2,8	23,6	6,19	1829	33,9	60,7	65,3	7	27,1	70	17	60,6	19,9
1987	3,9	3,5	3,7	17,9	25,7	3,5	23,1	5,59	1838	32,8	61,5	65,6	6,2	26,9	70,3	16,5	61,3	19,2
1988	1,3	4,2	4,1	19	25,5	4	22,5	5,59	1837	34,2	62,3	65,9	5,5	26,7	70,6	16,2	61,5	19
1989	-0,1	3,7	4,8	19,4	25,7	2,6	22	6,69	1848	33,9	63	66,5	5,3	26,2	71,1	15,9	60,8	18,6
1990	-1,6	2	5,4	19,8	26,0	4,4	21,3	6,04	1833	35,3	62,8	66,5	5,6	25,3	71,9	15,5	61,2	18,2
1991	1,7	-0,8	4,2	19,7	25,9	3,7	20,1	4,92	1823	34,5	61,7	66,2	6,8	24,6	72,7	15,5	61,4	18,1
1992	0,9	3,6	3	19,9	25,7	2,3	19,8	3,88	1822	36,2	61,5	66,4	7,5	24	73,4	15,2	61,4	17,7
1993	3,2	2,7	3	20	26,0	1,4	20,1	3,55	1829	35	61,7	66,3	6,9	24	73,2	15,2	61	17,6
1994	2,3	4	2,6	21	26,3	0,9	20,4	4,9	1840	35,1	62,6	66,7	6,1	24	73,2	14,9	60,1	17,5
1995	2,9	2,7	2,8	22,4	26,6	1,7	20,9	6,59	1840	34,1	62,9	66,7	5,6	23,8	73,4	14,3	60	16,7
1996	3,5	3,8	2,9	22,6	27,0	1,3	21,3	6,32	1840	33,7	63,2	66,9	5,4	23,9	73,5	14	59,7	16,2
1997	3,8	4,5	2,3	23,3	27,5	1,9	21,6	6,6	1843	32,7	63,8	67,2	5	23,6	73,8	13,6	59,8	15,6
1998	3,1	4,5	1,6	22,8	27,9	2,7	22,3	7,15	1843	32,2	64,1	67,1	4,5	23,1	74,5	13,4	60,8	15,4
1999	3,4	4,7	2,2	23,2	27,9	1,4	22,8	6,46	1839	32,4	64,3	67,1	4,2	23	75,2	13,4	60,8	15,3

EK – 1. (devam) ABD’de Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-1975

2000	-0,2	4,1	3,4	25	28,3	3,8	23,1	6,84	1832	31,3	64,4	67,1	4	22,5	75,9	12,9	61,7	14,9
2001	-0,1	0,9	2,8	22,8	27,3	2,2	22,5	4,63	1811	35	63,7	66,8	4,7	21,6	76,7	12,9	61,7	14,7
2002	0,9	1,8	1,6	22,1	25,0	-0,3	21,5	3,05	1806	38,9	62,7	66,6	5,8	20	78,3	12,8	60,6	14,5
2003	2,5	2,8	2,3	22,5	24,5	0,9	21,6	2,22	1796	39,7	62,3	66,2	6	20	78,4	12,4	60	14,3
2004	2,5	3,8	2,7	24,3	24,8	1,9	22,1	1,6	1798	39,3	62,3	66	5,5	19,8	78,6	12	59,7	13,8
2005	2,9	3,3	3,4	25,5	26,1	1,5	22,9	2,98	1794	36,5	62,7	66	5,1	19,9	78,5	12	58,7	13,7
2006	-1,2	2,7	3,2	26,9	26,8	2,8	23	4,79	1797	35,2	63,1	66,2	4,6	19,8	78,8	11,5	58,6	13,1
2007	-2	1,8	2,9	28	26,8	3,2	22,4	5,22	1796	35,1	63	66	4,6	19,1	79,5	11,6	58,9	13,3
2008	-4,1	-0,3	3,8	29,9	25,7	2,2	21,3	3,08	1787	37,2	62,2	66	5,8	17,6	80,9	11,9	59	13,7

EK – 2. Fransa’da Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008

Yıllar	KBD_GSYH	GSYH	ENF	TİC	VG	VER	SSS	RFO	OİS	KSH	İÖ	İKO	İŞSZO	Si	Hİ	SO	ÜCRT	TİS
1950	4,9	8,5	-	-	-	2,4	-	-	2193	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	2,5	5,7	-	-	-	19,2	-	-	2214	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1952	2,8	2,9	-	-	-	15,3	-	-	2198	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1953	5,2	3,5	-	-	-	0	-	-	2179	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1954	4,7	5,5	-	-	-	1,3	-	-	2194	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1955	4,3	5,3	-	-	-	1,6	-	-	2179	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1956	4,9	4,9	-	-	-	6	-	-	2131	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1957	1,9	5,4	-	-	-	4,2	-	-	2107	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1958	2	2,7	-	-	-	10,1	-	-	2096	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1959	7,3	2,6	-	-	-	6,8	-	-	2100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1960	4,5	8,3	-	-	-	0,2	-	-	2112	-	-	-	-	-	-	19,6	62,3	70
1961	6,3	5,5	-	-	-	5,3	-	-	2092	-	-	-	-	-	-	20,2	63,6	-
1962	4,1	6,7	-	-	-	5,2	-	-	2108	-	-	55,1	-	-	-	19,1	63,6	-
1963	6	5,3	-	-	-	6,4	-	-	2094	-	-	-	-	-	-	20,1	64,2	-
1964	4,1	6,5	-	-	-	3,5	-	-	2104	-	-	-	-	-	-	19,7	63,8	-
1965	4,7	4,8	-	-	33,7	2,2	-	-	2093	-	-	-	-	-	-	19,5	63,4	70
1966	3,7	5,2	-	-	33,5	1,6	-	-	2087	-	-	-	-	-	-	18,9	62,5	99
1967	3,2	4,7	-	-	33,8	2,3	-	-	2056	-	-	-	-	-	-	19,1	62,1	-
1968	5,7	4,3	4,5	26,6	33,9	7	-	-	2034	-	-	53,9	-	-	-	20,4	63,6	-
1969	4,7	7	6	28,8	34,5	5,4	-	0,3	1964	-	-	-	-	-	-	22,2	62,4	-
1970	3,9	5,6	5,3	31,4	33,7	5,8	25,7	0,9	1948	-	-	-	2,4	-	-	21,7	62,6	70
1971	3,3	5,3	5,4	32	33,2	6,2	25,9	1,0	1948	-	-	-	2,7	-	-	21,6	62,8	-
1972	5,1	4,5	6,1	32,5	33,6	5,9	26	-0,4	1898	-	-	-	2,8	-	-	21,6	62,3	-
1973	3,2	6,3	7,4	34,4	33,6	7,3	26,3	0,7	1884	-	-	-	2,7	-	-	22,1	61,9	-

EK – 2. (devam) Fransa’da Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008

1974	3,2	4,3	13,6	42,4	33,7	13,9	26,9	0,1	1855	37	-	-	2,9	-	-	21,7	63	-
1975	3,6	-1	11,7	36,7	35,0	18,8	25,4	-3,3	1830	40,7	-	53,5	4,1	-	-	22,2	65,8	76
1976	2,5	4,3	9,6	39,6	36,8	10,9	25	-1,5	1857	40	-	-	4,5	-	-	21,3	65,9	-
1977	2,6	3,5	9,5	40,6	36,8	9,4	24,1	0,7	1820	42	-	-	5	-	-	21,3	66,2	-
1978	2,6	4	9,3	39,4	36,8	8,4	23,7	-0,2	1790	42,2	-	-	5,3	-	-	20,5	65,8	-
1979	0,7	3,6	10,6	41	38,2	9,4	23,6	-0,5	1787	42,9	51,6	54,7	6	-	-	19	65,2	-
1980	0,1	1,6	13,6	43,5	39,5	13,8	24,4	0,8	1779	40,7	51,4	54,9	6,4	-	-	18,3	65,9	77,4
1981	1,5	1,1	13,3	45,4	39,6	12	23,9	2,3	1760	40	50,8	54,8	7,5	-	-	17,8	66,1	80,5
1982	0,3	2,5	12	45,3	40,4	11,6	23,2	1,4	1688	40,3	50,6	54,8	8,2	-	-	17	65,7	-
1983	0,6	1,3	9,5	45,1	40,9	8,3	21,9	2,4	1671	41,2	52,9	57,5	7,9	-	-	16	64,9	-
1984	0,6	1,5	7,7	47,5	41,9	5,4	21,3	4,7	1665	41,7	51,8	57,3	9,5	-	-	14,9	64	-
1985	1,4	1,6	5,8	47	42,0	3,8	21,2	5,3	1630	41,6	51,3	57,1	10,3	-	-	13,6	63	87,8
1986	1,6	2,4	2,5	40,9	41,7	2,3	21,2	4,6	1627	41,2	51,5	57,3	10,2	-	-	12,5	61,3	-
1987	3,7	2,6	3,3	40,3	42,3	1,4	21,9	6,9	1639	41,8	50,7	56,8	10,7	-	-	11,9	60,6	-
1988	3,4	4,7	2,7	41,4	41,4	0,7	22,6	6,0	1648	42	50,6	56,3	10,2	-	-	11,2	59,1	-
1989	1,9	4,4	3,5	44	41,2	1,4	23,2	6,5	1634	42,9	50,8	56,2	9,6	-	-	10,7	58	-
1990	0,1	2,9	3,2	42,7	41,2	3,1	23,4	7,7	1629	43,2	50,6	55,9	99	-	-	9,8	58,4	94,9
1991	0,5	1	3,2	43	41,6	2,8	23,2	7,5	1623	42,8	50,3	55,4	9,1	29,1	65,5	9,6	58,5	-
1992	-1,6	1,6	2,4	42	41,6	1,8	22,1	7,9	1622	43,4	49,9	55,6	10,2	29,4	64,7	9,6	58,3	-
1993	1,5	-0,6	2,1	39,9	42,7	1,8	20,7	7,1	1614	43,7	49,3	55,6	11,3	27,5	67,0	9,3	58,4	-
1994	1,3	2,3	1,7	41,8	42,8	-0,8	20,4	6,9	1612	42,8	48,5	55,5	12,6	26,8	68,0	8,9	57,3	-
1995	0,8	2,1	1,8	43,6	42,3	0,8	20,1	6,9	1591	46,4	48,9	55,4	11,8	26,9	68,2	8,7	57,2	-
1996	1,8	1,4	2	44,3	43,5	0,9	19,9	5,3	1587	45,6	48,9	55,8	12,4	26,5	68,7	8,3	57	-
1997	3	2,3	1,2	48	43,7	-0,1	19,5	5,4	1585	44,6	48,5	55,4	12,6	26,6	68,8	8,3	56,4	93,4
1998	2,9	3,6	0,7	49,5	43,5	-0,2	19,9	5,6	1576	40,2	48,8	55,5	12,1	26,3	69,3	8,2	55,8	-

EK – 2. (devam) Fransa’da Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008

1999	3	3,4	0,5	49,8	44,2	0,9	20,8	6,1	1569	40,2	49,1	55,7	12	26,3	69,5	8,1	56,1	-
2000	1	3,9	1,7	55,9	43,4	1	21,5	5,1	1550	40,4	50	55,7	10,2	26,3	69,6	8	55,9	-
2001	0,2	2	1,6	55	43,1	2,2	21,5	4,9	1530	40,1	50,7	55,5	8,6	26,0	69,9	7,9	56	-
2002	-0,2	1,1	1,9	53,1	42,4	2,9	21	4,4	1497	40,9	50,9	55,7	8,7	25,4	70,5	8,1	56,5	-
2003	1,9	0,8	2,1	50,8	42,2	2,1	21	4,6	1502	41,9	51,7	56,4	8,3	24,1	71,6	8,4	56,6	-
2004	0,9	2,8	2,1	51,9	42,4	0,9	21,4	4,9	1526	41,4	51,2	56,3	8,9	24,2	71,9	8,1	56,1	96,1
2005	1,6	1,6	1,7	54	42,9	2	21,8	2,9	1527	41,3	51,5	56,2	8,5	23,8	72,6	8	56,2	-
2006	1,6	2,4	1,7	56,1	43,3	1,7	22,5	3,7	1511	41,3	51,4	56,2	8,4	23,8	72,5	8	56	-
2007	-0,5	2,4	1,5	56,4	42,5	1,5	23,2	4,6	1530	41,3	52	56,3	7,7	23,3	73,2	7,9	55,4	-
2008	-3,6	0,2	2,8	57,4	42,3	3	23,6	5,6	1538	41,4	52,4	56,4	7,1	23,3	74,0	7,8	55,7	-

EK – 3. İsveç’te Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2008

Yıllar	KBD_GSYH	GSYH	ENF	TİC	VG	VER	SSS	RFO	OİS	KSH	İÖ	İKO	İŞSZO	Sİ	Hİ	SO	ÜCRT	TİS
1950	-	-	-	-	-	-	-	-	1821	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	5,6	-	-	-	-	-	-	-	1812	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1952	1,3	-	-	-	-	-	-	-	1812	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1953	2,2	-	-	-	-	-	-	-	1794	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1954	5,4	-	-	-	-	-	-	-	1804	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1955	0,4	-	-	-	-	-	-	-	1794	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1956	4,3	-	-	-	-	-	-	-	1772	-	-	-	1,5	-	-	-	-	-
1957	2	-	-	-	-	-	-	-	1772	-	-	-	1,5	-	-	-	-	-
1958	2,4	-	-	-	-	-	-	-	1743	-	-	-	1,7	-	-	-	-	-
1959	4,7	-	-	-	-	-	-	-	1719	-	-	-	1,6	-	-	-	-	-
1960	4,7	-	-	-	-	-	-	-	1715	-	-	-	1,2	-	-	64,6	52,1	75
1961	5,9	5,7	-	-	-	-	-	-	1717	-	-	-	1,6	-	-	65	52,4	-
1962	3,3	4,3	-	-	-	-	-	-	1706	-	-	-	2,1	-	-	65,9	53,5	-
1963	3,7	5,3	-	-	-	-	-	-	1700	-	-	-	2,2	-	-	66,1	54,1	-
1964	6,7	6,8	-	-	-	-	-	-	1672	-	-	-	1,9	-	-	66,7	53,3	-
1965	2,7	3,8	-	-	31,3	-	-	-	1663	-	-	-	1,5	-	-	66,3	53,1	75
1966	2	2,1	-	-	32,0	-	-	-	1650	-	-	-	2,5	-	-	65,9	53,7	-
1967	4,1	3,4	-	-	32,9	-	-	-	1622	-	-	-	2,7	-	-	67,5	53,4	-
1968	3,1	3,6	-	-	34,8	-	-	-	1583	-	-	-	2,5	-	-	67,9	54,3	-
1969	3,7	5	2,7	45,9	35,7	-	23,8	-	1562	-	-	-	2	-	-	68,5	54,1	-
1970	2,4	6,5	7	45,1	35,6	-	28,4	-2,24	1562	-	-	-	1,6	-	-	67,7	53,2	-
1971	0,2	0,9	7,4	44	36,4	-	27,7	2,13	1533	-	-	-	1,7	-	-	70	53,5	-
1972	2,9	2,3	6	43,4	37,6	-	28	1,83	1497	-	-	-	2	-	-	71,4	53,2	-
1973	3,1	4	6,7	48,2	36,9	-	27,6	1,77	1483	-	-	-	2,5	-	-	72,5	51,2	-

EK – 3. (devam) İsveç’te Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-200

1974	1,1	3,2	9,9	60,3	37,9	-	27,1	1,58	1466	-	-	-	2,3	-	-	73,5	52,1	-
1975	7	2,6	9,8	52,3	38,9	-	26,4	-3,72	1444	-	63,5	63,5	2,2	-	-	74,5	53	85
1976	2,7	1,1	10,2	52,7	42,7	-	26,7	0,89	1452	-	-	63,5	2,8	-	-	73,9	55,3	-
1977	-3,9	-1,6	11,4	52,2	44,7	-	26,7	2,05	1428	-	-	-	3,5	-	-	76	57	-
1978	3,2	1,8	10	51,3	45,0	-	24,6	1,5	1392	-	-	-	3,9	-	-	77	57,1	-
1979	1,7	3,8	7,2	57,2	43,9	-	25,1	5,3	1382	-	-	-	3,5	-	-	77,3	55,9	-
1980	-0,8	1,7	13,7	56,9	43,7	-	25,5	3,1	1382	-	-	-	3,1	-	-	78	55,4	88
1981	-0,1	0,5	12,1	56,8	45,0	-	24	7,3	1375	-	-	-	2,9	-	-	78,3	54,9	-
1982	-0,3	1,2	8,6	61,8	44,0	-	23,8	7,8	1388	-	-	71,7	2,3	-	-	78,9	53,7	-
1983	2,3	1,9	8,9	65,5	44,7	-	24,2	4,5	1396	-	-	71,8	1,9	-	-	79,6	51,5	-
1984	3,2	4,2	8	65,4	44,3	-	24,6	7,8	1398	-	-	71,9	1,6	-	-	80,8	50,2	-
1985	2,5	2,2	7,4	65,2	44,7	-	25,8	9,9	1402	-	-	72,3	1,8	-	-	81,3	50,6	91
1986	5,2	2,7	4,2	59,3	47,0	-	24,7	5,9	1400	-	-	83,2	3,3	-	-	82,5	50,1	-
1987	2,2	3,4	4,2	59,8	49,5	-	25,7	7,6	1409	-	-	83,4	5,8	-	-	85,2	49,9	-
1988	2,5	2,6	5,8	59,4	48,8	-	26,8	6,3	1427	-	-	99	9,5	-	-	84,3	49,5	-
1989	3	2,7	6,4	60,1	49,3	-	29,4	6,4	1426	-	-	84,5	9,8	-	-	83,4	50,2	-
1990	-1,2	0,8	10,4	56,9	49,4	-	29	6,6	1423	-	73	74,4	9,2	-	-	81,5	51,8	91
1991	-1,2	-1,1	9,4	52	47,5	-	26	7,2	1411	-	71,5	73,8	10	24,7	72,1	82,8	50,7	-
1992	-2,1	-1,2	2,4	51,7	45,0	-	22,9	14,0	1427	-	68,2	72,3	10,2	23,6	73,2	85	51	-
1993	-0,4	-2,1	4,7	59,2	44,3	-	19,3	9,0	1442	-	64,2	70,7	8,5	23	73,5	87,1	49,8	-
1994	3,3	3,9	2,2	64,9	44,5	1,3	19,4	7,9	1477	-	63,3	70,1	7,2	23,6	73	87,4	49,1	94
1995	5,2	4,2	2,5	69,6	45,6	-0,3	19,6	7,0	1481	-	62,9	69,1	5,9	24,7	72,1	86,6	47,2	94
1996	2,8	1,5	0,5	67,5	47,3	4,4	20,1	6,3	1493	-	55,5	61,3	4,9	25,7	71,3	85,1	48,8	-
1997	2,7	3,1	0,7	73,2	48,3	1,4	19,8	5,4	1497	-	54,5	60,8	5,1	26	71,1	82	48,8	-
1998	6	4,1	-0,3	75,7	48,3	-4	20,7	5,1	1496	-	54,8	60,2	5,7	25,7	71,7	82,3	46,5	94
1999	3,9	4,2	0,5	76	48,7	1,7	21,5	4,6	1503	-	56,2	60,9	6,5	25,2	72,3	81,6	46,7	-

EK – 3. (devam) İsveç’te Birikim Rejimi ve Düzenleme Biçimi, 1950-2000

2000	4,8	4,9	0,9	82,3	48,9	4,3	22,2	4,2	1483	7,4	57,1	60,4	7,5	24,6	73	80,1	48	94
2001	1	1,7	2,4	81,3	46,8	4,6	22,6	3,0	1461	8	59,8	62,7	7,1	22,4	75,4	77,3	49,1	-
2002	1,2	2,1	2,2	77,9	45,1	1,1	21,8	4,0	1440	8,4	59,6	62,7	6,2	23,2	74,7	76,9	48,9	94
2003	2,5	2,5	1,9	76,1	45,4	0,6	21,4	3,0	1428	8,5	59,3	62,8	6,2	22,7	75,2	76,4	48,4	-
2004	4	3,8	0,4	79,3	45,6	-0,3	21,7	3,6	1450	8,3	58,4	62,5	8,3	22,7	75,2	76,9	47,8	-
2005	2,2	2,8	0,5	84,6	46,6	0,5	22,2	2,5	1449	8,3	58,2	62,9	8,6	22,1	75,9	75,6	47,7	94
2006	4	4,9	1,4	88,8	45,9	-0,1	23,1	1,8	1444	8,2	58,9	63,4	7,8	21,9	75,9	73,2	46,9	-
2007	2	3,5	2,2	89,5	44,9	4,1	24	-	1455	8,1	59,8	63,7	8	21,7	76,1	71	47,5	91
2008	0,8	-0,7	3,4	93,4	44,0	5,4	24,4	-	1460	8,3	59,9	63,9	8,1	21,3	76,5	68,8	48,4	-

EK – 4. ABD için Tanımlayıcı İstatistikler

	Dönem aralığı	Değer aralığı	En düşük değer	En yüksek değer	Ortalama
KBD_GSYH	1950-1975	9,9	-3,1	6,8	2,3
	1976-2008	10,0	-4,1	5,9	1,4
GSYH	1950-1975	9,4	-0,7	8,7	4,0
	1976-2008	9,8	-2,6	7,2	2,9
ENF	1950-1975	11,5	-0,4	11,1	3,3
	1976-2008	11,9	1,6	13,5	4,3
TİC	1968-1975	6,4	10,0	16,4	12,2
	1976-2008	13,9	16,0	29,9	20,9
VG	1965-1975	3,1	23,6	26,7	24,7
	1976-2008	4,3	24	28,3	25,9
VER	1956-1975	9,7	0,1	9,8	3,3
	1976-2008	10,6	-0,3	10,3	3,4
SSS	1969-1975	2,3	20,6	22,9	21,9
	1976-2008	4,6	19,8	24,4	22,2
RFO	1969-1975	4,2	-1,3	2,9	1,3
	1976-2008	8,0	0,6	8,6	5,0
OİS	1950-1975	164	1839	2003	1948
	1976-2008	61	1787	1848	1824
KSH	1972-1975	4,5	23,6	28,1	25,7
	1976-2008	12,0	27,7	39,7	33,3
İO	1960-1975	2,6	55,4	58,0	56,7
	1976-2008	7,6	56,8	64,4	61,5
İKO	1960-1975	2,6	58,7	61,3	59,8
	1976-2008	5,6	61,6	67,2	65,5
İŞSZO	1955-1975	5,0	3,5	8,5	5,2
	1976-2008	5,7	4,0	9,7	6,2
Sİ	1955-1975	6,7	30,6	37,3	34,5
	1976-2008	13,7	17,6	31,3	24,9
Hİ	1955-1975	12,6	52,8	65,4	59,4
	1976-2008	15,6	65,3	80,9	72,6
SO	1960-1975	5,6	25,3	30,9	27,7
	1976-2008	12,9	11,5	24,4	16,0
TİS	1960-1975	8,0	26,0	34,0	30,7
	1976-2008	13,2	13,1	26,3	18,5
ÜCRT	1960-1975	2,8	60,9	63,7	62,3
	1976-2008	3,6	58,6	62,2	60,6

EK – 5. Fransa için Tanımlayıcı İstatistikler

	Dönem aralığı	Değer aralığı	En düşük değer	En yüksek değer	Ortalama
KBD_GSYH	1950-1975	5,4	1,9	7,3	4,2
	1976-2008	7,3	-3,6	3,7	1,2
GSYH	1950-1975	9,5	-1,0	8,5	5,0
	1976-2008	5,3	-0,6	4,7	2,3
ENF	1968-1975	9,1	4,5	13,6	7,5
	1976-2008	13,1	0,5	13,6	4,5
TİC	1968-1975	15,8	26,6	42,4	33,1
	1976-2008	18,0	39,4	57,4	46,6
VG	1965-1975	1,8	33,2	35	33,8
	1976-2008	7,4	36,8	44,2	41,5
VER	1950-1975	1,8	33,2	35	33,8
	1976-2008	14,6	-0,8	13,8	3,9
SSS	1970-1975	1,5	25,4	26,9	26,0
	1976-2008	5,5	19,5	25,0	22,0
RFO	1969-1975	4,3	-3,3	1,0	-0,1
	1976-2008	9,4	-1,5	7,9	4,4
OİS	1950-1975	384	1830	2214	2065
	1976-2008	360	1497	1857	1628
KSH	1974-1975	3,7	37	40,7	38,9
	1976-2008	6,4	40	46,4	41,9
İÖ	1979-2008	4,4	48,5	52,9	50,6
İKO	1962-1975	1,6	53,5	55,1	54,2
	1976-2008	2,8	54,7	57,5	55,9
İŞSZO	1970-1975	1,7	2,4	4,1	2,9
	1976-2008	8,1	4,5	12,6	9,1
Sİ	1991-2008	8,1	21,3	29,4	25
Hİ	1991-2008	10,9	64,7	75,6	70,9
SO	1960-1975	3,3	18,9	22,2	20,6
	1976-2008	13,5	7,8	21,3	11,7
TİS	1970-1975	6	70	76	71,5
	1976-2008	20,6	77,4	98,0	89,7
ÜCRT	1960-1975	3,9	61,9	65,8	63,1
	1976-2008	10,8	55,4	66,2	59,7

EK – 6. İsveç için Tanımlayıcı İstatistikler

	Dönem aralığı	Değer aralığı	En düşük değer	En yüksek değer	Ortalama
KBD_GSYH	1951-1975	6,8	0,2	7,0	3,4
	1976-2008	9,9	-3,9	6,0	2,0
GSYH	1961-1975	5,9	0,9	6,8	4,0
	1976-2008	7,0	-2,1	4,9	2,2
ENF	1969-1975	7,2	2,7	9,9	7,1
	1976-2008	14,0	-0,3	13,7	5,0
TİC	1969-1975	16,9	43,4	60,3	48,5
	1976-2008	42,1	51,3	93,4	67,4
VG	1965-1975	7,6	31,3	38,9	35,5
	1976-2008	6,8	42,7	49,5	46
VER	1994-2008	9,4	-4,0	5,0	1,6
SSS	1969-1975	4,6	23,8	28,4	27,0
	1970-2008	10,1	19,3	29,4	23,6
RFO	1970-1975	5,9	-3,7	2,1	0,2
	1978-2008	13,2	0,9	14,0	5,5
OİS	1950-1975	377	1444	1821	1670
	1976-2008	128	1375	1503	1436
KSH	2000-2008	1,1	7,4	8,5	8,2
İÖ	1976-2008	18,5	54,5	73	60,8
İKO	1975	0	63,5	63,5	63,5
	1976-2008	24,3	60,2	84,5	68,2
İŞSZO	1951-1975	1,5	1,2	2,7	1,8
	1976-2008	8,6	1,6	10,2	5,1
Sİ	1991-2008	4,7	21,3	26	23,6
Hİ	1991-2008	5,4	71,1	76,5	73,8
SO	1960-1975	9,9	64,6	74,5	68,4
	1976-2008	18,6	68,8	87,4	79,8
TİS	1960-1975	10	75	85	78,25
	1976-2008	6	88	94	92,5
ÜCRT	1960-1975	3,1	51,2	54,3	53,1
	1976-2008	10,6	46,5	57,1	50,4

EK – 7. Birikim Rejimlerine İlişkin Verilerin Dağılımının Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

		KBD_GSYH	GSYH	ENF	TİC	VG	VER	SSS	RFO	
ABD	Sosyal devletin düzenlemesi	N	26	26	26	8	11	20	5	7
		KS-Z	0,566	0,492	0,964	0,754	0,493	0,512	0,585	0,461
		Sig.	0,906	0,969	0,311	0,621	0,968	0,956	0,883	0,984
	Neo-liberal düzenleme	N	33	33	33	33	33	33	33	33
		KS-Z	0,628	1,104	1,323	0,779	0,665	0,988	0,639	0,678
		Sig.	0,825	0,174	0,060	0,579	0,768	0,283	0,809	0,747
Fransa	Sosyal devletin düzenlemesi	N	26	26	8	8	11	26	6	7
		KS-Z	0,374	0,827	0,815	0,492	0,887	1,185	0,471	0,748
		Sig.	0,999	0,501	0,52	0,969	0,411	0,121	0,980	0,630
	Neo-liberal düzenleme	N	33	33	33	33	33	33	33	33
		KS-Z	0,611	0,622	0,841	0,894	1,080	1,551	0,817	1,132
		Sig.	0,849	0,833	0,479	0,401	0,194	0,016	0,517	0,154
İsveç	Sosyal devletin düzenlemesi	N	25	15	7	7	11	-	7	6
		KS-Z	0,420	0,356	0,497	0,623	0,530	-	0,635	0,907
		Sig.	0,995	1	0,966	0,832	0,942	-	0,815	0,383
	Neo-liberal düzenleme	N	33	33	33	33	33	33	33	31
		KS-Z	0,846	0,588	1,079	0,847	0,977	0,652	0,42	0,58
		Sig.	0,471	0,880	0,194	0,469	0,295	0,789	0,994	0,89

EK – 8. ABD için Regresyon Analizi Sonuçları

		OİS	KSH	İO	İKO	İŞSZO	Si	Hİ	SO	ÜCRT	TİS	
KBD_GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,012	0,002	-2,021	-1,646	0,851	0,413	-0,145	0,586	-1,398	0,438
		R²	0,041	0	0,64	0,382	0,178	0,089	0,042	0,145	0,229	0,209
		sig.	0,323	0,999	0	0,011	0,047	0,188	0,37	0,145	0,061	0,055
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,05	-0,019	-0,13	-0,041	0,398	0,12	-0,104	0,051	0,131	0,051
		R²	0,169	0,001	0,015	0,001	0,061	0,044	0,045	0,008	0,003	0,009
		sig.	0,18	0,875	0,497	0,88	0,165	0,244	0,233	0,629	0,756	0,594
GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,024	-1,47	-0,397	-1,625	-0,892	0,629	-0,189	0,466	-1,166	0,414
		R²	0,159	0,699	0,028	0,418	0,202	0,214	0,074	0,103	0,179	0,211
		sig.	0,044	0,164	0,537	0,007	0,041	0,035	0,231	0,225	0,103	0,047
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,069	0,005	0,086	-0,007	-0,322	0,078	-0,59	0,052	-0,491	0,002
		R²	0,307	0	0,006	0	0,038	0,018	0,117	0,009	0,043	0
		sig.	0,001	0,969	0,66	0,979	0,276	0,46	0,516	0,606	0,249	0,981
ENF	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,048	1,41	2,024	3,12	0,551	-1,381	0,679	-1,507	1,032	-1,061
		R²	553	0,622	0,396	0,847	0,056	0,751	0,703	0,593	0,077	0,758
		sig.	0	0,211	0,009	0	0,301	0	0	0	0,298	0
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,004	-0,59	-0,77	-1,234	0,645	0,464	-0,393	0,528	1,392	0,487
		R²	0,001	0,497	0,337	0,431	0,102	0,419	0,414	0,541	0,229	0,546
		sig.	0,871	0	0	0	0,69	0	0	0	0,005	0
TİC	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,065	1,017	-0,726	4,126	1,062	-1,412	1,211	-2,374	-1,266	-1,369
		R²	0,786	0,701	0,036	0,883	0,442	0,807	0,8	0,78	0,107	0,861
		sig.	0,003	0,163	0,651	0,001	0,072	0,002	0,003	0,004	0,429	0,001
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,112	0,596	1,222	1,527	-1,777	-0,822	0,704	-0,729	-2,399	-0,707
		R²	0,323	0,306	0,513	0,631	0,46	0,794	0,8	0,634	0,41	0,695
		sig.	0,001	0,001	0	0	0	0	0	0	0	0

EK – 8. ABD için Regresyon Analizi Sonuçları

VG	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,005	0,074	0,912	0,474	-0,082	-0,122	0,107	-0,157	0,774	-0,078
		R ²	0,056	0,183	0,413	0,162	0,017	0,065	0,082	0,033	0,53	0,028
		sig.	0,484	0,573	0,033	0,22	0,701	0,448	0,392	0,594	0,011	0,622
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,005	0,007	0,386	0,493	-0,542	-0,124	0,106	-0,153	-0,062	-0,14
		R ²	0,007	0	0,504	0,41	0,431	0,179	0,179	0,269	0,003	0,271
		sig.	0,653	0,912	0	0	0	0,014	0,014	0,002	0,774	0,002
VER	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,041	0,807	2,365	2,956	-0,1	-1,043	0,544	-1,404	1,359	-0,982
		R ²	0,442	0,374	0,577	0,812	0,002	0,44	0,437	0,55	0,142	0,694
		sig.	0,001	0,388	0,001	0	0,847	0,001	0,002	0,001	0,15	0
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,008	-0,586	-0,705	-1,133	0,599	0,438	-0,37	0,457	1,478	0,441
		R ²	0,004	0,612	0,353	0,454	0,11	0,467	0,459	0,557	0,322	0,559
		sig.	0,743	0	0	0	0,59	0	0	0	0,001	0,001
SSS	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,873	-0,307	0,798	-1,211	-0,457	0,412	-0,379	0,924	1,242	0,456
		R ²	0,021	0,693	0,941	0,553	0,996	0,632	0,672	0,725	0,759	0,824
		sig.	0,02	0,168	0,04	0,149	0	0,108	0,089	0,067	0,054	0,033
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,001	-0,168	-0,137	-0,307	-0,032	1,129	-0,84	0,102	0,121	0,096
		R ²	0	0,228	0,06	0,151	0,001	0,108	0,106	0,112	0,01	0,347
		sig.	0,961	0,005	0,168	0,026	0,836	0,04	0,065	0,061	0,584	0,048
RFO	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,035	-0,54	1,877	-1,242	-0,893	0,627	-0,579	0,971	1,69	0,585
		R ²	0,606	0,42	0,881	0,177	0,928	0,351	0,384	0,324	0,597	0,441
		sig.	0,039	0,352	0,002	0,347	0	0,185	0,138	0,182	0,042	0,104
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,028	-0,136	0,138	0,374	0,127	0,063	-0,058	-0,069	0,35	0,004
		R ²	0,061	0,047	0,019	0,07	0,007	0,014	0,016	0,017	0,026	0
		sig.	0,168	0,228	0,442	0,137	0,643	0,517	0,487	0,471	0,374	0,964

EK – 9. Fransa için Regresyon Analizi Sonuçları

		OİS	KSH	İO	İKO	İŞSZO	Si	Hi	SO	ÜCRT	TİS
KBD_GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,001	0,108	-0,067	-0,103	Veri yok	Veri yok	-0,15	0,262	-0,128
		R ²	0,011	1	0,003	0,007			0,033	0,065	0,56
		sig.	0,612	-	0,967	0,874			0,502	0,341	0,252
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,003	0,012	-0,513	0,137	0,105	-0,1	0,059	0,049	-0,078
		R ²	0,052	0	0,168	0,005	0,013	0,025	0,033	0,018	0,093
		sig.	0,203	0,944	0,024	0,717	0,647	0,535	0,314	0,457	0,507
GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,005	-1,432	4,163	-4,288	Veri yok	Veri yok	-0,524	-1,325	-1,206
		R ²	0,077	1	0,774	0,939			0,105	0,437	0,854
		sig.	0,169	-	0,315	0,001			0,221	0,005	0,076
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,004	-0,132	-0,171	-0,102	-0,031	0,038	0,077	0,044	0,026
		R ²	0,113	0,027	0,029	0,004	0,159	0,007	0,077	0,02	0,046
		sig.	0,56	0,363	0,371	0,738	0,849	0,743	0,118	0,437	0,646
ENF	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,041	-0,514	-18	3,705	Veri yok	Veri yok	2,347	1,269	1,067
		R ²	0,68	1	1	0,388			0,169	0,217	1
		sig.	0,012	-	-	0,186			0,312	0,244	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,035	-0,717	1,313	-1,199	0,056	-0,04	0,808	0,94	-0,626
		R ²	0,71	0,079	0,163	0,054	0,025	0,026	0,845	0,885	0,912
		sig.	0	0,114	0,027	0,25	0,532	0,525	0	0	0,001
TİC	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,064	-1,541	-25,25	2,724	Veri yok	Veri yok	3,711	0,829	0,883
		R ²	0,763	1	1	0,153			0,196	0,043	1
		sig.	0,005	-	-	0,444			0,272	0,622	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,043	-1,335	1,336	0,801	-2,568	1,942	-0,734	-0,867	0,401
		R ²	0,536	0,134	0,081	0,012	0,648	0,737	0,342	0,37	0,394
		sig.	0	0,037	0,127	0,569	0	0	0	0	0,131

EK – 9. (devam) Fransa için Regresyon Analizi Sonuçları

VG	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,002	0,351	Veri yok	-2,75	0,942	Veri yok	0,132	0,314	0,217	
		R ²	0,108	1		1	0,828		0,114	0,461	1	
		sig.	0,324	-		-	0,012		0,309	0,022	-	
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,018	0,17	-0,52	0,427	0,728	-0,066	0,054	-0,402	-0,415	0,154
		R ²	0,801	0,018	0,212	0,057	0,655	0,029	0,039	0,845	0,699	0,651
		sig.	0	0,459	0,011	0,204	0	0,501	0,434	0	0	0,028
VER	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,014	1,324	Veri yok	-6,885	8,143	Veri yok	2,489	2,781	2,678	
		R ²	0,09	1		0,602	0,794		0,441	0,359	0,923	
		sig.	0,136	-		0,434	0,017		0,005	0,014	0,039	
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,034	-0,932	1,45	-1,478	-1,406	-0,102	0,086	0,801	0,911	-0,62
		R ²	0,646	0,128	0,204	0,085	0,58	0,03	0,043	0,799	0,8	0,843
		sig.	0	0,041	0,012	0,119	0	0,491	0,412	0	0	0,003
SSS	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,002	-0,405	Veri yok	Veri yok	-0,348	Veri yok	-0,555	-0,194	-0,05	
		R ²	0,029	1			0,158		0,079	0,27	1	
		sig.	0,747	-			0,434		0,589	0,291	-	
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,01	-0,338	0,671	-0,332	-0,566	-0,19	0,154	0,21	0,212	-0,98
		R ²	0,406	0,132	0,358	0,033	0,756	0,082	0,107	0,429	0,338	0,191
		sig.	0	0,038	0	0,337	0	0,25	0,186	0	0	0,327
RFO	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,021	-0,93	Veri yok	Veri yok	-2,618	0,692	-0,31	-2,47	-1,032	-0,695
		R ²	0,505	1			0,937	0,481	0,441	0,22	0,817	1
		sig.	0,073	-			0,002	0,084	0,121	0,228	0,005	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,017	0,651	-0,864	0,59	0,902	0,599	-0,424	-0,439	-0,443	0,246
		R ²	0,43	0,164	0,244	0,046	0,664	0,678	0,675	0,632	0,498	0,744
		sig.	0	0,019	0,005	0,257	0	0	0	0	0	0,012

EK – 10. İsveç için Regresyon Analizi Sonuçları

			OİS	KSH	İO	İKO	İŞSZO	SI	Hİ	SO	ÜCRT	TİS
KBD_GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,001				-0,121			-0,92	-0,178	0,339
		R ²	0,002		Veri yok		0,001	Veri yok		0,019	0,006	0,563
		sig.	0,836				0,903			0,612	0,772	0,249
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,025	-2,143	-0,32	-0,057	-0,068	0,455	-0,224	0,056	-0,399	0,807
		R ²	0,171	0,227	0,544	0,041	0,006	0,096	0,034	0,013	0,296	0,507
		sig.	0,016	0,194	0	0,311	0,657	0,21	0,462	0,528	0,001	0,021
GSYH	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,008				-1,359			-0,253	-0,019	-0,197
		R ²	0,222		Veri yok		0,094	Veri yok		0,211	0	0,257
		sig.	0,076				0,268			0,048	0,974	0,661
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,015	-2,381	-0,25	-0,054	-0,07	0,245	-0,031	0,007	-0,282	0,385
		R ²	0,081	0,196	0,362	0,042	0,01	0,027	0,001	0	0,209	0,392
		sig.	0,108	0,233	0,006	0,304	0,585	0,513	0,92	0,929	0,008	0,053
ENF	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,039				1,845			0,681	-1,223	0,4
		R ²	0,541		Veri yok		0,058	Veri yok		0,501	0,23	1
		sig.	0,059				0,602			0,075	0,277	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,084	0,631	0,485	0,262	-0,692	-0,18	-0,02	-0,089	1,146	-1,967
		R ²	0,583	0,043	0,8	0,312	0,205	0,015	0	0,01	0,745	0,789
		sig.	0	0,592	0	0,002	0,008	0,627	0,948	0,579	0	0,001
TİC	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,085				11,317			1,61	-3,065	1,029
		R ²	0,434		Veri yok		0,351	Veri yok		0,461	0,238	1
		sig.	0,108				0,161			0,093	0,267	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,184	-2,147	-1,632	-1,087	1,248	-4,001	4,295	-1,264	-2,972	2,693
		R ²	0,311	0,014	0,484	0,436	0,074	0,248	0,442	0,224	0,553	0,25
		sig.	0,001	0,76	0,001	0	0,127	0,035	0,004	0,005	0	0,142

EK – 10. (devam) İsveç için Regresyon Analizi Sonuçları

VG	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,033					0,023				0,767	-1,087	0,709
		R ²	0,966	Veri yok				0	Veri yok			0,837	0,146	0,911
		sig.	0					0,991				0	0,245	0,193
	Neo-liberal düzenleme	coef	0,019	-3,496	-0,03	0,045	0,344	0,754	-0,496	0,175	-0,286	0,33		
		R ²	0,127	0,646	0,008	0,028	0,221	0,507	0,324	0,169	0,203	0,12		
		sig.	0,042	0,009	0,708	0,402	0,006	0,001	0,014	0,017	0,009	0,327		
VER	Sosyal devletin düzenlemesi	coef												
		R ²	Veri yok											
		sig.												
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,001	-3,734	0,107	-0,041	0,397	-0,418	0,318	-0,137	1,532	-1,206		
		R ²	0	0,278	0,012	0,002	0,035	0,072	0,06	0,09	0,291	0,236		
		sig.	0,967	0,145	0,694	0,87	0,506	0,333	0,379	0,278	0,038	0,269		
SSS	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	-0,005					-0,907				0,055	-0,699	-0,286
		R ²	0,027	Veri yok				0,035	Veri yok			0,008	0,187	1
		sig.	0,724					0,687				0,848	0,332	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,043	-0,345	0,283	0,223	-0,053	-0,538	0,478	-0,127	0,453	-1,089		
		R ²	0,361	0,012	0,375	0,353	0,003	0,19	0,221	0,048	0,272	0,574		
		sig.	0	0,783	0,005	0,001	0,77	0,071	0,049	0,221	0,002	0,011		
RFO	Sosyal devletin düzenlemesi	coef	0,006					1,308				-0,04	-0,839	-0,211
		R ²	0,01	Veri yok				0,033	Veri yok			0,002	0,084	1
		sig.	0,854					0,731				0,941	0,577	-
	Neo-liberal düzenleme	coef	-0,01	-0,886	0,303	0,195	0,173	0,62	-0,889	0,533	-0,11	-0,024		
		R ²	0,018	0,151	0,324	0,262	0,028	0,077	0,237	0,556	0,015	0		
		sig.	0,471	0,389	0,017	0,009	0,371	0,298	0,056	0	0,516	0,956		

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Güler, Mehmet Atilla
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 01.01.1988 Zonguldak
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 533 689 95 49
 E-mail : atillaguler67@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	2014
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	2010
Lise	Uzunmehmet Anadolu Lisesi	2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2010 – 2011	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2011 – 2018	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2018 – 2019	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce KPDS 68 (2009)

Yayınlar

1. Ulusal Yayınevleri Tarafından Basılmış Kitaplar:

- 1.1. Bilgin, Vedat; Yazıcı, Erdinç; Güler, Mehmet Atilla; Tutar, Kürşat (2014), Taşeron İşçisi Gerçeği, Hak-İş Sendikası Yayınları, Ankara
- 1.2. Güler, Mehmet Atilla. (2018). Belki Gerçek Yapmaya, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

2. Ulusal Yayınevleri Tarafından Basılmış Kitaplardaki Bölümler:

- 2.1. Güler, Mehmet Atilla (2014), “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk”, Sosyoloji, Ed: Vedat Bilgin, Erdinç Yazıcı, Huzeyfe Arslan, Akitap Yayınevi, Ankara.
- 2.2. Güler, Mehmet Atilla (2016), “Klasik Endüstri İlişkileri ve Refah Devleti”, Klasikten Küresele Endüstri İlişkileri, Ed: Erdinç Yazıcı, Orion Kitabevi, Ankara.
- 2.3. Güler, Mehmet Atilla (2017), “Türkiye’de Sosyal Politika: Sosyal Güvenlik Çalışma İlişkileri ve Sosyal Yardım”, Geçmişten Geleceğe Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Ed: Erdinç Yazıcı, Akçağ Yayınları, Ankara.

3. Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

- 3.1. Güler, Mehmet Atilla (2014), “Çalışmanın Sonu Tartışmaları ve André Gorz Üzerine Bir Değerlendirme”, VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 171-190.
- 3.2. Güler, Mehmet Atilla (2015), “Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”, İş ve Hayat Dergisi 1(1), 57-96.
- 3.3. Güler, Mehmet Atilla (2015), “Kriz ve Yeni Toplumsal Hareketler: İşgal Et Örneği”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 330-362.
- 3.4. Güler, Mehmet Atilla (2015), “Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri”, İş ve Hayat Dergisi, 1(2), 23-46.
- 3.5. Güler, Mehmet Atilla (2016), “1970’li Yıllarda Türkiye İşçi Sınıfını Cem Karaca Şarkılarıyla Okumak”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 49, 725-756.
- 3.6. Güler, Mehmet Atilla (2016), “Ulusal İstihdam Stratejisi Bağlamında Türkiye’de Güvencesiz Çalışma”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 46, 155-190.
- 3.7. Güler, Mehmet Atilla (2017), “Borçla Yönetmek: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Borçlanma ve Borçluluk”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu Özel Sayısı, 192-219.
- 3.8. Güler, Mehmet Atilla (2017), “Sosyal Politikanın Sınıf Sorunu ve Sosyal Devlet Modelleri”, Emek Dergisi, 8(12), 87-106.
- 3.9. Güler, Mehmet Atilla (2019), “Zonguldak Havzasında İşçi Hareketleri ve 1990-1991 Büyük Madenci Grevi”, Çalışma ve Toplum Dergisi (60), 509-530.
- 3.10. Güler, Mehmet Atilla; Özdemir Güler, Zümre (2017), “Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Ülkelerinde Sendika Yoğunluğu-İşsizlik İlişkisi”, İş ve Hayat Dergisi, 3(1), 9-29.
- 3.11. Topalhan, Türker; Güler, Mehmet Atilla (2012), “Türkiye’de Kadın Nüfusta Sosyal Dışlanma”, 14. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri Kongresi Kitabı, Türk-İş Yayınları, Ankara, 892-961

- 3.12. Uyanık, Yücel; Güler, Mehmet Atilla (2015), “Türkiye’de Emegın Feminizasyonu ve Demografik Değişim”, Karatahta İş Yazıları Dergisi, 2(1), 27-46.

4. Uluslararası Konferanslardaki Bildiriler:

- 4.1. Güler, Mehmet Atilla; Özdemir Güler, Zümre (2016), “Impact of Trade Union Density on The Unemployment: A Regression Analysis for Turkey”, International Journal of Arts and Sciences Conference, 1-4 November 2016.
- 4.2. Güler, Mehmet Atilla; Özdemir Güler, Zümre (2016), “Dönüşüm Sürecinde Kamu Emekçileri: Bir Alan Araştırması”, KAYFOR’17, 24-26 Ekim 2019.

5. Ulusal Konferanslardaki Bildiriler:

- 5.1. Güler, Mehmet Atilla (2015), “1970’li Yıllarda Türkiye İşçi Sınıfını Cem Karaca Şarkıları ile Okumak”, 14.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 23-25 Kasım 2015.
- 5.2. Güler, Mehmet Atilla (2014), “Çalışmanın Sonu Tartışmaları ve André Gorz Üzerine Bir Değerlendirme”, IV. Ulusal Sosyal Haklar Kongresi, Eskişehir, 13-14 Kasım 2014.
- 5.3. Güler, Mehmet Atilla (2013), “Kriz ve Yeni Toplumsal Hareketler: İşgal Et Örneği”, 13.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 1-4 Aralık 2013.
- 5.4. Güler, Mehmet Atilla (2017), “Borçla Yönetmek: Türkiye’de 2000’li Yıllarda Borçlanma Borçluluk”, Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu, Ankara, 9-10 Mart 2017.
- 5.5. Güler, Mehmet Atilla (2019), “Dönüşüm Sürecinde Sağlık Emekçileri: Genel Sağlık İş Sendikası Örneği”, 20. Ulusal Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, Denizli, 11-13 Ekim 2019.

6. Yüksek Lisans Tezi:

- 6.1. Güler, Mehmet Atilla (2014), Sosyal Dışlanma ve Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Vedat Bilgin.

7. Projeler:

- 7.1. Taşeron İşçisi Gerçeği Araştırması (2014), Hak-İş Konfederasyonu, Ankara, Şubat-Haziran 2014. (Araştırmacı)
- 7.2. Ergene Havzasında Mühendisler: Fabrika, Toplumsal Yaşam ve Kent Deneyimleri (2017), TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Ankara, Temmuz 2016-Aralık 2017. (Araştırmacı)

- 7.3. Gaziantep’te Mühendisler: Fabrika, Toplumsal Yaşam ve Kent Deneyimleri (2017), TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Ankara, Temmuz 2016-Aralık 2017. (Araştırmacı)
- 7.4. Konya Havzasında Mühendisler: Fabrika, Toplumsal Yaşam ve Kent Deneyimleri (2017), TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Ankara, Temmuz 2016-Aralık 2017. (Araştırmacı)
- 7.5. Gıda Sanayii ve Mühendisler: Fabrika ve Toplumsal Yaşam Deneyimleri Araştırması (2017), TMMOB Gıda Mühendisleri Odası, Ankara, Eylül 2017-Aralık 2017. (Araştırmacı)
- 7.6. Türkiye’de Kamu Çalışanları Gerçeği: Çalışma ve Toplumsal Yaşam Deneyimleri (2018), Birleşik Kamu İşçileri Sendikası, Ağustos 2018-Ekim 2018. (Araştırmacı)
- 7.7. Sağlık ve Sosyal Hizmetlerde Kamu Çalışanları: Durum, Sorun, Beklenti (2019), Genel Sağlık İşçileri Sendikası, Ocak 2019-Mart 2019. (Yürütücü)
- 7.8. TMMOB Üye Profili Araştırması: Krizin Gölgesinde Mühendisler, Temmuz-Kasım 2019. (Araştırmacı)

8. Akademik Ödüller:

- 8.1. Prof. Dr. Cahit Talas Sosyal Politika Ödülleri, Yüksek Lisans Kategorisi Övgüye Değer Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.

Hobiler

Basketbol, Sinema, Müzik.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

